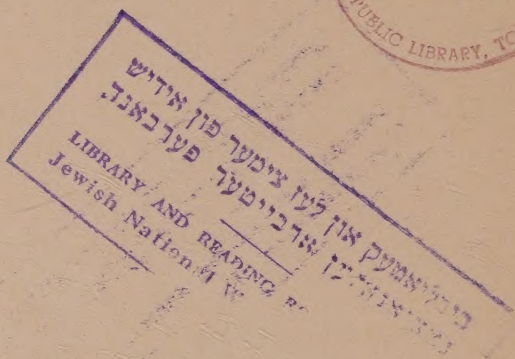
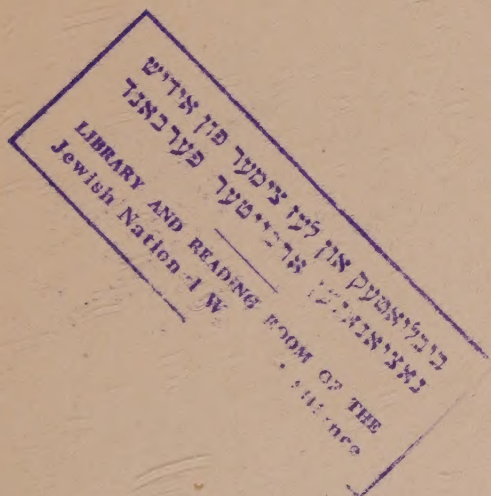

N 95

דר. חיים זשיטלאווסקי

געזאמעלסע שריפטען

פינפטער באנד

דר. ח. זשיטלאווסקי פערלאג געזעלשאפט

ניו יארק

דד. חיים זשיטלאָווסקי

אין קאמף פאר פאלק און שפראך

ניו יארק

1917

Copyright 1917
by
Dr. Ch. Zhitlowsky, N. Y.

All rights reserved

אינהאלט:

פארווארט.

א בריעף פון א אירישען סאציאליסט.

פאר וואס דוקא איריש?

ציוניזם אדער סאציאליזם?

דאס אירישע פאלק און די אירישע שפראך.

דריי פערזאנען אין אונזער גלות-נעשיכמע.

קאן דאס אירישע פאלק פערשווינדען?

טעריטאריאליום — במזמן אדער אויף בארג?

דער בעגינען פון דער אירישער וויעדעראויפלעבונג אין רוסלאנד.

דאס פראבלעמאריאט און זיין סאציאל-פאליטישער שטאנדפונקט.

אויס פרעמדע לשונות:

די מסירת-נפש פון א האז. נאך סאלטיקאוו-שמשעדריין.

„און אויב דו וועסט מיין אויג שוין בלינדען“... אויס פריעדריך
פאן סאללעט.

דער תלום. — פריי נאך סיווללי פרוידאם.

די וועבער. פון היינריך היינע.

דער שקלאווען-שיף, פון היינריך היינע.

„און דו אקערסט, און דו זעיסט“... אויס געאָרג העררועגה.

פארווארט

אלע ארטיקלען, וואָס געהען אַרײַן אין דעם באַנד זענען גע-
שריבען אין דעם יאָהרצעהנט, וואָס צווישען 1897 און 1907, ד. ה.
דער צײַט, ווען אײַך האָב געקאָנט אַהײַטען אין אײַדיש נאָר
צופעלִיג, זײַך אָבײַסענדיג פון דער אַרבייט אין רוסיש און דײַטש.
זײַ אלע זענען באַראַקטעריזירט דורך דעם, וואָס זײַ זענען געשרי-
בען נײַט פאַר דער אײַנטעלִיגענץ, נאָר פאַר דײַ מאַסען, פאַר דײַ סאָ-
ציאַליסטישע אַרבייטער פון יענער עפּאָכע. מען דאַרף דעריבער
נײַט דערוואַרטען פון זײַ קײַן בעזונדערע טעאָרעטישע פערטיעפונג.
ערשײַנען אין אַ בעזונדער זאַמלונג — אונטער דעמזעלביגען
נאָמען: „אין קאַמף פאַר פּאָלק און שפּראַך“ — האָבען זײַ גע-
זאָלט נאָך אין דעם יאָהר 1908, ווען אַ נעוויסער אײַדישער פער-
לענער, וואָס האָט געשפּיעלט אַ ראָליע אין דײַ אײַדישע ראַדיקאַלע
קריזען, האָט גענומען אױף זײַך אַרױסצוגעבען זײַ. לײַדער האָט
זײַך באַלד אַרױסגעוויזען, אז יענער ראַדיקאַלער פערלענער איז
נאָר אַן אַנענט פון דער רוסישער רעגירונג, און עס האָט געדויערט
אַ הײַבשע ווײַלע, ביז דער מאַנסקריפט פון דער זאַמלונג האָט גע-
קאָנט אױסגעלײַזט ווערן פון זײַנע הענד.

אין דעם משך פון דעם יאָהרצעהנט, וואָס דײַ אַרטיקלען געה-
מען אַרום, איז פאַרנעקומען אַ גרויסע ענדערונג אין מײַן שטעלונג
צו דעם אײַדישען נאַציאָנאַלען פּראָבלעם. אין 1903 (נאָך „קײַש-
נעו“) האָב אײַך אײַנגעזעהען דײַ ריכטיגקײַט פון דעם טעריטאָ-
ריאַליסטישען פּרינציפּ און דורך דעם נופּא איז אָבגעשוואַכט גע-
וואָרען מײַן ביטערע געגנערשאַפט צו דײַ גרונד־געראַנקען פון דעם
פּאָליטישען צײַטונג. זײַן בעדײַטונג פאַר דער פערענטפערונג פון
דעם אײַדישען פּראָבלעם — זעה אײַך אײַצטער — מוז וואַסען אין
דערזעלביגער מאַס, אין וועלכער עס ווערט שאַרפּער דײַ נױט אין
אַן אײַגענעם לאַנד, עס ווערען קלענער דײַ שאַנסען אױפּצובױען
אַ אײַדיש לאַנד ערגעץ וואו אין חוץ לאַרץ און עס ווערט געפּעל-

ניט, און דער קאמף פאר אונזער שפראך סיי אנטגעגען די העב-
 ראיסטען, סיי אנטגעגען די אסימילאנטען, שטעהט נאך עד היום
 אויף דער טאגס-אָרדנונג פון אונזער פראַגרעסיווען עפענטליכען
 לעבען.

אין דעם ארטיקל: „ציוניזם אָדער סאָציאליזם“, — דעם שאַרפֿ-
 סטען אָנפאַל אויף דעם ציוניזם, וואָס איז ווען אַרויס פון אונטער
 מיין פערדער, — ווערט צום ערסטען מאל א י א י ד י ש
 אַרויסגעזאָגט און אוועקגעשטעלט פאַר'ן אידישען פּאָלק ד אָ ס
 פ ר אָ ב ל ע ס פ ו ז נ א צ י אָ נ א ל ע ר ג ל י י כ ב ע-
 ר ע כ ט י ג ו נ ג אין חוץ-לארץ. (אין רוסיש האָב אויך די
 פאָרדערונג אַרויסגעזאָגט אין מיין ביכעל „עוורדי ק' יעוורעיאם“
 פון דעם יאָר 1892. די אידישע איבערזעצונג פון דעם ביכעל
 געהט אַריין אין דעם זעקסטען באַנד פון מינע געזאַמעלטע שריפֿ-
 טען.)

פון יענעם ארטיקל קאָן דער לעזער אויך זעהן, אַז די געג-
 נערשאַפט צו דעם ציוניזם איז שוין אויך יעמאלט געפלאָסען פון
 איין-איניציגען מקור: פון זיין פינדליכער שטעלונג צו די אידע-
 אלען און יסודות פון דער נאַציאָנאַלער וויעדערבעלעבונג אין גלות
 בכלל און צו דער אידיש-סאָציאַליסטישער אַרבייטער בעוועגונג
 בפרט. און אויף וויפיעל עס זיינען נאָך פערבליעבען אין איהם
 שירים פון יענער שטעלונג, אויף אזוי פיעל מוז ער נאָך בעקעמפט
 ווערן אַקוראַט אזוי העפטיג, ווי געווען.

צום גליק פאַר ביידע צדדים, — דעם אידישען סאָציאַליזם
 און דעם ציוניזם, — קומען אין דעם לעצטערן פאַר ערנסטע אינ-
 וועניגסטע ענדערונגען, דער עיקר, צווישען די פועל-ציון, און עס
 איז אפשר ניט ווייט די צייט, ווען עס וועט זיך אויסבילדען א
 ד י י א י ד י ש י ס ט י ש ע ר צ י ו נ י ז מ, וואָס וועט
 די אַרבייט אין ארץ-ישראל פיהרען ניט ל ה י פ פ צו דער אַרבייט
 אין חוץ-לארץ, ווי דאָס ווערט געטהאָן איצטער, נאָר אויף דיוועל-
 ביגע אידיש-סטישע יסודות, ווי אין חוץ לארץ, כדי צו העלפֿען
 איהם, — דעם „חוץ לארץ“, — אין זיין „קאמפף פאר פאָלק און
 שפראַך“.

אפילו „דער פראַלעטאַריאַט און זיין סאָציאַל-פאָליטישער

האפטער די האפענונג אויף א באלדיגער סאציאלער רע-
וואלוציע, וואס זאל מאכען די פעלקער, ד. ה. די ארכייטענדע
מאסען, פאר די פולע באלאבאטיס פון דעם ערד-באל און בעשאפען
פאר יעדען פאלק די בעדינגונגען פאר א נאראמאלע, פרייע, פראגרע-
סיווע ענטוויקעלונג, ווי דאס פאדערט דער אמת'ער אינטערנא-
ציאנאלער סאציאליזם.

אָט די פערענדערונג אין מיינע געדאנקען האָט אָבער ניט גע-
פאָדערט פון מיר, איך זאָל מיך אָבזאָגען פון א וועלכען עס איז
פאָזיטיווען פרינציפ אין מיין גלויבען. אלע זיינע „מצות עשה'ס“
זענען געבליעבען דיזעלביגע און זיי אלע ווערען פאָרמולירט דורך
די פאָלגענדע צוויי הויפט-פאָרדערונגען:

1. די נאציאנאלע וויעדערבעלעבונג
פון דעם אידישען פאלק אומעטום,
וואו זיינע קינדער וואוינען, אויף
די יסודות פון ערד-ארבייט, אייראָ-
פעאישער קולטור און אידישער שפראך.
2. די אידישע אינטעליגענציע דעם
אידישען פאלק.

צוגעקומען איז נאָר א דריטע פאָדערונג:

3. אן איינען לאנד!

דיזעלביגע פאָרדערונגען זענען דער בעלעבענדער גייסט אין
אלע ארטיקלען, וואס געהען אריין אין דעם באנד.

שוין דער כראָנאָלאָגיש ערשטער ארטיקעל: „פאר וואס דוקא
אידיש?“ זאגט קלאָר ארויס דעם געדאנק, אז מיר זענען א פאלק
און ווילען אויך ווייטער לעבען ווי א פאלק, אז אידיש איז אונ-
זער שפראך, און אז אונזער קולטורעלער שאפען דארף ווייטער
פאָרגעהן אין אידיש און נאָר אין אידיש; ניט אין העברעאיש,
און ניט אין איינער פון די פרעמדע אייראָפעאישע שפראכען.
ליידער איז די טעאָרעטישע בעגרינדונג אין יענעם ארטיקעל זעהר
אן אָרימע, אן עמבריאָנישע. אין שפעטערדיגע ארבייטען האָב
איך פערפאלשטענדיגט די ארגומענטען פון יענער ריכטונג, וואס
טראָגט איצטער דעם נאָמען: „אידישיזם“. אין גאנצען
אויסגעשעפט זענען די ארגומענטען פאר אידישיזם נאָך עד היום

א ברעף פון א אידישען סאציאליסט

(1906)

שטאנדרפונקט", וואָס בעהאַנדעלט אין אַ פאָפּולערער פאָרם אַן אַל-געמיינעם וויסענשאַפּטליך-סאָציאַליסטישען ענין, איז אין תּוֹך אַ פאָרטועטצונג פון דעם אַרטיקעל: „דער בעגין פון דער אידישער ווידערערוואַפּלעבונג". זיין צוועק איז: קלאָר מאַכען דעם סאָציאַליסטישען בליק אויף דעם מהות פון לוינ-אַרבייט און פּויערטום און דערמיט אַבראַמען פון וועג יענע טענות אַנטגעגען אידישע ערד-אַרבייט, וואָס שטאַמען מצד דעם שלעכט-פערשטאַנענעם מאַרקסיזם. אייניגע דערגענונגען צו די געדאַנקען, וואָס ווערען דאַרטען ענטוויקעלט, קאָן דער לעזער געפינען אין מיין זיכעל: „דער סאָציאַליזם פון די סאָציאַליסטען-רעוואָלוציאָנערען", אַרויס-געגעבען פון דער „ערוויקשישאַנאַל קאָמיטע" פון אַרבייטער-רינג, אַלס נומער 5 פון דער „אַרבייטער רינג ביבליאָטעק".

אין דער אָבטיילונג: „אויס פרעמדע לשונות" זענען אַריין די מייסטע, שוין פריהער געדרוקטע איבערזעצונגען פון פרעמדע שפּראַכען. די נויטווענדיגקייט צו בעשעפטיגען זיך מיט אַזעלכע איבערזעצונגען איז פאַר מיר אַרויסגעפלאָסען פון אַ דאָפּעלטען קוואַל. איינמאָל איז דאָס געווען די נויט צו בעשאַפען אַ גוטע פּראָגרעסיווע אַרבייטער-בלעטעריסטיק. אַבער נאָך וויכטיגער איז פאַר מיר אין יענער צייט געווען צו בעווייזען, אַז אין דער אידי-שער שפּראַך קאָנען איבערגעגאָסען ווערן די בעסטע ווערק פון דער אייראָפּעאישער ליטעראַטור. —

דעם ערשטען מאי 1917 ווערט צוואַנציג יאָהר, זינט עס איז געשריבען געוואָרען דער אַרטיקעל „פאַר וואָס דוקא אידיש". אי-בערבליקענדיג די צייט און די רעזולטאַטען, וואָס זענען דערגרייכט געוואָרען אין דעם קאַמף פאַר אונזער שפּראַך, זאָן ביי מיר קיין ברעקעל ספּס ניט בלייבען, אַז דער וועג, וואָס איך האָב יעמאָלט פאַרגעשלאָגען דער אידישער סאָציאַליסטישער אינטעליגענץ און דער אידישער אַרבייטערשאַפּט, איז אַ ריכטיגער, און אַז קיין מאַכט איז שוין ניט ביכולת, זיי אַראָפּצוברענגען פון איהם.

וואָרענוויל, נ. דוש, אין יאַנואַר 1917.

א בריעה פון א אידישען סאציאליסט (*)

דור הולך ודור בא... א דור געהט נאך א דור.
געווען א צייט, ווען דער אידישער סאציאליסט האָט מיט אלע
זיינע כחות געזעהן וואָס גיכער ארויסצושפּרינגען פון זיין אידיש-
קייט, וואָס גיכער אַראָבצואוואַרפען פון זיך דעם „פּערפּוילטען
שימעל“, אין וועלכען, נאָך זיין מיינונג נאָך, זיין פּאָלק ליגט שוין
באַלד צוויי טויזענד יאָהר. קיין איין ליכטיגען פונקט האָט ער נישט
געזעהן אין דעם לעבען, דעם טראַכטען, דעם האָפען פון דעם אידי-
שען פּאָלק. דאָס גאַנצע אידישע פּאָלק האָט אויסגעזעהן אין זיינע
אויגען, ווי יענער ברמינן, וועמען דער מכשף האָט געהייסען, א
דנע פאַר יציאת נשמה, בלייבען אזוי, ווי ער איז. זיינע אברים
זענען שוין קאַלט, דער מוח און דאָס האַרץ — ווי אַן אויסגעגאַנג-
גענער זייגער, די בלוטען פּערגליווערט, נאָך די נשמה הענגט נאָך
ערגעץ וואו אויפ'ן שפיץ נאָז, נישט ביכולת אריבערצוטערעטען דעם
מכשף'ס פּערבאַט, אין איין הייסער גלודיגער תשוקה: ווען וועט
שוין קומען דער בעל-שם, וואָס זאָל אַראָבנעהמען פון איהר דעם
מכשף'ס כּשוף און זאָל זי בעפרייען פון דעם אין תּוך אריין שוין
טויטען גוף... און דער בעל-שם איז געקומען, און ער האָט אויסגע-
שפּראַכען זיין הייליג וואָרט, און פון דעם ברמינן איז תּוך כּדי
דבּור געוואָרען א הויפּען מיסט...

„א הויפּען מיסט!“ קיין אַנדער וואָרט האָב איך נישט אויס-
צודריקען דעם קוק פון דעם אַלטען אידישען סאציאליזם אויף דאָס
אידישע פּאָלק. פון אַלץ אין דעם אידישען לעבען האָט איהם גע-
שלאָגען אַנקעגען דער פּוילער מתיס-גערופּן פון דער געשטאַרבּענער,
נאָך נישט בעגראָבענער אומה. די רעליגיאָן — אן אונזויסענדרע,
פאַנאַטישער אָבערגלויבען אין שדים, רוחות, משיח און צדיקים.

(*) „פּאָלקשטימע“, נומער 1 (1906).

ציאליסטישען שולחן-ערוך פון אונזערע טאטעס און זיידעס, האָט זיך אין גאנצען איבערגעביטען דער קוק אויף אונזער פאָלקס-לעבען, אויף זיין מאוים'דיג טראַגישען ראַנגלעך-זיך פאַר זיין עקזיסטענץ אויף דער וועלט, אויף זיין טראַכטען, זיין פיהלען, זיין האָפּען.

קוקט זיך צו צו דער אידישער פראָגרעסיווער ליטעראַטור, צו דער ליטעראַטור אין אונזער פאָלקס-שפראַך, וועלכע דער סאָ-ציאַליזם האָט אָנגעמינטערט צו אַ געזונטען לעבען, און פער-גלייכט זי מיט דער „אפיקורסישער“ ליטעראַטור פון די פריהערדיגע דורות (די „אנטלאָפּענע“ האָבען, פערשטעהט זיך, קיין ליטעראַטור ניט איבערגעלאָזען), — און איהר וועט נשתומם ווערען, וואָס פאַר אַ געוואַלטיגע רעוואָלוציע עס איז שטילערהייט פאַרגעקומען אין די מוחות פון דער פראָגרעסיווער אידישער אינטעליגענץ. וואָס דארפט איהר מעהר? נעהמט די אידישע רעליגיאָן און איבערהויפט דאָס חסידות. אין דער אַלטער ליטעראַטור, ווי נאָר דער מחבר פלעגט אַרויסרופען אין אייער פאַנטאַזיע דאָס בילד פון אַ פרומען רב אָדער אַ חסיד מיט זיין שטריימעל און די לאַנגע געקרייזעלטע פאות, האָט איהר שוין געקענט זיין זיכער, אַז ער, דער מחבר הייסט עס, וועט איהם באלד אָנהויבען אויסלייענען אַ צעטעל פון חטאים, פון וועלכע די האָר שטעלט זיך קאפּויר, אַז ער וועט באלד געהען דרעשען זיין לייב מיט אייזערנע קאמען אָדער, לכל הפחות, דער-טרינקען איהם אין אַ מבול פון וויצען.

איצטער געפינען מיר גאנץ אנדערע טיפּען פון פרומע און חסידישע מענשען אין דער אידישער ליטעראַטור. אַ דאנק פּרע'ן, וואָס האָט, אויב איך האָב ניט קיין מעות, דער ערשטער אַראָב-געוואָרפּען פון זיך די קייטען פון דער אַלטער השכלה-טראַדיציע אין אונזער קונסט, האָבען זיך גענומען מעהרען אין איהר בילדער פון דעם אידישען פאָלקס-לעבען, טיפּען און געשטאַלטען פון דער אַלטער, פאַר טויט פערשריענער אידישקייט, פון וועלכע עס שלאָגט אַ גאנצער פאַנטאַז פון לעבעדיגער ענערגיע. עס מוז איטל'י-כען ווערען קלאָר, אַז דיזעלכע שטאַרקע נאַציאָנאַלע ענערגיע, וואָס שטראָמט אין פּרע'ס „צווישען צוויי בערג“, — אין די טיפּען און געשטאַלטען, וואָס ער פיהרט אַרויס, און אין זיין ווערק גופא, — אַז דיזעלביגע שטאַרקע נאַציאָנאַלע ענערגיע, וואָס שטראָמט אין

דער מקור חיונה — פון ווערים, וואָס ווירמען זיך אין אַ פער'—
עפוש'טען זומפ. די „פאָליטיק“ און דער קוק אויף דער וועלט —
אָנגעמאַסטען און צוגעפאַסט צו דעם לעבען פון ווערים, וואָס ווירדע—
מען זיך אין אַ פער'עפוש'טען זומפ...

„אנטלויפען!“ — דאָס איז געווען דער איינציגער געדאַנק,
וואָס אין איהם האָט זיך אויסגעדריקט די התחיבות, די שולדיגקייט
פון דער אידישער אינטעליגענץ צו דעם אידישען פאָלק... און די
אויפגעקלערטע סאָציאַליסטישע יוגענד איז „אנטלאָפֿען“, ווי נאָר
זי האָט דערהערט דאָס הייליג וואָרט פון דעם בעל־שם — דעם
סאָציאַליזם.

דור הולך ודור בא... אַ דור געהט נאָך אַ דור, און דער שפּער—
טערער קריטיקירט דעם פריהערדיגען און זעהט צו פערריכטען זיינע
גרייזען.

ס'איז געווען אַ טעות צו קוקען אויף דאָס אידישע פאָלק, ווי
אויף אַ פער'כשופ'טען ברמינן. ס'איז געווען אַ טעות אריינצו—
לעגען אין דעם הייליגען שם, דעם סאָציאַליזם, אַ „הייב מיתה“
פאר דאָס אידישע פאָלק. נייע מענשען האָבען אויף דאָס ניי אי—
בערגעקוקט די אַלטע דאָקומענטען, זענען אריינגעדראַנגען טיפער
אין דער געשיכטע פון דעם פאָלק, האָבען מיט בעסערע אינסטר—
מענטען אויסגעהערט זיין דופק און האָבען געפונען: דאָס פאָלק
לעבט, עס האָט נאָר קיין מאָל בדעה נישט געהאַט אַוועקצוגעהן
פון דער וועלט, און דער גאַנצער כּשוף פון דעם מכשף איז נאָר
בעשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט פערבלענדט די אויגען פון די
זעהער, זיי זאָלען ניט זעהען דאָס, וואָס עס וואַרפט זיך בפּועל ממש
אין די אויגען, און דאָס הייליגע וואָרט פון דעם בעל־שם, דער סאָ—
ציאַליזם, האָט לאַ די וואָס ניט געמאַכט פון איהם אַ הויפען מיסט,
נאָר אדרבא! עס האָט געווירקט אויף איהם, ווי אַ שופר של משיח,
ווי אַ טרומייט פון אויסלייזונג און בעפרייאונג, וואָס האָט אַ טריי—
סעל געטאָן אַלע זיינע גליעדער, אָנגעגרייט אַראַבצואוואַרפען פון
זיך דעם כּשוף פון צוויי טויזענד יאָהר.

ביי דער נייער אידישער סאָציאַליסטישע יוגענד, ד. ה. ביי די,
וואָס זענען באמת ניי און פריש אין זייערע געדאַנקען און געפיהלען,
און טאַנצען ניט נאָך דעם אויסגעלטרעטען, אויסגעוועכטען סאָ—

ווען אנשטאט דעם „מילכיגען וועג“, וואָלט דאָרטען אייביג גע-
שוינט דאָס בילד פון דעם ריכטיגען וועג! וויפיל וואָלט דאָס
פערשפּאַרט דער מענשהייט קאָפּרעהעניש און האַרצמאַטערניש;
ס'וואָלט אפשר פערשפּאַרט געווען די גאַנצע געשיכטליכע ענטוויק-
לונג... א נאָרישער וואונש! איך האָלט אין דעם פונקט מיט
לעסינג, וואָס האָט געזאָגט, אז אויב דער אויבערשטער וואָלט איהם
אויף אויסצוקלייבען אין איין האַנד אויסגעשטרעקט דעם הוילען,
קלאָרען, „אמת'ן“ אמת און אין דער אַנדער האַנד דעם אייביג-ברע-
נענדיגען, אייביג ניט געשטילטען דאָרשט צו דעם אמת, וואָלט
ער גענומען די אַנדער האַנד און וואָלט געענטפערט: רבוננו של
עולם! דער הוילער, קלאָרער „אמת'ער“ אמת איז ניט פאַר אונז,
זינדיגע מענשען. אונז גיב די תשוקה צו דעם אמת, וואָס ווערט
אייביג ניט פערלאָשען...

פערשיעדען איז דער אמת, וואָס די מענשען מיינען, אָטאָט
האַבען זיי איהם געפונען אויף קלאָר. פערשיעדען, נאָך דער צייט
און נאָך דעם אָרט, נאָך די פעלקער און נאָך די קלאַסען, נאָך די
רעליגיאָנען און נאָך די פארטייען, נאָך דעם מהות פון דעם, וואָס
זיכט איהם און געפינט איהם. נאָרוואָס געפונען, בעווייזט זיך
אין איהם דער וואָרעם פון קריטיק, וואָס עסט איהם אויס און פוילט
איהם אויס. אייביג און גלייך פאַר אַלע עהרליכע מענשען און
איידעלע נאַטורען איז אָבער דערפאַר די ליעבשאַפט צו איהם, דאָס
ביינאָען נאָך איהם, דאָס וועלען איהם דערגרייכען, אימליכער נאָך
זיין כח, נאָך זיינע קענטניסען, נאָך זיין השגה. און אויך אין דער
פינסטערער הייל פון דעם אידישען לעבען אין גלות האָט, מיט אַ
משונה'דיג לייכטענדיגען פלאַקער, געברענגט דיזעלביגע אַלגעמיינ-
מענשליכע תשוקה אין די הערצער פון די איידעלע, פון די בעסטע.
אָט דאָס האָט אונז בעוויזען די ניי-אידישע ליטעראַטור, אָט דאָס
האָט געהאָלפּען איבערביימען אונזער קוק אויף דאָס אידישע פאָלק.
איך ווייס, אז אַ טייל פון מיינע לעזער זענען שוין גרייט
ארויסצונעהמען פון טאָש דעם פארטיגען תירוץ אין דער אייביג-
אידישער פאָרם פון אַ קשיא: „און ווער הייסט אייך גלויבען די
פריז'ס, די פינסקי'ס, די אַנסקי'ס אויפ'ן וואָרט?“

גערעכט, ליעבער לעזער! בלויז אויפ'ן וואָרט זאָלסטו קיי-

די אָדערן פון פינסקי'ס „משה מניד“ אין זיין „פאמיליע צבי“ און אין ראפאפארט-אנסקי'ס „ליווענטענעם גוטען אידען“ אין זיין „אשמדאי“, איז דיוועלבינע שטראָמענדיגע נאציאָנאַלע אידישע ענערגיע, וואָס האָט זיך, נאָך דעם געזעץ פון דער פערוואַנדלונג פון דער היסטאָרישער קראַפט, אַרויסגעריסען מיט אַזאַ שטורם אין דעם רעוואָלוציאָנערען קאָמפּאָזיט פון'ם אידישען פּאָלעטיאָריאַט און דער אידישער סאָציאַליסטישער יוגענד. זי איז מער נישט, ווי איבערגעגאָסען געוואָרען פון דער רעליגיעזער פאָרם אין אַ רעוואָלוציאָנערע פאָרם, ניט איין האָר ניט פערלירענדיג פון איהר אידישען נאציאָנאַלען תּוֹך.

אַזאַ ענערגיע, אַזאַ באַמט וואונדערליכער כח קען ניט שטאַמען פון אַ פער'כשוף'טען ברמינן. פון אַ הויפּען מיסט רייסען זיך ניט אַרויס קיין דונערן און בליצען.

און ניט נאָר האָט אונז די נייע ליטעראַטור בעוויזען גאָנצע קוואַלען, גאָנצע וואַסער-פאַלען פון לעבעדיגער אידישער, נאציאָנאַלער ענערגיע, וואָס, ריכטיג אָנגעווענדט, העלפּען זיי דרעהען די רעדער פון דער געשיכטע. זי האָט אונז ניט נאָר בעוויזען, אַז אין דער פינסטערער הייל, וואוהין אונזער אויג האָט ערשט ניט לאָנג גענומען אַריינדרינגען, האָט קיין מאָל ניט אויפגעהערט צו שלאָגען אַ מעכטיגער שטראָם פון לעבענס-ענערגיע, וואָס האָט זיך ערשט ניט לאָנג אַרויסגעריסען אויף דער ליכטיגער וועלט. זי האָט אונז אויך בעוויזען, אַז דער שטראָם בעשטעהט אין תּוֹך אַריין פון דער זעלביגער ענערגיע, וואָס טרייבט אומעטום די רעדער פון דער נע-שיכטע און לאָזט זי ניט רוהען אַ מינוט; אַז אויך ער, דער אידישער שטראָם, געהמט זיך פון דעמזעלביגען מקור, פון וואָנען עס פליסט די גאָנצע מענשליכע קולטור, — פון דער אייביגער מענש-ליכער תּשוקה נאָך אַמת אין זיינע קענטניסען, נאָך שעה נקימת אין זיין אַרבייט, נאָך יושר אין זיין לעבען...

אָך, ווען די ליכטיגע שטערען אין הימעל וואָלטען, אַנשטאָט די איצטיגע פיגורען פון דעם „וואָגען“, דעם „בער“, און ווער ווייס נאָך וואָס פאַר אַ דריידעל, צונויפגעשטעלט זיך אין אַ קלאָרען, אייביג ליכטיגען כתב, פון וועלכען די מענשען וואָלטען געקענט לייענען, וואָס איז אמת, וואָס איז שעה נקימת, וואָס איז יושר?

שטאַמט אפשר פון דעם געניאלען בעל־העגלה אליין, פון דעם בעל־שם, דעם פאָטער פון דער חסידישער בעוועגונג...

דער שטאַמעלדיגער בעטלער דערצעהלט: ער געהט אום און קלייבט צונויף אלע טאָג אלע אמת'ע גענאָדען (חסדים של אמת) און בריינגט זיי צו דעם גרויסען מאן, דעם מאן פון אמת'ען גענאָד, און ער, דער מאן פון אמת'ען גענאָד, שפינט פון זיי אויס די צייט, און דער עיקר פון דער צייט איז פון די אמת'ע גענאָדען. („ועיקר התהוות הזמן הוא ע"י החסדים של אמת").

„און איטליכע זאך“, דערצעהלט ווייטער דער שטאַמעלדיגער בעטלער, „האָט אַ האַרץ, און אויך די גאַנצע וועלט האָט איהר האַרץ. און דאָס האַרץ פון דער וועלט איז אין גאַנצען פאַר זיך אַ געשטאַלט מיט אַ פנים, מיט הענד און מיט פיס, אזוי אז דער נאָגעל פון דעם פוס פון דעם האַרץ איז האַרציגער, איידער אַנאָדערס האַרץ. און דאָס האַרץ פון דער וועלט שטעהט אויף איין עק פון דער וועלט, און אויף דעם באַרג איז דאָ אַ שטיין, און פון דעם שטיין שלאָגט אַ קוואַל. און דאָס האַרץ שטעהט אַנקעגען דעם קוואַל, און גלוסט, און בענקט תמיד נאָך איהם, און חלש'ט, עס זאָל קומען צום קוואַל, „און דער קוואַל גלוסט צו דעם האַרץ אויך“. און די אייביגע בענקשאַפט פון דעם האַרץ פון דער וועלט ווערט נאָך פערשטאַרקט דורך דעם, וואָס די זון ברענט עס און יאָגט עס צו דעם קוואַל און מאַכט נאָך ווילדער, „זיין תשוקה און זיין ליעבשאַפט און זיין אויסנעהן, וואָס עס געהט אויס נאָך דעם קוואַל, ווייל ער שטעהט תמיד אַנקעגען איהם“ (מן גודל ההשתוקקת והנענועים שהוא מתנענע וכוּסָה תמיד ומשתוקק מאד בכלות הנפש אל אותו המעין וצועק וכוּ' כי הוא עומד תמיד כנגד המעין הנ"ל וצועק נא גיוואלד ומשתוקק אליו מאד כנ"ל). און אז דאָס האַרץ דאַרף אַביסעל אַברוהען, יעמאַלט קומט אַ גרויסער פויגעל און שפּרייט פאַנאַנדער זיינע פליגעלען אי־בער איהם און פערשטעלט איהם פון דער זון, און יעמאַלט ווערט איהם אַ ביסעל גרינגער („ואז יש לו נייחא קצת"); אָבער אויך בשעת'ן אַברוהען לאָזט עס ניט אַראָב די אויגען פון קוואַל, און עס ציהט איהם צו איהם. אָבער געהן צום קוואַל קען דאָס האַרץ ניט, ווייל ווי נאָך עס וויל געהן און זיך דערנעהנטערען צום באַרג,

נעם ניט גלויבען; נעהם טאקי, זיי מוחל, און זעץ זיך אוועק, ווי דער סדר איז, אויסשטודירען אונזער געשיכטע, אלע די ספרים, וואָס דאָס אידישע פּאָלס האָט בעשאַפּען. נעהם, לכל הפחות, פאַרש אויס איין איינציגע צייט פון אונזער געשיכטליכען לעבען, — די מונקעלסטע, די פון אלע משכילים פערשאַלטענסטע, די צייט, אויף וועלכע אונזערע גרעטצ'ס קוקען מיט קרומע אויגען, ווייל נאָך זיי נאָך קומט אויס, אז אין דער צייט איז דער אידישער געדאַנקען פערגרעבט געוואָרען און פערקראַכען אין א פוילען זומפ. — איך מיינ די צייט פון די חסידות. און קוק זיך צו, ווער עס האָט זי בעסער פערשטאַנען: אונזערע אַלטע „אפיקורסים“ (די ערד זאָל זיי זיין לייכט!), אָדער אונזער יונגער ליטעראַרישער דור...

און כדי צו בעווייזען, אז איך מיינ חלילה ניט קיין שפּאַס מיט מיינע רייד, און כדי אפשר צוגעבען חשק צו אזא מין אַרבייט, וויל איך דאָ בריינגען אַ גאַנץ קליין ברעקעלע פון אַ חסידישער מעשה'לע, וואָס אויף איהר האָבען זיך דערצויגען, וואָס פון איהר האָבען גע-צויגען יניקה אפשר מיליאָנען אידישע נשמות פאַר די לעצטע פינף און זיבעציג יאָהר. איך מיינ דאָ די אין טויענדער עקעמפלאַרען פערשפּרייטע חסידישע „מעשה משבעה בעטלערס“ (א מעשה פון זיבען בעטלערס) מיט איהר בעל-העגלה'דיגען לשון-קודש, מיט איהר „כי יש רחמנות גדול עלינו“ („עס איז אַ גרויסער רחמנות אויף איהם“), מיט איהר „ויש בכאן מעשה שלמה“ („און עס איז דאָ אין דערין אַ גאַנצע מעשה“), מיט איהר „איך לוקחין לכאן את אותו הבעטליר“, („ווי נעהמט מען אהער יענעם בעטלער“), וואָס האָר בען אזוי שרעקליך-מיאום געגרילצט אין די אויערן פון אונז זערע משכילים — בעלי המליצה, און פון וואָנען עס לויכטען אונז איצטער אַנקעגען די קינדיש-ריינע אויגען פון דער קינדיש-ריינער „בעל-העגלה'דיגער“ נשמה. איך ווייס ניט, אויב אין דער גאַנצער וועלטליכער סימבאָלישער ליטעראַטור, איך מיינ, אין יענעם טייל פון ליטעראַטור, וואָס זוכט אויסצודריקען אין ביל-דער, משלים און רמזים וועלט-געדאַנקען און וועלט-געפיהלען, ווע-לען מיר געפינען (אפשר איין מעטערלינק אָבערעכענט) אַ גלייכען צו איהר, צו דער חסידישער מעשה'לע פון די זיבען בעטלער, וואָס

קלייבט אויף אלע טאָג די חסדים של אמת און בריינגט זיי צו דעם איש חסד האמת".*)

וואָס האָט געמיינט דער מוהר"ן, דעם בעל-שם'ס אייניקעל, אָדער אפשר דער בעל-שם אליין מיט דער מעשה'לע? די חסידים זאָגען, אין איהר שטעקען „סודי סודות" און „רזי דרוין", וואָס נאָר אפשר דער רבוננו של עולם אליין איז ביכולת זיי קלאָר צו פער-שטעהן. געוויס האָט דער מחבר געהאט זיי נע געדאנקען אין זינען, בעת ער האָט אויסגעמאָלט דאָס שענע בילד, וואָס מיר האָ-בען נאָר וואָס געבראכט כמעט מיט דיזעלביגע ווערטער, ווי אין טעקסט גופא. אָבער אזוי איז שוין די טבע פון א טיעף פאָעטישען סימבאָלישען ווערק. עס איז ווי די מוזיק, וואָס רופט ארויס אלנע-מיין מענשליכע געפיהלען, און יעדען אייגענעם מענשען קען זיך דערביי טראכטען זיינע געדאנקען, וואָס פאסען צו די געפיהלען. בערג און בערג פון פירושים, רעליגיעזע, מעטאָפיזישע, פילאָזאָ-פישע, קינסטלערישע, מאָראַלישע קען מען אַריינטייטשען אין די רייד פון דעם שטאַמעלדיגען בעטלער, און אלע וועלען זיי זיין אמת, אויב זיי וועלען ניט פונאָדעררייסען דאָס בילד.

אָבער לעגט אַוועק אלע פירושים אָן אַ זייט. שטעלט אייך אויף אַ רגע פאָר, עס איז באמת דאָ אַ שטאַמעלדיגער בעטלער, וואָס קלייבט אלע טאָג צונויף די חסדים של אמת, וואָס שפינט פון זיי אויס צייט („און די צייט האָט געוועבט איהר לאנגען, איהר כשר'ען פאָדעם", דערמאָנט זיך אונז פריץ'ס א פערז), און עס איז באמת דאָ אַ האַרץ פון דער וועלט, וואָס געהט אויס פון תשוקה צו אַ הויכען-הויכען קוואַל, און זיי זענען איינע פון די אנדערע אָבגעטיילט דורך אַ גאַנצע וועלט, און זייער לעבען, ווי דאָס לעבען פון דער גאַנצער וועלט, הענגט אויף אַ האַר, ביז דער שטאַמעלדיגער בעטלער וועט ווידער צונויפקלייבען חסדים של אמת, וואָס קלעקען מעהר נישט, ווי אויף אַ טאָג, און — בעט וואָגנער'ן ער זאָל אָנשרייבען די מוזיק צו די ליעדער, מיט וועלכע דאָס האַרץ פון דער וועלט און דער קוואַל, — וואָס איז ניט פון דער וועלט,

*) זעה דעם ספר „סיפורי מעשיות", מה שזכינו לשמוע מפי רבינו הקדוש... נחמן זצוק"ל מברסלב, נכד הבעש"ט. לעמבערג, 1902, דף ע, ע"א.

אזוי ווערט פערשטעלט פאר זיין אויג דער שפיץ פון דעם שפוי, און ער זעהט ניט מעהר דעם קוואל, און אויב ער זאל ניט זעהן איין רגע דעם קוואל, געהט איהם אין גאנצען אויס דאָס חיות, „ווארום זיין גאנצער חיות איז פון דעם קוואל“ („כי עיקר חיותו הוא מן המעין“). שטעהט עס אנגעגען דעם באַרג, זעהט עס דעם שפיץ פון דעם שפוי פון דעם באַרג מיט דעם קוואל, וואָס פליסט פון איהם, לויפט עס אָבער צו איהם, קאָן עס ניט זעהן דעם קוואל, און יעמאלט קען איהם די נשמה חס ושלום אויסגעהן. „און אז דאָס האַרץ וואָלט חס ושלום געשטאַרבען, וואָלט די גאנצע וועלט בטל געוואָרען, וואָרום דאָס האַרץ איז דאָס חיות פון איטליכער זאך און אוראי קען קיין זאך קיין קיום ניט האָבען אָהן א האַרץ“ („וכשזה הלב הי' מסתלק ה' אזי יתבטל כל העולם כולו. כי הלב הוא החיות של כל דבר. ובוראי אין קיום בלא לב“). און אין דעם קוואל גופא איז ניטאָ קיין צייט, ווייל ער איז גאָר ניט אין דער צייט, און זיין זיין אין דער צייט שטאַמט פון דעם, וואָס דאָס האַרץ שענקט איהם אַ מתנה יעדען טאָג אַ טאָג, אלץ וואָס דאָס האַרץ פאַרמאָגט אין צייט. און אז דער טאָג האַלט שוין ביים אויסגעהן, און זיי פיהלען, אז ווען דער טאָג וועט אויסגעהן, וועט אויפהערען צו שלאָנען דער קוואל, און דאָס האַרץ וועט בלייבען שטיל, און די וועלט מוז אין גאנצען בטל ווערען, הויבען זיי אָן, דאָס האַרץ און דער קוואל, צו זענענען זיך, איינס מיט דעם אנדערען, און „הויבען אָן זינגען איינע די אנדערע וואונדערליכע ליעדער, מיט שטאַרקער ליעבשאַפט און גרויסער בענקשאַפט זעהר און זעהר“ („ומתחילין לומר הירות ושירים שקורין לודיר נפלאים זה לזה באהבה רבה והשתוקקת גדול מאד, מאד“). און עס איז פאַראן אַ מאן, „דער מאן פון דעם אמת'ען גענאָד“ (איש הסד האמת), ער איז דער משגיח אויף דערויף. און אז דער טאָג האַלט שוין בפועל ממש ביי'ס אויסגעהן, אָט-אַט הערט ער אויף, שענקט דער מאן פון אמת'ען גענאָד נאָך אַ טאָג דעם האַרץ, און דאָס האַרץ שענקט איהם ווידער צו דעם קוואל. און אז דער טאָג קומט פון וואַנען ער קומט, געהט ער אויף מיט וואונדערליכע ליעדער, וואָס אין זיי זענען אלע חכמות... און די גאנצע צייט, וואָס דער מאן פון אמת'ען גענאָד האָט, האָט ער דאָס דורך איהם, דעם שטאַמעלדיגען בעטלער, וואָס

שטאנען, — דערפון, זאג איך, ווערט א האר ניט געמינערט פון דעם פאקט, אז די מענשהייט יאגט זיך נאך אלץ העכערע אידעאלען, וואס וואקסען מיט איהר גופא, מיט איהרע פראדוקטיוו-קרעפֿטען מען און מיט איהרע גייסטיגע קרעפֿטען, מיט איהר גשמיות און מיט איהר רוחניות, און וואס העכער זי שטייגט צום הימעל, אלץ העכער און ברייטער און שעהנער ווערט דער הימעל איבער איהר קאפ, וואס פיהרט צו דעם „אין סוף“, צו דער אונגערליכקייט...

איך בלעטער ווידער דורך די מעשה'לע מיט די זיבען בעט־לער, און אין די אויגען פאלט נאך א בילד, וואס פאסט מיר צו מיין ענין.

דער בעטלער מיט דעם קרומען האלז דערצעהלט (איך ציטיר נאך דעם גאליצישען „עברייטיש“, נאך מיט אונזער אַרטאָגראַפֿיע): „סע איז פאראן צוויי מדינות. און די צוויי מדינות זיינען ווייט איינע פון דער אנדערער טויזענד מיל. און דאָרטען אין די צוויי מדינות, אז עס קומט די נאכט, קען מען ניט שלאָפען, וואָרום, אז עס ווערט נאכט, אזוי הויבען זיי אלע אָן צו קלאָנגען מיט א קול יללה אנשים ונשים וטף, וואָרום ביי נאכט הערט מען דאָרט א קול יללה (דהינו א וויינענדיג קול פון קלאָנגען), און מחמת דעם מוזען זיי אלע דאָרט אָנהויבען צו קלאָנגען, מענער און ווייבער און קליינע קינדער. „אז עס זאָל ליגען א שטיין, וואָלט ער צו־גאָסען געוואָרען“, און דאָס וויינענדיג קול פון קלאָנגען קומט פון דעם, וואָס „עס איז פאראנען צוויי פויגעל, איינער אָן ער און איינע א זי, און די פויגעל זיינען נאָר איין פאָר אויף דער וועלט. איז די זי פערפאלען געוואָרען, זוכט ער זי און זי איהם, האָכען זיי זיך זעהר לאַנג געזוכט איינס דאָס אנדערע, ביז זיי זיינען פעראירט געוואָרען, און זיי האָבען געזעהן, אז זיי קענען זיך שוין גיט גע־פינען איינס דאָס אנדערע, זיינען זיי געבליבען שטעהן און זיי האָבען זיך געמאכט געסטען. דער ער האָט זיך געמאכט א געסט לעבען איין מדינה פון די צוויי מדינות, און גיט רעכט נאָהענט, נאָר ווערליג דאָס קול פון דעם פויגעל הייסט דאָס נאָהענט, וואָרום פון דעם אָרט, וואו ער האָט זיך געמאכט א געסט, קען מען שוין הערען זיין קול אין דער מדינה. און אזוי האָט די זי אויך געמאכט א געסט לעבען דער אנדער מדינה, ד. ה. אויך גיט אזוי רעכט נאָהענט,

וואָס דאָ, אין דער זינדיגער וועלט, מוז ער, נעבעך, אַנקומען צו געשענקטע צייט, — זענענען זיך איינע מיט דעם אנדערן פאר'ן פערלאָשען ווערען אויף אייביג, — און זאָגט באַמט, אויב דאָס בילד אליין איז ניט ווערט אויסגענומען צו ווערען בכבוד גדול צווישען די שעהנסטע בילדער פון דער אַלגעמליכער פאָעזיע.

„הויפּענס פון מיסט“ בעשאַפּען ניט אַזעלכע בילדער... אין „הויפּענס פון מיסט“ וועט איהר ניט געפינען דעם ברענגענדיגן געזונט-שטערץ, וואָס איז אויסגעדריקט אין דער קליי-נער מעשה'לע פון דעם שטאַמעלדיגען בעטלער; דעם וועלט-שטערץ, וואָס מאַכט שפּראַצען ביי דער מענשהייט די פאָעזיע פון בייראָן און היינע, געטהעם „פּויסט“, און וואָס האָט איהר שורש אין דעם אייביגען בענקען פון דעם מענשען נאָך דעם העכסטען קוואַל, וואָס גיט איהם כחות צו לעבען, וואָס דערהאַלט אין איהם דאָס חיות. ווי איהר זאָלט ניט אַנרופּען יענעם העכסטען קוואַל: גאָט, אָדער ליבע צו אייער פאָלק, אָדער גלויבען אין סאָציאַליזם, אָדער קונסט, אָדער פרייהייט, אָדער וויסענשאַפט, אָדער שעהנקייט — דאָס זיינען אַלץ פערשיעדענע געמען, פערשיעדענע געשטאַלטען פון דעם מענשליכען אירעאַל, צו וועלכען עס טרייבט איהם שטענדיג, וועלכען ער וועט קיינמאָל ניט דערגרייכען, — וויל, ווען ער דערגרייכט איהם, וואַקסט פון איהם אַרויס אַ נייער אירעאַל, — אַכער אָהן וועלכען ער קען נישט לעבען איין מינוט.

לאָז זיין, ווי קאַרל מאַרקס וויל, אַז אין איהם דריקט זיך אויס מעהר נישט, ווי דאָס לעכצען פון די שטענדיג מעהר געוואַקסענע פראָדוקטיוו-קערעפטען נאָך אַ שטענדיג מעהר געוואַקסענעם מאַרק פאַר סחורות. אין דערזעלביגער צייט לעכצען זיי שוין יעצט נאָך אַ העכערען ציעל (אירעאַל בלע"ז) — אַנ'אנדער אָרדנונג פון דער געזעלשאַפט, וואָס זאָל קענען געבען אַ פרייען פלאַץ פאַר זייער ענטוויקלונג, וועלכע וואַקסט פון טאָג צו טאָג („וואָס זאָל זיין מסוגל מקבל צו זיין די השפעה פון דעם מעין הנובע“, — וואָלט איך געזאָגט אין חסידות). לאָז זיין אַזוי. דערפון, ד. ה. פון דער מאַטעריאַליסטישער אויסטייטשונג פון דער געשיכטע, אויב מען פערשטעהט זי נאָך ניט אַזוי מגושמ'דיג פשוט, ווי דער מאַרק-סיסטישער המון'עם וויל, נאָך אַזוי, ווי מאַרקס אליין האָט זי פער-

שען פאַלק, די האַרץ־צורייסענדע קלאַג־ליערדער אויף זיין לאַנע, אין וועלכע איין איינציגער מאָטיוו פּערהילכט אלע אַנדערע: „מאז וער עתה הננו נרחים, נהרגים ונשחטים ונטבחים“...

„פון יעמאַלט אָן און ביז איצטער זענען מיר פּערשטויסען, נע'הרג'עט און געקוילעט און געשאַכטען“...

מיט אַ בעזונדער צער, וואָס לעגט זיך, ווי אַ געדיכטער וואָל־קען אויף דער נשמה און פּערפינסטערט די ליכטיגע זון, קלינגט דוקא אין אונזער געבילדעטען צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט דער אייבי־גער געשריי: „לעינינו עשקו עמלינו, ממושך וממורט ממנו, נתנו עלם עלינו, סבלנו על שכמנו, עבדים משלו כנו, פורק אין מידם“.

„פאר אונזערע אויגען גערויבט אונזער מיה, געריסען פון אונז און געצויגען, געלעגט אויף אונז זייער יאָך, וואָס מיר האָבען שווער געליטען אויף אונזערע אַקסלען, קנעכט געהערשט איבער אונז, ניטאָ, ווער ס'זאָל אויסלייזען פון זייערע הענד“... און עס דוכט, דאָס פאַלק אליין, וואָס יהודה הלוי האָט שוין לאַנגלאַנג אָנגערופען „דאָס האַרץ פון דער וועלט“, הויבט אָן צו זיין אין ספק, אויב זיינע כחות וועלען דאָס אויסהאַלטען. אפשר קען חלילה קורמען אַ צייט, ווען דער שטאַמעלדיגער וועט אין דער גאַנצער וועלט ניט קענען צונויפקלייבען אזוי פיעל „חסדים של אמת“, וואָס זאָלען קלעקען כאָטש אויף איין טאָג לעבען... און פּערדעקענדיג דעם קאָפּ מיט'ן טלית, און צופאַלענדיג האַלב פּער'חלש'ט צום שטענ־דער, בעט און וויינט „דאָס האַרץ פון דער וועלט“: „אַל תשליכנו לעת זקנה, ככלות כחנו אַל תעזבנו“. „וואַרף אונז ניט אין דער צייט פון עלטער; בעת די כחות געהן אויס, פּערלאָז אונז ניט“.

פיהלט דאָס פאַלק גופא, אז אונזערע כחות האַלטען שוין אפשר ביי'ם סוף? אָ, בשום אופן וואָפּן ניט! אין דיזעלביגע סליחות געפינט איהר די פלאַספּיערדיגע האַפּנונג, אז זיינע ליידען זענען מעהר נישט, ווי אויף אַ צייט, אז די גאולה מוז קומען. אויף וויפיעל דאָס פאַלק ציטערט נאָר אַרויפצולאָזען אויף דעם געדאַנ־קען, אז זיין ראָליע איז שוין אויסגעשפּיעלט, קען מען זעהן פון די פאַר שורות, וואָס איך בריינג דאָ פון דעם לשון־קודש'דיגען פירוש אויף דער „מעשה משבעה בעטלערס“:

„און דער עיקר, פאר וואָס ער (דער „בעל־דבר“, ד. ה. דער

נאָר פון דאָרט קען מען שוין הערען איהר קול. און אז עס קומט די נאכט, אזוי הויבען אָן די פאָר פויגעל צו קלאָנגען, ער קלאָנגט אויף איהר און זי אויף איהם. אָט דאָס איז דאָס קול יללה, וואָס מען הערט אין די צוויי מדינות וואָס מחמת דעם קול מוזען זיי אלע קלאָנגען דאָרט און קענען ניט שלאָפּען (*).

ווידער דערזעלביגער מאָטיוו פון לייעבע און בענקשאפט צור־שען צוויי, וואָס זיינען פאר טויענדער מיילען ווייט איינער פון דעם אנדערען אָבגעריסען אפשר אויף אייביג; דערזעלביגער הײנע'שער מאָטיוו פון דעם טענענבוים, וואָס שטעהט איינער אליין אין ווייטען צפון און בענקט אין חלום נאָך דעם טייטעל־בוים, וואָס שטעהט איינער אליין אין ווייטען דרום און בענקט אין דער איינזאמקייט, אקוראט ווי ער! נאָר ביי היינע'ן איז דער מאָטיוו געוואָרען איידעל און דין, ווי אייננעמאטערט, ווי א „קול דממה דקה“ באלד ביי'ם אויסגעהן, און דערפאר ווירקט ער אויף אונז, פּעראידעלטע מענשען, נאָך שטארקער, איידער אין דער חסידישער מעשה, וואו ער פילדערט („צועק נא געוואלד!“), ווי די מוזיק אין א וואנגערשער אָפּערע...

פאר וואָס פילדערט דאָס געפיהל אזוי אין דער גאנצער חסידי־שער פּאָעזיע? דאָס געפיהל שטאַמט געוויס פון דערזעלביגער הייליגער אונצופרידענהייט, וואָס טרייבט די מענשהייט אלץ פאָראויס, פון דערזעלביגער אלגעמין מענשליכער בענקשאפט, מיט וועלכער זי רייסט זיך צו דעם, וואָס איהר איז לייעב און טייער.

אָבער ביי דעם אידען מישט זיך נאָך צו די ספּעציעלע נאָציאָנאלע בענקשאפט צו דער אלגעמיינער מענשליכער בענקשאפט. די פּערוואָגעלטקייט אין גלח, די אָבגעריסענהייט פון דעם לאַנד, דער יתום־געפיהל, וועלכער געהט איהם דורך טאָג טעגליך, גיסט אריין אין זיין נשמה נייע קוואלען פון יסורים, וואָס גיסען זיך צונויף אין איין שטראָם מיט דעם אלגעמין־מענשליכען פּערלאַנג נאָך א בעסערען לעבען אויף דער וועלט און מיט זיין זיכערער האָפֿ־נונג, אז זיין פּערלאַנג וועט מקוים ווערען. געהט אין האַנד זיינע סליחות, די וואונדערליכע נאציאָנאלע עלעגיעס פון דעם אירי־

(* דאָרטען גופא, דף ע"ב עמוד ב' און דף ע"ג.

גאנצען אויסגעפוילט געווארען ביז צו די וואַרצלען, נאָר מיט אַ נאָך גאָר נישט פֿאַרשען בויס, וועמענס וואַרצלען עס זענען לעבעדיג און פֿריש, ווען אפילו זיי זענען פֿערפלאַנצט אין א פֿערגיפטעטען זומפֿ, וואָס מחמת דעם טרייבען זיי אַ סך פֿער־סמ'טע זאפֿט אין זיינע צווייגען און בלעטער...

דור הולך ודור בא... איין דור יאָגט דעם אנדערען, אָבער ער פֿערטרייבט איהם נישט גאנץ מיט אַ מאָל. דאָס נייע מוז תמיד האַלטען מלחמה מיט דעם אַלטען, און דאָס אַלטע גיט זיך נישט אונטער אזוי גיך, שטעהט נישט אָב אזוי פֿלונק פֿון די פּאָזיציעס, וועלכע עס האָט פֿערנומען.

מיט אַ יאָהר דריי־פינף צוריק האָט מען געקענט מיינען, אז די אידישע סאציאליסטען האָבען זיך שוין לגמרי אָבענזאָגט פֿון זייער אַלטען סק אױף דאָס אידישע פּאָלק און פֿון זייער „צונויפ־גיסונגס־טעאָריע“, פֿון וועלכער קינדער אין די גאסען האָבען שוין געמאַכט חוכא וטלולת. איצטער ווייזט זיך אַרויס, אז דער אַל־טער אידישער סאציאליסטישער דור איז געווען מעהר נישט, ווי פֿערטויבט דורך דעם ליאַרעמדיגען שטראָם פֿון אידישער גאָציאַל־נאַלער ענערגיע, וואָס האָט זיך פֿלוצלונג אַ גאָס געטאָן אין די לעצטע פינף־צעהן יאָהר. דער אַלטער דור איז וויעדער געקומען צו זיך. ער קעמפֿט זיין מלחמה אונטער פֿערשיעדענע פּאָהנען, און איהם האָט זיך שוין איינגעגעבען מטושטש צו מאַכען אפּולע מחות פֿון דעם נייעם דור.

עס איז אונזער חוב נאָך אַ מאָל אַרויסצוגעהן אין קריעג אַנ־קעגען אייגענע טאטעס און עלטערע ברידער, נאָך אַ מאָל דורכצור־נעהמען די פראגע וועגען אידישען גאָציאָנאַליזם און סאציאליזם און אָבעבען אונז גופא אַ קלאָרען די־וחשבון, פֿאַר וואָס מיר, סאָ־ציאליסטען, ארבייטען פֿאַר דער אידישער ווידערבעלעכונג און מיט וועלכע מיטלען מיר ווילען זי דערגרייכען.

מיט קאַלטע לאַגישע חשבונות דאַרף מען זעהן צו פֿערענט־פֿערן די שאלות. אָבער זאָגען ווילען מיר קודם כל, אז נישט קאַלטע לאַגישע חשבונות האָבען אונז צוריקגעפיהרט צו אונזער פּאָלק.

שטן, דאָס פרינציפ פון אל'דאָס ביז אויף דער וועלט. זש.) שטאַרקט זיך אזוי, איז ווייל ער וויל אריינװארפן דאָס אידישע פאָלק, חס ושלום, אין די הענר פון אלטקייט און שוואכקייט, חס ושלום, אקוראט ווי זיי וואָלטען שוין לאַנג, חס ושלום, אלט גער-וואָרען, זענענדיג אין גלות אזא לאַנגע צייט, וויפיעל הונדערטער יאָהר, ביז עס האָט, חס ושלום, זיך אויסגעלאָזען יעדע האַפנונג, חס ושלום*).

איך ווייס נאנץ נוט, אז דער גלויבען פון דעם פאָלק אין זיין קיום אויף דער וועלט איז פאר אונז נאָך קיין בעווייז ניט, אז עס האָט גענוג כחות צו לעבען און צו קעמפפן פאר א בעסערען לעבען אויף דער וועלט. און אויך פערשטעהט יעדער בררעך, אז עס קאן אונז ניט אריין אין זינען אויפצובויען די טעאָריע פון'ם אידישען סאָציאַליזם אויף די כמעט שוין אין נאנצען איינגעזונקענע זיילען פון חסידים און דער אידישער רעליגיעזן בכלל. „חס ושלום“!

וואָס מיר ווילען אויספיהרען מיט אונזער בריעף, איז מעהר נישט, ווי איין קליינער געדאַנק, — דער געדאַנק, אז מיר קענען שוין מעהר ניט קוקען אויף דאָס, אידישע פאָלק מיט די אויגען פון אונזערע אפיקורשישע טאטעס און זיידעס, וואָס האָבען געזעהן אין איהם מעהר נישט, ווי א פער'כשופ'טען ברמינ, וואָס אַס-אַס ווערט ער צופאלען אין א „הויפּען מיסט“, נוט נאָך, זיי עס איז, צו בעמיסטיגען די פערלער פון דער מענשהייט...

וואָס טיפער אונזער דור איז אריינגעדרונגען אין דער פאָלקס-נשמה, אין זיין געשיכטע, זיין גלויבען, זיין פאנטאַזיע, זיין פילאָ-זאָפיע, אלץ מעהר האָט ער צו זיין אייגענעם וואונדער געפונען, אז ער האָט דאָ צו טאן ניט מיט א הויפּען פערוועלקטע בלעטער פון א בוים, וואָס האָט א מאָל געלעבט, און איצטער איז ער אין

(*) דאָרטען גופא, „לקוטי הלכות על המעשה משבעה בעטלירס“, דף כ"ה: „בי עיקר התגדלות (של חב"ד) הוא שרוצה להפיל את ישראל ח"ו לידי זקנה ותשות כה ח"ו כאלו כבר ח"ו נזקנו בחגלות זה זמן רב כ"כ כמה וכמה מאות שנים עד שח"ו אפס תקוה ח"ו“.

פאר וואס דוקא אידיש ?

(1897)

און אויך ניט דער „צער בעלי חיים'דיגער“ געפיהל פון רחמנות
צו א הויפען גלאט אזוי דערנידריגטע, דערשלאָגענע און דערטראַ-
טענע, — נאָר דאָס גרויס און טיעף דרך-ארץ פאר א גרויס
פאָלק, וואָס ליגט, געשמירט אין קייטען; די הייסע ליעבע צו
איהם, וואָס פערדינט זי, און דער שטאַלצער געדאַנקען, אז מיר
אליין געהערען צו איהם, אז אויך פון אונזערע כחות, ווי קליין
זיי זאָלען ניט זיין, הענגט אָב, זיין שטים זאָל ווידער דערהערט
ווערען אין דעם גרויסען קאנצערט פון די פעלקער, וואָס מען רופט
איהם: די געשיכטע פון דער מענשהייט.

לעמבערג, נאָוועמבער, 1906.

פאר וואס דוקא אידיש *

א קליינע הקדמה.

דעם קליינעם ארטיקעל, וואס איך גיב דא איצטער פאר די אמעריקאניש-אידישע לעזער, האב איך פאר דריי יאָהרען געשריבען פאר די רוסיש-אידישע לעזער און אויף דעם שער-בלעטעל זיינען געשטאנען נאָר די דאָזיגע שורות: „א פאָר ווערטער, וואָס אויב מען וויל קען מען זיי בעטראכטען פאר אַ הקדמה צו דעם ביכעל, וואָס מיר גיבען דאָ אַרויס, און צו אלע אנדערע ביכלעך, וואָס מיר האָפען אַרויסצוגעבען“. ווי דער לעזער זעהט, האָט דער ארטיקעל בעראַרפֿט זיין אַ הקדמה צו אַן אנדער ווערק, וואָס איז שוין פאַרטיג געווען צום דרוק, און נאָך אַ פאָר זאכען האָבען געזאָלט אַרויסגעגעבען ווערען פון אַ „גרופע אידישע סאָציאַליסטען אין אויסלאַנד“. איך וויל דאָ אין מיין „הקדמה צו דער הקדמה“ זיך ניט אַריינלאָזען אין ערקלערונגען, וועלכע צוועקען די „גרופע“ האָט געהאַט אין זינען, פון וועלכע מענשען זי איז בעשטאנען און פאַר וואָס עס האָט זיך פון דעם גאַנצען עסק אויסגעלאָזען אַ בוידעם. אויף דער עלטער — אַם ירצה השם! — וועל איך דערפון מאכען אַ קאָפיטעל פאַר דעם „ספר הזכרונות“ פון דעם אידישען סאָציאַליזם. איך דרוק דאָ דעם ארטיקעל (צום צווייטען מאל) אָב, ווייל מיר דוכט אז די געדאַנקען, פאַר וועלכע איך שטעל מיך דאָ איין, זענען נאָך ניט גאַנץ פערעלטערט און קענען נאָך אפשר וועמען עס איז בריינגען א נוצען.

איך האָב פריהער געהאַט ברעח דעם ארטיקעל אַביסעל צו פערבעסערען און אויסצומעקען פון איהם די אַנאַכראָניזמען, דער-נאָך איז ביי מיר געבליבען — מחמת טעמים וואָס זענען פאַר דעם

(*) געדרוקט אין „פאָרווערטס“, 1900. אונטער דעם פּסעוואָדנים בן-אחור.

אויך אין גאליציען און רוסלאַנד האָבען זיך אידישע סאָציאליסטען גענומען פאר דער אַרבייט, און ניט נאָר א צעהנט חלק פון זייער ענערגיע, ניין, אלע כוחות ווענדט מען אָן, כדי צו אָרגאַניזירען די אידישע אַרבייטער און צוצופיהרען זיי צו דער גרויסער אַרמעע פון דעם אייראָפּעאישען פּראָלעטאַריאַט. ביכלעך ווערען געדרוקט, צייטונגען ווערען אַרויסגעגעבען, אין וועלכע מען זוכט אויפצוקלערען דעם אידישען אַרבייטער וועגען זיין אונגלייכער לאַגע און וועגען די מיטלען, וואָס מען דאַרף אָנווענדען, כדי זי צו פער-בעסערען.

האַנד אין האַנד מיט די „שטילע“ ספרים, וואָס מען דאַרף מיט גרויס מיה דורכ'גנב'ענען דורך די רוסישע צענזור, געהט די „כשר'ע“, די אָפּענע ליטעראַטור אין דער אידישער שפּראַך, וואָס האָט גאָר אָבעלעכט אונטער דער פערדער פון פּרץ, שלום עליכם, א. ז. וו., — אַ ליטעראַטור, וואָס זוכט קודם כל אויפצואוועקען דעם מענשען אין דעם פּערהאַרעוועטען, דעם דערשלאָגענעם אידען, אַרויסרופען אין איהם א חשק צו בילדונג און קענטעניס; און אין דער לעצטער צייט האָבען זיך א פאָר יונגע אידישע סאָציאליסטען צונויפגעטאָן אין אויסלאַנד אַרויסצוגעבען סאָציאליסטישע ביכער פאר די רוסישע אידען... און איך אליין זיך און שרייב איצטער די הקדמה צו דעם ערשטען ביכעל, וואָס אָט די יונגע אידישע סאָ-ציאליסטען ווילען אַרויסגעבען. וואָלט דאָס מיט אַ יאָהר פינף-צעהן צוריק גאָר מעגליך געווען?

מיר, אידישע סאָציאליסטען, מעגען צופרידען זיין. אונזערע בעסטע מענשען פערדינען שוין ניט די ביטערע ווערטער, וואָס מען האָט זיי געמעגט אַרויסרעדען אַמאָל... און פון דעסטוועגען — נעהמענדיג זיך שרייבען די הקדמה, — קומען מיר אַרויף אויפ'ן זינען ניט גאָר פרייליכע געדאַנקען.

אז „אין מיטען דערינען“ ווערט פון „נעלער הויט“ געבאָרען אַ נייע ליטעראַטור אין אזא שפּראַך, וואָס האָט ביז אַהער נאָר גער-טויגט אויף אויסצודריקען וואָכעדיגע געדאַנקען וועגען וואָכעדיגע ענינים, איז קיין נייעס ניט אין אונזער נינצעהנטען יאָהרהונדערט. אַ ראיה: די פלאַמאַנדער אין בעלגיע, די רומענער אין גאליציען, די לאַטישען אין רוסלאַנד, און נאָך, און נאָך. נאָר איך בין זי-

לעזער נײַט אינטערעסאנט — צו לאָזען דעם ארטיקל, אזוי ווי ער איז געווען געשריבען. דעריבער בעט איך דעם לעזער צו גע- דענקען, אז אויף דעם „כתב־יד“ איז געשטאנען דער ראטום: „מוצאי ראש חדש מאי 1897“.

מיט א יאָהר פינף צוריק בין איך אין א קליינעם רוסישען ביכעל „יעוריי ק' יעווריאם“*) ארויסגעטרעטען מיט טענות ותביעות צו די יונגע אידישע סאָציאליסטען, פארוואָס זיי האָבען אזוי אוועק געמאַכט כלאחר יד דאָס אידישע פּאָלק, פאר וואָס זיי געהן נײַט צו דעם אידישען המון — איהם העלפען, איהם רעטען אין זיין נויט. „שענקט איהר, — האָב איך דאָרטען געפרעגט, — כאַטש א צעהענטען חלק פון אייער ענערגיע אויף צו פראָפאגאנדירען דעם סאָציאליזם צו די אידישע ארבייטער־קלאַסען?“

אפנים, אז אזוינע געדאַנקען האָבען נײַט גאָר מיך אליין גע- עגבערט, אפנים, אז זיי האָבען שוין פון לאַנג אָן נײַט געלאָזט רוהען דוקא אָט די יונגע אידישע סאָציאליסטען, מיט וועמען איך האָב געהאַלטען פאר א חיוב צו האַמפערן זיך. אז נײַט וואָלט מען גאָר נײַט קענען דערקלערען, ווי אזוי עס האָט זיך אין א משך פון איינע פינף יאָהר איבערגעביטען די גאַנצע לאַגע. פריהער האָט מען אויף א אידישען סאָציאליסט, וואָס האָט געפאָרדערט, מען זאָל ארביי- טען צווישען אידען, געקוקט ווי אויף א מענשען, וואָס טראָגט אונ- טער דער סאָציאליסטישער אויבער־העמד א פאַלעסטינאַפּילישען ארבע־כנפות. איצטער וועט קיין אידישער סאָציאליסט אין רוס- לאַנד נײַט לייקענען, אז דער אידישער ארבייטער און דאָס גאַנצע אָרעמע אונטערדריקטע אידישע פּאָלק האָבען מיט גאָר נישט פער- זינדיגט, מע זאָל גאָר נײַט א טראַכט געבען ווי צו געווינען זיי פאר דעם גרעסטען און הייליגסטען אידעאל פון דעם נײַנצעהנטען יאָהר- הונדערט, פאר דעם סאָציאליזם. נײַט גאָר אין לאַנדאָן און אַמע- ריקא, וואו די סאָציאליסטישע ליטעראַטור פאר אידישע ארביי- טער האָט זיך שוין נאָך פריהער דערשלאָגען צו א שעהנעם מעמד,

**) אַרויסגעגעבען פון דעם לאַנדאָנער „פאָנד וואָלנאָי רוסקאָי פרעסי“ אין 1892 אונטער דעם פּסעוודאָנים: י. האַסין.

און בעת מען געהמט זיך דערמאנען, אז נאך דעם לאנגען און שווערען וועג האלטען מיר איצטער ביי דעם, „אידישען אַרבייטער“ און ביי פּרז'ס יו“ מ'בלעטלעך, און דאָ אין דעם קלויניגקען הייז פּענרעל פון מחברים און ספרים קלאַפּט אפּשר דער לעצטער אָדער פון דעם אידישען פּאָלק־לעבען, הויבט דאָס האַרץ אָן שרעקליך צו קלעמען...*). וואָס פאַר אַ האַפּנונגען, פּעסעט, אָהן שום ספיקות, האָבען מיר אויף די קינפטיגע צייט? ווי לאַנג האָט מען אויפגעהערט צו שרייען פון אַלע זייטען אין אַלע נאָסען, אז ביי דעם אידישען פּאָלק איז שוין לאַנג נישטאָ דער רופּ, אז ער איז נאָך ווי אַ מלך, וואָס די ערד נעמט איהם נישט, וואָס געהט אום כּף הקלע און וואָס קען נישט געהן אין זיין רוה אריין, ביז יעדער, וואָס בעגעגענט איהם, וועט זיך מיט איהם נישט בעגעהן, „כלאחר יד“ און ווער ווייס, אויב נישט מיט אַ וויילע שפּעטער וועלען מיר ווייִ דער דערהערען דעם שעהנעם נגון און ווידער דארפּען אָנהויבען פון אָנהויב? קיין פּלאַמינג, קיין רומען, קיין פּאָלק אין דער וועלט דאַרף נישט ציטערן פאַר אזאַ סוף... און מיר?

און נאָך אַ זאַך.

דער פלאמינג, דער רומען, דער פויל, ווי אויך אלע אנדערע
פעלקער, האָבען צו איין לשון און צו איין ליטעראטור, און דער
איין לשון אין זיי טייער, און די איין ליטעראטור איז זיי הייליג.
יעדער מחבר ביי איטליכען פאָלק ווייס, אז אויב ער האָט נאָר
טאַלאַנט און אויב ער האָט נאָר וואָס צו זאָגען, וועט מען עס
פריהער אָדער שפעטער אויסהערען, און אויב ער וועט אַוועקלעגען
זיין גאנצען לעבען פאַר אַ זאך, וואָס איז איהם הייליג, וועט דאָס
ניט זיין אומזיסט. זיין ווירקען וועט איבערלאָזען אַ רושם, און
ביי דעם אויפבויען פון דעם פאָלק'ס גליק וועט מען בענוצען כאַטש
איינער טראָפען פון זיינע בלוט.

שוין מעהר אז 50 יאָהר האָבען אידישע קעפּ און וואַרעמע
אידישע הערצער אוועקגעלעגט זייער לעבען פאַר דעם אידישען

(* עס איז דעריבער קיין חדוש נישט, וואס דאס הארץ קלאפט און פריידיג איז דער ברוסט, ווען מען דערמאנט זיך, וואס עס איז אין א משך פון איינע צעהן יאָהר פון דעם „קלויניקען הייפּעלע“ אויסגעוואָקסן (1908).

כער, אז קיין פלאַמינג, קיין רוטען, קיין לאַטעש האָט ניט געקוקט אויף די ספרים פון זיין געליעבטער אייגענער שפראך מיט אזא ציטעריגער האַפנונג, ווי איך קוק אויף דעם הייפעלע ספרים אין דער ניי־אידישער שפראך. דער פלאַמינג, דער רוטען, דער לאַטעש איז נאָר וואָס אויפגעוועקט געוואָרען צו א העכערען פאָלקס־לעבען. אהינטער זיך האָט ער גאָרנישט, נאָך וואָס ער זאָל ביינעקען, אויף דער קינפטיגער צייט האָט ער אזוי פיעל ליכטיגע האַפנונגען, און זיינע האַפנונגען זענען געבויט אויף אַ פעסטען, ראיעלען גרונט. וואָס מעהר זיין פאָלק וועט לעבען און טראַכטען, וועט עס אלץ קליגער ווערען, אלץ מעהר אויסבעסערען זיין לאַגע און זיינע גע־פיהלען, וועט עס ווערען אלץ מעהר מענש, און זיין ליטעראַטור וועט אלץ מעהר וואַקסען און אלץ מעהר העלפען איהם אין זיין וואַקסען.

די ניי־אידישע ליטעראַטור אָבער איז ניט דער ערשטער שריט פון דעם אידישען פאָלק אין זיין בילדונג. הינטער איהר ציהט זיך אַ לאַנגע קייט פון אידישע ליטעראַטורען, און זי איז נאָר איין רינגעלע אין דער קייט; און בעת מען נעמט זיך דער־מאָנען, אז דער ערשטער טראַט אויף דעם וועג פון בילדונג איז ביי די אידען געווען דער תנ"ך, אז זיינע ערשטע „שרייבער“ זענען געווען דער מחבר פון תהילים, און ישעיה, און ירמיה, און די איבעריגע נביאים, וואָס לייכטען ווי אייביגע שטערען אויף דעם אידישען און ניט אידישען הימעל; אז דערנאָך איז געווען דער תלמוד מיט זיינע ריעזען, וואָס רייסען אויס בערג און צומאָלען זיי איינע אָן די אַנדערע (רבה עוקר הרים). און דערנאָך די גאונים, און דערנאָך די טיעפע פילאָזאָפּען און די ליעבליכע, הייל־כיגע פאָעטען, דער רמב"ם, גבירול און יהודה הלוי און דערנאָך די מקובלים, וואָס האָבען זיך פערשלאָסען פון דער גאנצער וועלט, און אויפגעהויבען זיך ביז הינטער די וואַלקענס און אויפגעבויט דאָרטען, הינטער די וואַלקענס, אן אייגענע וועלט; און דערנאָך די צייט פון מענרעלסאָהן און זיינע תלמידים, און ביי אונז אין רוסלאַנד — די צייט פון דעם ריב"ל און לעבענזאָהן, די צייט פון סמאלענסקי און ליליענבלום, און דערנאָך די רוסיש־אידישע לייט־טעראַטור מיט אַרשאַנסקי, לעוואַנדא, באַגאָוו און פרוג...

וויכטיגסטער זאך אין דער וועלט, וועגען דעם אויפקלערען פון דעם פאלק, פון דעם המון, וועגען דעם אויסבעסערען פון זיינע גער-
ראנקען און זיינע געפיהלען. און דא טאקע זעהן מיר, אז ביז צו
דער לעצטער צייט איז אלץ געבליבען אויפ'ן אלטען שטייגער. די-
זעלביגע געדאנקען, דיזעלביגע געפיהלען און האפנונגען, כאטש
אונזערע משכילים האבען געלויטערט און געלויטערט, געבעסערט
און געבעסערט...

איך וואלט געקענט אָנשרייבען א גאנצען בוך מיט ראיות
אויף דאָס, וואָס איך האָב געזאָגט. איך וויל אָבער דערמאָנען נאָר
אַן אַ פּאָר קליינע מעשה'לעך, וואָס קומען מיר זעהר אָפט אַרויף
אויפ'ן זינען.

מיר, אירען אין רוסלאנד, האָבען דריי ליטעראַטורען אין דריי
שפראַכען: לשון קודש, רוסיש און אידיש, און אלע דריי ליטע-
ראַטורען פיהרען ביי אונז א פער'הושכ'טען, שלים-מול'דיגען לע-
בען, און קיין אידישער מחבר, וואָס פאַר אַ מושלם ער זאָל ניט
זיין, ווי היים ער זאָל ניט גלויבען אין זיין אירעאַל, ווי עהרליך
און טריי ער זאָל איהם ניט דיענען, קען ניט זאָגען אויף זיך, בלי
שום ספק, אז ער האָט עפעס אַ פעולה געטאָן, אז ער האָט איבער-
געלאָזען אַ רושם אויף זיינע לעזער. איך רייך שוין דאָ ניט
וועגען דאָס געוויינליכע אידישע פובליקום, וועגען די בעל-הבית'ישע
„קוראים הנכבדים“ מיט זייער פער'פּלפּול'טען, סוחר'ישען מוח, מיט
זייער פערשטויבטער, מקה-וממכר'דיגער האַרץ. אויף די אידישע
שרייבער קוקט דער בעל-הבית'ישער איר, ווי אויף ברחנים, ווי אויף
שפיעל-קעסטלער, ווי אויף גאסען קאָמעדיאַנשטשיקעס, וואָס מאַ-
כען גראַמען, און בויגען זיך, און ברעכען זיך און שפיעלען משונה-
דיגע נגונים.

— מען דאַרף איהם ארויסוואַרפען אַ גראַשען! דעם קאָפּ
פערדולט ער מיט זיין קעסטעל! — טראכט ער וועגען דעם שפיעל-
קעסטלער.

— מען דאַרף ביי איהם קויפען דעם חבור! ווי אַ קלענ-
שטעהט ער צו! — טראכט ער וועגען דעם אידישען מחבר.
— ער מאכט דאָך נאָר אויסגעצייכענט! — זאָגט ער וועגען
דעם שכור'ען ברחן, וואָס מאכט לוסטיג די שכור'ע געסט.

פאָלק, גענאָסען טרערען אויף זיין פינסטערן מזל, געזוכט ווי צו ווייזען איהם א ריכטיגען וועג, אויף וועלכען ער זאָל דערגרייכען צו א העכערער מדרגה הן אין בילדונג, הן אין גוטע מדות און הן אין פשוט'ע הלכות בשר בפאפע, און וואָס איז געווען די פעולה פון דער גאנצער מיה? די אידישע ליטעראטור האָט קיין מאָל קיין שליטה ניט געהאט ניט אויף דעם אידענ'ס מוח, ניט אויף דעם אידענ'ס האַרץ. ניט נאָר די אידישע ליטעראטור מיט די שמר'ס, בלאָשטיין'ס און רי איבריגע מנוולים פון דעם אלטען זשארגאָן, אפילו די רופיש-אידישע ליטעראטור מיט איהרע לע-וואַנדאָס, אַרשאנסקיס און באַגאָווס; אפילו די לשון-קורש'ריגע ליטעראטור מיט איהרע ליכענבלום'ס, גאָרדאָן'ס און סמאָלענסקי'ס, — קיינער פון זיי האָט ניט די זכיה צו בעריהמען זיך, אז ער האָט געוואונען דעם צוטרוי פון דעם אידישען פאָלק, פון דעם אידישען המון-עם, אז דאָס פאָלק האָט זיך איינגעהערט אין זיינע רייד, אז דאָס פאָלק האָט, לכל הפחות, גערעכענט, אז איינהערען זיך אין זיינע רייד איז אפשר גאָר ניט אזא קרומע זאך.

דער גאנצער גאנג פון דעם אידענ'ס געדאנק און איבערהויפט דעם געדאנק פון דעם פשוט'ען אידישען עולם איז אין תוך אריין נאָך געבליבען כמעט דער זעלביגער, ווי צו דער צייט פון דעם „קול מבשר“, פון דעם „תעודה בישראל“, פון דעם אדעסער „ראד-סוויעט“. אמת, אין די גרויסע שטערט זעהט מען אַפּט-מאָל א גאנץ נייעס לעבען... גימנאזיסטען, דאָקטוירים... קארעמען, שליפ-סען, געפארבטע וואַנצען... פינע בעלי-בית/טעם אין אייגענע האָר... א שטאָק, א ציגארע אום שבת... ניטאָ שוין קיין „קארקעס געבען“ פאר'ן דקרוק לערנען, פאר'ן תנ"ך-שטודיום, ווי אין די אמאָליגע יאָהרען, בעת דער קהל איז געווען דער איינציגער בעל-הבית אויף דעם אידענ'ס נשמה. אדרבא, די פרומע פאָטערס און מוטערס וואָלטען נאָך גערן צוצאהלען זייער זוהן, ער זאָל כאָטש ווען עס איז נעמען א פסוק תנ"ך אין מויל — ניט פון פרומקייט וועגען („ווער איז איצטער ב"ה פרום?"), ניין! פון לייטשיקייט, פון השלמה'קייט וועגען...

אַבער מיר שמועסען דאָך דאָ ניט וועגען שליפסען-השכלה און קאָדירל בילדונג. מיר רעדען וועגען דער העכסטער און דער

פערשטענדיגען אידישען פאלק, פון דעם „עם חכם ונבון“; אָדער ער שיט אויס זיין ביז געמיט אויף די אַנטיסעמיטען, וואָס בוקען זיך ניט צו דער גרויסקייט פון די „קינדער ישראל“, א. ז. וו. א. ז. וו. ניין! ניט פון די מחברים און ניט פון די לעזער רייד איך דאָ... איך שמועס דאָ וועגען דעם פאלק, וועגען דעם המון און וועגען זיינע געטרייע קינדער, וואָס האָבען גענומען אויף זיך צו זאָרגען פאר זיין גליק*).

אין „וואַסחאָד“ (אין דעם ביכעל פון סעפטעמבער 1881) שטעהט געדרוקט אן אַרטיקעל פון אונזער געשטאָרבענעם בעריהמ' טען שרייבער לעוואנדא. אין זיין אַרטיקעל דערצעהלט ער, ווי אזוי עס איז געגרינדעט געוואָרען די ערשטע אידישע צייטונג, דער אָדעסער „ראזסווייעט“.

„אייגענטליך, דערצעהלט לעוואנדא, איז שוין כמעט ווי גע-ווען א צייטונג פאר רוסישע אידען. מען האָט אָבער דאָס בלאַט ארויסגעגעבען אין פרייסען און דערצו נאָך אויף לשון קודש... אויסער דעם איז די צייטונג געווען — א סוחר'ישער' עסק, גע-מאכט פון פרנסה וועגען. און דערפאר פלעגט זי זעהן אַנצומעס-טען איהרע געדאַנקען נאָך די מיינונגען, דעם געשמאַק און דער בילדונג פון דעם בלינדען אידישען המון עם. זי פלעגט איהם חנפה'נען, אונטערשטיצען זיינע אויסגעעלטערטע פלאַנען און אי-דעאַלען, פערוויגען איהם מיט העכסט נאַרישע בבא מעשיות, — קורץ, זי איז גענאָנגען מיט דעם המון-עם און ניט א ויף-א-פרייהער. אַט אויף אזא אופן האָט זי אָנשטאָט ליכטיגקייט אריינגעטראָגען נאָך מעהר פינסטערנים אין די א בלוז פערדונג-קעלטע מוחות פון אונזערע ברידער, וואָס האָבען בעדאַרפט ליכ-טיגקייט, בילדונג, איבער א נייעם געבאָרען ווערען, מיט א נייעם שכל און נייע געפיהלען. דעריבער האָט מען בעדאַרפט ניט נור אבי א אידיש בלאַט, נאָר אזא בלאַט, וואָס זאָל זיין א לעבעדיגער, אָרענטליכער שליח מיוחד פון געזונטע געדאַנקען און אמת'עז

* אויך אין דעם בילד, וואָס איז מיט צעהן יאָהר צוריק געווען כמעט א געטרייע קאָפּיע פון דעם לעבען, האָבען זיך א סך שמריכען שטאַרק איבערגעביטען צו גומען. (1908).

— ער מאכט דאך נאך אויסגעצייכענט! — זאגט ער מיט דערזעלביגער מינע, מיט דערזעלביגער שמחה, בעת ער לייענט דעם „תועה ברכי החיים“, די „זאפיסקי יעוורעיא“, דעם „אידישען פאר פסח“. מיינט ניט, אז דערינען זיינען די מחברים שולדיג, אדער, בעסער געזאגט, דער מחבר'שער דלות. דאס, וואס זיי זענען, נע- בעך, דאס רוב ביטערע קבצנים, וועלכע דער בעל-הבית'שער איד האט בטבע פיינר, ווי א שפין. איז דער מחבר א רייכער מאן, איז נאך ערגער, דער איד האלט איהם יעמאלט פאר א פרא אדם, פאר א שלים-מזל, פאר א לא-יוצלה, וואס טויג צו קיין ארענטליכען עסק ניט.

— וועלכער „ברדעת“, — טראכט ער, — וואס האט א פאר טויזענדר קערבלעך (א פאר טויזענדר קערבלעך!), וועט ניט זעהן צו פערמיהרען עפעס אן עסק'ל, א מסחר'ל און לעבען אי גוט פאר זיך, אי שעהן פאר לייטען?

אט, אז דער מחבר איז אליין א סוחר, א וועלט-מענש, דערצו נאך א למדן, א קענער אין שפראכען און א בקי אין די שבע חכמות, יעמאלט האט דער איד פאר איהם אבשיי. ער ווייס, אז אט דעם גביר'ישער מחבר שרייבט פון וויילטאג, ווייל ער וויל האבען א שעהנעם נאמען, און אלץ, וואס ער שרייבט, איז פין אידישלעך. מיט אזא מהות-מענש — און אזעלכע מהות'ען האבען מיר שוין עמליכע אין דער לשון-קודש'דיגער ליטעראטור — מיט אזא מהות- מענש בענטשען זיך די טאטעס און מאמעס און זאגען צו זייערע אפיקורס'ישע זיהן: „אט זעה, ער איז דאך אוראי אזוי געבילדעט ווי דו, און קען שפראכען נאך מעהר איידער דו, און דערצו נאך א טרוד בעסקים, און פונדעסמוועגען האט ער נאך קיין מאל א מנחה ניט פערפעהלט“... אזא פיינע בריה איז אבער אייגענט- ליך נאך ניט קיין מחבר און געהערט ניט צו דער ליטעראטור. ער איז דערזעלביגער „יוסטער בעל הבית“, ווי זיינע „קוראים הנכבדים“. אלץ, וואס ער שרייבט, שרייבט ער „כדי להגדיל תורה ולהאדירה“, צו פערגרעסערען די תורה און צו פערשעהנערן זי. באַלד ווייזט ער אייך אויף מיט מופתים, אז דער גאנצער דארווין שטעקט אין איין מאמר פון דער גמרא; אדער ער דערצעהלט, ווי די גרעסטע חכמי-אומות העולם ווערען נתפעל פון דעם קלוגען און

ארויפגעזעצט גאר א נייעם קאפ מיט נייע געדאנקען און רעיונות". פינף און צוואנציג יאהר האט לעוואנדא געשריבען פאר אירען אויף רוסיש. און בעת ער האט געדרוקט זיינע ווערטער וועגען דעם אדעסער „ראזסווייט", איז ער נאך געווען גאנץ צופריעדן מיט זיין ארבייט. נאך אט האבען זיך אָנגעהויבען די פאָגראַמען; אין דעם רעכטען „ברען" דארף זיך מאַכען לעוואנדא'ס פינף און צוואנציג יאהריגער יובילעאום. און בעת מען האט געוואלט מאַכען א יום טוב צוליעב אזא טאָג, האט לעוואנדא אָבגעזאָגט זיך פון דעם יו"ט און האט אָבגעלייקענט זיין גאנצע 25-יאָהריגע ארבייט. ער זאָגט בפרוש, ער וואלט געווען מעהר צופריעדן, אז אט די אר-בייט וואלט לגמרי נישט געווען. ער לויפט צוריק „אהיים", צו דעם המון-עם מיט די „פערטונקעלטע מוחות", און איז גליקליך וואס ער געפינט ביי איהם אויף די אקסלען דעם אלטען קאפ מיט די אלטע געדאנקען און רעיונות... און קיין חרוש נישט, וואס ער גע-פינט: דער „נייער קאפ" מיט די נייע געדאנקען און רעיונות איז א מינוט נישט געזעסען אויף דעם המון-עם'ס אקסלען.

און אט איז נאך א מעשה'לע, וואס בעווייזט אונז די גרויסע פעולה, וואס דער לשון-קודש האט אויפגעטאן. איהר געדיינסט מסתמא דעם יובילעאום פון יהודה ליב גאָרדאָן? און אויב איהר האט קיין מאָל נישט געהערט פון איהם, טאָ בעט מען זאָל אייך וועגען איהם דערצעהלען, און בעט מען זאָל אייך איבערזעצען זיין טרויעריג-טרויעריגען שיר „למי אני עמל?" וועט איהר פערשטעהן, וואס פאר א טראגעדיע עס ליגט אין יעדער שורה פון זיין שיר. א מענש האט געארבייט שווער א גאנצען לעבען אלץ לסובת הכלל, און צום סוף בעטראכט ער זיך, אז זיין גאנצע מיה איז אומזיסט און אומנישט: דער המון-עם וויל איהם נאך נישט הערען (נאך נישט!!), דער יונגער דור איז פערפלייגען צו ווייט, פון וואנען ער וועט אפשר נישט קומען צוריק, — קלאַגט ער אין זיין ליעד.

אט אויף די צוויי מעשה'לעך דערמאָן איך זיך גאנץ אַפּט, און אז זיי שווימען ארויף אויף מיין זכרון, בריינגען זיי א פולע טרויע-ריגע געדאנקען מיט זיך.

איך האב אָבער א מיטעל ווי צו פערמרייבען מיינע טרויעריגע געדאנקען. איך זאָג מיר: דאָס איז אלץ געווען א מאָל, איצטער

בילדונג. דערצו נאָך אין אזא שפראך, האָט אונזערע רוסישע שכנים זאָלען קענען פערשטעהן... קורץ, מען האָט בעדארפט האָבען אַ אידיש בלאט אויף רוסיש געדרוקט.

אַסיפּ ראַבינאָוויטש האָט גענומען אויף זיך אַרויסצובעקומען פון דער רוסישער צענזור די ערלויבנים צו אזא מין אידישער צייטונג, וואָס זאָל געשריבען זיין פאַר דעם אידישען פּאָלק, נאָר וואָס לייענען זי זאָלען נאָר קענען די „שכנים“... אָט וואָס ער שרייבט וועגען זיינע שתדלנות צו לעוואַנדאָן: „איך האָב פאראויס בער וויזען, אז דער קאַלעדיגער זשאַרגאָן, וואָס די רוסישע אידען רעדען, טויג ניט פאַר בילדונג, ווייל ניט נאָר רייזן פילאָזאָפישע ענינים, אפילו אזוי אן אַרענטליכען געדאַנק קען מען אין איהם ניט אויסדריקען“ (!). און אַקוראַט אזוי ווי אַסיפּ ראַבינאָוויטש, האָבען געטראכט אלע זיינע גוטע פריינד. שטעלט אייך אָבער פאַר, אז די „שכנים“, ביי וועמען ער האָט זיך, נעבעך, געמוזט בעטען מען זאָל איהם ניט פערוועהרען צו שרייבען פאַר אידען אויף נויאיש, — אז די „שכנים“ האָבען איהם ניט געוואָלט לייען זייער שפראך, און האָבען איהם ערלויבט ארויסצוגעבען דעם „ראזסוויעט“ ניט אויף רוסיש, נאָר אין אידיש, אָדער, ווי די „שכנים“ האָבען געדריבען, „אין דער זשודישידיטשער שפראך, וואָס ווערט געברויכט ביי די אידען אין רוסלאַנד און פוילען“.

צו יענער צייט איז דאָס געווען אן אומגליק. מען האָט ווייטער געלעגט שתדלנות, וואו מען דאַרף, און מען האָט ענדליך בעקומען דאָס, וואָס מען האָט פערלאנגט. „צו דער אַרבייט!“ האָט ראַבינאָוויטש געשריבען לעוואַנדאָן און זיינע פריינד: „צו דער אַרבייט, יונג און אלט! אונזער אייגען פעלד ווארט אויף זיינע אַקערער: ביז אַהער האָבען מיר עס בענעצט מיט אונזערע טרערען, לאָמיר עס בענעצען מיט אונזער שווייס! גאָט וועט בענטשען אונזער מית... די זאַנגען וועלען זיין געזונטע. איך פיהל דאָס, איך בין דערינגען זיכער!“ אויף לשון קודש, אויף „די פיערעקיגע באַריקאדעס פון דעם אשור־כתב“, ווי לעוואַנדא דריקט זיך אויס, האָט מען שוין ניט געוואָלט קוקען. לעוואַנדא דערצעהלט אונז: „מיט דעם כח פון הייסע באמת'דיגע ווערטער האָבען מיר יעמאַלט אין זעקס חדשים איבערגעמאַכט דאָס גאַנצע פובליקום, אויף די פלייצעס

צו דעם ארבייטער. און ביי דעם ארבייטער איז דער סאציאלזם
 ניט קיין מאדע-זאך, נאָר אַ ביטערע מאָגען-פּראָגע. נישט וועט
 ער זיך ניט איינהערן אין די רייד, וואָס ווייזען איהם אַ ריכטיגען
 וועג, ווי פטור צו ווערען פון זיין פינסטערער מערכה?

און לאָמיר זאָגען דעם ריינעם אמת! ביי אונזערע אַלטע
 אידישע סאציאליסטען האָט דער סאציאלזם אויסגעזעהן עפעס גאָר
 משונה'דיג. זיי האָבען בעזונדער דעם סאציאלזם, אָבער
 וועניג געשריבען וועגען איהם און נאָך וועניגער שטודירט איהם.
 זייער סאציאלזם איז געווען אַ מליצה-סאציאלזם, אין גראַמען און
 אָהן גראַמען, אין שירים און פראָזא. זיי האָבען געוואוסט, וואָס
 מען דאַרף, האָבען ניט געוואוסט, ווי מען דאַרף.

און דאָס איז קיין חדוש ניט. דער בעסטער לעהרער פון'ם
 סאציאלזם איז דאָס לעבען פון די ארבייטער, ד.ה. בעסער גע-
 זאָגט, זייער מלחמה פאר'ן לעבען, זייערע מחלוקות מיט די בעלי-
 בתים, און כל זמן דער לעהרער האָט נאָך געפעהלט אין'ם אידישען
 לעבען, איז אונזער סאציאלזם געהאַנגען אין דער לופטען. אונ-
 זערע איצטיגע סאציאליסטען לערנען זיך פון דעם לעבען, דעריבער
 קענען זיי האָבען אַ שליטה אויף דעם לעבען; זיי קומען צו דעם
 אידישען פאָלק ניט נור מיט ווערטער, ניט נור מיט מליצות און
 גראַמען, נאָר אויך מיט אַ ריכטיגען ביישפּיעל, וואָס און ווי
 מען דאַרף טאָן, ניט יעמאָלט, ווען אַלע פעלקער וועלען זיך נעמען
 פאר דער סאציאלער רעוואָלוציאָן, נאָר שוין, אויפ'ן שטעל
 כדי צו בעסערען די אייגענע לאַגע כאַטש אויף אַ קווינט, ביז די
 גליקליכע צייט וועט קומען פאר אַלע ארבייטער פון אַלע פעלקער...
 און אויב אָסיפ ראַבינאָוויטש האָט אין די זעכציגער יאָהרען
 געמעגט האָפען אויף „גוטע זאנגען“, האָבען מיר, וואָס קענען שוין
 די אַלטע פעהלערן, אדאָי דאָס רעכט צו פערטרייבען פון זיך
 די ספקות און נאָך אַ מאָל אויסרופען צו דעם נייען דור:

„צו דער אַרבייט, יונג און אלט! אונזער אייגען פעלד וואַרט
 אויף זיינע אַקערער! ביז אהער האָבען מיר עס בענעצט מיט אונ-
 זערע טרערען, לאָמיר עס בענעצען מיט אונזער שווייס!“

וועט דאָס זיין אנדערס. זינט מען האָט גענומען שרייבען סאַציאַל-ליסטישע זאַכען פאַר אידען אויף אידיש, האָט זיך אָנגעהויבען א נייע בלעטעל אין דער געשיכטע פון דעם אידישען פּאָלק. די סאַציאַליסטען רעדען ניט צו דעם פּאָלק אין א שפראַך, וואָס ער האָט שוין לאַנג פּערגעסען; זיי געהן אויף ניט צו די שכנים לייען א שפראַך; זיי ריידען מאמעלשון און בריינגען געדאַנקען, וואָס יעדע מוטער האָט געמעגט אויסלערנען זיי אויסווייניג און איינל'חזר'ען מיט די קינדער יעדען טאָג, — געדאַנקען, וואָס לערנען אונז, ווי דער אַרימער אונטערדריקטער און אויסגעזויגטער טייל פון דער מענשער ליכער געזעלשאַפט קען זיך בעפרייען פון זיין אומגליקליכער לאַגע; ווי ער מוז דערמיט ניט נאָר זיך אַליין, נאָר אַלע מענשען אָהן איין אונטערשיעד אויסהיילען פון די פּעראַלמעטע וואונדען, וואָס האָר בען זיך איינגעגעסען אין אונזער לייב און זעעל, פון דלות און פון צופוילטער, צוקראַכענער רייכקייט, פון גנבה פאַר הונגער און ניאוף פאַר ווילטאָג, פון שטענדיגען קריגע און געשלעג צווישען איין ברודער און דעם אנדערען.

דער סאַציאַליזם איז א שטאַרקער באַג, וואָס וועט צונויפֿ-בינדען דעם המון־עם מיט דעם יונגען דור, און ער, דער יונגער דור, וועט שוין ניט דאַרפֿען אַנטלויפֿען פון דעם פּאָלק אהין, „משם לא ישובו“. אונזערע יונגע לייט וועלען ניט דאַרפֿען זוכען בכבוד'ע אַרבייט ביי די שכנים; זיי וועלען גענוג אַרבייט האָבען אין דער היים. צווישען די אלטע מחברים זענען אויך געווען א פולע סאַציאַליסטען: ליבערמאַן, בן־נץ, יגלי איש הרוח, און נאָך אנדערע, אָבער צו וועמען האָבען זיי געשריבען, פאַר וועמען פלעגען זיי אויסגיסען זייער ביטער האַרץ, אויף וועמעס הילף האָבען זיי גע-האַפֿט?

זייער פובליקום איז געווען דער אידישער יוסטער בעל הבית, יידער די פאַר אידישע ישיבה־בחורים, באַנק־קוועטשער, וואָס האָר כען פיעל מעהר התפעלות געהאַט פון דעם שעהנעם לשון, אין וועל-כען דער סאַציאַליזם איז געווען איינגעקליידט, איידער פון די ריכטיגע געדאַנקען אַליין.

אונזערע איצטיגע אידישע סאַציאַליסטען האָבען וועניג וואָס צו טהאָן מיט דעם אידישען בעל־הבית. זיי רעדען צו דעם פּאָלק,

ציוניזם אדער סאציאליזם?

(1898)

ציונים אָדער סאַציאַליזם*)

1.

די לעצטע פינף און צוואנציג יאָהר, זינט ליבערמאן און זונ-
דעלעוויטש האָבען צום ערשטען מאל אויף לשון-קודש ארויסגעגע-
בען אין וויען דעם „האמת“, דאָס ערשטע סאַציאַליסטישע בלאַט
פאַר אידען, ביז היינטיגען טאָג, וועט דער קינפטיגער אידישער גע-
שיכטע-שרייבער געוויס צורעכענען צו די וויכטיגסטע צייטען אין
לעבען פון דעם אידישען פאָלק. מען קען געהן נאָך ווייטער און
זאָגען, אז זיי זענען נאָך פיעל וויכטיגער ווי די גאַנצע לעצטע טויז-
זענד יאָהר, וואָס די אידען האָבען אָבגעלעבט אין גלות.

זינט דאָס אידישע פאָלק האָט אויפגעהערט צו שטרייטען
מיט געוועהר אין דער האַנד פאַר אייגענע פרייהייט; זינט עס
האָט דערזעהן, אז זיינע אייגענע קרעפטען זענען צו שוואַך צו
בעפרייען זיך פון דעם יאָך; זינט זיין איינציגע האַפּטונג האָט
גענומען בעשטעהן אין דעם גלויבען אין מופתים און וואונדער,
אין אן איבערנאַטירליכען משיח, וואָס זאָל עס דורך א נס אויס-
לייזען פון זיין שרעקליכער לאַגע, — פון דענסמאל אָן האָט דאָס
אידישע פאָלק אויפגעהערט צו לעבען, ווי א פאָלק דאָרף לעבען.
עס איז שמענדיג געשטאַנען אויפ'ן וועג, אָבער עס האָט קיינמאל
ניט געפרובירט אליון א טריט צו מאַכען צו זיין גאולה; דאָס
וואַרטען אויף משיח'ן האָט ביי איהם אָבגענומען יעדעס פיצעל
ענערגיע... און וויפיעל מאל האָט זיך איהם געדאַכט, אז משיח
איז שוין געקומען; וויפיעל מאל האָט עס זיך געלאָזט פערפיהרען
פון האַלב-משוגענע שאַלאַטאַנעס, ווי שכת-יצבי צום ביישפּיעל,

*) געדרוקט אין דעם „אידישען אַרבייטער“, 1898, נומער 6, און
איבערגעדרוקט פון דעם „בונד“ אין אַ בעזונדער בראַשור אַזן דעם פינף-
טען קאַפיטעל. אין ביידע ערשער — אונטער דעם פּסעוודאָנים „בן
אחוד“.

צעלנע אירען, פאנאנדערטרייסלען זיי פון שלאָף, מאַכען פון זיי מענשען, וואָס זאָלען זיין נוצליך אי פאר זיך, אי פאר די פעלקער, צווישען וועלכע זיי לעבען.

דאָס איז געווען אַ שווערע שטיקעל ארבייט, וואָס די משכילים (די תלמידים פון משה מענדעלסאָהן) האָבען אויף זיך גענומען, אָבער זיי האָבען עס אויסגעפיהרט. געוויס ניט מיט די אייגענע כחות אליין, נאָר אויך מיט דער הילף פון דעם עקאָנאָמישען פראָד צעם אין דער איצטיגער געזעלשאַפט, וואָס האָט פערשאַפט דער בורושואַזיע אַזאָ וויכטיגע ראָליע אין דעם לעבען. די אידישע בורושואַזיע האָט צוליב איהרע ריין סוחר'ישע עסקים בעדאַרפט האָבען גלייכע רעכט מיט אלע בירגער פון די לענדער, אין וועלכען די אירען וואוינען. זי האָט אויפ'ן שטעל פערשטאַנען, אז אויב זי וועט זיך נעהמען צו אייראפעאישער בילדונג און וועט זיך אָב-זאָגען פון דעם אייגענעם פאָלק; אז אויב זי וועט אין איינעם מיט איהרע משכילים טענה'ן, אז זי איז אידיש נאָר נאָך דער אמונה נאָך, אָבער נאָך דער נאַציאָן נאָך איז זי נאָר ניט אידיש, נאָר דייטש, רוסיש, פויליש א. ז. וו., ווי איהר פאַסט צום עסק אין די פערשיעדענע לענדער, — וועט זי מיט מעהר יושר קאָנען פאָר-דערען גלייכע רעכט ווי פריהער, בעת זי האָט זיך געהאַלטען פאר אַ בעזונדער פאָלק.

ווי די מעשה איז, נאָר די ארבייט פון די משכילים, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען אין דייטשלאַנד לערך מיט אַ יאָהר הונדערט און אין רוסלאַנד מיט אַ יאָהר פופציג-זעכציג צוריק, האָט איבערגעלאָזט אַ געוואלדיגען רושם אין דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק. אמת, ביי דעם פאָלק אליין, ביי דעם המון, האָט זייער ארבייט וועניג וואָס פועל געווען. די אויפגעקלערטע, די געבילדעטע האָב-בען געקוקט אויף דעם פאַנאַטישען המון פון אויבען אראָב און האָבען אפילו ניט געוואָלט ריידען צו איהם אויף זיין אייגענער שפראַך. איהר האָט מען געגעבען אַ צונאָמען „זשאַרגאָן“ און מען האָט אָנגעווענדט אלע מיטעל, כדי נאָר ארויסצוגראָבען זי מיט די וואָרצלען און איינפלאַנצען אנשטאט איהר די פרעמדע שפראַך פון דעם הערשענדיגן פאָלק. זייער פראָפאַגאַנדע פאר בילדונג און ציוויליזאַציע האָבען די משכילים געפיהרט אויף דעם אלטען, לאנג

וואָס האָבען עס איינגערעדט, אז זיי זענען דאָס די משיחים, נאָך וועלכע מען האָט אזוי לאנג געבענקט! וויפּיעל וואונדערן זענען ביי איהם צוריק געבליבען, בעת ער האָט געמוזט איינזעהן, אז דאָס מאָל האָט מען געהאט א טעות, אז דער משיח, אויף וועלכען מען האָט זיך נאָך אזוי פּיעל פּינסטערע יאָהרען דערווארט, איז אין בעסטען פאל נאָר א פשוט'ער מטורף, וואָס איז משוגע געוואָרען אויף דעמזעלביגען פונקט, אויף וועלכען דאָס גאנצע פאָלק איז אראָב פון זינען. ווי אין א שווערען פער'כשופ'טען שלאָף האָט אָבעלעבט דאָס אידישע פאָלק אין גלות, ביז עס איז געוואָרען אלץ פער'חלום'— טער און ווייטער פון דעם לעבען, ביז זיינע כוחות זענען אָבער שוואַכט געוואָרען, ביז דאָס פאָלקס־לעבען איז כמעט אין גאנצען אָבערשטאַרבען.

די שרעקליכע צייט, וואָס דאָס אידישע פאָלק האָט געלעבט אין א הינ־הערפּלעט, און מעהר אויפ'ן הימעל ווי אויף דער ערד, — האָט געדויערט ביז צו דער צייט פון משה מענדעלסאָהן, דעם אידישען פּילאָזאָף און רעפּאָרמאַטאָר, וואָס האָט געלעבט מיט הונד־דערט און עטליכע יאָהר צוריק אין דייטשלאַנד (*). זיינע תלמידים, די וועניגע אויפגעקלערטע פון דעם אידישען פאָלק, וואָס האָבען זיך ארויסגעריסען פון דעם פער'כשופ'טען שלאָף, וואָס האָבען אין דער ליכטיגער וועלט דערזעהן ווי אַנדערע פעלקער לעבען און שמרייטען, האָבען, פּערגלייכענדיג די לאַגע פון דעם אידישען פאָלק מיט דער לאַגע פון אלע אַנדערע פעלקער, געמוזט קומען צו דעם געדאַנקען, אז דאָס אידישע פאָלק האָט שוין אויסגעשפּיעלט זיין ראָליע אין דער געשיכטע, אז אין איהם איז שוין ניטאָ קיין איינ־ציגע קראַפט, וואָס זאָל עס ווידער אויפוועקען צו א געזונדען פאָלקס־לעבען. זיי האָבען געמוזט גלויבען, אז דעם אידישען פאָלק קאָן מען שוין מיט נאָר ניט העלפּען, אז מען קאָן העלפּען נאָר די איינ־

(*) משה מענדעלסאָן איז געבאָרען געוואָרען אין 1729 אין דעסוי און איז געשטאַרבען אין 1786. זיין הויפט־שריפט „ירושלים" איז געדרוקט געוואָרען אין 1783. אין רוסלאַנד האָט מען איהם גערופּען „משה דע־סער" און זיינע תלמידים „די דעסער אַפיקורסים", אָדער די „בערלינגט־שוי־קעס", ווייל בערלין איז אין דער ערשטער צייט געווען דאָס הויפט אָרט פון זייער אַרבייט.

און מוזען לעבען ווי ברידער צווישן זיך.

און וואָס נעהנטער די אידישע סאציאליסטען זענען געקומען צו דעם אידישען פאָלק, אלץ מעהר האָבען זיי געמוזט איינזעהן, אז דאָס אידישע פאָלק איז אויך ניט ערגער און ניט בעסער פאר אלע פעלקער, אז עס האָט אויך אַ רעכט צו לעבען ווי אַ פאָלק, זיין אַ גלייכערעכטיגט גליעד אין דער גרויסער משפחה פון דער מענשהייט. ... אַנשטאָט נאָר בירגערליכע גלייכע רעכט, די גלייכע רעכט מיט אלע מענשען, וואָס די בורזשואַזיע האָט אויך געפאָדערט, האָבען די אידישע סאציאליסטען אויפגעשריבען אויף זייער פאָהן נאציאָנאַלע גלייכע רעכט מיט אלע פעלקער*) און זיי זענען אָנגעגרייט צו שטרייטען אַט פאר דעם העכסטען אידעאַל פון דעם אידישען פאָלק, און זענען זיכער, אז פריהער אָדער שפעטער וועלען אלע אינטערנאַציאָנאַלע סאציאליסטען פון אלע פעלקער, די גרויסע אַרבייטער אַרמעען פון דער גאַנצער וועלט, אָנגעהערן זייער נייעם געדאַנק, וואָס איז אין עצם דער אלטער געדאַנק פון דעם סאציאליזם, און וועלען ברידערליך העלפען אויך דעם אידישען פאָלק דערשלאָגען זיך צו זיין ציעל, ניט מיט אַ מאָל, נאָר ביסלעכווייז אין יעדער צייט, אויף וויפיעל מען קען. און וואָס שטאַרקער עס ווערען די אינטערנאַציאָנאַלע אַרבייטער-אַרמעען (און זיי וואקסען אָהן עין-הרע פון שעה צו שעה), וואקסט אלץ מעהר די האָפנונג פאר דעם אידישען פאָלק.

אַט פאר וואָס מיר האַלטען, אז די לעצטע פינף און צוואנציג יאָהר אין וועלכע דער אידישער סאציאליזם איז געבאָרען געוואָרען און האָט זיך געשטעלט אויף זיינע אייגענע פיס, איז די וויכטיגסטע צייט אין דער גאַנצער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק אין גלות: די צייט, וואָס דאָס פאָלק האָט אַרויסגעשטעלט אַן אייגענע קרעפטיגע אַרמעע, וואָס איז שוין צוגעשטאַנען צו דעם גרויסען וועלט-בעפרייערען חיל פון דעם פראָלעטאַריאַט; פון דעם

(*) וועגען דעם חלוק צווישען בירגערליכע און נאַציאָנאַלע רעכטע וועלען מיר ביי אַן אַנדער געלעגענהייט רעדען בפרטות.

אַבגעשטאַרבענעם לשון-קודש, וואָס דאָס רוב פאָלק, די ארבייטער-קלאַס און די ווייכער כמעט פון אלע קלאַסען האָבען ניט געקענט פערשטעהן.

עס איז קיין וואונדער ניט, וואָס זייער ארבייט האָט וועניג וואָס אויסגעפיהרט ביי דעם פאָלק. דערפאר אָבער האָט זי אין גאנצען איבערגעמאַכט די אידישע אינטעליגענץ. זי האָט זי פון הימעל צוריק אַראָבגערוּפּען אויף דער ערד, זי האָט זי אָבגעוואָהנט פון די חלומות וועגען נסים-און-נפלאות/דינע משיחים און האָט זיי אַוועקגעשטעלט אויג אנקעגען אויג מיט דעם ווירקליכען פראַקטישען לעבען. דאָ אין דעם ווירקליכען פראַקטישען לעבען, אין וועלכען עס האָט זיך קלאַר אַרויסגעשטעלט דער היפּף פון בור-זשואַזיע און ארבייטער, האָט דער בעסטער טייל פון דער אידישער אינטעליגענץ דערקענט די איינציגע רפואה פאַר דעם קראַנקען אי-דישען פאָלק אין דער ארבייטער בעוועגונג, אין דעם סאָציאַליזם.

אמת, די אידישע סאָציאַליסטען האָבען לבתחילה אויך מעהר נישט געוואָלט, ווי נאָר צו העלפּען די אידישע ארבייטער, ניט ווי אידען, נאָר ווי ארבייטער, ווי מענשען בכלל. אָבער וואָס טיעפער זיי האָבען גענומען פערשטעהן דעם סאָציאַליזם, האָט זיי געמוזט קלאַר ווערען, אז דער סאָציאַליזם איז נאָר ניט אויסען אָבצושאַפּען אלע פעלקער, צונויפקעמטען זיי אין איין טייג און מאַכען פון דעם טייג איין גרויסען לאַבען „מענשהייט“. אדרבא! דער סאָציאַליזם וויל, אז יעדעס פאָלק זאָל האָבען ביכולת אַרויסצואווייזען זיינע השלמות, אלץ, אין וואָס ער איז פעהיגער אידער אלע אַנדערע. ער וויל מעהר ניט, אז די פעלקער זאָלען לעבען צווישען זיך בשלום און העלפּען איינס דעם אנדערן אין דער גרויסער מלחמה מיט דער נאַטור, אין דער גרויסער מלחמה פאַר דעם לעבען, אז קיין פאָלק זאָל ניט קענען הערשען און געוועלטיגען איבער אַן אַנדער פאָלק. דער סאָציאַליזם קען ניט קיין פעלקער יחסנים, קיין „אתה בחרתנו/ניקעם“. ביי איהם זענען אלע פעלקער גלייך, ווא-רום יעדעס פאָלק האָט זיינע מעלות און זיינע חסרונות, און יעדעס פאָלק האָט וואָס צו געבען די אנדערע און וואָס צו לערנען ביי זיי. אַט דאָס איז אייגענטליך דער פשט פון דעם וואָרט אינטערנאַציאָנאַליזם: אלע פעלקער זענען גלייכער.

צען פון דעם אידישען קאפיטאַל, וואָס איהם ווערט ענג און ענגער אין דער איצטיגער געזעלשאפט אין אייראָפּא.

איהם ווערט ענג מחמת דעם אַנטיסעמיטיזם. דאָס אידישע קאפיטאַל, די אידישע געניטקייט אין הלכות מסחר, די רירעווירני-קייט פון דעם אידישען סוחר און קרעמער, וואָס איהם קאָנען די ניט-אידישע סוחרים און קרעמער קיין מאָל ניט דעריאָגען, האָט אַרויס-גערופען אַנטקעגען זיך און אגב אורחא אַנטקעגען דאָס גאַנצע אידי-שע פאָלק אַ מורא'דיגע שנאה ביי „דעם גוי“.

די אידישע סוחרים, וואָס רייסען צווישען זיך אליין איינער ביי דעם אַנדערן דעם ביסען פון מויל אַרויס, האָבען ניט קיין אַב-שיי פאַר דעם ביסען, וואָס שטעקט אין די צייהן ביי דעם ניט-אידען; און „דער גוי“, וועלכען עס האָט זיך געדאַכט, אז ער האַלט שטאַרק אין די צייהן זיין „חלק“, ווערט מלאַחמה ווי נאָר ער בעמערקט, אז פון זיין חלק איז שוין איהם קיין זכר ניטאָ און אז אַ גאַנצער מחנה אידען שלאָגען זיך צווישען זיך פאַר די פיצלעך פון זיין ביסען.

און וואָס ווייטער עס וואַקסט דער קאפיטאַליזם אין דער געזעלשאפט, וואָס שנעלער עס דרעהט זיך די רעדעל פון מסחר, ווערט אַלץ שטאַרקער די מלאַחמה צווישען דעם אידישען און דעם ניט-אידישען מיטלערען קאפיטאַל, אַלץ גרעסער די שנאה צום אי-דען, אַלץ בייזער דער אַנטיסעמיטיזם.

לאָמיר נעהמען, צ. ב., דאָס קליידער געשעפט אין אויסלאַנד. די פאַבריקאַציע פון פאַרטיגע קליידער און שיד קוילעט אַוועק טאַג-טעגליך דעם אויסלענדישען בעל-מלאַכה. ביי וועמען אין די הענד ליגט אָבער כמעט דאָס גאַנצע קליידער-געשעפט? ביי דעם אידען! און דער גויעשער בעל-מלאַכה געהט פערביי די אי-דישע קליידער-מאַנאַזשען, וואָס מעהרען זיך פון טאָג צו טאָג און ווערען פון טאָג צו טאָג אַלץ גרעסער, און זיין מוח ענגערט נאָר איין געדאַנק: ווי ווערט מען פטור פון דעם פרעמדען קאָנקור-דענט? ווי דערשלאָגט מען דעם פיינד, וואָס זיין איינציגע כלי-זיין איז וואָלוועלקייט? די סחורה טויג אויף כפרות, אָבער דער מקח איז וואָלוועל!

דאָסזעלבע, וואָס אין דעם קליידער-געשעפט, הערשט כמעט

פראָלעמאָריאַט, וואָס וועט מאַכען אַ סוף צו דער הערשאַפֿט פֿון איין פּאָלק איבער דעם אַנדערען, דערמיט גופא וועט ער מאַכען אַ סוף צו דעם אידישען גלות.

2.

אין דערוועלביגער צייט, וואָס דער בעסטער טייל פֿון דער אידישער אינטעליגענץ און די אידישע אַרבייטער איז צוגעשטאַנען צום סאָציאַליזם און האָט געפֿונען אין איהם דאָס איינציגע ריכטיגע מיטעל צו העלפֿען דעם אידישען פּאָלק, זענען פּאַרגעקומען גרויסע פֿערענדערונגען אין די געדאַנקען פֿון דעם אויפגעקלערטען טייל פֿון דער אידישער בורזשואַזיע. אָט דער אויפגעקלערטער טייל האָט זיך אויך אָנגעזאָגט פֿון זיין אידעאַל — אויפהערען צו זיין אידיש און האָט אָנגעשריבען אויף זיין פּאַהן דעם אידישען נאַציאָנאַליזם און האָט אַרויסגעשטעלט פֿאַר דאָס אידישע פּאָלק אַ נייעם אידעאַל — אומקעהרען זיך „אַהיים“ נאָך ארץ ישראל! דאָס נייע אידעאַל רופֿט זיך ציוניזם.

אויף דעם ערשטען בליק איז דער ציוניזם נישט מעהר, ווי דער אַלטער גלויבען אין דעם נסים־ונפֿלאות־דיגען משיח, נאָר אויס־געפוצט און אויסגעצירט אויף אַן אייראָפּעאישען אַרט. קוקט מען זיך אָבער מעהר צו, בעמערקט מען אויפ'ן שטעל, אז דער ציוניזם איז אין אמת'ען אַ נייע בעוועגונג, אַ בעוועגונג פֿון דער אידישער בורזשואַזיע. דער ציוניזם האָט זיינע וואָרצלען אין דער לאַגע פֿון די אידישע קליינע און מיטעלערע קאָפיטאַליסטען און ציהט פֿון דאָרטען זיין חיונה. אין די פייערדיגע ציוניסטישע ניגונים אויף די ווערטער: „השיבנו נאָאָד!“ וואָס אין זיי, דאַכט זיך, זיערט דער גאַנצער טרערענ־ים פֿון דעם גאַנצען אידישען פּאָלק, קען אַ געניטער צוהערער (*) אויפ'ן שטעל דערקענען די קרעכצען און זיפֿ־

(*) „אַ געניטער צוהערער“ מיינט מען איינעם, אין וועמעס אויערן עס קלינגט תמיד די מאַרקסיסטישע מוזיק... ס'איז, פאַרשטעקט זיך, געווען פּאָלש פֿון מיר צוריקצופיהרען דעם ציוניזם נאָר צו דעם עקאָנאָמישען קאַמפּף פֿאַר'ן לעבען, וואָס אונזער בורזשואַזיע פיהרט. אין גאַנצען אַבלייקענען די מאַכט אָט פֿון דעם עלעמענט אויף דאָס אַרויסטרעטען פֿון דעם ציוניזם וואָלט אָבער צוריק געווען אפשר נאָך אַ גרעסערער טעות... (1908).

אַפֿען גערעדט, האָבען מיר קיין פאַראַיבעל ניט אויף דער בורזשואַזיע פאַר איהר ציוניזם. מיר ווייסען גאַנץ גוט, אז יעדער מענש און יעדער קלאַס מענשען זוכט, וואו בעסער איז, און כל זמן דאָס אידישע פּאָלק וועט נאָך זיין צומיילט אין אַרבייטער און בורזשואַזיע, וועט די בורזשואַזיע שטענדיג אַרומטראָגען זיך מיט דעם ציוניזם אָדער מיט אַן אַנדער מין חלום. און אזוי ווי זי מיינט שטענדיג, אז פון איהר גליק הענגט אָב דאָס גליק פון דעם גאַנצען פּאָלק, וועט זי טאַקס בתמימות אייביג גלויבען, אז אַלץ, וואָס איהר איז גוט, איז גוט פאַר דעם גאַנצען פּאָלק, און אַלץ, וואָס זי טוט צוליב איהרע פּראָיעקטען, טוט זי דאָס צוליב „כל ישראל“.

דער ציוניזם איז די בעוועגונג פון דער אידישער בורזשואַזיע, ווי דער סאַציאַליזם איז די בעוועגונג פון די אַרבייטער־מאַסען בכלל און פון אַלע די, וואָס זענען פּעראַינטערעסירט, אז דעם אַרבייטער זאָל זיך בעסער לעבען אויף דער וועלט. און אזוי ווי צווישען דער בורזשואַזיע און די אַרבייטער קאָן קיין מאָל ניט זיין קיין שלום, אזוי קען קיין מאָל ניט זיין קיין שלום צווישען דעם סאַציאַליזם און דעם ציוניזם. (*)

צום אומגליק איז דאָס נאָך ניט גאָר קלאָר פאַר פיעלע, וואָס מיינען אדרבא, אז דער ציוניזם קען געהן האַנד אין האַנד מיט דעם סאַציאַליזם און אז צווישען זיי איז גאָר קיין שום סתירה ניטאָ... לאָמיר זיך עפעס מעהר אַרייַנטאָן אין דעם ענין! מיר וועלען דאָ זיך ניט אַרייַנלאָזען אין אַ פּלוגתא מיט אזוינע ציוניס־טען, וואָס האָבען, אז די אידישע מלוכה וועט לכתחילה זיין אויפֿ־געבויט אויף אַ סאַציאַליסטישען גרונד. מיט אזעלכע פּאַנטאַזיאַ־רען, וואָס גלויבען, אז מען קען אין טירקיי אויספיהרען דאָס, וואָס

(*) „זאָגע כיע־נעמאַלס!“ — זאָגט דער דייטש אַ ווערטעל. אויך כּנוגע צו די שייכות צווישען ציוניזם און סאַציאַליזם האָט דאָס לעבען בעוויזען דעם אמת פון דעם ווערטעל. עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אז די בענקעניס נאָך אַן אויגענער חיים און אַפילו שפּעציעל די בענקעניס נאָך אַרץ־ישראל קען גאַנץ גוט צונויפּגעגאָסען ווערען מיט דעם סאַציאַליס־טישען אידעאַל. אַ לעבעדיגער בעווייז דערצו זענען די „פּועלי־ציון“. אַבער בעת איך האָב געשריבען מײַן אַרטיקל האָט זיך זייער שטײַם נאָך נישט געלאָזט הערען אין דעם אידישען לעבען. (1908).

אין אלע נעשעפטען, וואָס אַרבייטען פאַר די בעדערפנים פון די מאַסען... אויף כפרות, אָבער וואָלוועל! — דאָס איז דער כלל נדול, וואָס הערשט איצטער אומעטום, און קיינער האָט אזוי גוט ניט פערשטאַנען אויסצונוצען דעם כלל, ווי דער אידישער סוחר... און דער גויעשער בעל־מלאכה מיט דעם מיטעלען בעל־הבית ענטפערן אויף דעם אידישען האַנדעל מיט אַנטיסעמיטיזם. צו זיי שטעהט צו די מיטלערע געלערנטע קאַפֿ־אַרבייט: „די אַדוואָקאַט־טען, דאָקטוירים, אינושעניערן און זשורנאַליסטען, וואָס קאָנען אויך ניט אויסהאַלטען די קאָנקורענץ פון דעם אידישען געבילדעטען שטאַנד, ווייל דער אידישער אויסגעלערנטער קאַפֿ־אַרבייטער איז אין דורכשניט פיעל פלינקער און רירעווידיגער, ווי דער ניט אידישער, און אַפּט מאַל שעהמט ער זיך אויך ניט צוצושטעהן צו דעם גרויסען כלל פון דעם אידישען מסחר: „אויף כפרות, אָבער וואָל־וועל“... און אזוי וואַקסט דער אַנטיסעמיטיזם אין דער איצטיגער געזעלשאַפט און לאָזט ניט אויפקומען דעם אידען, וואו נאָר ער קאָן. ער עפענט קראַמען מיט דיזעלבע שלעכטע, אָבער וואָלוועלע סחורה, און פעהרילכט די גאַסען מיט זיין געשריי: קויפט ניט ביי די אידן דען! ער איז זיך משתדל ביי דער רעגירונג, זי זאָל ניט צולאָזען די אידען צו אַזעלכע שטעלען, וואָס זענען אַבהענגיג פון איהר, און די רעגירונג טוט דאָס מיט דעם גרעסטען פערגעניגען, אפילו ווען אויפ'ן פאפיער שטעהט אָנגעשריבען, אז די אידען האָבען גלייכע רעכט ווי די קריסטען; ווידער אין די לענדער, ווי רוסלאַנד און רומעניען, וואו די פאפירענע גלייכרעכטיגקייט איז לכתחילה ניטאָ, לאָזט די רעגירונג ניט, עס זאָל קומען דערצו.

אַט אזוי מוז דער אַנטיסעמיטיזם פריהער אָדער שפעטער אַרויסרופען ביי דער אידישער בורזשואַזיע אַ בענקעניס נאָך דער אלטער היים, נאָך אין אייגען לאַנד, וואו זי, די בורזשואַזיע, זאָל זיין די בעל־הבית'טע פון דער גאַנצער מלוכה, וואו זי זאָל קאָנען לעבען נאָך איהר כלל: „אויף כפרות, אָבער וואָלוועל!“ און קיינער זאָל זי ניט שטערען, און וואו איהרע זיהן זאָלען קאָנען שטודירען אין די אייגענע אוניווערזיטעטען און דערנאָך בעקומען די פעטע שטעלען אין דער אידישער מלוכה, אין דער אידישער זשורנאַליסטיק, אַדוואָקאַטור, א. ז. וו., א. ז. וו.

קראפט. און דערהויפט, די האַפנונג, אז די אידישע אַרבייטער און די ניט־אידישע וועלען אָנהויבען אין גיכע צייטען צו לעבען ווי בריי־דער, וואוינענדיג אין איין לאַנד, איז נאָך אַביסעלע צו פריה... זעהן מיר דען ניט, אז אפילו אין די געבילדעטע מלוכות שלאָגען זיך נאָך די פראַנצויזישע אַרבייטער מיט די איטאַליענישע, די אי־טאַליענישע מיט די שווייצאַרישע, א. ז. וו. ? זענען דען די פאָרגאָר־מען אין גאַליציע ניט אַ בעווייז, אז דער פוילישער אַרבייטער האָט נאָך וועניג געפיהל פון אַחרות צו דעם אידישען ? און האָבען מיר דען וועניג אַנטיסעמיטען צווישען די סאָציאַליסטען פון אַלע לענדער ? דער אַנטיסעמיטזם, פון וואַנען ער זאָל ניט שטאַמען, איז נאָך אזוי טיעף איינגעגעסען אין דער איצטיגער מענשהייט, אז ער וועט געוויס נאָך איבערלעבען די סאָציאַלע רעוואָלוציע, און וועט נאָך געוויס לאָזען זיך הערען אין דער סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט. אַקוראַט ווי אין דער איצטיגער צייט לעבען און שטרייטען נאָך אַ סך אַלטע געדאַנקען, וואָס זענען אויסגעוואַקסען אין דער פּעאַדאַלער געזעלשאַפט, אזוי וועט אויך דער אַנטיסעמי־טיזם נאָך אַ לאַנגע צייט לעבען אין דער סאָציאַליסטישער געזעל־שאַפט, אפילו ווען זיינע וואָרצלען ליגען אין דעם לעבען פון די פריהעריגע געזעלשאַפטען.

דער בעסטער מיטעל געגען דעם אַנטיסעמיטיזם, מיינען די ציוניסטען, ליגט אָבער אין דעם ציוניזם. צוויי ברידער, וואָס לי־דען ניט איינער דעם אַנדערן, ווען זיי וואוינען אין איין דירה, קאָן זיין, אז זיי זאָלען נאָך ווען עס איז ווערען גוטע פריינד, ווען זיי וועלען וואוינען ווייט איינער פון דעם אַנדערן. דעריבער — זאָגען די ציוניסטען — פערלאַנגט די סאָציאַליסטישע אינטערנאַציאָנאַלי־טעט, וואָס וויל, אַלע פעלקער זאָלען לעבען ווי ברידער, אז דאָס אידישע פאָלק זאָל זיך אַבטיילען און אַרויספאַהרען אין אַ בעזונד־דערע דירה. דערפון איז ווידער אַמאָל נאָך זייערע געדאַנקען גע־רונגען, אז צווישען סאָציאַליזם און ציוניזם איז ניטאָ קיין שום סתירה און אז ביידע, אי די סאָציאַליסטען, אי די ציוניסטען, קאָנען נעהן האַנד אין האַנד... אזוי טענה'ען אָדער קאָנען טענה'ען די סאָציאַליסטישע ציוניסטען.

איז דערוויילע אונמעגליך אויסצופיהרען אין אייראָפּאָ; וואָס מיי-
נען, אז די אייראָפעאישע רעגירונגען וועלען מעהר ניט שטעהן פון
ווייטען און צוקוקען, ווי די אידען בעווייזען בעשוינפערליך פאר
דער גאנצער וועלט די מעגליכקייט פון סאָציאליזם, — מיט אזעלכע
פאנטאזיאָרען האָבען זיך ניט וואָס אָבצוגעבען, ניט די ערנסטע סאָ-
ציאליסטען, ניט די ערנסטע ציוניסטען. מיר וועלען דאָ אויסהע-
רען נאָר אזעלכע ציוניסטיש-סאָציאליסטישע טענות, וואָס לעגען
זיך טאָקי אויפ'ן שכל.

איהר מוזט דאָך אַליין מודה זיין, זאָגען די ציוניסטען, אז
דער סאָציאליזם איז גאָר ניט קיין היפּך צום ריכטיג פערשטאנענעם
ציוניזם. דער סאָציאליזם וויל — און דאָס קאָן מען בעווייזען מיט
אותות ומופתים — אז אַלע פעלקער זאָלען זיין פריי און זעלבסט-
שטענדיג. און היות ווי די אידען זענען דאָך אויך אַ פאָלק, איז
ממילא האָבען זיי אויך אַ רעכט צו לעבען אין אַ זעלבסטשטענדיג
נער, פרייער, זייער אייגענער רעפובליק, — קיין קיסרים האָבען
מיר גאָט צו דאָנקען ניט! קאָנען אָבער די אידען לעבען אין אַן
אייגענער רעפובליק אָהן אַן אייגענעם לאַנד? אודאי ניט! לכן
מוזען מיר האָבען אַן אייגען לאַנד, און דער, וואָס אַרבייט צוליבע
דעם, געהט גאָר ניט להיפּך דעם סאָציאליזם. אדרבא! ער העלפט
איהם נאָך ווייל אין אַ פרייער אירישער מלוכה וועט דער סאָציא-
ליזם האָבען געוויס מעהר שאַנסען צו וואַקסען צווישען די אידען
ווי אין דעם דעספאָטישען רוסלאַנד. און דערצו דאַרף מען ניט
פערגעסען נאָך אַ זאָך: אַ גוטע סאָציאליסטישע פאַרטיי דאַרף
האָבען אַ גוטע סאָציאליסטישע אינטעליגענץ. דער אַרבייטער-
שטאַנד האָט נאָך קיין צייט ניט און קיין כח ניט אַליין צו שרייבען
זיינע צייטונגען, ביכער און בראַשורען; ער קאָן נאָך ניט אַליין
פיהרען די פראָפאגאַנדע, פיהרען דעם פרייען פאָליטישען שטרייט.
אז מיר לעבען אין גלות, מוז אַ טייל פון דער אירישער סאָציאליס-
טישער אינטעליגענץ אוועקגעהן צו דעם פאָלק, צווישען וועלכען מיר
לעבען, און ביי די איבערגעבליבענע מוז אויך אַ טייל פון זייער
צייט אוועקגעהן אויף פרעמדע אַרבייט, נמצא — ליידיט דערפון
דער אירישער סאָציאליזם. אָבער אז מיר וואָלטען געהאַט אַן איי-
גען לאַנד, וואָלט ביי אונז ניט פערפאלען געוואָרען קיין איין פיצעלע

צורייסען זיך וואָס גיכער פון אייער פינסטערער דירה... די גאנצע צייט, וואָס איהר פערברענגט מיט אייערע שכנים, רייסט איהר אָב פון אייער אייגענער הייליגער זאך. אַל'דאָס געלד און געזונד, וואָס איהר ברענגט פאר אַ קרבן אין דער מלחמה מיט אייערע בעלי-בתים פון דער אלטער חורבה, איז ווי אַרויסגעוואָרפֿען פאר גאָר נישט, און וואָלט אייך בעסער גענוצט, ווען איהר זאָלט דאָס אָנ-ווענדען, כדי גיכער צוצושלאָגען זיך צו דעם אייגענעם הויז...

אָהן משלים גערעדט, וואָלט מען דעם ציוניסטישען געדאַנק אין אמת'ען קאָנען אויספיהרען, ד. ה. וואָלט דאָס אידישע פּאָלס ווירקליך געקאָנט בעקומען אַן אייגען לאַנד, — וואָלטען מיר גע-קאָנט פערשטעהן, ווי אַזוי די ציוניסטען קומען צום געדאַנק, אַז די אידישע סאָציאליסטען און איבערהויפּט די אַרבייטער דאַרפֿען אַוועקלעגען אַלע זייערע פּראָיעקטען אָן אַ זייט און מיט אַלע כחות נעמען זיך דורכצופיהרען דעם ציוניסטישען פּלאַן. יעדער קרבן האָט פאר די ציוניסטען ניט בעדאַרפט זיין צו שווער. קאָן מען גיכער קומען צום ציעל דורך אַ טעלעגראַם צו קייזער אָדער צום סולטאַן, דאַרף מען שיקען טעלעגראַמען און חנפ'ענען דעם קייזער אָדער דעם סולטאַן; אַז מען שטרייט פאר דאָס לעבען, קומט מען ניט, טאָמער וועט מען איינריכטען די פינגער... און אויב מען קאָן גיכער קומען צום ציעל, ווען די אַרבייטער זאָלען מאַכען שלום מיט דער בורזשואַזיע, דאַרף מען טאקי ליידען פון איהר, אמת, אַ ביסעל, אַבי זי זאָל אַרויסקריגען ביי די גרויסע הערען די ערלויבעניס צו האַבען אַן אייגען לאַנד. ניש'קשה, שפעטער אין דער היים וועלען מיר זיך מיט דער בורזשואַזיע גוט פאַנאַנדער רעכענען... און טאָ-מער פערלאַנגט דער ציוניזם, מיר זאָלען אַלע פאַלען כורעים פאר דעם דר. הערצל, דאַרף מען זיך טאקי בוקען צו איהם און ניט איבערריידען אַ וואָרט אַנקעגען אַלץ, וואָס ער טוט, וואָס ער רעדט, וואָס ער שרייבט... און דאָס אַלץ פערלאַנגט פון אונז דער ציוניזם, אויב ער וויל אין אמת'ען זיין וויפיעל עס איז פראַקטיש. די גאַנ-צע ציוניסטישע האַפנונג הענגט אָן די גוטסקייט און גאָדע פון די רעגירונגען און די קיסרים. מיט דעמאָקראַטען און רעוואָלוציאַ-נערען וועלען זיי אַ מינוט ניט ריידען. מען דאַרף זיך ביי זיי איינ'חנפ'ענען, מען דאַרף זיי ווייזען, אַז דאָס גאנצע אידישע

אויסהערענדיג אָט די טענות, מוז מען קודם כל ענטפערן, אז פון זיי איז נאָך ניט געדרונגען, אז די אידישע סאָציאליסטען, וואָס אַרבייטען איצטער צווישען די אידען צוליעב דעם סאָציאליזם, און די ציוניסטען זאָלען קאָנען געהן האַנד אין האַנד. אויב דאָס, וואָס די ציוניסטען זאָגען, איז טאָקס דער הוילער אמת, מוז יעדער פערניפטיגער סאָציאליסט ווערען א ציוניסט, און מיט אַלע כחות מוז ער שטרייטען געגען דעם איצטיגען סאָציאליזם.

שטעלט זיך פאָר, איהר וואוינט אין א פרעמדער חורבה, צוויי שטען פיעל שכנים, וואָס קאָנען אייך ניט ליידען, מיט וועמען איהר מוזט שטענדיג האַמפערן זיך פאַר יעדעם ברעקעלע טרוקענעם אָרט, פאַר יעדען שוואַכען שטראַהל פון דער זון, וואָס שיינט אין איהר אַרײַן. אז איהר האָט קיין אַנדער ברירה ניט, מוזט איהר, נעבעך, דאָ ליידען און זעהן ווי עס איז געפינען א מיטעל צו פערבעסערען אייער לאַגע; אויב איהר האָט קיין אַנדער ברירה ניט, פרובירט איהר נעבען צו פערשטעהן די שכנים, אז די חורבה געהערט נאָר ניט צו די בעלי־בתים, וואָס שינדען פון זיי די הויט אַראָפּ פאַר שכירות; אז עס איז דאָ גענוג פּלאַץ, און מאַטעריאַל, און הענר, אויפצובויען אַנשטאָט איהר א גרויסע ווייטע און ליכטיגע געבע, וואו עס זאָל קלעסען אָרט פאַר אַלעמען.

דאָס איז אַ שווערע אַרבייט! יאָהרען געהן אַוועק, ביז עס ניט זיך איין אַראָבצורייסען ביי די בעלי־בתים אַ טייל שכירות; יאָהרען וועלען אַוועקגעהן, ביז אַלע שכנים וועלען דערקענען, אז די אמת'ע בעלי־בתים זענען זיי; צייטען וועלען פערגעהן ביז איהר וועט אין איינעם מיט די שכנים מאַכען אַ תל פון דער אַלטער חורבה און נעמען זיך פאַר דאָס נייע געביי. אָבער וואָס זאָל מען טאָן? באַיך ברירה...!

איצטער שטעלט אייך פאָר, אז איהר זייט ביכולת אַרויסצו־פאָהרען פון דער חורבה און אַריינציהען אין אַן אייגענעם ליכטי־גען מויער... משוגע וואָלט איהר געווען כאַחד המשוגעים, קאָנען טענה'ן די ציוניסטען, אויב איהר וואָלט ניט אָנגעווענדעט אַלע אייערע כחות ביז צום לעצטען טראָפען ענערגיע, כדי נאָר אַרויס־

שונאים פון דעם אידישען פּאָלק : די גבירים און די רבנים ? מיט וואָס וועלען זיי פערענטפערען דעם שאַדען, וואָס זיי טוען אָן דעם אידישען פּאָלק מיט דעם, וואָס זיי מאַכען איהם אָבערדיג צו שטרייטען פאַר אַ בעסערע לאַגע אין גלות ? דעם שאַדען וואָס זיי טוען אָן דעם אידישען אַרבייטער מיט דעם, וואָס זיי זעהן אָבצור-שוואַכען זיין קלאַסענבעוואוסטזיין און שמעהן צו איהם ניט צו אין זיין שטרייט מיט דער בורזשואַזיע ? מיט וואָס וועלען זיי פער-ענטפערען דעם שאַדען, וואָס זיי ברענגען דער גאנצער אידישער סאַציאַליסטישער בעוועגונג, פערדרייענדיג מיט פאנטאסטישע פראַ-יעקטען די מוחות פון דעם יונגען געבילדעטען דור, וואָס זיינע בע-סערע מיטגליעדער וואָלטען געקאָנט צושטעהן צו דער אידישער סאַ-ציאַליסטישער בעוועגונג און מאַכען אַ סוף צו דעם מאַנגעל אויף אינטעליגענטע קרעפטען, פון וועלכע מיר ליידען איצטער ? אויב דער ציוניזם איז אַ פאנטאסטישער חלום ; אויב זיין פערשפּרעכען צו געבען דעם גאנצען אידישען פּאָלק אַן אייגענע מלוכה וועט קיין מאָל ניט קאָנען מקוים ווערען, איז שווער צו גע-פינען אַן ערגערען פיינד פאַר דעם אידישען פּאָלק, איידער דער ציוניזם ! *)

4

צום אומגליק אָדער צום גליק, איז דער ציוניזם טאַקי נישט מעהר, ווי אַ פאנטאסטישער חלום, וואָס פליהט פאַרנאָרער, ווי מען עפענט נאָר אויף די אויגען. (**)

(*) אַפילו ווען דער ציוניזם וואָלט געווען אַ פאנטאסטישער חלום, מוז ער אויך ניט זיין שעדליך פאַר די אידישע אַרבייטער-מאַסען, אויב ער מאַכט לעבעדיג אין זיי זייער גאַציאַנאַלע לעבענס-קראַפט, בתנאי, פער-שמעקט זיך, ער זאָל זיי ניט אַברויסען פון דער אידישער ווידער-בע-לעבונגס-אַרבייט און פון דער סאַציאַליסטישער בעוועגונג אין גלות. אַ סך ציוניסטען האָבען שוין דאָס אוינגעזעהן און האָבען דעריבער אין גאַנצען אויסגעמיידען די סתירה, וואָס האָט געהערשט צווישען ציוניזם און סאַציאַליזם אין דעם סוף פון דעם פאַריגען יאָרהונדערט. (1908). (***) דאָס איז אמת, ווען מען קוקט אויף דעם ציוניזם, ווי אויף אַ תרופה פאַר צרות פון היינט, און ניט ווי אויף אַן אידעאַל פאַר דער ווייטער צוקונפט. (1908).

פאלק איז א גאטספארכטיג, אונשולריג בריאה'לע, וואָס איז ווייט חלילה פון די רעוואָלוציאָנערע אידעען פון דער איצטיגער צייט; אַז די אידישע אַרבייטער וועלען חלילה ניט פערשלעפען קיין טירקיי די שרעקליכע מגפה פון סאַציאַליזם און קלאַסענקאמף. מען דאַרף זיי ווייזען, אַז אונזער דר. הערצל, מיט וועמען זיי וועלען דאַרפען ריידען און פיהרען דעם עסק, איז חלילה ניט כ'ווייס ווער, אַז ער איז דער געזאַלכטער פון דעם גאַנצען פאלק, אַז אין זיין שטאַרקער האַנד ליגען די הערצער פון די מיליאָנען אידען, וואָס שטעהן היינט טער איהם... (*)

אַזוי מוז טראַכטען יעדער ציוניסט, וואָס פערשטעהט, אַז מיט רעוואָלוציאָנערע און דעמאָקראַטישע פראָצען קאָן מען ניט אָבנען מען ביי דעם סולטאַן א שטיק מדינה. די סאַציאַליסטען, וואָס גלויבן בען אין ציוניזם, האָבען קיין אַנדער ברירה ניט. זיי מוזען אַוועק לעגען דעם סאַציאַליזם אַז זייט, און זיי קאָנען דאָס פערענטפערן מיט דער לאַגע פון דעם אידישען פאלק, וואָס פערלאַנגט פון זיי אַזא גרויסען קרבן. זיי קאָנען מיט דעם סאַציאַליזם ניט געהן האַנד אין האַנד, זיי מוזען איצטער אַנקעגען איהם מלחמה האַלטען. דער הייליגער צוועק הייליגט די מיטעל.

ווי איז אָבער, אַז דער הייליגער צוועק, וואָס צווינגט זיי אויף אַ לאַנגע צייט צו בעהאַלטען זייער אייגענעם אמת און מאַכען שלום מיט זייערע גרעסטע פיינד, מיט דער בורזשואַזיע און די פרומאַ-קעס, — ווי איז אָבער, אַז דער הייליגער צוועק איז נישט מעהר, ווי אַ וויסנער חלום? מיט וואָס קאָנען זיי יעמאָלט פערענטפערען דעם גאַנצען שמוץ פון זייער בורזשואַזער פאָליטיק, וואָס זיי מוזען שליינגען מיט אַ פרייליכער, צופרידענער מינע? מיט וואָס וועלען זיי פערענטפערען די ברידערשאַפט מיט די גרעסטע

(*) דאָס זענען אַלץ טענות, וואָס טרעפען אין אַ טייל פון די ציוניסטען, — דעם בורזשואַזיעאַקצאָנערען. די „פּוּלע-ציון“ האָבען בעוויזען, אַז זיי קענען דורכפיהרען אין דער אַלגעמיינ-ציוניסטישער בע-וועגונג, אַז אויך זייער אידעאַל זאָל זיין גלויבכערעכטיגט מיט אַלע אַנדערע אידעאַלען, און אַז דער אַלגעמיינער אידעאַל זאָל זיי ניט שמערען צו פיהרען דעם קלאַסענקאמף פון די אַרבייטער און די פראָפּאָגאַנדאַ פאַר דעם סאַציאַליזם. (1908.)

און סיריען אויך א גוזמא. *) 150,000 מאָל 30 איז א קיימא לן פון פיער און א האַלב מיליאָן. דאָס וואָלט געווען געווען נישט שלעכט, ווען מען וואָלט געקאָנט אַריבערפיהרען פיער און א האַלב מיליאָן קיין ארץ ישראל; אָבער דאָס אומגליק איז, וואָס דאָרטען וואוינען שוין צוויי מיליאָן נפשות און דוקא נישט אידען... דערצו נאָך וועלען די אידען קיינמאָל נישט קאָנען אויספיהרען, אז זיי אליין זאָלען נאָך האָבען דאָס רעכט אַרויסצופאָהרען קיין ארץ ישראל און סיריען. די עמיגראַציע וואַקסט אין אַלע אייראָפּע-אישע לענדער. ווי נאָך זי וועט געוואָהר ווערען, אז אין די טער-קישע פראָווינצען קאָן מען מאַכען א לעבען, וועט קיין קראַפט אין דער וועלט נישט איינהאַלטען דעם דייטשען, פּוילישען אָדער אירלענד-דישען פּויער, וואָס איהם ווערט ענג אין דער היים, פון צו געהן קיין ארץ ישראל. ער וועט נישט נתפּעל ווערען פאַר הערצלעך מיט זיין גאַנצער רעגירונג, ווייל די אייראָפּעאישע קאָנסולען וועלען שוין געבען צו פערשטעהן דער אידישער רעגירונג, אז זיי וועלען נישט דערלאָזען, אידען זאָלען געוועלטעווען איבער בירגער פון אייראָפּעאישע לענדער. און אויב די הערצל'שע רעגירונג וועט דאָס נישט וועלען פערשטעהן, וועט מען שיקען א פאָר פאַנצער-שיפלעך א ביסעל אַרומשפּאַצירען אַרום יפו, אַקוראַט ווי דאָס האָט געטאָן דייטשלאַנד נישט לאַנג מיט א קלייניקער מלוכה'לע, וואָס האָט אין זיך געהאַט די מורא'דיגע העזה פוגע בכבוד צו זיין א דייטשען אונטערטאן; און וואָס פאַנציר-שיפלעך מיינען, דאָס פערשטעהט יערער זעהר גוט, נמצא — וועט מען נישט קאָנען איינהאַלטען די נישט-אידישע עמיגראַציע קיין ארץ ישראל. און ממילא קאָן מען נישט האָפען, אז די צוויי און א האַלב מיליאָן נפשות, וואָס פאַלעס-טינא און סיריען קאָנען איצטער אין זיך אריינגעהמען, זאָלען בעשטעהן דורכאויס פון אידען. די קליגערע ציוניסטען זאָגען, אז זיי וועלען זיין זעהר צופרידען, אויב עס וועט זיך איינגעבען אַרויס-

*) איינציגע ציוניסטען האָבען אויסגערעכענט, אז א מיטעלע משפּחה (פון פינף פּערזאָן) דאַרף האָבען אין ארץ ישראל דורכשניטליך 30 דעסיאַ-מין, קומט אויס נאָך דעם חשבון אויף יעדען קוואַדראַט קילאָמעטער וועט לען קאָנען וואוינען נישט מעהר ווי 15 פּערזאָן, אַקוראַט אין צווייען ווער-גיגער, ווי מיר רעכענען.

קיין ערנסטער ציוניסט קאָן נישט גלויבען, אז זיין פארטיי וועט ווען עס איז זיין ביכולת אריבערפיהרען דאָס רוב אידען קיין ארץ ישראל. פאלעסטינא, אפילו אז מען זאָל צו איהר צונעמען סיריען, איז א גאנץ קליינע מדינה'לע, וואָס פערנעהמט העכסטענס 183.000 (*) קוואַדראַט קילאָמעטער. א היבשער טייל פון זיי נעהט אַראָב אויף בערג און וויסטע מדבריות, וואָס וועלען נאָך א גוטע פאָר הונדערט יאָהר בלייבען אומבעוואָהנט. לאָמיר אָבער רעכענען, אז גאנצע 150.000 קוואַדראַט קילאָמעטער וועט מען קאָנען בעארבייטען. די הויפט פראָדוקטען, וואָס די ביידע לענדער גיבען ארויס (ברויט, זייד, בוימאיויל, וואָל, וויין און פרות), פערלאנגען א סך ערד, כדי צו געווינען זיי. אויף מורא'דיגע פאבריקען, וואָס זאָלען ארבייטען פאר דעם וועלט־מאַרק, וועגען וועלכע עס פאנטאזירט דער פאנאנדערנע היצטער כח הרמיון פון אייניגע ציוניסטען, קאָן מען נישט רעכענען, ווייל דאָס קלייניקע „יודענלאַנד“, וועט נישט קאָנען אויסהאלטען די קאָנקורענץ אויף דעם וועלט־מאַרק מיט די גרויסע און שטאַרקע אינדוסטריעלע פעלקער. נאָר לענדער מיט א שטאַרקען חיל, מיט פיעל יונים, האַרמאַטען און דאַמפֿ־שיפען קענען איצטער אַברייסען א קליינעם ווינקעלע אויף דעם וועלט־מאַרק. אידען וועלען דאַרפען לעבען אין ארץ ישראל און סיריען פון זייער אייגענעם לאַנד, דערהויפט פון ערד־ארבייט. אין אזעלכע לענדער קאָן מען נישט לעבען געדיכט איינער נעבען דעם אנדערן. אין דורכשניט קאָן ארץ ישראל און סיריען נישט האָבען א געדיכטערע בעפעלקערונג, איידער גריכענלאַנד, למשל, ד. ה. אן ערד פון 30 פער זאָן אויף א קוואַדראַט קילאָמעטער. דאָס איז שוין פאר ארץ ישראל

(*) ה' מאַצקין האָט אויף דעם צווייטען באַזעלער קאָנגרעס אָנגעגעבן דעם די צאָהל פון 280.000 קוואַדראַט קילאָמעטער. פון וואָנען ער האָט זיי גענומען — ווייסען מיר נישט. אונזער צאָהל האָבען מיר גענומען פון דעם בעסטען מקור — פון דער ענגלישער ענציקלאָפּעדיע.

(The Encyclopedia Britannica, Vol. XXII, 823)

אין די צייטונגען אז אין „אידענלאַנדיע“ האָט מען געהאלטען אסיפות, אין וועלכע דאָס אידישע פּאָלק האָט פייערדיג געפּראָטעס-טירט אַנקעגען דעם, וואָס מען טרייבט אידען פון מאַסקוואַ, וואָס מען שלאָגען אידען אין גאַליציע, וואָס מען לאָזט ניט צו קיין אי-דישע משפחות אין אַלזשיר! ... איז דען רוסלאַנד, בשעת זי האָט דערוואָרגען איהרע דייטשע אונטערטעניגע אין די באַלטישע פּראָ-ווינצען, אַ סך נתפּעל געוואָרען פאַר דייטשלאַנד, פאַר דעם גרויסען דייטשלאַנד, מיט זיין בעריהמטען חיל און זיין גרויסער ראָלע, וואָס עס שפּיעלט אין דער אייראָפּעאישער דיפּלאָמאַטיע? וועט רוס-לאַנד פיהרען צערעמאָניעס מיט זיינע אידען בלויז דערפאַר, וואָס ערגעץ וואו אין אַזיען איז פאַראַן אַ קליין אידיש מדינה'לע, וואָס שמעהט אונטער דער אויבערשטאַפּט פון דעם טערקישען סול-טאַן! ...

איהר זעהט, אפילו אז מען זאָל שוין נאָכגעבען, אז הערצעל'ס פלאַנען זאָלען מקוים ווערען, איז דערפון דעם אידישען פּאָלק ניט קאַלט און ניט וואָרעם. אַ גרויסער טייל פון דער אידישער בור-זשואַזיע וועט דערביי מאַכען ניט שלעכטע געשעפטען, אַ קליינער טייל פון די אידישע אַרבייטער וועט דערביי געפינען די געלעגענ-הייט צו פערקויפּען זיינע הענד, ווי ער פערקויפט זיי אומעטום, — און דאָס איז דער גאַנצער סך הכל פון דעם ציוניזם! פון מאַכען אַ סוף צו די אידישע צרות, פון אויסלייזען די אידען פון דעם ביר-טערען גלות קאָן דאָ גאָר קיין שום רייד ניט זיין!

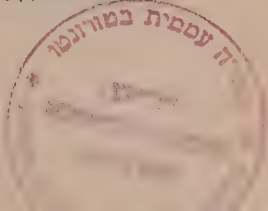
און אויף דער פּיצניקער סך הכל איז נאָך דערוויילע גאַנץ ווייט פון צו זיין אַן אָבעמאַכטע זאַך, און עס איז נאָך אַ גרויסער ספּק, אויב דער גאַנצער עסק וועט זיך אַ מאָל איינגעבען... און צוליב אַזאָ נישטווערטיגער (*) פאַנטאַזיע זאָל מען פער-קויפּען דער אידישער בורזשואַזיע די אינטערעסען פון די אידישע

(*) מיינ יעמאַלדיגע שנאה צו דעם ציוניזם ווערט דערקלערט אין די ווייטערע רייד. זי שטאַמט פון דער פאַלשער און שעדליכער שטעלונג, וועלכע ער האָט אָנגענומען בנוגע צו דער אַרבייט אין גלות. אויף ווי-פיעל דער ציוניזם שמעהט נאָך אויף זיין „גלות-פּיונדליכער“ פּאָזיציע, אויף אַזוי פיעל וועט נאָך די שנאה צו איהם בלויבען לעבעדיג, אויף אַזוי פיעל וועט מען נאָך מוזען קעמפּען אַנקעגען איהם. (1908).

צופיהרען פון גלות מעהר ניט, ווי אנדערהאלב ביו צוויי מיליאָן אידען.

אויב די ציוניסטען קאָנען באמת צופרידען זיין מיט אזא רע-זולטאַט, ווייס איך ניט, אָבער דאָס איז געוויס : מיט א קלייניג-קער מלוכה'לע פון צוויי מיליאָן אידישע איינוואוינער קאָן מען נאָך ניט העלפען דעם גאנצען אידישען פאָלק, וואָס האָט אַליין אין רוסי-לאַנד, פוילען און גאליציען איבער זעקס מיליאָן נפשות. האָט אונז עפעס געהאָלפען די עמיגראַציע אין אמעריקא, וואָס האָט אַרויס-געפיהרט פון רוסלאַנד און גאליציע קרוב צו א מיליאָן אידען ? אין פינף און צוואנציג יאָהר איז דער שאַדען ווידער נתמלא גע-וואָרען, אין פופציג יאָהרען וועלען די אידען גאָר ניט מערקען, אז פון זיי זענען אוועקגעפאָהרען צוויי מיליאָן נפשות. און דערמאָנט מען זיך, אז די צוויי מיליאָן, אויף וועלכע די ציוניסטען קאָנען רע-כענען, וועלען אויך ניט אַרויספאָהרען מיט איין מאָל ; אז די עמיגראַציע קיין פאָלעסטינא, אויב מיר וועלען זי איבערהויפט דער-לעבען, וועט זיך אויך ציהען ניט וועניגער ווי א יאָהר פופציג, — קאָן מען זיין זיכער, אז זי וועט אונז לחלוטין ניט מאַכען גרינגער דאָס לעבען אין גלות : מיר וועלען זי קוים בעמערקען. היינט וואָס קאָן אונז דער ציוניזם געבען ? וואו נעמט זי ביי איהם די ברייט-קייט אַרויסצוטרעטען מיט דער הבטחה, אז ער קאָן העלפען דאָס גאנצע פאָלק, אז ער קאָן אונז אויסלייזען פון גלות ?

אמת, א טייל ציוניסטען מיינען, אז אויב מיר וועלען האָבען אונזער אייגענע מלוכה, אפילו א קלייניקע, וועלען די פרעמדע פעלקער האָבען אָכשיי אויך פאַר די אידען, וואָס וועלען בלייבען אין גלות, וויילע אלע וועלען וויסען, אז עס איז דאָ א אידישע מלוכה, וואָס קאָן בעשירמען איהרע קינדער, אז עס איז דאָ א פאָלק, וואָס קאָן זיך איינשטעלען פאַר זיינע ברידער... אָבער פון אזא האַפנונג איז טאַקע מעהר נישט ווי חזק צו מאַכען. דאָס רוב פון דעם אי-דישען פאָלק, ד. ה. אלע אידען, וואָס וועלען בלייבען אין גלות, ווע-לען בלייבען ביי אַזעלכע ים-לייבען, ווי רוסלאַנד, דייטשלאַנד, עסט-רייך, פראַנקרייך, אמעריקא, ענגלאַנד, און אויף זיי וועט דאָס די קלייניקע מייזעלע, „אידענלאַנדיע“, אַרויפּוואַרפען אַן אימה ! א טייט-שרעקענים וועט אויף זיי אָנפאַלען, בעת זיי וועלען לייענען

ווערטיגע אידעאלען, ווי אייערע; אָבער כל זמן עס וועט זיין אַ אידישע בורזשואַזיע, וועט זי שטענדיג געפינען געגען זיך און איהר רע אידעאלען די אידישע אַרבייטער און די אידישע סאַציאליסטען, וואָס וועלען ניט אויפהערען אויפצוקלערען דעם פאָלק וועגען זיינע ווירקליכע אינטערעסען, וועגען זיינע ווירקליכע פריינד און פינד, אויפצוקלערען דעם אידישען אַרבייטער וועגען זיין גרויסען גע- שיכטליכען ציעל, וואָס ער דאַרף דערגרייכען אין איינעם מיט די אַרבייטער פון אלע אנדערע פעלקער... מיר וועלען קיין מאָל ניט אויפהערען אָבצורייסען פון אייך דאָס פליטער-גאָלד, מיט וואָס איהר זייט בעפוצט, און אויפוויווען, אַז אונטער די שעהנע רייד פון ציוניזם שטעקט דער נאָקעמער הוילער ענגאָאיזם פון דער אידישער בורזשואַזיע. (*)

5

דער קליינער פלאַץ, וואָס מיר האָבען פאַר אונזער היינטיגען אַרטיקעל, ערלויבט אונז ניט צו בעטראַכטען די ציוניסטישע פראַג- גען פון אלע איהרע זייטען, נישט פאָנאָנדערצוקלייבען אלע געדאַנ- קען, מיט וועלכע דער ציוניזם האָט בעגליקט דאָס אידישע פאָלק און די גאַנצע געבילדעטע וועלט צום סוף פון איצטיגען יאָהרהונדערט. עס איז געווען זעהר אינטערעסאַנט צו זעהן, ווי עס לעבען אָב אין אַ נייער פאָרם רעיונות, וואָס זענען שוין, דאָכט זיך, לאַנג צו- פוילט געוואָרען אין זייערע קברים; ווי אַנשטאָט די אלטע ווער- טער, וואָס האָבען אין אונזער צייט אָנגעוואָרען זייער קרעדיט, שפיעלען איצטער ביי די ציוניסטען נייע און כלומרשט וויסענ- שאַפטליכע ווערטער און נעמען אַ ראָליע, ווי צ. ב., „ראַסען- קאַמפּף“, „נאַציאָנאַל-געפיהל“ און דערגלייכען; מיר מוזען אָבער אָבלעגען אויף אַן אנדערס מאָל דאָס פערנגיגען טיעפער אַריינצו-

(*) איך האָב די גאַנצע שטעל ניט אויסגעמעקט, וויילע: „שטאַט נאַפּיסאַנאַ פּיעראַם, נייע ווירוביש טאַפּאַראָם“. זי איז באַראַקטעריסטיש פאַר די געפיהלען פון די אידישע סאַציאליסטען פון יענער צייט, — גע- פיהלען, וועלכע די שעדליכע טאַקטיק פון די יעמאָלדיגע ציוניסטען האָט געמוזט אַרויסרופען. (1908).

ארכייטער! צוליעב אזא נישטווערטיגען וויסמען חלום זאל מען
 אָבווענדען די געדאנקען פון דעם אידישען פאָלק פון זיינע נויטיגע
 ציעלען אין דער היים! בעת דאָס גאנצע אידישע פאָלק אין רוס-
 לאַנד און פוילען איז אַרומגעצוימט פון אלע זייטען מיט הונדערט
 געזעצען, וואָס לאָזען איהם ניט אַ פרייען שריט טאָן, בעת ער רייסט
 זיך מיט אלע כחות דורכצוברעכען דעם צוים, און זאָל דאָס נאָר
 זיין אויף אזוי פיעל, אז ער זאָל קאָנען ארכייטען, וואו ער וויל און
 וואָס ער וויל, ציהען די חיונה פון זיינע אייגענע הענד; בעת מען
 דאַרף יעדען איבעריגען גראַשען אוועקגעבען אויף צו דערגרייכען
 דעם ציעל, — קומען מענשען מיט פער'חלומ'טע פנימ'ער און
 ווילען איהם איינרעדען, אז זיין איינציגע ארכייט דאַרף זיין —
 וואַרפען אלץ און געהן צום טערק! און זיי האָבען נאָך די העזה
 צו רעדען פון די אינטערעסען פון דעם גאנצען אידישען פאָלק!!

בעת מיר זעהן ווי צוליעב אזא וויסמען נישטווערטיגען חלום
 היצט מען פאָנאָדער די פאָנטאָזיע פון דעם אידישען פאָלק און פון
 די אידישע יונגע לייט, וואָס וואָלטען אונז געקאָנט העלפען אין אונ-
 זער עקאָנאָמישען שטרייט מיט דער אידישער בורזשואַזיע און אין
 אונזער פאָליטישען שטרייט מיט דער רוסישער רעגירונג פאַר דער
 פרייהייט און נאַציאָנאַלער גלייכברעכטיגקייט פון דעם גאנצען
 אידישען פאָלק; און בעת צו אונז קומען יונגע ציוניסטען, וואָס
 האַלטען זיך פאַר סאָציאַליסטען, און ווילען אונז איינשמועסען, אז
 מיר קאָנען מיט זיי געהן האַנד אין האַנד, — מוזען מיר זיי ענט-
 פערען: איידעלקייט אָן אַ זייט! איהר מעגט אייך זיין גאָנץ
 אַרענטליכע און פיינע מענשען, אָבער אלץ, וואָס איהר מאַכט, איז
 אַ שאַדען פאַר דער הייליגער זאך פון די אידישע ארכייטער! יע-
 דען שקל, וואָס איהר נעמט ביי דעם אידישען אַרעמאָן, איז אַן
 עבירה פאַר איהם און אַ הויז פאַר דער ארכייטער-בעוועגונג! יע-
 דען מענשען, וואָס איהר רייסט אָב פון אונז אַדער וואָס איהר האַלט
 אָב פון צוצושטעהן צו אונז, איז אַ שאַדען פאַר דעם אידישען סאָ-
 ציאַליזם!

מיר ווייסען גאָנץ גוט, אז דאָס אידישע פאָלק וועט נאָך ניט
 אזוי גיך פון אייך פטור ווערען. כל זמן עס וועט זיין אַ אידישע
 בורזשואַזיע, אזוי לאַנג וועט זי אַרומטראָגען זיך מיט אזוינע נישט-

אופנים ווילט איהר צונויפבינדען אין איינעם די אידישע ארבייטער פון אלע לענדער, אז דעם ניוויאָרקער אידישען אר-
בייטער איז דער יענקי (אמעריקאנער) מעהר ברודער, איידער
דער אידישער ארבייטער אין ווילנא, און דעם אידישען אר-
בייטער אין ווילנא איז „סטיאָפּקע“ אָדער „כאַמקע“ א
נעהנטערער קרוב, איידער זיין „בלוט“ חיים זעליג, וואָס אַרבייט
אין לאַנדאָן ? ביי אונז, ציוניסטען, איז גאָר עפעס אַנדערס ! לאַז
זיין, אונזער ציעל איז מעהר נישט, ווי אַ חלום, אָבער ער איז אַ
חלום פאַר דאָס גאַנצע פּאָלק ! לאַ על הַחם לבדו יחיה האדם !
גיט פון עקאָנאָמיע אַליין לעבט דעם פּאָלק'ס נשמה ! דאָס פּאָלק
דאַרף האָבען אַ הייליגען אידעאַל, וואָס זאָל איהם מאַלען זיין צור-
קינפטִיגען לעבען, ווען אלע זיינע קינדער וועלען לעבען אין איי-
נעם און וועלען זיך פיהלען, ווי גליעדער פון איין גוף ! קענט איהר
דען, סאָציאַליסטען, אויפווייזען אזא אידעאַל ?

שווערע קשיות, האַרבע טענות ! אָבער לאַמיר זיך אַ ביסעלע
נעהנטער צוקוקען !

די סאָציאַליסטען האָבען ניט האַלד דאָס אידישע פּאָלק, זאָגט
איהר, און די ציוניסטען געהן אויס פון ליעבשאפט צו איהם !
וואו איז דער בעווייז ? וואָס די ציוניסטען פילדערן שטענדיג ווער-
נען זייער ליעבע צום אידישען פּאָלק, און די סאָציאַליסטען שוויי-
נען וועגען דעם ? איז דאָס אָבער אַ ראיה ? אונז דאַכט זיך, אז
די מעשה איז אַקוראַט פערקעהרט : אז די סאָציאַליסטען, וואָס פער-
שווייגען זייער ליעבע צום פּאָלק, האָבען אין תוך אַריין אַ סך העל-
טער דאָס פּאָלק, איידער די, וואָס שרייען אויס זייער ליעבע אין
אלע גאַסען און אין אלע געסלעך.

שטעלט אייך פאַר, אז אַ פאַר גרויסע מענשען פון די, וואָס
האָבען זיך אזוי פיעל יאָהרען געהאַלטען פאַר אמת'ע דייטשען און
וואָס שטורעמען איצטער וועגען זייער אידישען נאַציאָנאַל־געפיהל,
— שטעלט אייך פאַר, אז אזעלכע נייגעבאָקענע אידישע פאַטריאַך-
טען וואָלטען זיך אַ מאָל אויפגעכאַפט אין דער פריה און וואָלטען
זיך דערוואוסט, אז זיי זענען גאָר ניט די העררען אזוינע און אזוי-
נע, גאָר געבאָרענע דייטשען, און אז אפילו זייערע עלטער־עלטער
זיידעס זענען קיין מאָל ניט געוועזען קיין אידען, אז זייער גאַנצע אי-

לאָזען זיך אין די ציוניסטישע חקירות, אויסהערען און אָבשאַצען זייערע געדאַנקען וועגען דער געשיכטע פון דער מענשהייט בכלל און דער געשיכטע פון דעם אידישען פאָלק בפרט, א ביסעל לענגער דורכשמועסען זיך מיט זיי וועגען אַנטיסעמיטיזם, נאַציאָנאַליזם און כדומה אַזעלכע ענינים, וואָס זענען נוגע צו דער אידישער פראַגע. מיר האָפען אין דעם „אידישען אַרבייטער“ עפּטער צו ריידען מכת ריין-אידישע עסקים, און דערביי וועט זיך געוויס געפינען די גע- לעגענהייט נאָך אַ גוטע פאָר מאָל צונויפטרעפּען זיך מיט די ציו- ניסטען. (*)

איצט ווילען מיר נאָר ענטפערן בקיצור אויף נאָך אַ פאָר טענות, וואָס די ציוניסטען שטעלען אָפטמאָל אַרויס אַנקעגען אונז. אין גרונד, זאָגען די ציוניסטען, האַלט איהר, סאָציאַליסטען, וועניג וואָס פון דעם אידישען פאָלק; איהר האַט האַרד שמערלעך, פייווישען, חיים'ען, איבערהויפט ווען זיי זענען אַרבייטער. איהר זענט אָבער קאַלט צו דעם אידישען פאָלק בכלל. אייער האַרץ ליגט ניט צו איהם. ווי עס קומט צום אידישען פאָלק, ווערט איהר מענשען מיט קאַלטע קעפּ, נאָר חשבון, נאָר מוח. אַ פיצעלעך אידיש האַרץ דאָס איז ביי אייך אויף אַ רפואה ניטאָ. דערפאַר קענט איהר אונז, ציוניסטען, ניט פערשטעהן. אייך פעהלט דער חוש פון אַ נאַציאָנאַלער ליבע, אייך פעהלט „דאָס פינטעלע איד“. וואָס איז די פעולה, וואָס איהר פאָרדערט נאַציאָנאַלע גלייכע רעכט, אז אייך אַרט ניט, אויב דאָס גאַנצע אידישע פאָלק וועט פער- שוואַנדען ווערען צווישען אַלע אַנדערע פעלקער, ווי אַ טראָפען אין ים? מיט וועלכע כחות קאָנט איהר דען איינהאַלטען דאָס אידישע פאָלק פון צו פערשווינדען, אז אַ בעזונדערע מלוכה פאַר איהם ווילט איהר גיט, און אין דער אידישער רעליגיאָן, וואָס האַט ביזאָהער צונויפגעשמיצט די אידען פון אַלע לענדער צו איין פאָלק, גלויבט איהר ניט? מיט וועלכע אינטערעסען און אויף וועלכע

(*) די האַפנונג צו קענען זיין אַ שטענדיגער מיטאַרבייטער אין דעם בונדיסטישען אָפיציעלען אָרגאַן איז ליידער ניט מקוים געוואָרען. פאַר דער הערשענדער ריכטונג אין „בונד“ בין אייך געווען צו אָפיקורסיש אין דער סאָציאַליסטישער וועלט-אַנשוואַונג, צו נאַציאָנאַליסטיש אין דער אידישער פראַגע. (1908).

ניט זיך זעהן דערפאר, אָבער קיין גרויסער דאָנק דערפאר קומט זיי אויך ניט, זיי לייענען דאָס פאָלק, אָבער זיי שפירען אָפּטמאָל ניט זייער לייענען, ווי מען שפירט ניט זיין אייגען געזונט. ביי אייך אָבער, מיינע הערערן ציוניסטען, איז דאָס „פינטעלע איד“ קראַנק, דעריבער רייסט איהר זיך אויף די וועג...

איין זאך איז געווען אמת אין די אלע טענות, וואָס מיר האָבן בען נאָר וואָס אויסגעהערט: מיר, סאָציאליסטען, האַלטען מורא-דיג פיעל פון „חשבון“ און פון „מוח“. מיר וועלען קיין מאָל ניט אַרבייטען צוליב אַ ציעל, וואָס שטימט ניט מיט דעם חשבון, וואָס געהט כנגד דעם שכל. אָבער דערפון איז נאָך ניט געדונגען, אז מיר האָבען איינזאָלעטע נשמות און האָבען בטבע פיינד אַן אידע-אל; מיר האָבען נאָר ניט האָלד אזוינע אידעאלען, וואָס ציטערען פאר'ן חשבון און פאר'ן מוח, ווי פאר זייערע ערנסטע פיינד... אָבער אזוי זענען מיר אויך ניט מעהר ווי בשר-ורם; אין אונז זערע אָדערען פולסירט אויך וואַרעמעס בלוט און מיר האָבען אויך לחסם צו שעהנע און ערהאבענע אידעאלען, אויב זיי פיהרען אונז נאָר ניט אַראָפּ פון וועג, אויב זיי שטערען אונז ניט אין אונזער נויטי-גער און הייליגער אַרבייט. אויך מיר פאנטאזירען וועגען דער צו-קונפט פון דעם אידישען פאָלק, וואָס איז אונז געווען אזוי טייער, ווי אייך, לייענע ציוניסטען, און אפשר נאָך מעהר!

אָבער דאָס מוזט איהר איין מאָל פאר אלע מאָל וויסען זיין: מיר נויטען קיינעם ניט צו גלויבען אין אונזער אידישע אידעאל, וואָס מיר האָבען אלס אידען, ניט נאָר אלס סאָציאליסטען, ווייל מיר קאָנען ניט בעווייזען מיט אותיות ומופתים, אז עס וועט טאקע אלץ אזוי ארויסקומען, ווי מיר האָפען. אָבער דאָס ווייסען מיר אויף געווען, אז ווען אלע אידישע אַרבייטער און דאָס גאנצע אַרעמע אונטערדריקטע פאָלק וועט צושטעהן צו איהם, קען זיין, אז אונזערע האָפנונגען זאָלען מקוים ווערען.

אלס סאָציאליסטען, האָפען מיר אלע אז דאָס פראָלעטאריאט פון אלע לענדער וועט פון זיך אַראָבוארפען די הערשאַפט פון די קאפיטאליסטען און די טיראנען און מאַכען א סוף צו דער איינ-טיילונג אין אַרעם און רייך, פון קאפיטאליסט און אַרבייטער. אלע מענשען וועלען זיין אַרבייטער און וועלען לעבען כבוד פון זייער

רישקייט האָט נאָר זיי שווער געחלום'ט. ווי מיינט איהר, וועט דאָס זיי א סך פערדריסען, וואָס זיי זענען ניט קיין אידען ? גלויבט מיר, זיי וואָלטען פון שמחה שיער אַרויסגעשפרונגען פון דער הויט ! זייער גאנצער ציוניזם שטאַמט נאָר דערפון, ווייל זיי ווילען זיין גוים, אָבער זיי קענען ניט אָדער מען לאָזט זיי ניט. און דאָס רוב געבילדעטע ציוניסטען זענען אידען על פי נוים, ווייל מען לאָזט זיי ניט זיין קיין גוים. הערט זיך נאָר צו צו זייער קלאָר גען און זיפצען. טענה'ען זיי ניט, זיי וואָלטען גערן געווען רוסען, דייטשען, פוילען, ווען ניט דער פערפֿלוכטער אַנטיסעמיטיזם ? און זיי מאַכען אזא ליאַרעם איצטער פון זייער אידישקייט !

אַצינד בעטראַכט דעם פשוט'ען אידישען אַרבייטער, וואָס איהם איז נאָר קיין מאָל ניט אַרויף אויפ'ן זינען, אז ער איז ניט קיין איד, וואָס האָט אָבער קיינמאָל ניט געשטורעמט און געליאַר-רעמט, אז ער איז א איד. זיין „פינטעלע איד“ פעהלט איהם גע-וויס ניט, אָבער ער פיהלט עס ניט ; ניט ווייל עס איז פער'חלש'ט, אדרבא, ווייל עס איז מורא'דיג געזונד. געזונטע ציין שפירט מען ניט אין מויל, דערהערען דערהערט מען א קראַנקען צאָהן... און דער אידישער אַרבייטער איז געזונד, זיין נאַציאָנאַל-געפיהל איז ביי איהם נאָרמאַל, ער פיהלט זיך געוויס געהנטער צו אַלע אידישע אַרבייטער און צו דעם אַרעמען פאָלק בכלל, אידער צו די ניט-אידען, אַקוראַט ווי ער האָט זיינע אייגענע קינדער ליבער, איידער קינדער פון א פרעמדען ; אַקוראַט ווי זיין אייגענע מוטער איז איהם ליבער, איידער א ווילד פרעמדע אַלטע אידענע. אָבער זיין געזונטעס נאַציאָנאַל-געפיהל געהט האַנד אין האַנד מיט זעהר א גע-זונטען סאָציאַל-געפיהל, און דער פרעמדער אַרבייטער איז איהם געוויס טייערער און געהנטער, איידער דער אייגענער בורזשוא, ווייל די פרעמדע אַרבייטער זענען זיינע ברידער, מיט וועלכע ער מוז געהן האַנד אין האַנד אין זייער ביידענס שטרייט אַנקעגען דער אידישער און ניט אידישער בורזשואַזיע, און אַקוראַט אזוי ווי דער אידישער אַרבייטער, פיהלען אַלע אידישע סאָציאַליסטען, וואָס אַר-בייטען צווישען אידען. זיי האָבען געוויס האַלד דאָס אידישע פאָלק, ווען אפילו זיי שרייען ניט וועגען דעם. דאָס האַלד-האַבען זיין אייגען פאָלק איז א טבעית, א נאַטירליכע זאַך ; מען טאָר זיי

שטענדיגען אלגעמיינעם אידישען ארבייטערבונד, וואָס וועט אומער-
טום בעשירעמען די אינטערעסען פון דעם פאָלק און וועט אומעטום
העלפֿען די פעלקער, צווישען וועלכע די אידען לעבען, ניכער דער-
שלאָגען זיך צו אונזער סאָציאליזם און פרייהייט; און אין דער
פרייער סאָציאליסטישער געזעלשאפט וועט דאָס אידישע פאָלק
פיהרען זיין לעבען אזוי, ווי עס וועט איהם בעסער געפעלען. מיר,
אידען, וועלען האָבען אונזערע שוהלען און קלוג איינגעפיהרטע
חדרים, אונזערע גימנאזיעס און רעאָל-שולען, אפילו אונזערע איי-
גענע אוניווערזיטעטען. אויב דריי מיליאָנען שווייצער קענען אויס-
האלטען 10 אוניווערזיטעטען, וועלען די זיעבען ביז אַכט מיליאָן
אידען, וואָס ריידען אידיש, אודאי קענען אויסהאלטען פינף און
צוואנציג. און אויף אזא אופן וועט דאָס אידישע פאָלק ווערען
איינס פון די געבילדעטסטע צווישען די פעלקער.

אין דער אלטער וועלט האָט געהערשט דער כלל: דאָס פאָלק
— דאָס איז זיין מדינה. און דעריבער האָט יעדעס פאָלק געזוכט
צו האָבען אן אייגען לאַנד און אן אייגענע מדינה. אין דער נייער
וועלט אָבער וועט זיין א כלל: דאָס פאָלק — דאָס איז
זיין קולטור, זיין ביילדונג. און דעריבער קען
דאָס אידישע פאָלק בלייבען פאָליטיש און רעכטליך וואוינען צו-
זעעט און צושפרייט צווישען אלע פעלקער, און דאָך בלייבען איי-
דען, וואָס וועלען לעבען מיט זייערע שכנים אין שלום און האָבען
דיזעלביגע רעכטע ווי זיי, ווי צ. ב., די פראַנצויזען, וואָס לעבען
צווישען די דייטשען אין דער שווייץ*).

און אלע אידען פון דער גאנצער וועלט, סיי אין ווילנא אָדער

(*) דער פֿערגלויך איז, מיט רחמנות גערעדט, ניט גאָר קיין גליקלי-
כער. די פראַנצויזען האָבען אין דער שווייץ זייער טעריטאָריע. א
חיל דעם האָט די פראַנצויזישע קולטור אָן אייגענע מדינה אין פראַנקרייך.
— איך זאָג זיך אויך איצטער ניט אָב פון די קולטורעל-אויטאָנאָמיעס
מישע אידעאלען, וואָס איך האָב צום ערשטען מאל פֿערעפענטליכט אין דעם
„בונד'ס“ צענטראַל-אָרגאַן. זיי זענען ניט פאָלש, נאָר צו וועניג. ווי
יעדער מענטש שטרעבט צו פרייהייט, אזוי שטרעבט יעדעס פאָלק צו
זעלבסטשטענדיגקייט; און זעלבסטשטענדיג קעממען מיט דער
אַרומיגער נאַטור, זעלבסטשטענדיג שאַפען עקאָנאָמישע און סאָציאַלע פאָר-
מען פון דעם לעבען קאָן מען ניט, זייענדיג צוזייט און צושפרייט. (1908).

ארכיט, ממילא וועט אויך דאס אידישע פאלק פטור ווערען פון זיינע בלוט־זויגער.

דערצו נאך האָפּען מיר אלס אידען : ערשטענס, אז די אידישע פאלקס־ליטעראטור, וואָס דער יונגער אידישער דור האָט אין דער לעצטער צייט בעשאפּען פאַר דאָס אידישע פאלק, וועט אלץ וואַקסען און וואַקסען, וועט אלץ צוציהען מעהר טאַלאַנטען צו זיך און וועט זיך דערשלאָגען צו אַזאַ מדרגה, אויף וועלכער עס שטעהן די שעהנסטע אייראָפּעאישע ליטעראטורען. מיר האָפּען, אז די אידישע שפּראַך, וואָס איז אונז אַזוי טייער און הייליג, ווי דעם דייטש די דייטשע, דעם רוסען די רוסישע און ווי דעם אלטען אידען זיין לשון־קודש, וועט אלץ רייכער ווערען אין ווערטער און אין אויס־דריקען. זי איז נאָך איצטער אַרעם, האַרט און ברעקעלדיג, וויילע די אידישע געלערענטע, די געבילדעטע, די פּאָעטען און די בע־ליטריסטען שרייבען נאָר ניט אויף אידיש ; אָבער ווי נאָר די קינסטלער פון דער שפּראַך וועלען אין דעם פלאַם פון טאַלאַנט פאנאָנדערוואַרעמען דאָס מאַטעריאַל פון דעם אידישען לשון, אַרײַנ־גיסען עס אין אנדערע פאַרמעס, מאכען פון איין אלטען וואָרט דריי נייע, צומערפען דעם פאלקס'ס געשמאַק אין דעם, ווי ער דריקט זיך אויס, — וועט דער אידישער לשון ווערען רייך און ווייך, פליסענדיג, און אין איהם וועט מען קענען אויסדריקען אַלץ, וואָס מען וויל. און ווי נאָר די אידישע ליטעראטור וועט ווערען רייך אין ביכער פון אַלערליי וויסענשאפטען, וועט דער יונגער דור ניט דאַרפן זוכען די ערשטע נויטיגע קענטנים ביי די פרעמדע פעלקער. זיינע מענשליכע געפיהלען און זיינע פרייע געדאַנקען וועט ער קענען אויסבילדען אין דער היים, אין דער אייגענער שפּראַך. דאָס וועט איהם נאָך מעהר צובינדען צו זיין פאלק. אַלץ, וואָס ער וועט אויפמאַן אין וויסענשאפט און קונסט, וועט ער פערעפענטליכען אויף אידיש, און די אידישע קולטור, די אידישע בילדונג וועט אלץ וואַקסען אָהן אַן אויפהער און וועט ווערען אַ מורא'דיגע קראַפט, וואָס וועט צונויפבינדען אין איינעם ניט נאָר די געבילדעטע מיט דעם פאלק, נאָר אויך אלע אידען פון אלע לענדער.

ווייטער האָפּען מיר, אז די אידישע פּראָלעטאַריער פון אלע לענדער וועלען מאַכען איין האַנד און וועלען גרינדען איין זעלבסט־

בערגעבען דעם פאָלק די הויכע און קלוגע געדאנקען פון דעם איצ-טיגען סאָציאליזם.

זי פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען אויפהויבען אויף א הויכע מדרגה אונזער פאָלקס-ליטעראטור, ווייל די אידישע ארבייטער דארפן האָבען בילדונג און אויפקלערונג, כדי צו בעפרייען זיך פון די אלטע געדאנקען, כדי צו קוקען מיט א קלאַרען בליק אין דער וועלט און צו דערקענען זייער לאַגע.

זי פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען פערשפרייטען וואָס מעהר וויסענשאפט צווישען דעם פאָלק, ווייל וויסענשאפט איז דאָס בעסטע בילדונג, מיט וועלכען דער פראָלעטאריאט שטרייט פאר זיין בעפרייאונג.

דאָס לעבען פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען וואָס מעהר צו ציהען צו אונזער בעוועגונג די געבילדעטע, פריידענקענדע און איידעל-פיהלענדע יונגע לייט, כדי זיי זאָלען נעמען אויף זיך די ארבייט, וואָס דער ארבייטער קען נאָך לעת-עתה ניט אויספיהרען.

דאָס לעבען פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען העלפען אין יעדען לאַנד דעם דאָרטיגען פראָלעטאריאט אין זיין שטרייט פאר פרייהייט און יושר, ווייל מיר אליין, מיט אונזערע כחות, זענען צו שוואַך צו דערשלאָגען זיך צו אונזער ציעל.

די ווירקליכקייט פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען זיין אויפגעבונדען מיט אלע אידישע פראָלעטאריער פון אלע לענדער; ערשט טענם, ווייל מיר מוזען אויסהעלפען איינע די אנדערע מיט סאָציאליסטישער ליטעראטור, וואָס נאָר אידען קענען שרייבען פאר אידען. און צווייטענס, גלויבען מיר, אז עס איז ניט ווייט די צייט, ווען אלע אידישע ארבייטער-ארגאניזאציעס וועלען איינזעהן, ווי נויטיג עס איז צו גרינדען איין איינציקעם פארטיי, כדי צו דער אידישער פראָלעטאריער, וואָס וואנדערט פון איין לאַנד אין דאָס אנדערע, זאָל ניט דארפן אַנקומען צו די בעלי-טובות פון דער אידישער בורזשואזיע; כדי ער זאָל אין דער אידישער ארבייטער-ארגאניזאציע זעהן א מאַכט, וואָס זאָרגט פאר איהם אומעטום; כדי ער זאָל ניט אריינפאלען אין די הענט פון די אידישע קאפיטאליסטען און פאר די פאָר גראַשען צדקה פערקויפן די ארבייט-

אין ווארשאָו, סיי אין ניו־יאָרק, וועלען זיין שטאָלץ אויף זייער פאָלק, שטאָלץ אויף זיין בילדונג און זיין קולטור, — די איינציגע נאָוה, וואָס מאַכט דעם מענשען איידעל און דערוועקט אין איהם דעם ברען צו העכערער בילדונג, צו דעם איינציגען רייכטום, וואָס מען קען ניט פערשליסען אין קאסטענס, וואָס ווערט נאָר געשעצט, אז מען פערטיילט עס צווישען אנדערע.

און אַלע אנדערע פעלקער וועלען בעקאנט ווערען מיט אונזער פאָלק און וועלען זעהן, אז מיר זענען אויך ניט ערגער פון זיי, אז מיר זענען אויך פעהיג אויפצונעמען אין זיך די בעסטע פרוכט פון דער אייראָפעאישער ציוויליזאציע, איבערארבייטען אין א נייער פאָרם און אוועקגעבען צוריק דער וועלט דעם קרן מיט פראָצענט, און ווייטער נעמען, און ווייטער געבען, און די אלטע נבואה פון אונזער גרעסטען פאָעט ישעיה הנביא וועט מקוים ווערען: „די פעלקער וועלען לעבען אין פרידען צווישען זיך, און די גאנצע ערד וועט ווערען פול מיט וויסענשאפט, ווי דער ים איז פול מיט וואַסער“... און אויב עס איז טאקי בעשערט, אז אַלע פעלקער פון דער וועלט וועלען נאָך אַ סך אַ יאָהרען צונויפפליסען אין איין פאָלק, וועט געוויס דאָס אידישע פאָלק אויך אויפהערען צו זיין א בעזונדער פאָלק; אָבער ביז צו יענער צייט וועט עס לעבען ווי א גלייכ־בערעכטיגט גלויבד מיט אַלע אנדערע.

און נאָך אזוינע האַפנונגען און אידעאלען דערוואַרעמען אונז זער האַרץ, בעת מיר טראכטען וועגען דעם אידישען פאָלק און זיין צוקינפטיגען לעבען צווישען אַלע פעלקער...

אמת, דערוויילע זענען דאָס נאָך ווייטע אידעאלען, און אז מען רייסט זיך אָב פון זיי און מען ניט אַ קוק אויף דעם האַרטען, קאַלטען ווירקליכען לעבען, נעמט אָן א שוידער, און שווערע ספקות גנב'ענען זיך אריין אין האַרצען. אָבער ווי נאָר מיר מאַכען די ערשטע טריט אין דער ווירקליכקייט, לעבט ווידער אָב דער אידעאל, וויילע אלץ, וואָס מיר וואָלטען געקענט טאָן צוליעב איהם, טוען מיר און מו זען מיר טאָן סיי ווי סיי: אזוי הייסט, אזוי פאָרדערט די האַרטע און קאַלטע ווירקליכקייט.

זי פאָרדערט פון אונז, מיר זאָלען אויסאַרבייטען און אויסבע־סערען אונזער שפראַך, וויילע אז ניט וועלען מיר ניט קענען איי-

אױס דעם „פריינד“

אין

דעם „פאלק“

- (1) דאס אידישע פאלק און די אידישע שפראך.
- (2) די דריי פערזאנען אין אונזער גלות-געשיכטע.
- (3) קאן דאס אידישע פאלק פערשווינדען?
- (4) דער טעריטאריאלזם — במזמן אדער אויף בארג?

טער'ס אינטערעסען און קאנקורירען אנקעגען זיינע אָרנאָניזירטע ברידער מיט זיין וואָלוועלער אַרבייטער־קראַפט.

איהר זעהט, די ווירקליכקייט, דאָס לעבען אליין לענט דעם פונדאמענט, אויף וועלכען עס קען אויפגעבויט ווערען אונזער אי־דעאל פאר דאָס גאנצע אידישע פאָלק.

מיר ריזיקירען מיט קיין זאך נישט צוליעב דעם אידעאל; אלץ, וואָס מיר טוען, טוען מיר צוליעב דער ווירקליכקייט; אָבער מיר וואָלטען נישט אנדערס און נישט בעסער געקענט טאָן צוליעב דעם אידעאל. מיר ריזיקירען מיט קיין זאך נישט און קענען געווינען די בעסטע לאַגע פאר דעם אידישען פאָלק. די ציוניסטען אָבער ריזיר־קירען מיט אלץ: מיט די עקאָנאָמישע אינטערעסען פון די אידי־שע אַרבייטער, וועלכע זיי האָבען פערקויפט צו דער אידישער בור־זשאַזיע; מיט די קולטורעלע אינטערעסען פון דעם אידישען פאָלק, מיט די פאָליטישע אינטערעסען פון דעם גאנצען אידישען פאָלק אין וועלכע זיי האָבען פערקויפט צו די אידישע רבנים און מגידים; גלות, אויף וועלכע זיי ווילען גאָר נישט אַ קוק טאָן... אלץ, וואָס דעם מענשען דאַרף זיין הייליג און טריי, שטעלען זיי אין קאָן, און קע־נען העכסטענס געווינען אַ נייעם מאַרק פאר דער אידישער עקס־פּלאַטאַציע און אפשר אין גאנצען פערלירען זייער שפּיעל...

קען מען נאָך זיין אין ספק, צו וועמען מען זאָל צושטעהן: צום ציוניזם אָדער צום סאָציאַליזם?

דאס אידישע פאלק און די אידישע שפראך *

1.

ביידע — דאס אידישע פאלק און די אידישע שפראך — האבען כמעט דעמוזעלבען מול. קודם כל פאדערט מען פון ביידען, זיי זאלען בעווייזען, אז זיי זענען א מ ת ' ע ; אז דאס אידישע פאלק איז באמת א פאלק און אז די אידישע שפראך איז באמת א שפראך. דאס איז שוין דער גורל זייערער אויף דער וועלט: שטענדיג דארפען זיי האלטען אָנגעגרייט א פאספארט, אין וועל-כען עס זאלען זיין אויסגערעכענט אלע ס מ נ י ס ; און טאמער, חלילה, פעהלט איין סימן — איז פסול.

„איך בין א פאלק“, זאגט דאס אידישע פאלק: „און ניט אבי וואס פאר איינס; איך בין אייך, זאלט איהר וויסען זיין, איין אויסדערוועהלט פאלק, איין „אתה בחרתנו!“

„ביסט א פאלק? אהער מיט דער כתיבה! שטימען אלע סמנים?... א אידישע נאָז — דאָ; אידישע אויגען — דאָ; א אידישער קאָפּ, א אידיש האַרץ — דאָ; א אידישע שפראך... הם... דאכט זיך, דאָ; א לאנגע אייגענע אידישע געשיכטע, פול מיט צרות, גזרות און בלבולים, דאָ. א אידיש לאַנד... א אידיש לאַנד... האָ? וואו איז א אידיש לאַנד? פעהלט א סימן... מיט אזא פאספארט טאָרסטו ניט וואוינען אין דעם לייסטער פון די פעל-קער... אויס פאלק! געה! ביסט ניט קיין פאלק, ביסט א סכום מענשען!“

„איך בין א שפראך“, זאגט אידיש: „אויף מיר ריידען מיליאָד נען מענשען מיט טייערע גמרא־קעפּ און וואַרעמע, ווייכע הערצער.“ „ביסט א שפראך? אהער מיט דער כתיבה! שטימען אלע סמנים? אייגענע ווערטער — דאָ; אייגענע אידישע אויסדריי-

(*) צוערשט אָבערדוקט אין דעם פעטערסבורגער „פריינד“, 1904.

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד.

LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

שפראך. „דקדוק — שמוקדוק; לאַנד — שמאַנד! ס'ט' גע-
הערט? נלאַט גערערט! כ'מיי' וואָ'?"

און ביידע זענען געוויס זעהר גערעכט, וואָס זיי לאַכען פון די
היינט-מאָדישע געלערענטע, וואָס לייסענען אין דעם אידישען פאַלק,
וויילע עם האָט ניט קיין לאַנד, און אין דער אידישער שפראַך, וויילע
זי האָט ניט קיין גראַמאַטיק.

און אין דער אמת'ען! קיין גרעסערען משוגע'נעם געדאַנק
האָט נאָך די וועלט ניט אַרויסגעבראַכט איידער דעם, וואָס מיינט,
אַז אַ בעזונדער אייגען לאַנד געהערט צו די סמנים פון אַ פאַלק.
ווי וויכטיג אַן אייגען לאַנד זאָל ניט זיין פאַר דאָס לעבען פון דעם
פאַלק, איז עס דאָך מעהר נישט, ווי אַ תנאי, אַ בעדינג, אַ מיטעל
צו זיין לעבען, אָבער ניט אַ טייל פון זיין אויף דער וועלט.
אַ פאַלק בעשטעהט ניט פון וואַסער, ערד, בערג, טאָלען, וועלדער
און פעלדער. זיי, די פעלדער און וועלדער, קענען ניט זיין אפילו
דער קלענסטער חלק פון אַ פאַלק, וואָס בעשטעהט נאָר פון לעבעדיגע
מענשען, מיט אַ בעזונדערען גוף און אַ בעזונדער נשמה, מיט בע-
זונדערע השלמות, מעלות און חסרונות, און וואָס אין איהם קען
מען מיט דעם בעסטען מיקראַסקאָפּ ניט געפינען קיין איין קערענ-
דעל זאַמד און ערד, קיין איין אַטאָם לאַנד.

אַ בוים דאַרף האָבען ערד, וואו ער זאָל קאָנען לאָזען זיינע
וואָרצלען און פון וואַנען ער זאָל קענען ציהען זיין חיונה. אָבער
איז דען די ערד אַ טייל פון דעם בוים? קען מען דען דעם בוים
ניט איבערזעצען פון איין אָרט אויף אַן אנדער אָרט? הערט ער
אויף צו זיין אַ בוים, ווייל ער וואַקסט ניט מעהר אין טערקיי,
נאָר אין רוסלאַנד? קען ניט אויף דעמועלבינען אָרט וואַקסען אַ
סך בויםער פון פערשיעדענע מינים?

איך וויל זיך דאָ ניט אָפּשטעלען אויף דער שאלה, וואָס עס
וואַלט געווען בעסער פאַר דעם אידישען בוים: ער זאָל וואַקסען
מיט נאָך אנדערע מיני בויםער אין איין וואַלד, אָדער אלליין פער-
נעהמען אַ שטיק פּלאַץ און קיין אנדערע מינים צו זיך ניט אַריינ-
לאָזען. אוראי בעסער פ א ר זיך א וואַלד; דאָס וועט אייך
יעדער אַגראָנאָם זאָגען. אָבער וועלכער מטורף וועט דערפון דרינג-
גען, אז יעדער וואַלד מוז בעשטעהן פון איין מין בוים, אז ניט

קען — דאָ; איינענע אידישע פּאָלקסליעדער — דאָ; אידישע
נלייכווערטלעך, וויצען, ממדות — דאָ; אַן אייגענע ליטעראַטור...
הם! א קליינינקע, אָבער דאָ; צייטונגען, זשורנאַלען אין אידיש
— דאָ! אַ אידישע גראַמאַטיק, אַ אידישע גראַמאַטיק... האָ? וואו
איז אַ אידישע גראַמאַטיק! פּעהלט אַ סימן... מיט אַזא פּאַס-
פּאַרט טאָרסטו ניט וואוינען אין דעם לייסטער פון די שפּראַכען...
אויס שפּראַך! נעה! ביסט ניט קיין שפּראַך, ביסט נאָר אַ סכּום
ווערטער, אַ זשאַרגאָן".

און ביידע, דאָס אידישע פּאָלק און די אידישע שפּראַך, בע-
האַלטען צוריק אין די קבצנ'ישע זעקלעך די פּסול'ע פּאַספּאַרטען
זייערע און פּערלאָזען בעטריבט די לייסטערס פון די שפּראַכען און
די פּעלקער.

נימאָ קיין לאַנד! נימאָ קיין דקרוק!
„אַ שעהנעם תּכלית האָבען פון אונז די געלערנטע געמאַכט!“
הויבט אָן דאָס אידישע פּאָלק. „דו ביסט מעהר נישט, ווי אַ סכּום
ווערטער; איך בין מעהר נישט, ווי אַ סכּום מענשען... אויס
פּאָלק! אויס שפּראַך!“

„און נאָך אַ זשאַרגאָן דערצו, האָבען זיי געזאָגט. אויף ווער
מען? אויף מיר אָדער אויף דיר?“ — פּרעגט די אידישע שפּראַך,
וואָס ווייסט ניט דעם אויסדרוק „זשאַרגאָן“.

„דאַכט זיך, אויף דיר“, — ענטפּערט דאָס אידישע פּאָלק.
„ניין, אויף דיר!“ האַמפּערט זיך די אידישע שפּראַך.
„אויף אונז ביידען“, מאַכט אַ פּשרה דאָס אידישע פּאָלק.
„ביידע זענען מיר, אפּנים, אַ מין זשאַרגאָן, רחמנא לצלן! וואָס
טוען מיר אָהן אַ דקרוק און אָהן אַ לאַנד?“

„סיידען די ציוניסטען וועלען קויפּען ביי'ם תּוגר אַ דקרוק“,
פּאַנטאַזירט די אידישע שפּראַך.

„אָדער, לכול הפּחות, אַ לאַנד“, זיפּצט אָב דאָס אידישע פּאָלק.
„מיינסט דאָס איז גרינגער?“ וויצעלט די אידישע שפּראַך.

און מיט אַ מאָל טוען זיי אַ קוק איינס! אויף דאָס אַנדערע
און צולאַכען זיך פּרייליך, אויפ'ן קול.

„כאַפּט זיי דער וואַטענמאַכער!“ זאָגט ארויס די אידישע

לאנג ניטאָ, און אויף יעדעס פון זיי וועלען מיר מוזען ענטפערען :
ניין !

און פון דעסמווענען זענען מיר ניט קיין בעזונדער פאלק, נאָר
סתם מענשען ?

נאָך דער מיינונג נאָך, קומט דאָך אויס, אז די גאנצע מענשד
הייט איז איינגעטיילט אין צוויי ניט גלייכע טיילען. דער גרעס-
טער טייל בעשטעהט פון פערשיעדענע פעלקער און נאָר א גאנץ
קלייניגקער חלק פון דער מענשהייט בעשטעהט פון סתם-מענשען.
די סתם-מענשען זענען אין אלץ אָבגעשיידט פון די פעלקער-מענשען
און מען רופט זיי „אידען“. אידען זענען ניט קיין פאלק, נאָר
סתם-מענשען ; אָבער אזוי ווי אלע אנדערע פעלקער זענען ניט
גלייך צו אידען, ווייזען די אידען אויס, כלומרשט, ווי א פאלק.

צו וואָס קען מען דאָס פערגלייכען ? צו א חלל, צו א לאָך
פון א בויגעל. דאָס לאָך, דער חלל איז גאָר נישט, אָבער ער
ווייזט אויס ווי א בעזונדער זאך, ווייל ער איז ניט בויגעל ; ריכ-
טיגער, ווייל דער בויגעל איז ניט ער... אָדער נאָך א בעסערען
פערגלייך. פאראן אזעלכע וויץ-בילדער, וואָס מען רופט זיי אויף
דייטש „וועקסיר-בילדער“, — בילדער צום פייניגען. אָנגעמאָלט
איז אויף אזא בילד, לאָמיר אָננעהמען, א הייז, א פלאנקען, און א
פאָר גרויסע בוימער, מיט א סך צווייגען, און מעהר גאָר נישט.
אונטען שטעהט געשריעבען : „וואו איז די קאץ ?“ מען קאן זיך
גוט אָנפייניגען, ביז מען געפינט זי, די קאץ. ד. ה. בעצם איז קיין
קאץ ניטאָ ; נאָר די צווייגען פון די בוימער זענען אזוי אויסגע-
מאָלט, אז דער לעדיגער שטח צווישען זיי זעהט אויס, ווי א קאץ.
אָט אזא מין „וועקסיר-קאץ“ זענען די אידען, נאָך דער מיינונג נאָך
פון אונזערע סתם-מענשען. בעצם זענען זיי ניט קיין פאלק,
נאָר אזוי ווי אלע אנדערע מענשען זענען פעלקער, זעהט אויס דער
לעדיגער שטח פון סתם-מענשען אויך ווי א בעזונדער פאלק, אפשר
מיט דעם איינציגען חלוק, וואָס עס קאָסט נאָר קיין ברעקעל מיה
ניט, אויפ'ן שטעל ארויסצוגעפינען, וואו דער איד איז...

כ'לעבען ! שוין צייט אוועקצואוואַרפען די אלטע נאָרישקייט
פון די „סתם-מענשען“ ! אז אלע פויגלעך וואָלטען אין אלץ גע-
ווען אַקוראט ווי אַדלערס, וואָלטען ניט געווען קיין פערשיעדענע

איז ער קיין וואָלד נישט, און אויב א מין בוים וואָקסט צווישען
 "פרעמדע" וועלדער, איז ער דעריבער גאָר קיין בוים נישט? פאַר אַן
 א סך פעלקער אויף דער וועלט, וואָס האָבען נאָך גאָר קיין מאָל
 קיין אייגען לאַנד נישט געהאַט. אַלע וואַנדער-פעלקער, וואָס ווויסען
 נאָך נישט פון ערד-ארבייט, יענער און שאָפּהייטער, וואָס וואַנדערן
 ארום פון איין אָרט אויף דעם אַנדערן, — זענען זיי גאָר קיין
 פעלקער נישט? פראַווט דאָס א זאָג טאָן דעם עטנאָלאָג, דעם
 געלערנטען, וואָס בעשעפטיגט זיך דוקא מיט דער וויסענשאַפט ווע-
 גען פעלקער, — וועט ער אייך אויסלאַכען... געוויס א ציגיינער-
 שער לעבען איז נישט קיין מאַכל, אָבער איך רייך נישט דערפון! רופט
 אונז ציגיינער, רופט אונז שאָפּהייטער. „וואָס מיר זענען — זענען
 מיר, אָבער א י ד ע ן זענען מיר“, אָבער א פ א ל ס זענען
 מיר, ווען אפילו מיר האָבען נישט קיין לאַנד.

„איהר האָט נישט קיין לאַנד, דעריבער זייט איהר נישט קיין
 פאָלק.“ וואָס-זשע דען זענען מיר?...

„מענשען!“ הערען מיר איין ענטפער מיט נאווה פון א קליי-
 נעם טייל איצטיגע יונגע לייט, וואָס זיי האָט זיך פלוצלינג פאַר-
 וואָלט מעלע גרה זיין דעם אלטען קאָסמאָפאָליטיזם!

א שעהנער תירוץ, כ'לעבען! ס'איז פונקט, ווי מען וואָלט
 קומען צו א פראָפעסאָר א זאָלאָג מיט אן אַקאָרשט געפאַנגענעם
 זעלטענעם פויגעל און איהם בעטען, ער זאָל נאָך די סמנים זיינע
 דערפאַרשען, וואָס דאָס איז: אן אָרלער, אָדער א שפאַרבער, אָדער
 אפשר אן אַנדער מין? און דער אלטער פראָפעסאָר וואָלט אָנגע-
 טאָן זיינע שפאַקולען, וואָלט גוט בעטראַכט דעם שנאָבעל און די
 פליגלען, און די פערדערן, און וואָלט דערנאָך מיט גרויס גדלות
 ארויסגעזאָגט זיין מין: „דאָס איז א פויגעל!“

א חכם! אז ס'איז א פויגעל, — דאָס זעהט דאָך יעדערער.
 די שאלה איז דאָך, ו ו א ס פ א ר א מ י ן פויגעל דאָס
 איז?

וואָס פאַר א מין פויגעל איז דאָס אידישע פאָלק? זענען
 מיר פראַנצויזען? ניין! זענען מיר דייטשען? רוסען? פוילען?
 ניין, ניין און ניין! מען קען אויסרעכענען אַלע פעלקער פון דער
 גאַנצער וועלט, די וואָס זענען דאָ און אויך די וואָס זענען שוין

אויסדריקען זייערע געדאנקען אין א סכום ווערטער, און אין זיי זאל ניט שטעקען קיין גראמאטיק. דאָס איז אַ כּלל פאר אלע מענ-שען, און אידען קענען אין דעם פרט ניט זיין קיין אויסנאם, קיין יוצא מן הכלל...

„סטייטש! סטייטש!“ הער איך פון אלע זייטען: „אידיש און גראמאטיק? היתכן? דער שטובמיידעל'ס לשון האָט אַ דקדוק? האַלט אונז ניט צום נאָרען! איהר ווייסט דעם אידישען דקדוק? „איך געה ארויס א קוק טאָן, וואו איז דער פערדעלע, ערשט ניטאָ דאָס פערדעלע! אנטלאָפּען די פערדעלע!“ א שעהנע גראמאטיק!“

„שאַט, רבותי! ענטפער איך, אין מביאין ראיה מן הפערדעלע! דער, די, דאָס פערדעלע איז נאָך נאָך קיין בעווייז ניט. וואָס איז אַ גראמאטיק? אַ גראמאטיק איז דאָס גאנצע סיסטעם פון כללים, וואָס הערשען אין דעם, ווי דאָס פאַלק ווענדט אָן זיין „סכום-ווערטער“, בעת ער דריקט אין זיי אויס זיינע געדאנקען. די כללים בעשטעהען, ערשטענס, אין דעם בעשטיממען אָרט, וואָס יעדעס וואָרט מוז פערנעמען אין די רייר, כדי מען זאל פערשטעהן, וואָס מען מיינט. דער אָרט איז ניט קיין הפקד-זאָך. ווערטער, וואָס דאָר-פּען שטעהן פריהער, טאָר מען ניט שטעלען שפעטער, און אומגע-קעהרט. דערנאָך מוז מען די ווערטער אביסעל איבעראנדערשען, צו-געבען זיי אַ בעזונדער געשטאַלט, כדי מען זאל פערשטעהן, אין וואָס פאַר אַ שייכות איין וואָרט שטעהט צו'ם אנדערען. אָט לאָמיר געה-מען, צום ביישפּיעל, טאָקי די רייר פון דעם פערדעלע, וואָס האָט ארויסגערופען אייער כּעס, רבותי, און לאָמיר זעהן, שטעקט אין זיי כללים אָדער ניט, איז דאָרטען דער „סכום ווערטער“ אַ הפקד-וועלט, אָדער זיי מוזען זיך בויגען אונטער דער הערשאַפט פון דעם דקדוק?

איך געה ארויס א קוק טאָן, וואו איז דאָס פערדעלע, — ערשט ניטאָ דער פערדעלע! אנטלאָפּען די פערדעלע!“

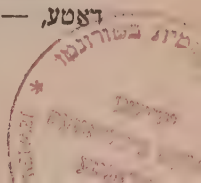
דער סכום ווערטער, וואָס פון איהם בעשטעהט דער דאָזיגער מאמר, איז ניט קיין גרויסער: „איך, ארויסגעהן, א קוק טאָן, וואו, זיין, דער פערד, ערשט, ניטאָ, דאָס פערד, אנטלויפּען, די פערד.“ וואָלט די אידישע שפראַך געווען א „הפקד-וועלט“, וואָלט זי ניט

מינים פויגלעך און עם וואָלטען ניט געווען קיין אָדלערס. אז אַלע מענשען וואָלטען אין אַלץ אויסגעזעהן פונקט ווי אידען, וואָלטען ניט געווען קיין פעלקער און עם וואָלטען ניט געווען קיין אידען. אָבער כל זמן עם וועלען זיין אָדלערס און שפּאַרבערס, טויבען און גענז, וועט ניט זיין קיין סתם-פויגלעך; און כל זמן עם וועלען זיין דייטשען און פראַנצויזען, רוסען און פּוילען, וועלען ניט זיין קיין סתם-מענשען. אויף קיין פּאָלק קען מען ניט קוקען, ווי אויף אַ חלל פון אַ בויגעל, ווי אויף אַ לעריגען שטח, ווי אויף אַ וועקסיר-קאָץ; ווארום דעמזעלביגען ווייז קען מען מאַכען מיט יעדען פּאָלק, מיט דעם פראַנצויז, אזוי גוט, ווי מיט דעם דייטש אָדער דעם פּויל. אויף יעדען פון זיי קען מען זאָגען, אז ער איז ניט קיין פּאָלק, נאָר אַ סכום פון מענשען, נאָר ער זעהט אויס ווי כלומרשט אַ פּאָלק, וויילע אַלע אַנדערע מענשען זענען ניט אזוי, ווי ער. און כל זמן עם קענען ניט זיין סתם-מענשען, כל זמן עם וועלען זיין פעל-קער און אידען, וועלען אידען זיין אַ פּאָלק, ווי אַלע פעלקער, און זיי וועלען בלייבען אַ פּאָלק, ווען אפילו זיי זאָלען קיין מאָל ניט בעקומען קיין אייגען לאַנד. סייידען זיי זאָלען שוין לנגמרי פער-שווינדען פון דער וועלט! אָבער דאָס געהערט שוין ניט צו אונז זער היינטיגען ענין. דאָס אידישע פּאָלק איז אַ פּאָלק, ווען אפילו אין פּאַספּאָרט פעהלט אַ סימן.

2.

נו, און וואָס איז מכח דער אידישער שפּראַך? איז די טענה, אז זי איז ניט קיין שפּראַך, נאָר אַ סכום ווערטער, אויף אזוי נאָריש, ווי די טענה, אז דאָס אידישע פּאָלק איז קיין פּאָלק ניט? ניין! ניט אזוי נאָריש, הונדערט מאָל נאָרישער, ווייל... ווייל די אידישע שפּראַך האָט קיין איין מינוט ניט געלעבט אויף דער וועלט אָהן אַ גראַמאַטיק...

ווי עם קען ניט זיין אַ לאַנד אָהן אַ קלימאַט, אַ זאָך אָהן אַ טעמפּעראַטור; ווי עם קען ניט זיין קיין טאָג אָהן אַ בעשטימטע דאַטע, — אזוי קען ניט געמאָלט זיין, אז אַ סכום מענשען זאָלען

דער שכל איז גאָר ניט מחייב, אז מען זאָל דוקא זאָגען: „דו אנט-
לויפסט, ער אנטלויפט“, און ניט פערקעהרט: „ער אנטלויפסט,
דו אנטלויפט“. אָבער דער גראַמאַטיקאַלישער כלל, וואָס שטעקט
אין דער אידישער שפראַך, פאָרדערט אזוי, און יעדערער, וואָס וואָלט
וועלען רעדען אנדערס, וואָלט מאַכען אַ גראַמאַטיקאַלישען גרייז,
און מען וואָלט איהם גאָר ניט פערשטעהן... דאָרף אײַך גאָר דער-
מאָנען אָן די פיעל אנדערע כללים, וואָס מיר קענען אויפדעקען
אויף יעדען שריט און טריט אין אונזער שפראַך? וועט עמיצען
ארויף אויפ'ן זינען אנשטאָט „עמיצען“ צו זאָגען „עמיצער“? פון
דעם וואָרט „ד א ק ט אָ ר“ אין דער איינצאָהל, מאַכט אונזער
פאלק דאָס וואָרט ד א ק ט ו י ר י ם אין דער מעהרצאָהל. אָבער
פון דעם וואָרט „טאָכטער“ מאַכט עס דאָס וואָרט „טעכטער“. און
קיינעם וועט ניט ארויף אויפ'ן זינען צו בויען די ווערטער ניט
גאָר זייער כלל, זאָגען „טאָכטוירים“ אנשטאָט „טעכטער“, אָדער
אנשטאָט „דאָקטוירים“ — „דעקטער“. פאר וואָס האָט די אידישע
שפראַך צוויי פערשידענע כללים, ווי צו „בויען“ אזעלכע צוויי
כמעט אין נאנצען גלייכע ווערטער, ווי „דאָקטאָר“ און „טאָכטער“?
נעהט און פרעגט ביי דער שפראַך, אָבער כללים זענען דאָס. גראַ-
מאַטיק איז דאָס.

אי, איז דאָך די קשיא: און „דער, די, דאָס פערדעלע?“

איז, ערשטענס, די פערדעלע טאַקי אַ גראַמאַטיקאַלישער
גרייז, און אײַך האָב קיין מאָל אין מיין לעבען ניט געהערט אידען
זאָלען זאָגען „די פערדעלע“, און אויב זיי זאָגען, איז אויך ניט קיין
„חטא“...

מיר, אידישע געבילדעטע, קענען די גראַמאַטיקען פון די איי-
ראָפּעאַישע לשונות און אזוי ווי מיר געפינען דאָרטען, אז יעדעס
סובסטאַנטיוו איז דוקא אָדער מענליך (דער, סיעי, לע) אָדער ווייב-
ליך (די, סיא, לאַ), אָדער ווי אין דייטש און רוסיש זאָכליך (דאָס,
סיע), מיינען מיר, אז דאָס איז אַ כלל גדול ונורא פאַר אַלע שפראַכען.
דאָס איז אָבער אַ טעות. פאראַן שפראַכען, וואָס זייער דקדוק איז
שוין לאַנג אויסגעאַרבייט, און זיי זענען אין דעם פרט ניט אזוי
מקפיד. אין לשון קודש, צ. ב., א ו י ב א י ך ה אָ ב נ י ט
ק י י ן ט ע ו ת (אײַך בין, לאַ עליכם, ניט קיין שטאַרקער העב-

נעמווט דערקענען איבער זיך די אויבערהערשאפט פון די גראַ-
מאַטיקאלישע כללים, — וואָלט יעדער איר געקענט דעמזעלבינען
געדאַנק אויסדריקען אויף אזא אופן: „געהן ארויס פערד, פערד,
פערד, ערשט איך גיטאָ דאָס טאָן קוק דער זיין אנטלויפן די וואו.“
דערזעלביגער סכום פון דיועלביגע ווערטער, אָבער צונויפגעשטעלט
ניט ווי די אידישע גראמאַטיק פאָרדערט, האָט פערלאָרען יעדען
זין. זיי זענען ווי איינצעלנע רעדלעך פון אַ פאנאָדערנגענומענעם
זייגער, וואָס ליגען איינס לעבען דאָס אנדערע: כרי דער זייגער
זאָל געהן, דארפן די רעדלעך און די אנדערע חלקים פון דעם זיי-
גער צונויפגעשטעלט זיין אויף אַ בעזונדער אופן, נאָך אַ ב ע-
ש ט י מ ט ע ן כלל; אז ניט — געהט ניט דער זייגער. און
אפילו, אז מיר זאָלען צונויפשמעלען די ווערטער, ווי די גראמאַטיק
האָט געבאָטען אין זייער רייער, ניט פערענדערטער געשטאַלט, וועט
נאָך אויך ניט ארויסקומען דער געדאַנק, וואָס מיר ווילען איהם
אויסדריקען. אין די ווערטער: „איך ארויסגעהן אַ קוק טאָן וואו
זיין דער פערד, ערשט גיטאָ דאָס פערד, אנטלויפן די פערד“ —
וועלען מיר אפשר ט ר ע פ ע ן, וואָס מען מיינט.

פאַראַן אזעלכע שפראַכען, וועלכע בענוגענען זיך נאָר מיט דעם,
וואָס זיי בעשטימען מעהר נישט ווי דעם אָרט, די אָרדנונג פון די
רויע, אונפערענדערטע ווערטער; אָט דאָס איז זייער גאַנצע גראַ-
מאַטיק. די אידישע גראמאַטיק פאָרדערט אָבער נאָך מעהר:
פאַר איהר איז ריכטיג צו נוי פ ש ט ע ל ע ן דעם „סכום ווער-
טער“ וועניג. אַ פולע פון זיי דאַרף מען אויך דיכטיג פ ע ר-
ע נ ד ע ר ן. אין אונזער ביישפיעל מוז איך דאָס וואָרט „געהן“
פערענדערן אין „געה“ און אוועקשמעלען איהם נאָך דעם „איך“
און פאַר דעם „ארויס“; דאָס וואָרט „זיין“ מוז איך פערענדערן
אין דעם וואָרט „איז“, „אנטלויפן“ אין „אנטלאָפן“, און אזוי
ווייטער... אין איטליכער פון די דאָזיגע פערענדערונגען שטעקט
אַ גראמאַטיקאלישער כלל. און אלע אזעלכע כללים, וואָס זענען
דאכט זיך, נאָר ניט אזוי נויטיג און וויכטיג, היט די אידישע
שפראַך שמריינג אָב. וואו האָט איהר געהערט, אז דאָס פאָלק זאָל
אנשטאָט „איך אנטלויף, דו אנטלויפסט, ער אנטלויפט“, זאָגען:
איך אנטלויפסט, דו אנטלויפט, ער אנטלויף?

האָט אַפנים פאַרגעסען, אָדער קיין מאָל ניט געוואוסט, און דאָס אידישע וואָרט „באַנד“ האָט צוויי טייטשען, און יעדער טייטש האָט זיין מעהרצאָהל. די אָדער דאָס באַנד הייסט אַ לאַנגער, ברייטליכער פאַס, א שטײגער: די אָדער דאָס זיידענע, סאַר מעטענע באַנד; אין דער מעהרצאָהל — זיידענע, סאַמעטענע בענדער. אָבער באַנד איז אויך דער טייטש: אײגנער. אונזער לשון מאַנסבילט דאָס וואָרט: דער ערשטער באַנד, דער צווייטער באַנד, און די מעהרצאָהל פון דעם וואָרט איז ניט בענדער, נאָר: בענד, ווי פון האַנד — הענד און פון וואַנד — ווענד. און כרי דער מחבר זאָל בעסער געדענקען דעם דאָזיגען גראַמאַטיקאַלישען כּלל, שרייב איך דאָ צוליעב זיין כּבוד אַ קליינעם שיר:

איחר רערט דאָך ניט צו טויבע „ווענדער“,
אפילו ווען מען הערט אייך, ווי די וואַנד.
און ווען אפילו „לענדער“, „רענדער“,
בעקומט מען פון די ווערטער: „לאַנד“ און „ראַנד“,
ווערט דאָך ניט לשון רבים „בענדער“
פון יעדען „באַנד“.
אויך געהמען מיר ניט פּרוג'ען אין די „הענדער“:
מיר געהמען איהם מיט ליעבשאַפט אין די הענד.
דעריבער, וויקעלט איהם אונז ניט אין „בענדער“,
נאָר בינדט די שריפטען איין אין בענד.

יאָהרען וועלען נאָך פּערגעהן, ביז די אידישע פּילאָלאָגיע, וואָס ליגט נאָר אין די ווינדעלעך, וועט אויספאַרשען אונזער שפּראַך און דערגעהן אלע גראַמאַטיקאַלישע כּללים, וואָס הערשען אין איהר. יעדעס לאַנד האָט אַ קלימאַט און דאָס לאַנד איז ניט שולדיג, אויב איהרע געלערנטע קלימאַטאָלאָגען האָבען נאָך ניט גוט אויסגעפאַרשט, אין וואָס ער בעשטעהט; יעדער טאָג האָט אַ דאַטע און ד' ניסן איז ניט שולדיג, אויב איינער ווייסט, וואָס פאַר אַ דאַטע דער טאָג האָט; יעדע שפּראַך האָט אַ גראַמאַטיק, און אידיש איז ניט שולדיג, וואָס מיר זענען עס־האַרצים אין איהר. שולדיג זענען מיר אליין, אָבער נאָריש און סתם עס־האַרצים זענען

רעער), מעג מען אויף אלע ווערטער, וואָס בעדייטען ניט קיין לעד בעדיגע זאכען, אָנווענדען די ווייבליכע אָדער די מענליכע פאָרם, ווי מען וויל. („כל שאין בו רוח חיים, זכרהו ונקבהו“, האָט, דאָכט זיך, דער אבן-עזרא געזאָגט). אין א י ד י ש איז מען אביסעל שטריינגער. אלע זאָגען די ליעבע און ניט דער ליעבע אָדער דאָס ליעבע, די נשמה און ניט דער נשמה. אָבער מען זאָגען דאָס חיות און דער חיות, די נאָז און דער נאָז, דאָס פאָלק און דער פאָלק, ווי מען וויל. ווערטער, וואָס בעדייטען זאכען, וואָס זיי זענען פון דער נאטור אויס זכרים אָדער פון נאטור אויס נקבות, וועט די אידישע שפראך חלילה קיין מאָל ניט פערנעסען זייער דאָמערדעכט אָדער זייער הערען-רעכט. אָבער וועמען זאָל מען „ווייבלען“ און וועמען זאָל מען „מאנסבילן“ אויב די נאטור שווייגט? און וועמען „ווייבעלט“ און „מאנסבילט“ די שפראך נאָר אָהן אַ כלל, ווי מען וויל? דאָס זענען פראַגען פון דער אידישער גראַמאַטיק, — פראַגען, וואָס מען דארף נאָך ערשט שטודירען.

מאָכט ניט קיין ליארעם, רבותי, וואָס די אידישע גראַמאַטיק איז ניט אין אלע פרטים אזוי מקפיד, ווי די אייראָפּעאישע גראַמאַטיקען. נישט'שה! גענוג כללים אין דער אידישער שפראך. הלואי וואָלטען מיר זיי שוין אלע וויסען. איצטער זענען מיר נאָך גאָנץ ווייט דערפון. ביי אונזערע בעסטע שרייבער געפינען מיר גאָנץ אָפט גראַמאַטיקאלישע גריזען, און לעת עתה איז נאָך קיין נער ניט פערוואָרענט פון זיי. אָט, למשל, ליענען מיר אין אַ מודעה פון אונזער בלאַט „דעם פריינד“, וועגען אלע שריפטען פון ש. פרוג, וואָס וועלען ערשיינען „אין צוויי בענדער“. אז איך האָב איבערגעלייענט די מודעה, האָב איך מיך שיער פאר'ן קאָפּ ניט גע- כאַפט... פרוג וועט ערשיינען פאר'ן פובליקום אין „בענדער“! מיט וועלכע בענדער וויל איהם דער ארויסגעבער ארומהענגען? מיט רויטע? בלאַע? גרינע? זיידענע? לייווענטענע? פאר- פירענע? און ווי וועט מען דאָס מאַכען מיט די בענדער? ווע- לען זיי זיין פריי צוגענעהט, כדי זיי זאָלען קענען פלאַטערן ווי פאָה- נעם אין דער לופטען, אָדער זיי וועלען ארומוויקלען פרוג'ען, ווי מען וויקעלט אַ קינד אין ווינדעלעך? דער מחבר פון דער מודעה

מיט די גע'לקה'טע פרעמדע חפצים אין מיטען העלען טאָג. ווי אָפּט לייענט מען אין אונזער יונגער ליטעראַטור אזא מין שטיקעל אידישען מאַמר: „די ענטוויקלונג פון פּרוואַט-אייגענטום אויף די פּראָדוקצאַנס-מיטעל איז גורם געווען, אז די געזעלשאַפט איז צושפּאַלטען געוואָרען אין פיינדליכע קלאַסען, וואָס פיהרען אַ ליי-רענשאַפטליכען קלאַסען-קאַמפּף“; אָדער: „מחמת די פיעלע אָביסעס און אָבלאוועס פון די זשאַנדאַרמסקע אין איינעם מיט דער פּאָליציי, האָט מען ניט געקענט גוט אָרגאַניזירען די סאַמאָ-אַבאָראַנע“...

אַ נס כ'לעבען, וואָס אויף שפּראַך-מיטעל איז קיין „מיין און דיין“ ניטאָ. אז ניט — וואָלטען דייטש, רוסיש און לשון קודש אָנגעפּאַלען אויף דאָס אַרעמע אידיש, און יעדער לשון וואָלט אָן רחמנות אויסגעצופּט פון איהם אל'די פרעמדע ווערטער, וואָס די אידישע גנבים—מחברים, מיין איך!—האָבען צונויפגעשלעפּט פון אלע עקען און געגענדען, — צונויפגעשלעפּט פון הוילער פויל-קייט אָדער הוילער שלים'מזל'דיגקייט, וויילע זיי ווילען ניט אָדער קענען ניט אַ ל י י אַרבייטען, אליין אויסטאַקען דעם נויטיגען און שעהנעם אידישען אויסדרוק, כדי אין דער אידישער שפּראַך זאָלען ניט זיין מעהר פרעמדע ווערטער, איידער אין אלע אנדערע שפּראַכען.

פון וואַנען עס נעהמט זיך די אַרעמקייט פון דעם אידישען פּאָלק, — דאָס האָט די פּאָליטישע עקאָנאָמיע שוין לאַנג אויס-דערוויזען אויף קלאָר. פון וואַנען עס שטאַמט אָבער די אַרעמקייט פון דער אידישער שפּראַך איז ער היום נאָך אַ גרויסע רעטעניש. איז דאָס אידישע פּאָלק אַרעם אין געדאַנקען? ניין! געוויס ניט! אין וואָס-אין וואָס, אָבער אין דעם פרט לייזט ער חלילה ניט קיין מאַנגעל. געדאַנקען — וועלכע איהר ווילט! פון די פשוט'ע און גרעכסטע, ווי די כאַליאַוועס פון אַ בעל-עגלה, ביי צו די איידעלסטע און פיינסטע, ווי דער דופּט פון אַ רויז. און נאָך מעהר: די גראַבע און פשוט'ע געדאַנקען זענען אויסגעמישט אין איינעם מיט די איידעלסטע און טיעפסטע כמעט אין יעדען ענין, וואָס וועגען איהם טראַכט דאָס פּאָלק. נעהמט, צום ביישפּיעל, דעם אידישען גן עדן. אין דעמועלביגען גן עדן, וואו מען דער-

די, וואָס מיינען, אז אידיש האָט ניט קיין גראַמאַטיק. איהר קענט האַלטען פון דעם אידיש וואָס איהר ווילט, אפילו אז זי איז א ש ל ע כ ט ע שפראך, אָדער אז זי וועט באַלד גאָר פערשווינדען; איהר קענט האַלטען פון דעם אידישען פאָלק וואָס איהר ווילט, אפילו אז דאָס איז א שלעכט פאָלק, אָדער אז עס וועט באַלד גאָר אין גאַנצען פערשווינדען — וועגען דעם ריידען מיר היינט ניט, — אָפער איינס מוזט איהר מודה זיין: די אידישע שפראך איז אן אמתע ש'פראך, ווי דאָס אידישע פאָלק איז באמת א פאָלק.

3.

און נאָך אין א פונקט איז דער מזל פון דעם אידישען פאָלק כמעט דערוועלביגער, ווי דער מזל פון דעם אידישען לשון. ביידע זענען זיי מורא'דיג אָרעם.

דאָס איז שוין ניט קיין אויסגעטראַכטע זאך פון שונאים אָדער נאָרישע קעפּ. דאָס איז א ביטערער אמת. דאָס פאָלק איז אָרעם אין געלד און לעבענס־מיטעל, די שפראך איז אָרעם אין אויסדריקס־מיטעל.

וויל דער אידישער קבצן פערפיהרען זיך אויף אן אייגענע, עפעס פיינערע בעל־הבית'ישקייט, מוז ער אָנקומען צו פרעמדע לייט, מוז ער ערגעץ „איבערכאַפען“ א גמילת חסד אָדער א הלואה'לע מיט פראָצענט און פראָצענט דעפראָצענט. וויל א אי־דישער מחבר שרייבען א העכערען, עפעס פיינערען אַרטיקעל אין דער אידישער שפראך, מוז ער אויך אָנקומען ניט צו פרעמדע לייט, נאָר צו פרעמדע לשונות. היות אָבער ווי קיין גמילת חסדים און קיין הלואות מיט שטר — ע י ס ק אָ ס געהט דאָ ניט אָן, מוז ער טאָן, וואָס א טייל פוילע מענשען טוען, בעת די אויגען קריכען פון קאָפּ אַרויס און אליין אַרבייטען וויל מען ניט, אָדער מ'קען ניט, און צו לייען איז ניטאָ וואו: זיי לקח'ענען, ד. ה. זיי גנב'ענען.

א גוטער גנב, ווי נאָר ער בעקומט דעם פרעמדען חפץ אין זיינע הענד, זעהט ער אויפ'ן שטעל איבערמאַכען עס אַזוי, אז קיי־נער זאָל איהם ניט דערקענען. דאָס רוב אידישע מחברים זענען גרויסע, אָבער שלעכטע גנבים. זיי שעמען זיך ניט אַרומצוגעהן

קען קיינעם ניט ארויף אויפ'ן זינען צו האלטען לשון-קודש פאר די אידישע פאלקס-שפראך. און דאך האָט לשון-קודש, די שריפט-שפראך פון אַ קליינעם טייל פון דעם אידישען פאלק, אָנגעטאָן אַ גרויסען שאדען דעם א י ד י ש, דער מוטער-שפראך פון דעם גאנצען אידישען פאלק. אַ שריפט-שפראך איז ווי אַ בלומען-גאָר-טען. מען האָרף זי שטענדיג היטען, מען האָרף שטענדיג אַרומ-גען נאָך איהר, אויסראַטען פרעמדע און ווילדע פלאַנצען, וואָס וואַקסען אין איהר אָן פון די קערענדלעך, וואָס דער אַרומיגער ווינט פערטראַגט, איינזייען און אויסבעסערען די בלומען און פלאַנצען, וואָס געפינען חן אין אונזערע אויגען. וואָלט א י ד י ש פון לאַנג אָן געווען אַ שריפט-שפראך, די איינציגע שריפט-שפראך פון אונזער פאלק, וואָלט עס שוין לאַנג געקענט שטאַלצירען מיט דער רייכקייט פון זיינע שענע בלומען, אפשר ניט וועניגער, ווי לשון-קודש. די אידישע אינטעליגענץ טראַגט זיך אַרום מיט דעם לשון-קודש, ווי מיט אַ בן-יחיד, צירט איהם, און וואַשט איהם, און קעמט איהם, און לאָזט אויף איהם קיין שפּרינקעלע ניט זיצען, בעת די פאלקס-שפראך איז ביי איהר, ווי אַ צוגעוואַרפענער ממזר, וואָס ווייס ניט פון קיין עלטערן, וואָס האָט קיין מאָל ניט געפיהלט אויף זיין געזיכט דעם צארטליכען גלעט אָדער די הייסע רחמנות-טרער פון אַן אייגענער מוטער, וואָס יעדער מענש בענוצט זיך שטענדיג מיט זיין הילף און איז איהם שטענדיג מבזה אין האַרצען. דאָס אַליין דערקלערט זעהר פיעל, פאַר וואָס אונזער אידיש איז אזוי פערלאָזען און אזוי אַרעם. די העברעאיש-אידישע אינטעלי-גענץ האָט זיך געהאַט איהר וועלטעל מיט איהרע געדאַנקען, און בל זמן זי האָט ניט געוואָלט וויסען פון דעם אידישען פאלק, האָט זי געקאָנט אַרומצוימען איהר וועלטעל מיט דעם אַלטען סעמיטישען לשון, מאַכען פון איהם אַ פרעכטיגען בלומען-גאָרטען, און דאָס אידיש לאָזען ליגען אין אַ זייט, ווי אַ ווילד אומבעאַקערט פּעלד. און אויף דעם ווילדען אומבעאַקערטען פּעלד האָבען מעהר נישט געוואַקסען, ווי ווילדע פלאַנצען און דערנער, און דערפאַר איז עס אַרעם. אָבער דאָס איז נאָך ניט דער גאַנצען תירוץ אויף אונזער שאלה. פאַר דער העברעאיש-אידישער אינטעליגענץ איז אידיש אַ ממזר. אָבער האָט דען דאָס גאַנצע פאלק געקוקט אויף זיין אייגע-

לאַנגט אַ גרויסע חתיכה שור הבר און צו פערטרינקען אַ נרויסען
כוס יין המשומר, זיצען צדיקים מיט זייערע קרוינען אויף די קעפּ
און שעפען נחת פון דעם שיין פון דער שכינה (צדיקים יושבין
ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה). דאָרף מען אַ בעסערע
כאַליאַווע מיט רויזענדופט? אָדער די גאַנצע אידישע חסידות,
וואו הימעל און ערד זענען אזוי צונויפגעמישט, אז פון דעם הי-
מעל איז געוואָרען קוים און די בלאָטיגע ערד שלאָנגט אָב מיט אַ
בלאָליכען הימעלשיון, — וואָס איז דאָס, אז ניט „כאַליאַווע מיט
רויזענדופט?“ אונזערע אַלטע משכילים האָבען אין חסידות גע-
זעהן נאָר די כאַליאַווע; די איצטיגע, ווי צ. ב. פרץ, האָבען אריינגע-
געשטעקט זייערע נעז אין די כאַליאַווע און קענען ניט אָברייסען
זייערע נעז פון דעם רויזענדופט, וואָס זי גיט ארויס.

נאָך אַ מאָל: ניין! אין געדאַנקען איז אונזער פאָלק ניט
אַרעם: עס האָט וואָס אויסצודריקען אין ווערטער. און פון דעס-
וועגען איז זיין שפראַך, זיין פאָלקס-שפראַך, אזוי אַרעם און אזוי
שטאַמעלדיג! פון וואַנען קען דאָס זיין?

אַ טייל מענשען מיינען, אז אידיש איז נאָר ניט די שפראַך
פון דעם אידישען פאָלק, אז די שפראַך פון דעם אידישען פאָלק
איז העברעאיש, לשון-קודש. און העברעאיש איז טאַקע רייך אין
אויסדריקען, ווי דאָס פאָלק איז רייך אין געדאַנקען.

אַ שטיקעל אמת ליגט אין דעם געדאַנק, אָבער ניט דער גאַנצ-
צער אמת. ס'איז ריכטיג, אז לשון קודש איז אַ רייכע שפראַך און
אז נאָר אידען קענען דעם הייליגען און שעהנעם לשון, כדי אויס-
צודריקען אין איהם אלץ וואָס זיי ווילען. אָבער קען מען דען זאָ-
גען, אז לשון-קודש איז די שפראַך פון דעם אידישען פאָלק?
בשום אופן ניט! וואָלט דאָס געווען אזוי, וואָלט מען געדארפט
זאָגען, אז אַ פאָלקס-שפראַך איז אזא לשון, וואָס דאָס פאָלק רעדט
איהם נ י ט און פערשטעהט איהם נ י ט. לשון קודש איז אַ
שפראַך פון אונזער אינטעליגענץ, בעסער געזאָגט: פון אַ טייל
פון אונזער אינטעליגענץ; און אויך דאָס ניט צום ריידען, נאָר
צום ש ר י י ב ע, אקוראַט ווי לאַטיין איז אַ מאָל געווען די
ש ר י פ ט ש פ ר א ד פון אַלע געבילדעטע אין מיטעלאַלטער.
וואָס עס זאָל שפעטער ניט ווערען פון דעם לשון-קודש, לעת-עתה

וועלט און דער גאנצער המון, געברויכט זי ניט, ווי א ש פ ר א ד, ד. ה. ניט ווי א מיטעל אויסצודריקען געדאנקען אין ווערטער, נאָר ווי אַן אָ ב ש פ ר ע ד, ד. ה. ווי א האַלב־כּשופֿ'דיגען מיטעל בכדי מיט ניט פערשטאַנענע, משונה'דיג־פרעמדע ווערטער אַרײַנ־צוקריכען אין דער פאַנטאַסטישער וועלט פון מלאכים, שדים און נאָט און דאָרטען עפעס פועל זיין צו גוטען פאַר זיך אָדער פאַר כל ישראל. וואָלט איצטער מיט איין מאָל פערשוואונדען געוואָר־רען פון פאַלק די פאַנטאַסטישע מלאכים־שדים־וועלט, וואָלט פון דעם אידישען פאַלק מיט איין מאָל פארשוואונדען געוואָרען דער גאנצער לשון־קודש, דער לשון פון עין־הרע־אָב־שפּרעכען, דאָור־נען און בענטשען.

די אידישע שפראך איז ניט לשון־קודש, נאָר א י ד י ש. און דער, וואָס לאַכט פון אידיש, לאַכט פון דעם אידישען פאַלק; און דער, וואָס קען ניט קיין וואָרט אידיש, איז טאַק, במחילה, א האַלבער „גוי“. אזוי קוקט אויף דעם ענין דאָס גאנצע אידישע ניט געלערנטע פאַלק. נאָר אויב עס איז יאָ אזוי, איז דאָך צוריק די אייגענע קשיא: היינט פאַר וואָס איז אונזער מוטער־שפראך אזוי אָרעם? האָט אונזער אידישער המון ו ו ע נ י ג ע ר ג ע ד א נ ק ען עהרער דער גוי'ע ש ע ר המון, עהרער דער גראַ־בער פויער „סטאַפּקע“ און „כאַמקע“, וואָס האָבען אויסגעאַרבייט אזוינע רייכע און שענע שפראַכען?

נאָך א מאָל: ס'איז א רעטעניש! און נאָך א פולע צייט וועט פעררגעהן, נאָך א פולע חקירות וועט מען דארפֿען אָנווענדען, ביז מען וועט דערגעהן אויף קלאָר, פון וואַנען עס שטאַמט די אָרעמקייט פון אונזער שפראַך. און דעריבער, פערשטעהט זיך, קען איך ניט האָבען די העזה געהמען אויף זיך פארענטפערען דאָס רעטעניש אין מיין היינטיגען ארטיקעל. אָבער א פאָר פון די געדאַנקען, וואָס קומען מיר איצטער אַרויף אויפֿ'ן זינען, בשעת איך קלער וועגען דעם, וויל איך דאָ אַרויסזאָגען: אפשר ליגט אין זיי נאָך א שטיר־קעל תירוצ אויף אונזער שאלה, נאָך א פאָר ציגעל און שטיינער צום אויפבויען פון דעם גאנצען תירוצ?

נע שפראך מיט דיוועלביגע אויגען, ווי די העברעאישע אינטעלי-
גענץ? בשום אופן ניט! אקוראט ווי די אלטע העברעער האָ-
בען מיט כלי זין אין די הענד אָבענומען ביי די כנענים און פֿלשתים
זייער לאַנד, האָבען דאָס פֿרעמדע לאַנד בעגאָסען מיט דעם אייגע-
נעם בלוט און שווייס, אריינגעטאָן אין איהר אידישע אַרבייט און
האָבען עס אַ נאָמען געגעבען „ארץ ישראל“, דאָס לאַנד פון ישראל,
— אזוי האָבען די אידען אין די דייטשע לענדער אָנגענומען אַ
פרעמדע שפראך, איינעם פון די דייטשע לשונות, האָבען זי איבער-
געגאָסען אין אַ נייע פאָרם, אריינגעטאָן אין איהר אידישען שכל,
אידישען ווייז און אידישען געפיהל און האָבען די שפראך אַ נאָמען
געגעבען „א י ד י ש“. און אקוראט ווי דאָס פרעמדע לאַנד פון
דעם אמורי, גרגשי, תיווי און יבوسی איז געוואָרען דאָס אייגענע לאַנד
פון דעם אידישען פאָלק, זיין פאָטערלאַנד, אזוי איז די פרעמדע
שפראך פון די דייטשע פעלקער, וואָס די אידען האָבען אָנגענומען,
געוואָרען זייער אַ י י ג ע נ ע ר לשון, זייער מוטער-שפראך. קיין
מאָל האָט דאָס אידישע פאָלק ניט געקוקט אויף אַ י ד י ש, ווי
אויף אַ ממזר, ווי אויף אַ פרעמדע שפראך. דאָס פאָלק מאַכט אַ
גרויסען אונטערשייד צווישען „טייטש“ און אַ י ד י ש. טייטש
איז אַ גוילעשע שפראך, אידיש איז אידיש. אפילו „עברי-טייטש“,
ד. ה. דאָסזעלביגע אידיש פון דעם 16-טען און 17-טען יאָהר-
הונדערט וואָס האָט זיך נאָך ניט אין גאַנצען אָפגעריסען פון דעם
„טייטש“, — די שפראך, וואָס אין איהר זיינען געדרוקט די „צאינה
וראינה'ס“, די „קביהישר'ס“ און די אַנדערע פרומע ספרים פאר
ווייבער און עס-הארצים, — די איבערגאנגס-שפראך פון דייטש צו
אידיש, — אפילו דעם „עברי-טייטש“, זאָג איך, בעטראַכט דאָס
פאָלק ניט פאר זיין שפראך: עס איז ניט אַ י ד י ש. עברי-
טייטש שמעקט שוין אַ ביסעל מיט שויל, מיט פֿרומקייט,
מיט אָבעריסענקייט פון דעם געוועהנליכען אלטעגליכען לעבען.
אין איהם שטעקט שוין אַ ביסעל „ונתנה תוקף“, אַ ביסעל „אָץ קוצץ
בן קוצץ“, — ד. ה. אַ ביסעל שערבלעך פון אַ פֿרעמדער,
ניט פערשטאַנענער וועלט. נאָר פרעמד און ניט פערשטאַנען איז
דוקא דער ל ש ו ן - ק ו ד ש, די שפראך פון דעם „ונתנה תוקף“,
וואָס דאָס אידישע פאָלק, איך מוין די גאַנצע אידישע ווייבער-

פראקטישע מענשען קענען מאכען פון איין חפץ א געצייג פאר פערשיעדענע זאכען. מיט דער שטייטעל, צ. ב., קען מען אריינשלאָגען טשוועקעס אין וואַנד; קעהרט מען זי איבער מיט דעם דעק אַרויף, קען מען אויף איהר אַרויפקלעפּען אַ ליכט, ווערט זי אַ ליכטער. אין געניטע, פראקטישע הענד קען פון דער שטייטעל ווערען אַ כלי־געצייג. און אזעלכע כלי־געצייגען זענען אַ פולע אין דער אידישער שפראך. וויפיעל פערשיעדענע געדאַנקען קען מען, למשל, אויסדריקען מיט די ווערטער: „זאָג דער דאָס, זי זאָל אויסדאָסען די דאָס!“ דאָס קען הייסען: „זאָג דער שטוב־מיידעל, זי זאָל אויסקעהרען די שטוב“, אָדער: „זאָג דער גויה זי זאָל אויס־מעלען די בהמה“, אָדער: „זאָג דער מחותנת'טע זי זאָל אויסשניי־צען די גאָז“, און נאָך טויזענדער ענינים קען מען מ י י נ ע ן, בעת מען זאָגט די דאָזיגע כלי־ווערטער. דער הויפט איז דאָך מען זאָל פערשטעהן, וואָס מען מיינט, און אויף דערויף איז דאָס אידישע פאָלק אַ קלוג פאָלק, אַ „די־לחכימא־ברמיוא־פאָלק“, אַ פאָלק וואָס פערשטעהט אויפ'ן וואונק. דעריבער דאַרף דאָס פאָלק אויך ניט קיין גאַנצע ווערטער. מיט אַ קעפעל אָדער אַן עקעל פון אַ וואָרט פערשטעהט ער שוין, וואָס מען מיינט. דעריבער האָט ער טאַקי אין זיין שפראך אַ נוזמא ווערטער, צוהאַקטע אויף שטיק־לעך: „עט!“ „כ'מיי“, „כ'מיי וואָ!“ און דאָסגלייכען. און טאָד מער פעהלט אויס ווען עס איז אין גאַנצען אַ וואָרט, איז אויך ניט קיין גרויסער אומגליק. ניט מען זיך אַן עצה און מען ניט אַ מאַך מיט די פינגער, אַ דרעה מיט'ן נאָז, אַ פינטעל מיט'ן אויג, אַ קנייטש מיט'ן אַקסעל. אברים, גאָט צו דאַנקען, זענען דאָ און זיי אלע, ניט צו פערזינדיגען, דרעהען זיך ווי אויף שרייפלעך. וועניג מיטעל אויסצודריקען זיין מיינ? כל עצמותי תאמרנה, — אלע ביינער רעדען. וואָס דאַרף מען נאָך דערצו לאַנגע רייד? פאר דעם פראקטישען מענשען איז, כ'לעבען, נאָר אַ הוילע צולאָזענקייט אויסגעבען אויף אַ רעיון אַ סך ווערטער, אויב מען קען וועלוועלער אָפּשניידען מיט אַ העלפט פון זיי, און דערצו נאָך ה א ל ב ע.

פראקטיש זיין הייסט קאַרנען. אין דער פאָלקס־שפראך אָבער הייסט זיין אַ קמצן — זיין אַ קבצן. וואָס איז די פעולה, וואָס די שפראך קען אויסדריקען אלץ, וואָס זי וויל, אין גאַנצע און

4.

מיד דאכט, אז די אַרעמקייט פון אונזער שפראך קומט אַרויס אַ ביסעל אויך דערפון, וואָס אונזער פאָלק איז אַ קלונ פאָלק און אַ פראַקטיש פאָלק... אַך! יעדע מעלה האָט איהר חסרון! צו קלונ און צו פראַקטיש טויג אויך ניט. וואָס הייסט פראַקטיש? ערשט טענס, אין אלץ זוכען אַ ציעל, אַ פּוּל יוּצא, קיין זאך ניט טאָן אומזיסט, צוליעב דער זאך אליין, צוליעב דעם טאָן אליין. און צווייטענס, הייסט פראַקטיש — דערגרייכען דאָס ציעל מיט וואָס וועניגער כחות, מיט די גרינגסטע מיטעל. וואָס איז אַ שפראַך? פאַר קינדער איז דאָס אַ שפיעלצייג. אין די ערשטע חדשים שפּיעלען זיך דאָס קינד מיט די שפראַך טענער, וואָס עס גיט אַרויס, וואָס קוועלען אין איהם אָן ווי וואסער אין אַ קוואַל און וואָס רייסען זיך פון איהם אַרויס ווי וואסער פון אַ פאָנטאַן. פאַר דאָס קינד איז די שפראַך אין דער ערשטער צייט ניט קיין מיטעל צום ציעל. פאַר אידעאליסטען אין דער קולטור-פּילאָסאָפּיע איז די שפראַך גאָט'ס אַ בעשע-פעניש, וואָס האָט איהר אייגענעם לעבען, איהר אייגענעם וואַסער און פרוכפערן זיך, ווי די בוימער און די בלומען; אַ בעשעפעניש, וואָס האָט איהר ציעל אין זיך אליין, אַ חוץ דעם, וואָס זי דיענט נאָך פאַר אַ מיטעל צו עפעס אנדערס. פאַר פאָעטען איז די שפראַך אויך ניט בלויז אַ מיטעל צום ציעל. דער פאָעט שפיעלט, ווי אַ קינד, מיט זיין שפראַך, ווען אפילו זיין שפּיעלען שוין אויף אַ העכערע מדרגה און האָט אין זיך אַ פונק פון יענעם הויכען און הייליגען שפיעלען אָהן אַ שום ציעל, מיט וועלכען דער ליעבער גאָט האָט בעשאַפּען די גאנצע וועלט...

קינדער, אידעאליסטען, פאָעטען... וואס פאַר אונפראַקטישע בריאות! פאַר דעם דערוואַסענעם פראַקטישען מען שען איז די שפראַך אַ מיטעל און מעהר נישט ווי אַ מיטעל. מען דאַרף אזוי אויסדריקען זיינע געדאַנקען, אז דער אנדערער זאָל פערשטעהן, וואָס מען מיינט. און וואָס ווייניגער כחות מען ווענדט אויף דערויף אָן, מיט וואָס וועניגער ווערטער מיר דערגרייכען אונזער ציעל, אלץ בעסער, אלץ פראַקטישער איז די שפראַך.

אויף דער וועלט האָט ער דעם אמת נים געפונען; אין דער וועלט האָט ער נאָר געזעהן טויזענדער און טויזענדער שעהנע הכלי הכלים. און אזוי ווי שעהנקייט קען מען נים פערשטען. וואָרום פערשטעהן קען מען נאָר שכל, און אין שעהנקייט האָט ער נים געזעהן קיין שכל, האָט ער די וועלט נים פערשטאנען. און אזוי ווי שעהנקייט איז נים גענוג, האָט ער געמוזט קריכען לעבעדיגנערהייט אויפ'ן הימעל. דערפאר איז די וועלט געוואָרען נאָר א „פירהויז“, נאָך ערנער — א בלאַטיגע שטענעל צו דעם הימלישען פאלאץ. אָט אויפ'ן הימעל — דאָרטען איז דער „עולם האמת“. יעדער איד ווייס, אז צווישען די שטערען פון הימעל זענען דאָ דריי אותיות: אן „א“, א „מ“ און א „ת“, די אותיות פון אמת, פון דעם הייליגען וואָרט, מיט וועלכען גאָט האָט בעשאַפען די וועלט. אמת איז אויך דער שטעמפעל פון גאָט אליין (חותמו של הקב"ה אמת). אמת — נים שעהנקייט, דאָס איז די העכסטע זאך, וואָס דער איד שעצט. ער פערנעסט אָדער ער ווייס נים, אז דער אמת איז נאָר א שלישי, א דריטעל פון דער העכסטער זאך; אז דער צווייטער שלישי איז יושר, און דער דריטער שלישי איז שעהנע קייט. אין דעם דריטעל גלויבט ער נים, וועגען איהם וואָרנט ער נים. דעריבער אַרמ איהם נים, ווי ער זעהט אויס און וואָס פאר אן אויסזעהן זיין שפראך האָט בעקומען.

15

א חוץ דעם, האָבען נאָך אין א סך פונקטען דאָס אידישע פאלק און די אידישע שפראך א שותפות'שען מול. אויסרעכענען און דערקלערען זיי אלע, בעווייזען ווי אזוי זייער ביידענס מול מוז זיך פארענדערן צו גוטען — אויף דערויף דאָרט מען אָנשרייבען א גאנצעם בוך. איך וויל דאָ דערמאָנען נאָר נאָך איין פונקט: דוקא די שפיצען פון אונזער אידישער אינטעליגענץ, די אויבערסטע פון די כריין, קענען זיי ביידע נים ליידען: נים דאָס אידיש פאלק און נים די אידישע שפראך. מילא אנקענען דעם איז שוין נאָר קיין רפוא ניטא. „נאסילו מיל ניע בודיעש“. אָבער דאָס וואונדערט מיך. עס זענען פאראן א פולע אינטעליגענטען,

שעהנע ווערטער, אז דער איד לאָזט זי ניט דערצו, אז ער דארף
 ניט איהרע קונצען. און אזוי בלייבען איהרע עשירות אומבע-
 נוצט, ווי די טייערע חפצים און בנדים, וועלכע ליגען פערשלאָסען
 אין אלמערס פון א קמזן, וואָס ווייס שוין אליין ניט מעהר פון זיין
 רייכקייט, און אז ער דארף עפעס א חפץ, כאַפט ער אין גאָס די
 ערשטע ער גוטע וואָלוועלע שטרונט. און אפילו די חפצים,
 מיט וועלכע ער בעדיענט זיך טאָגטעגליך, ווייס ער אויף ניט, ווי
 זיי אויסצונוצען, ווי מען דארף. דער איד האָט, צ. ב., אין זיין
 לשון א גאנץ שענעם וואָרט: „בקשה“. „איך האָב צו דיר א
 בקשה“ — דאָס קען מען הערען יעדע מינוט. און דאָך וועט דער
 איד קיין מאָל ניט זאָגען צום אַדוואָקאט, ער זאָל איהם אָנשרייבען
 א „בקשה“, — דוקא א „פראָשעניע“ אָדער, ווען שוין נאָר איר
 דישלעך, א „פאפיער“. פון וואנען קומט דאָס? דאָס קומט פון
 דערזעלביגער פראַקטישקייט, פון דעם, וואָס דער איד קוקט אויף
 זיין שפראך און אויף אַלץ אין דער וועלט, נאָר ווי אויף מיטעל.
 איהם אינטערעסירט ניט, אז זיין אויסדרוק זאָל זיין אי שעהן, אי
 אידעשלעך, אי קלאָר, אי פֿינקטליך. וואָלט ער געטראַכט וועגען
 דעם, וואָלט ער געוויס בעמערקט, אז „פראָשעניע“ און „בקשה“
 האָבען פונקט דעמועלביגען טייטש; אז אומעטום, וואו ער זאָגט
 „פראָשעניע“, קען ער זאָגען „בקשה“.

„ס'א נפאָ מינה! פראָשעניע, בקשה! פאַר וועמען דארף
 איך זיך דאָ אויס'חנ'ען?“

אָט דאָס איז דער אומגליק פון דער אידישער שפראַך, וואָס
 פון אויס'חנ'ען האָלט דער איד קנאַפּ וואָס. „שקר החן והכל
 היופי!“ „ליגען איז דער חן און נאָריש די שעהנקייט!“ דאָס
 איז אַן אלטער אידישער כלל, וואָס שטאַמט פון זיינע חסרונ'דיגע
 מעלות — פון זיין קלוגקייט און פון זיין פראַקטישקייט. דער
 איד זוכט שוין פון לאַנג אָן דעם הוילען, קאלטען נייכטערען, ניצ-
 ליכען אמת. דעריבער שעצט ער העכער פאַר אַלץ דעם שכל,
 דאָס געצייג, מיט וועלכען מען אַרבייט אויס דעם אמת, און דעם
 שכל אויף נאָר אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל ער איז נאָר א גע-
 צייג. חקרה'נען און חכמה'ען זיך גלאַט אין דער וועלט אַריין, —
 דאָס האָט ער פיינט. חקירה דארף בריינגען צו אמת. אָבער

די דריי פערזאנען אין אונזער גלות-געשיכטע *

1.

... מיט באלד צוויי טויזענד יאָהר צוריק, בעת דאָס אידישע פּאָלק איז אוועק אין גלות, האָט די אידישע אינטעליגענץ פון יעדער צייט געפונען אין דער רעליגיאָן א מיטעל, ווי צו דערהאַלטען די עקזיסטענץ פון דעם אידישען פּאָלק אין פרעמדע לענדער צוויי-שען פרעמדע פעלקער.

געטריבען פון דעם געוואלדיגען אינסטינקט צו זיין א פּאָלק אויף דער וועלט און פון דעם קלאָרען, טיעפען און, ווי איך רעכען, ריכטיגען געדאַנקען, אז דאָס זיין אויף דער וועלט פון דעם אידישען פּאָלק האָט א גרויסען ווערט פאַר דער גאַנצער מענשהייט. קאָט די אידישע אינטעליגענץ — די תנאים, אמוראים און גאונים — אין א משך פון הונדערטער יאָהרען אויסגעפלאַכטען א שטאַלענע נעץ פון רעליגיעזע דינים און מנהגים, וואָס האָט אַרומגענומען דאָס לעבען פון דעם אידישען פּאָלק פון אלע זייטען, האָט אַבער געשיידט דעם אירען פון אלע אַנדערע פעלקער און האָט ניט דער-לאָזען, דאָס אידישע פּאָלק זאָל צוגעהן צווישען זיי, ווי א קערענדרעל זאָל אין א ים וואַסער.

דאָס אידישע פּאָלק האָט געוואָלט דערהאַלטען זיך, כדי צו דערלעבען בעסערע צייטען, ווען עס וועט קענען לעבען פריי אויף זיין אייגענעם לאַנד, אויסבויען א לעבען, פון וועלכען אלע פעלקער זאָלען זיך קענען אַראָבנעהמען א מוסטער. ווער זאָל איהם בריינגען צוריק אין זיין אייגען לאַנד? משיח! דורך וועלכע מיטלען? ניט דורך פייער, שווערד און מענשליך-

* אויס דער אַרטיקל-סעריע: „די אויפגאַבען פון דער אידישער אינטעליגענץ אין אַמעריקע“, „פּאָלק“, 1906.

וואָס האָבען זעהר האַלד דאָס אידישע פּאָלק און קענען פאַרט ניט
אַנזעהן די אידישע שפּראַך. דאָס פערשטעה איך שוין ניט. האָד
בען זיי באמת האַלט דאָס אידישע פּאָלק, אָט אזוי ווי עס איז,
מיט זיין אַרעמקייט און זיין פער'חוש'כ'טען אויסזעהן; האָבען זיי
טאָקי האַלד דעם אידענס נשמה, — ווי קענען זיי פיינד האָבען די
אידישע שפּראַך, וואָס אין איהר לעבט דעם אידענס נשמה, וואָס
שפיגעלט אין זיך אַב אלע מעלות און חסרונות פון דעם אידישען
פּאָלק?

אַבער אז זיי זאָנען, מוז מען זיי גלויבען. אין געפיהלס-
זאָבען איז קיין חכמות ניטאָ. געפיהלען האָבען ניט קיין שכל, —
דאָס איז אַן אלטער כלל. און וויעדער די אייגענע מעשה:
„נאָסילו מיל ניע בודיעש“. אַלץ, וואָס מען קען אויף דערויף
ענטפערן, איז: „איך געפעלט זי ניט, די אידישע שפּראַך, און
מיר געפעלט זי יע. און ניט נאָר מיר. טויזענטער און מיליאָ-
נען אידען גלויבען, אז שעהנער פאר אידיש איז אויף דער וועלט
ניטאָ. און איך בין זיכער, אז טויזענדער און מיליאָנען אידען
וועלען מיט מיר איינשטימען, ווען איך וועל זאָנען:

טייערער פאר אלע געשמאלטען
איז מיר מיין מאמע'ס פנים;
ליעבער פון אלע לשונות
איז מיר מיין מוטערשפּראַך!

2.

עס איז אין דער אידישער ליטעראטור עטליכע מאל דער-
קלערט געוואָרען, ווי אזוי עס האָט דעם אידישען סוחר'ישען קלאַס
פון דעם סוף פון דעם 18-טען און דעם אָנהויב פון דעם 19-טען
יאָרהונדערט זיך גרייליך געלוינט אָבזאָגען זיך פון דעם געדאַנ-
קען, אז אירען זענען אַ פּאָלק און האַלטען זיך מיט אַלע כחות
פאַר דער אירעע, וועלכע משה מענדעלסאָהן און זיינע תלמידים
האָבען אַריינגעבראַכט אין לעבען, אז אירען זענען מעהר נישט ווי
אַ רעליגיעזן.

די אויפקלערונג פון דעם 18-טען יאָרהונדערט האָט פער-
לאַנגט גלייכע רעכט פאַר אַלע בירגער פון איין פּאָלק, אָבער ניט
גלייכע רעכט פאַר אַלע פעלקער פון איין מדינה. דער איצטיגער
נאַציאָנאַלער געדאַנקען איז איהר בכלל געווען פרעמד; פּאָלק און
מדינה זענען געווען צונויפגעגאַסען אין איין השגה. אין וועלכער
מדינה דו וואוינסט, צו יענעם פּאָלק געהערסטו! גלייכע רעכט
האָבען די קינדער פון איין פּאָלק, די בירגער פון איין מדינה, אַלץ
איינס וואָס פאַר אַן אמונה זיי זאָלען ניט האָבען: די פּראָטעס-
טאַנטישע, די סאַטוילישע, אפילו די אידישע.

מען קען ניט לייקענען, אז אַט דער אויפגעקלערטער געדאַנק
פון דער אייראָפּעאישער בורזשואזיע איז געווען בנוגע צו די אי-
דען, אַן ערעלער און טיעף רעוואָלוציאָנערער: אירען, דער פער-
מיאוס'טער אויסוואורף פון דער מענשהייט, — בירגער פון איין
לאַנד, קינדער פון איין פּאָלק מיט דעם דייטש, מיט דעם פראַנצויז,
מיט דעם איטאַליענער!! פון דעם געדאַנקען אַליין האָט געקענט
שיכור ווערען די יונגע אויפגעקלערטע אידישע אינטעליגענץ. נאָך
די רדיפות, הריגות און בזיונות, וועלכע מען איז אויסגעשטאַנען
אין דעם מיטעלאַלטער און אין דער צייט, ביז „די זון פון השכלה
האָט דורכגעשפּאַלטען די געדיכטע וואָלקענס פון דער פינסטער-
ניס“, האָט זיך דעם יונגען אידישען דור געמוזט אויסווייזען, אז
די אויפקלערונג איז דער משיח, די גלייכע רעכט מיט אַלעמען —
די אויסלייזונג פון גלות, און די פערברידערונג מיט די פעלקער —
דער אמת'ער ירושלים.

כען כח, אפילו נישט דורך די פלאַמאַטישע אַבמאַכונגען... ניין, „לא ככה ולא בחיל“, נאָר דורך נסים און נפלאות. מען זעהט פון דעם גלויבען אין משיח און נסים, אז ביי דעם פאָלק, וואָס האָט ווי אַ העלד געפיהרט אַ שטרייט אַנקעגען רויס, זענען שוין אויסגע- נאנגען זיינע פיזישע כחות און אז ער האָט זיך געמוזט אָנכאַפּען אָן דעם גלויבען אין אַ נישט מענשליכע קראַפּט. דער גלויבען אין משיח און וואונדער איז דעריבער געוואָרען די נשמה פון דער אי- דישער רעליגיאָן, דער גייסטיגער אינוועניגסטער פייער, וואָס האָט זי בעלזשיכטען און דערוואַרעמט. פלעגען זיך אַריינרייסען אין לעבען פון דער אידישער אינטעליגענץ שאַרפע, קאַלטע וויי- טען פון פילאָזאָפישע חקירות, וואָס האָבען געליקענט די מעגליכ- קייט פון משיח און וואונדער, פלעגט דער פלאַס-פייער ווערען שוואַכער, די נשמה פון דער אידישער רעליגיאָן פלעגט האַלטען ביים אויסגעהן און מיט איהר — דאָס גאַנצע נאַציאנאַלע לע- בען פון דעם אידישען פאָלק. אין יענע צייטען פלעגען פון די טיעפעניסען פון דער אידישער פאָלקס-האַפנונג, פון דער אייביג- גליהענדער „תקוה“ אַרויסרייסען זיך נייע פייער-זיילען פון דער אידישער פילאָזאָפיע, וואָס פלעגען פערטרייבען דעם ספק פון די מוחות און דעם פראָסט פון די הערצער, און פלעגען ווידער אויפ- לעבען די נשמה פון דער גאַנצער אידישקייט, דעם גלויבען אין משיח און אין וואונדער. אַזעלכע פייער-זיילען זענען געווען סעריה גאון, יהודה הלוי, די גאַנצע קבלה און די חסידות.

מיט יעדען דור פלעגט דאָס אידישע פאָלק אַלץ ענגער צונויפ- ציהען אַרום זיך דאָס שטאַלענע נעץ פון דינים און מנהגים אַזוי, אז מיט דער צייט האָט דאָס נעץ זיך אין גאַנצען איינגעגעסען אין זיין לייב, און עס האָט אויסגעוויזען, אז דאָס אַלטע ווערטעל איז מקוים געוואָרען: „ישראל ואוריתא חד הוא“ — אירען און אי- דישע רעליגיאָן זענען איין זאַך; ווער עס לייקענט אָב די אידישע רעליגיאָן, דער לייקענט אין דעם אידישען פאָלק.

אַט דאָס איז דער קורצער אינהאַלט פון דער טיעפער און רייכער ערשטער פעריאָדע פון אונזער געשיכטע אין גלות, וואָס האָט געדויערט ביז דעם סוף פון דעם 18-טען יאָהר הונדערט, ביז צו מענדעלסאָהן און זיינע תלמידים.

פֿשט'לעך נאָך געקענט בעווייזען, אז משיח און וואונדער זענען ניט קיין קראנקע דמיונות, אויסגעשפונען פון א צורודערטער פאנטאזיע, זיע, נאָר אמת'ע כוחות, וואָס ליגען פערבאָרגען אין דעם ווילען פון דעם בעשעפער, האָט די אידישע אינטעליגענץ געקענט גלויבען, אז ער, דער בעשעפער, וועט ווען עס איז אויסלייזען מיט אַ מאָל, כדי אויפ'ס ניי אויפצובליהען צו אַ נייעם לעבען, זיין הייליג פאָלק, וואָס האָט אזוי פיעל געליטען אין זיין נאָמען, מיט אזוי פיעל קרבנות געבליבען טריי צו איהם.

ערשט ווען דער מענשליכער געדאַנק האָט צום סוף פון דעם 18-טען יאָרהונדערט מיט אן אייזערנער קראפט אויסגעשמידט די אידעע פון דער אייביגקייט פון די נאטור-געזעצען, ערשט יעמאָלט ווען דער שכל האָט שוין ניט געדענקט מעהר פערענטפערען די האָפנונגען פון דעם אידישען פאָלק, האָט דאָס אידישע נאַציאנאַלע געפיהל, וואָס האָט אויפגעבויט אלע זיינע פלענער אויף דעם אונמעגליכען פונדאמענט פון משיח און וואונדער, געקראָגען אַ קלאַפּ, וואָס האָט איהם אין גאנצען פערטומעלט, און „מאָגען“ און „האַרץ“ האָבען נוכר געווען איבער איהם...

גענוג צו זיין אַ בן-מלך אין דער פאנטאזיע, אַ ברודיגער הונט אין דעם לעבען! ציוויליזאציע איז דער שם המפורש, וואָס וועט פון ביידען מאַכען אַ מענשען, ניט קיין בן-מלך און ניט קיין הונט, אַ מענשען, גלייך מיט אלעמען, מיט דעם דייטש און דעם פראַנצויז! לאָמיר דעריבער אָנווענדען אלע כוחות, כדי אריינצוברענגען די ציוויליזאציע און בילדונג אין די פערוואָר-פענסטער ווינקעלעך פון אונזער לעבען, לאָמיר אויסרייניגען זיי און אויסשאַבען פון זיי אַלץ, וואָס איז אָנגעוואַקסען אין דעם ערשטען פערלאַד פון אונזער לעבען אין גלות... לאָמיר זיך אַסימילירען מיט די פעלקער....

דער ערשטער פערלאַד, דער נאַציאָנאַל-רעליגיעזער, איז געווען אויפגעבויט אויף דעם פונדאמענט פון „ישראל ואוריתא חד הוא“, דאָס אידישע פאָלק און די אידישע תורה איז איין זאַך. דער צווייטער, דער אַסימילאַטאָרישער פערלאַד, האָט געמאַכט אַ תל פון דער „אוריתא“ און האָט ממילא געמוזט מאַכען אַ תל פון דעם

קינדער פון איין פּאָלק, בירגער פון איין לאַנד מיט דעם דייטש, דעם פראנצויז, דעם איטאַליענער! און וואוינען מענטסן אומערטום, און האַנדלען מענטסן מיט וואָס דו ווילסט, און נלויבען מענטסן אפילו אין דעם טייוועל! אָבער דער ערשטער תנאי דערצו איז: דו זאָלסט זיך אָבזאָגען פון דיין פּאָלק און פון דיין לאַנד, דו זאָלסט בפועל ממש ווערען א דייטש, א פראנצויז, אן איטאַליענער, דו זאָלסט זיך אַסימילירען מיט זיי.

די גרויסע איבערקערעניש אין דעם געדאַנקען פון דער איד־שער אינטעליגענץ, וואָס האָט אַרויסגערופען דעם צווייטען, וויכטיגען פּעריאָד אין אונזער געשיכטע אין גלות, דעם אַסימילאַציאָנס־פּעריאָד, קען אָבער ניט דערקלערט ווערען אליין דורך די עקאָנאָמישע אינטערעסען פון דעם אידישען סוחר און דורך די בענקעניש נאָך אַ מענשליכען לעבען פון דער אידישער אינטעליגענץ. „מאָגען“ און „האַרץ“ זענען ניט גענוג אויף צו פערענטפערען די שאלות פון דער מענשליכער געשיכטע בכלל, און נאָך וועגיגער טוינען זיי אין גאַנצען צו דערקלערען די טיעפ־ערנסטע געשיכטע פון אונזער פּאָלק. „שכל“ און „נאַציאָנאַל־לער געפיהל“ זענען די צוויי אנדערע, די שטאַרקערע פאַקטאָרען פון דעם היסטאָרישען לעבען.

ווי וויכטיג עס איז ניט געווען פאר דעם סוחר — נלייך מיט אלע אנדערע סוחרים — צו וואוינען אומעטום און צו האַנדלען מיט וואָס ער וויל; ווי טיעף און הייס עס איז ניט געווען דער פערלאַנג פון דעם אידישען אינטעליגענט אויפהערען צו לעבען דאָס לעבען פון אַ ברודיגען הונט, וועלכען מען בריהט אָב פון יעדען טויער, פון יעדען פערטעל, און אָנהויבען צו פיהלען זיך ווי אַ מענש, ווי אן אייגען קינד אין דעם לאַנד, — „מאָגען“ און „האַרץ“ אליין וואָלטען ניט געקענט אַרויסבריינגען דעם ראַדיקאַלען איבערדרעה אין די געדאַנקען און האַפנונגען פון דעם אידישען פּאָלק: „מאָגען“ און „האַרץ“ האָבען שוין לאַנג גע'טענה'ט צו דעם אידישען פּאָלק אין גלות, אז זיין לעבען איז אן אייביגע פּלאַג; אָבער דער איד האָט געלאַכט פון דעם מאָגען און גובר געווען דאָס האַרץ. כל זמן דאָס נאַציאָנאַלע געפיהל האָט נאָך געקענט האָבען דעם שכל אויף זיין זייט; כל זמן דער שכל האָט מיט פילאָזאָפישע

אויף וויפּיעל דער אַסימילאַציאָנער געדאַנקען האָט איצטער פּערלאָדען יעטוועדען קרערט אין דער אידישער געזעלשאַפט אין רוסלאַנד, קען מען זעהן פון אַ קליינעם, אָבער זעהר קלאָר רעדענדיג דען פאַקט. מיט אַ פּאַר חדשים צוריק האָב איך אָבערדרוקט אין „פּאָלק“ און אין „פּריינד“ אַ קליינע שטודיע וועגען דער שאלה, אויב דאָס אידישע פּאָלק קען ווען עס איז פּערשווינדען, אין וועלכער אַיך האָב, פּערשטעהט זיך, מיך בעמיהט צו בעווייזען, אז דאָס אידישע פּאָלק קען ניט איינגעשלאָנגען ווערען פון די אַרומיגע פּעלקער. דער רוסיש-אידישער זשורנאַל „וואַסכאָד“, דער אַמאָלי-גער הויפט רעדעליפּהרער פון די אַסימילאַטאָרען, האָט געבראַכט עטליכע שטיקלעך פון דעם אַרטיקעל און האָט זיך ניט געקענט איינ-האַלטען פון אַרויסצואַווייזען זיין פּערוואַונדערונג, וואָס איך גע-פין נאָך איצטער פאַר נויטיג צו שרייבען אַנקעגען דער אַסימילאַ-ציע! אזוי טיעף בערגאָבען אין דר'ערד ליגט איצטער דער אי-דעאַל, וואָס האָט מעהר ניט, ווי מיט אַ פּאַר צעהנדליגע יאָהרען צוריק געוועלטיגט איבער די מוחות פון דער אידישער אינטעלי-גענץ און געפיהרט די גרענדע אין דעם עפענטליכען אידישען לעבען. דער אַסימילאַציאָנער פּעריאָד איז נאָך צו נאָהענט צו אונז, און דער נייער דריטער פּעריאָד, די ווידעראויפּלעבונגס-צייט, איז נאָך צו יונג, דער היסטאָריקער זאָל שוין איצטער קענען אויסרע-כענען אַלע סבות, וואָס האָבען אויף טויט פּערוואַונדעט דעם ערשטען אידעאַל און אריינגעשפּריצט אזוי פיעל לעבען אין דעם צווייטען. ווי איטליכע היסטאָרישע פּאַסירונג, האָט אויך דער איבערבייט אין די געדאַנקען פון דער אידישער אינטעליגענץ געהאַט אַ גאַנצען הויפּען סבות, וואָס זענען געווען אַרומגענומען דורך איין איינצי-גען אייזערנעם רייה. אין דעם פאַל איז דער אייזערנער רייה, נאָך מיינונג, געווען די אָבמינטערונג פון דעם אידישען נאַציאָנאַלען געפיהל, וואָס איז שטענדיג געווען דער אָנפיהרער פון דער אידי-שער געשיכטע, וואָס איז קיין מאָל ניט אויסגעשטאַרבען אין איהר און וואָס איז מעהר ניט ווי געלעגען אַ פּער'חלש'טער אין דער גאַנצער צייט פון דעם אַסימילאַציאָנעם שווינדעל.

(*) פּערגלויך דעם אַרטיקעל: „דער בעגין פון דער אידישער ווידער-אויפּלעבונג“.

„ישראל“, וואָס איז היסטאָריש געווען געצוואונגען צו פֿערבינדען זיין גורל מיט דעם גורל פון אזא מעטאפיזישען געדאנק, וועלכער האָט געמוזט פֿריהער אָדער שפעטער דערוואָרען ווערן פון דער וויסענשאַפט.

3.

דער וואָס קוקט מיט אָפֿענע אויגען אין דער געשיכטע פון דעם אידישען פֿאָלק, יענעם איז ניט שווער איינצוזעהן, אז דער אַסימילאַציאָנער פֿעריאָד איז שוין, דאָנקען גאָט, אַריבער. אין רוסלאַנד האָבען די אַסימילאַטאָרען אויפֿגעהערט צו שפּיעלען אַ וועלכע עס איז ראָליע אין דעם עפענטליכען אידישען לעבען. זייער קול ווערט איצטער פֿעהרליכט דורך אַנדערע, נייע, יונגע שטימען, אין וועלכע עס הערט זיך דער שטורעמדיגער אויסגעשריי פון דעם אויפֿגעוועקטען אידישען נאַציאָנאַלען געפֿיהל. עס איז ניטאָ איצטער קיין איין איינציגע אידישע פֿארטיי אין רוסלאַנד, וואָס זאָל אָפֿען אַרויסטרעטען מיט דעם אידעאַל פון צוגיפֿניסען דאָס אידישע פֿאָלק מיט אַלע אַנדערע פעלקער; עס איז ניטאָ קיין איין איינציגע אידישע פֿארטיי אין רוסלאַנד, וואָס זאָל ניט האָבען אויפֿגעשריבען אויף איהר פֿאָהן די נאַציאָנאַלע אינטערעסען פון דעם אידישען פֿאָלק. ווי די פֿארטייען זאָלען ניט אויסטייטשען אָט די נאַציאָנאַלע אינטערעסען, אויף וועלכען אופן זיי זאָלען ניט אויספֿירן פֿשט'לעך דעם „פֿאַרוואָס“, וועלכער צווינגט זיי צו זיין נאַציאָנאַל, — אַלע האָבען זיי נאָר איין ציעל אין זינען, און טראַכטען ווענען נאָר איין זאך: ווידער אַריינצונעהמען אין די אייגענע הענדר דעם גורל פון דער אידישער געשיכטע און נאָך אויף אַ לאַנגער־לאַנגער צייט זיין די בעלי־בתים פון אַ זעלבסטשטענדיגען אידישען לעבען. די ערשטע חובבי־ציון, מיט ליליענבלום'ען און פינסקער'ן, האָבען געמאכט דעם אָנהויב*), האָבען קלאָר און שאַרף אַרויסגעזאָגט דעם פֿרינציפֿ פון אוינזער איצטיגען פֿעריאָד — דעם פֿרינציפֿ פון „זעלבסט־עמאַנסיפּאַציע“, פון דער ווידערבעלעבונג פון דעם אידישען פֿאָלק, און דאָס לעבען האָט געצוואונגען אַלע אַנדערע פֿארטייען פֿריהער אָדער שפעטער אַרויפֿצונעהן אויף דעם וועג, אויף וועלכען זיי האָבען זיך געשטעלט.

האלט ביים פערלעשען, — און דער גאנצער פעסימיזם פליהט פאר-
נאנדער, ווי א וויסטער חלום. די לעבענס-ענערגיע הויבט אן ווידער
צו שפיעלען, און דערזעלביגער מענש, וועלכער האָט פערלאָרען דעם
„צוליעב וואָס“ אין רייכקייט, וויסענשאפט און פראָגרעס, געפינט א
תירוף מספיק פאר זיין חשק... צו קעהרען דעם שנעע פון די גאסען
אָדער גראָבענס צו גראָבען, כדי צו דערהאלטען זיין אייגען לעבען
אָדער דאָס לעבען פון דעם עופ'עלע, וואָס האָט איהם פערנומען
פאר'ן הארצען. די לעבענס-ענערגיע שפיעלט זיך אלץ מעהר פאר-
נאנדער, און ער כאפט שוין אויך א טענצעל אין דעם לעבענס-
קאראהאָד.

דאָסעלביגע איז אויך מיט דעם ווידעראויפלעבען פון דער גא-
ציאָנאלער ענערגיע. דאָס אייגענע אידישע לעבען, אריינגעקוועטשט
אין דעם איינגען אייזערנעם שטייגעל פון „ישראל ואריתא חד
הוא“, אין דעם דומפפען ווינקעל פון דער אידישער רעליגיאָן, איז
נמאס ומאוס געוואָרען פאר דער אידישער אינטעליגענץ. דער חשק
צו אן אייגענעם לעבען איז פערשוואונדען, און אויף אלע פלענער
ווידעראָבצולעבען דאָס אידישע פאָלק, האָט זי געמוזט קוקען מיט
דעמזעלבען פערנליווערענדיגען, אייזקאלטען „צוליעב וואָס — צו-
ליעב ווען?“, מיט וועלכען דער מענש מיט אָבגעשוואכטער לע-
בענס-ענערגיע קוקט אויף די „משונה ווילדע משוגעת“ פון דעם
גאנצען זיין אויף דער וועלט.

אן אייגען לאַנד? צוליעב וואָס — צוליעב ווען? אפשר
האָבען זיך אייך קרבנות מיט כהנים פערוועלט? אן אייגענע
קולטור? נאָך ווייטער שמיערען די קייט, וואָס האָלט אונז צו-
געשמידט צו אונזערע פינסטערע געטאָס? א בעסערע ערציהונג
פאר אידישע קינדער? וואָס מיר אידיש? ווען מיר אידיש?
אָבער קוים האָט די געשיכטע מיט איהרע אייזערנע ריטער גענו-
מען שטראָפען די אינטעליגענץ פאר איהר אנטלויפען פון דעם
אידישען פאָלק, קוים האָט דער טיאָמקערער טייל פון איהר דער-
שפירט דעם ערשטען פייערדיגען שמיץ פון די פאָגראָמען, ווי דער
גאנצער גאציאָנאלער פעסימיזם איז ביי איהם צופלויגען געוואָרען
ווי רויך...

און די געשיכטע האָט ניט אויפגעהערט צו שמייסען, ביז די

עס איז מיט דעם נאציאנאלען געפיהל, מיט דעם חשק צו פיהרען אן אייגענעם נאציאנאלען לעבען ביי א נאנצען פאלק, ווי מיט דעם לעבענס-געפיהל, דעם חשק צו לעבען ביי איין איינ-צעלנעם מענשען. עס טרעפט צייטען, — גיט קומען זאלען זיי! — ווען די לעבענס-ענערגיע ווערט אזוי אָבגעשוואַכט און פער'חלש'ט, אז דאָס לעבען ווערט נמאס ומאוס, די הענר הויבען זיך גיט עפעס צו טהאָן, און דער קאלטער שכל בעגיסט מיט גרינע נאַל איטליכען לעבענס-צוועק, ווי הויך ער זאָל גיט זיין, ווי גויטיג ער זאָל גיט זיין, וויפיעל הנאה ער זאָל גיט ברענגען אין אנדערע צייטען. אן אייניקאלטער „צוליעב וואָס — צוליעב ווען?“ שטעלט זיך אוועק צווישען דעם מענשען און זיין טאָן, מאַכט פערגליווערען יעדען טראָפען לוסט, לעשט אויס אלע פייערען און פערטרייבט דעם מענשען, א צונויפגעהויקערטען, אין א קאלטען פינסטערען וויי-קעל, פון וועלכען ער קוקט מיט א פערפרארענעם בליק אויף דעם גאנצען פערקאכטען טומעל פון די אין דעם לעבען פערטאָנענע מענשען.

יאָגען זיך נאָך רייכקייט? צוליעב וואָס — צוליעב ווען? כדי אָנצושטאַפּען דעם בויך און אָנגרייטען דעליקאַטעסען פאַר די ווערים?

אויסבילדען דעם מוח און אויספיינערען די געפיהלען דורך וויסענשאַפט און קונסט? צוליעב וואָס — צוליעב ווען? אָקור ראַט ווי די ווערים וואָלטען מאַכען א חלוק צווישען דעם רמב"ם'ס מאַרף מיט יהודא הלוי'ס גערווען און דעם מאַרף און גערווען פון אן אידיאָט!

רעוואָלוציע? סאָציאַליזם? צוליעב וואָס — צוליעב ווען? כדי אלע זאָלען אין גיכען דערזעהן פאַר זייערע אויגען דעם טוי-טען ענטפער אויף די אלע לעבענס-שאלות, די וויסטיקייט און די גאָרישקייט פון דעם אויסגעפּוּצטען הכל הכלים, וואָס מיר, מענ-שעלעך, רופען אָן „לעבען“...

אָבער קוים כאַפט דאָס לעבען אַזא קהלת'על פאַר'ן קאַלנער, גיט איהם א ריס פון זיין ווינקעל און גיט איהם א שליידער אין לעבען, — אפשר דער אייגענער הונגער, אפשר דאָס שוואַכע וויי-גען פון א פערלאָזענעם יתום אין וויעג, וועמענס לעבענסליכט עס

קאן דאָס אידישע פאָלק פערשווינדען ? *

איינער א וויצלינג האָט אמאָל געזאָגט, אז די בעסטע סגולה צו קאָפּוועהטאָג איז — קעפּפּען, אַראָבנעהמען דעם קאָפּ. און אין דער אמת'ן: מיט אַלע ראיות פון דער לאַגיק און מיט אותות ומופתים פון דער נאַטור־וויסענשאַפט קען מען בע־ווייזען קלאָר ווי דער טאָג, אז ווי נאָך דער קאָפּ ווערט אָבגעשיידט פון דעם גוף, אזוי מוזען אין א קורצער צייט פערשווינדען — ניט וואָס קאָפּוועהטאָג, אפילו אַלע אנדערע איינגעוואָרצעלטע און פערעלטערטע קרענק.

קעפּפּען איז די ראדיקאַלסטע סגולה, און ס'איז דעריבער קיין חדוש ניט, וואָס א סך פון אונזערע „ראדיקאַלע“ יונגע־לייט ווי־לען אָנווענדען אַט דאָס מיטעל אויך געגען אַלע ליידען און חלאַת'ן, וואָס פלאַגען אונזער פאָלק אין א משך פון באַלד צוויי טויזענד יאָהר. לאָז דאָס אידישע פאָלק צונויפגיכען זיך מיט אַלע פעל־קער, לאָז עס אינגאַנצען פערשווינדען, און אינאיינעם מיט איהם וועלען אין א קורצער צייט פערשווינדען אי דער האַרצוועהטאָג, וואָס מיר האָבען וועגען זיין לאַגע, אי דער קאָפּוועהטאָג, וואָס מיר האָבען געקראָגען פון דעם שטענדיגען טראַכטען, ווי אזוי פטור צו ווערען פון איהר. אויס אידען — אויס אידישע צרות!

עס פערשטעהט זיך, אז קיינער וואָלט ניט געהאַט די העזה מאַרצושלאָגען אזא שאַרף מיטעל, אויב מען וואָלט נישט געלעבט אין דעם זיסען גלויבען, אז עס קען אויסגעפיהרט ווערען, ווען ניט באַלד, אין אונזערע טעג, איז אין דער ווייטערער צוקונפט, וואס מיר קאָנען האַפען מיט'ן אויג.

און ניט נאָך אונזערע פייערדיגע חסידים פון דער „צונויפגי־סונגס־טעאָריע, אפילו א סך פון זייערע פערביטערטע געגנער, די אידישע נאַציאָנאליסטען, גלויבען באמונה שלמה, אז דאָס לעבען

(* „פאָלק“ און „פרוינד“, 1906.

גאנצע רזיש-אירישע אינטעליגענץ האָט זיך געכאַפט פאר'ן קאַפּ און איז אַרויסגעלאָפּען, אַ צוטומעלטע, פון איהר קאַלטען, פינסטערען אַסימילאַציאָנס־ווינקעל.

וואו זענען אַהינגעקומען די טויזענדער אַרגומענטען און ראיות, אז דאָס אירישע פּאָלק איז שוין לאַנג פערשוואונדען, מוז פערשווינדען, זאָל פערשווינדען? אין וועלכע ביכער האָט מען אָב געפרעגט די אַנטראָפּאָלאָגיע, עטנאָלאָגיע, סאָציאָלאָגיע און שווינדאָלאָגיע (געשיכטס־פילאָזאָפיע בלע"ז), וואָס האָבען מיט איי־זערנע געזעצען פון דער וויסענשאַפט בעוויזען די ריכטיגקייט פון דעם אַסימילאַציאָנעם אידעאַל? וואָס ביכער! דאָס אירישע נאָציאָנאַל־געפיהל האָט זיך אַ צאָפּעל געטאָן, די אירישע לעבענס־ענערגיע האָט זיך פאַנאָרענערנערענט, און אונזערע טעאָרעטיקער לויפּען, פערסאָפּעטע, נאָך דעם לעבען און האָבען קיין צייט ניט צו בעווייזען די נויטיגקייט און קלוגקייט פון דעם, וואָס דאָס לעבען טוט. און אז איינער קומט צולויפּען מיט אַ שמחה: ער האָט געבראַכט אַרגומענטען, וואָס דערלאַנגען, ווי ער מיינט, מיט אַ גובערנאַטאָר אין זייט דער גאַנצער אַסימילאַציאָנער טעאָריע, בע־ווייזענדיג, אז דאָס אירישע פּאָלק קען ניט פערשווינדען, קוקט מען שוין אויף איהם מיט אַ גוט־מוטיגען שמייכעל:

— „ט'זיך אויסגעשלאָפּען! נורו, ווייז אהער, לאָז זיך וואַל־גערען, אפשר וועט צוניץ קומען"... דאָס לעבען האָט שוין איי־בערגעשריטען דעם אַסימילאַציאָנס־פּעריאָד אין רוסלאַנד. די ווי־דעראויפּלעבונגס־צייט בליהט שוין כמעט אומעטום, וואו אידען וואוינען, און איהרע ערשטע בלומען זעהט מען שוין דאָ, און דאָר טען אפילו אין אַמעריקא...

ברוך הוא, שפיעלט מיט אונז שטענדיג זיין „קאמער-קאמער-הוויז. נעה ווידער ארויס“... מען פערטרייבט אונז פון איין ווינקעל — ערשט, געלויבט איז זיין לעבער נאָמען! — עס איז שוין דאָ אן אנדער ווינקעל, וואוהין מיר קענען אנטלויפן. שלאָגט מען אונז אין רוסלאַנד, לויפן מיר אין די פּעראַייניגטע שטאַטען פון אמע-
ריקא, און ביז אין אמעריקא וועלען אַריבער די „האַניג-וואָכען“ פון דער אידישער עמיגראַציע און דער אַנטיסעמיטיזם וועט קומען צו זיך און וועט זיך צונויפקלויבען מיט די כוחות, וועט דאָס געדויערען ניט וועניגער, איידער די צייט, וואָס אונזערע האָניג-וואָכען האָבען געדויערט אין פוילען, און צו יענער צייט וועלען מיר קענען צוריק אַריבערלויפן אין די פּעראַייניגטע שטאַטען פון רוסלאַנד, אָדער קיין יאַפּאַן, אָדער אין איינע פון די שוואַרצע רעפּובליקען פון אפ-
ריקא. אַרץ-ישראל וועלען מיר, פערשטעהט זיך, אויסמירען מיט אלע כוחות, ווייל דער גאַנצער קונץ פון אונזער „קאמער-קאמער-הוויז“ שפיעל איז — מען זאָל זיך חלילה נישט אריינכאַפּען אין דעם ווינקעל...
אָהן ליצנות גערעדט, איז אונזער צווייאונג צווישען די פער-
שיעדענע פעלקער געווען איינס פון די היסטאָרישע מיטלען, דורך וועלכע אונזער פאלק איז פעהיט געוואָרען פון די ארבע מיתות בית-דין, וואָס זענען געלעגען — און ליגען נאָך אפשר ער היום — אָנגעגרייט פאר אונז אין אלע לענדער, ביי אלע פעלקער.

אָבער בעת מען רעדט וועגען פערשווינדען פון דעם אידישען פאלק און בפרט ווען מען הערט דעם „צונויפגיסער“ ריידענדיג וועגען דעם, מיינט מען דערביי ניט דעם געוואלטזאמען טויט דורך פרעמדע אַכזריות, נאָר דעם נאַטירליכען טויט דורך פרעמדע איידעלקייט און אייגענעם וואוילטאָג. עס וועט זיין א צייט, — און זי נעהענטערט זיך צו אונז מיט ריעזען-שריט, — ווען די ביזע ווינטען וועלען אויפהערען, די זון פון מענשען-לעבע וועט בע-
שיינען די וועלט, און דער אידישער וואַנדערער, וואָס האָט זיך אין דעם שלעכטען וועטער שטאַרקער איינגעוויקעלט אין זיין נאַציאָנאַל-
לען מאַנטעל, וועט אַ דערווארימטער, מיט שמחה אַראָבוארפען איהם פון די אַקסלען, צוברעכען דעם וואַנדער-שטעקען, צעוואר-
פען זיך אין דער לענג און אין דער ברייט און צושטאַלצען ווערען

פון דעם אידישען פאָלק אין גלות הענגט אויף אַ האָהר, אז דאָס נאָנצע אידישע פאָלק שטעהט אין סכנות נפשות, און אויב עס זאָל אונז חלילה נישט איינגעבען זיך, אָט דוקא שוין, אויפ'ן שטעל אַרויסרייסען עס פון גלות, — מעגען מיר זיך זעצען שבעה נאָך אונזער נאציאן.

איך וויל אין מיין היינטיגען אַרטיקעל ניט אַריינלאָזען זיך אין אַ חסירה, אויב עס וואָלט געווען אַ יושר, אז דאָס אידישע פאָלק זאָל לגמרי פערשווינדען, אָדער עס וואָלט געווען בעסער, סיי פאר אונז, אידען, ווי פאר דער גאנצער מענשהייט, אז דאָס אידישע פאָלק זאָל זיך פערשאַפען די מעגליכקייט צו לעבען אַ נאָרמאַלעם פאָלקס־לעבען, מיט אלע מענשען צוגלייך. היינטיגס מאָל אינטערעסירט מיר נאָר איין פונקט, וועלכען עס האָבען בשותפות די „צונויפגיסער“ און די בחפזונ'דיגע נאציאנאליסטען, — זייער שותפות'שער גלויבען, אז דאָס לעבען פון דעם אידישען פאָלק האַלט זיך אויף אַ האָהר.

געוויס קען מען ניט לייקענען, אז דאָס לעבען פון יעדעם איינצעלנעם אידען אין גלות שטעהט אין סכנות נפשות, ניט נאָר איצט אין רוסלאַנד, נאָר כמעט אומעטום אין אלע לענדער, וואו אידען וואוינען אין מאַסען, צווייהט און צושפרייט צווישען פרעמדע פעלקער. קיינמאָל קען מען ניט זיין זיכער, אז עס וועלען נישט, כמעט ווי פון העלער הויט, אויפהויבען זיך ביזע ווינטען, וואָס וועלען דאָ אָדער דאָרטען פונאָנדערבלאָזען די אייביגע שנאה צו אונזער פאָלק צו אַ גהינס'שען פייער פון שתיטות און הריגות, אין וועלכע אַ צאָהל אידען וועלען פאלען פאר אַ קרבן מעהר נישט ווי דערפאר, וואָס זיי האָבען געטאָן די גרויסע נאַרישקייט זיך אויס־צוקלייבען אידישע עלטערען. אָבער אזעלכע הריגות, ווי גרויס עס זאָל ניט זיין די צאָהל פון זייערע קרבנות, קענען קיינמאָל נישט אויסראַטען אונזער פאָלק. מיט'ן שווערד קען מען אונז נישט ביי־קומען. צום גליק אָדער צום אומגליק זענען מיר צווייהט און צו־שפרייט אין פערשיעדענע לענדער, און עס איז זיך זעהר שווער פאַרצושטעלען, אז אלע פעלקער זאָלען ווען עס איז מאַכען יד אחת, אויסצופיהרען די טייוועלשע פאנטאזיע פון דעם אלטען חז"ל: „להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים ביום אחד.“ דער גלות,

אייזקאלטער אטמאָספערע, אין וועלכער איהם איז אויסגעקומען צו לעבען. און אומעטום, וואו די אטמאָספערע פלעגט ווערען פריינדליכער און ווארימער צו איהם, פלעגט אלץ שטארקער ווערן זיין אייגענע נאציאָנאלע שאפונגס־קראפט, מיט אלץ מעהר התמדה פלעגט עס אויסבויען אָט דעם קינסטליכען בנין פון קבלה, למדנות און שולחן־ערוך, וואָס האָט איהם געגעבען די מעגליכקייט צו פיהרען זיין אוננאטירליכען און נישט־נאָרמאלען לעבען פון א נאציאָן אָהן א לאַנד און וואָס וועט קענען אינגאנצען אַראָבעטראַגען ווערען ערשט דעמאָלט, ווען עס וועט ווידער קענען לעבען א נאָר־מאלעם, נאציאָנאלעם לעבען ווי אלע פעלקער.

די גרעניצען פון מיין היינטיגער ארבייט דערלאָזען מיר ניט, נאָכאמאָל אויפצונעהמען דעם קריגע אנטקעגען דעם נאָר־וואָס דער־מאָהנטען „כלל גדול“ פון דער אידישער געשיכטע. לאָמיר לאָזען די געשיכטע אָן א זייט און גוט צוקוקען זיך צו דעם, וואָס קומט פאָר פאַר אונזערע אויגען אין אונזער אייגענער צייט.

אין קיין לאַנד, וואו אידען וואוינען, איז נאָך דאָס אידישע פאָלק ניט פערשוואונדען און אויב עס איז דאָ א לאַנד, וואו פון דעם אידישען פאָלק האָט, לויט אלע טעאָריען פון דער אסימילאציע, נישט בעדראפט בלייבען א שריד ופליט, איז דאָס געוויס האָר־לאַנד. האָלאַנד האָט פריינדליך געעפענט איהרע אָרעמס פאַר די אידען נאָך מיט א פאָר הונדערט יאָהר צוריק, און זיי האָבען דאָר־טען קיין איינמאָל נישט קיין איין איינציגע „גזירה“ ניט געהאט אויסצושטעהן. דער האָלענדישער קעניגליכער הויף — קעניגליכע הויפּען זענען כמעט אומעטום דער אָרט, פון וועלכע עס ווערען אַרויסגעלאָזען די בייזע אַנטיסעמיטישע שטורס־ווינטען, — דער האָלענדישער קעניגליכער הויף האָט אויסגעארבייט א טראַדיציע פון אידען־לעבע, וואָס האַלט אָן ביז אויף אונזערע טעג. אלע יאהר מאכט דער קעניג אָדער די קעניגין אן אָפיציעלען וויזיט אין די אידישע שוהל פון אמסטערדאַם, כדי יאָהר אויס, יאָהר איין צו פערזיכערען די אידען, אז די פריינדשאפטליכע געפיהלען צו זיי זענען ניט אויסגעלאָשען אין די הערצער פון די הערשענדע פון דעם הויז אַראַניען. בעת אין רוסלאַנד האָבען זיך פונאָנדערגע־ברענגט די ערשטע מהומות געגען אידען, אין דער צייט פון אלעס־

פאר תענוג, ווי עס ווערט צושמאלצען אויפ'ן הויף א פערוואלנערט, מיט שמוץ בעדעקט שטיקעל איין, ווען דער הויף ווערט ריין גע- מאכט און די פרעהליכע זומערשטראהלען רינגלען עס ארום און קושען איהם אויס די קאלטקייט פון זיין הארצען.

אייגענטליך, איז אָט דער געדאַנק מעהר נישט ווי דער איננס- טער זוהן פון דעם אַלטען געדאַנק, וואָס כמעט אַלע געשיכטס-שריי- בער פון דעם אידישען פאָלק האָבען געוואָלט בעווייזען דורך די פאקטען פון דער געשיכטע, און וואָס זאָגט מיט גרויס גרלות, אז זינט עס איז געפאלען די אידישע מלוכה, איז מיט איהר אויף אָבגעשטאַרבן דאָס אידישע פאָלק, און אז דאָס אידישע פאָלק איז די גאַנצע צייט ארומגעגאנגען ווי א טויטער אין כּף הקלע דערפאר, ווייל די ערד האָט עס ניט גענומען, ד. ה. ווייל די איינוואוינער פון דער ערד האָבען עס שטענדיג ארומגעטריבען פון איין אָרט צו דעם צווייטען. דער איד האָט זיך דערהאלטען דורך זיין אָבגע- זונדערטקייט פון אַלע אנדערע פעלקער, און די אָבגעזונדערטקייט זיינע איז געוואקסען דאָרטען און יעמאָלט, וואו און ווען מען האָט עס רודף געווען, און פלעגט ווערען שוואכער אָדער כמעט אינגאנצ- צען פערשווינדען דאָרטען און יעמאָלט, וואו און ווען דאָס ארומיגע לעבען איז געווען פריינדליך צו איהם.

נאָך אין דעם יאָהר 1887 בין איך אין א רוסישער אַרבייט : „געדאַנקען איבער דעם געשיכטליכען גורל פון'ס יודענטום“) ארויסגעטרעטען אנטקעגען אָט דעם כלל, וואס איז ארויסגעשטעלט געוואָרען פון די אסימילאַציאָנע געשיכטס-שרייבער און איז אַריבער- גענומען געווארען כמעט פון אַלע פאַרשער פון דער אידישער גע- שיכטע. איך האָב מיט היסטאָרישע פאקטען מיך געמיהט צו בעווייזען, אז דאָס אידישע פאָלק האָט זיך דערהאלטען אין גלות ניט דערפאר, ווייל די געשיכטע האָט עס שטענדיג געהאלטען אויפ'ן אייז אין א צושטאַנד פון אייביגער פערפראָרענקייט. דאָס אי- דישע פאָלק האָט זיך ניט נאָר ערהאלטען אין גלות, נאָר אויך גע- לעבט און זיך ענטוויקעלט, און האָט ארויסגעבראכט גרויסע דענ- קער, מענשען פון וויסענשאפט און פאָעטען, ווייל עס האָט געהאַט גענוג נאַציאָנאַלע לעבענס-ענערגיע אין זיך, אויסצואַרבייטען אַן אייגענע אינווייניגסטע ווארימקייט, וואס זאָל עס בעשיצען פון דער

דורכגעפיהרט געוואָרען און וואו די אסימילאציע איז נאָך ניט דער-
גאנגען אזוי ווייט.

און ווי אין דער אמת'ן ווילט איהר, אז עס זאָל פערשווינדען
די וואַנד צווישען אידען און אנדערע פעלקער? דורך וועלכע כחות,
האָפט איהר, וועט די שייד-וואַנד צוריסען ווערען?

דאָס איינציגע מיטעל, אידען זאָלען
פערשווינדען איז — יעדער איד זאָל געה-
מע אַ גויש ווייב, יעדע אידישע טאכטער
זאָל חתונה האָבען פאַר אַ ניט-אידען. קאָנט
איהר דאָס ניט אויספיהרען, קוים דערלאָזט איהר, אָדער איהר מוזט
דערלאָזען, אידען זאָלען זיך מתחתן זיין צווישען זיך, וועלען אייך
ניט העלפען אַלע סגולות פון דער אסימילאציע; די אידישע ראסע
וועט בלייבען און מיט איהר וועט אויך בלייבען דער גרויסער רא-
סע-אונטערשייד צווישען דעם איד און דעם ניט-איד, די אייביגע
וואַנד, וואָס טיילט איהם אָב פון די אנדערע פעלקער און וואָס
לאָזט איהם ניט פערשווינדען.

איך געדענק איצט ניט, אויף וועלכע פון די מיטעלמעדעראני-
לען עס לעבען אַ פאָר טויזענד אידישע משפחות, וואָס האָבען נאָך
אין דער צייט פון דער אינקוויזיציע אָנגענומען דעם קאטאלישען
גלויבען. אין אַלץ זענען זיי געוואָרען גלייך צו זייערע אַרומיגע
שכנים: אין דער שפראך, אין דער אמונה און די מנהגים. און
פונדעסטוועגען זענען זיי ניט פערשוואונדען, פונדעסטוועגען זענען
זיי געבליבען פערשיעדען פון זייער אַרומיגע שכנים, ווי עס זענען
פערשיעדען צום ביישפיעל דער אירלענדער פון דעם ענגלענדער, אַנט-
קענען וועלכען ער קעמפפט איצט פאַר פאָליטישע אויטאָנאָמיע. די
אידישע קריסטען זענען געבליבען נאָך זייער ראסע נאָך אידען, ווייל
זיי האָבען זיך נישט מתחתן געווען מיט די ניט-אידען, ווייל אַ
פעלקער-צונויפגיסונג איז נאָך מעגליך אויף דעם יסוד פון ראסע-
פערמישונג, אויף דעם יסוד פון אויסגעמישטען חתונה-האָבען, און
אויף וויפיעל איך קאָן נאָך האַפען מיט'ן אויג די איצטיגע לאַגע
און די ווייטע צוקונפט, זעה איך אין ערניץ נישט קיין
איינאיינציגע קראפט, וואָס זאָל קאָנען אויף אַ
נאטירליכען אופן פיהרען דערצו — אידען זאָלען זיך געהמען מיט

סאָנדער דעם דריטען, איז ווילהעלם דער דריטער פון האָלאַנד עקסטראַ געקומען מנחם־אָבל זיין דאָס אידישע פּאָלק און עפענט־ליך ערקלערען, אז „ווילהעם דער דריטער איז ניט אלעקסאָנדער דער דריטער“. די אידען זענען אויך שוין פון לאַנג אָן אויסגע־גליכען געוואָרען אין אלע זייערע רעכט מיט די האָלענדער; דער איד האָט שוין פון לאַנג אָן אָנגענומען די האָלענדישע שפּראַך און האָט ניט קיין אייגענעם זשאַנגאָן, — און אידען וואוינען דאָר־טען אין זעהר אַ קליינער צאָהל, — קורץ, האָלאַנד איז דער אי־דישער גן־עדן, ווי עס קען זיך נאָר אויסמאָלען די היציגסטע פּאָנ־טאָזע פון אַ „צונויפגיסער“.

האָבען זיך דאָרטען די אידען צונויפגעגאָסען?

פּאָהרט אַריבער קיין האָלאַנד מעהר נישט ווי אויף אַ פּאָר טעג, שפּאַצירט זיך דורך דאָס געטאָ פון אַמסטערדאַם, דורך דאָס געטאָ פון ראָטערדאַם, און עס וועט אייך קאַלט ווערען אין די אָדערען. סטייטש: מעהר נישט ווי הונדערט טויזענד אידען אין גאַנץ האָלאַנד, וואָס ריידען אַ שטענעם האָלענדיש — און זיי לעבען גאָרניט צווייהט. ניט פונאַנדערגעוואָרפּען איבער'ן גאַנצען לאַנד, נאָר צונויפגעהויקערט אין צוויי גרויסע געטאָס! און נאָך וואָס פאַר אַ לעבען! בערדיטשעו און העסטער סטריט אין ניו־יאָרק זענען אַ גאָלד־לגבי די איינגקייט, דעם שמוץ, דער אָב־געשלאָסענקייט און פערלאָזענקייט, וואָס הערשט אין דער רייכסטער, געבילדעטסטער און אַסימילירטער אַמסטערדאַם...

מילא, וועגען די גרויסע גליקען, מיט וועלכע די אַסימילאַציע האָט אונז בעשערט אומעטום און בפרט אין האָלאַנד, וועלען מיר ווען עס איז ריידען באַריכות. איצט איז אונז וויכטיג צו בעווייזען, אז די אַסימילאַציע, די אויסערליכע אויסגלייכונג מיט דעם האָלענדער און די בעסטע בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג, וועלכע עס קען נור געבען אויף דער וועלט, האָט ניט געפיהרט צו „צונויפ־גיסונג“, צו אויסמישונג מיט דער איבעריגער בעפעלקערונג. צוויי־שען אידען און ניט אידען שטעהט אלץ נאָך אַ וואַנד, וואָס שייַדט זיי אָב איינע פון די אַנדערע, אַקוראַט אזוי גוט ווי אין אלע אַנדערע לענדער, וואו די גלייכבערעכטיגונג איז נאָך ניט אינגאַנצען

בען אזוי, אז זיינע געפיהלען זאלען ניט שטארק ליידען, אז איהם זאל זיך „היימישער פיהלען“.

אין ניו יארק, צום ביישפיעל, זענען דא ניט נאך אידישע געה-טאם, נאך אויך „געהטאם“ פון אנדערע נאציאנען: פראנצויזען, דייטשען, איטאליענער, חינוער א. ז. וו., וואס זענען אויסגעוואק-סען אויף דעם נאטירליכסטען אופן אין דער וועלט, אויף דעם כלל גדול פון דער מענשליכער פסיכאלאגיע און סאציאלאגיע, וועלכען איהר וועט קיינמאל נישט קאנען אויסראטען, — דעם גרונדזעצן, וואס זאגט, אז יעדער מענטש זוכט צו לעבען צווישען זיינסגלייכען.

און א חוץ דער אלגעמיינ-מענשליכער טבע, וואס דיקטירט יעדעס פאלק צו בויען געהטאם אין דער-פרעמד, זענען דא ביי דעם אידישען פאלק נאך אנדערע מעלות אדער חסרונות, — ווי איהר ווילט, אזוי קוקט אויף זיי, — וואס דערלאזען ניט, אז עס זאל צו-מאהלען ווערען אויף מעהל, עס זאל אינגאנצען פולוועריזירט און פערטיילט ווערען אין גלייכע חלקים אויף דעם גאנצען שטח פון דעם לאנד, אין וועלכען עס וואוינט. ערשט עס, זיין רעליגיאן. איהר מעגט זיין אונצופריעדען מיט יעדער רעליגיאן בכלל און מיט דער אידישער בפרט, אבער מודה זיין מוזט איהר, אז זי איז נאך עד היום א גרויסע מאכט, וואס שפיעלט נאך אפשר די גרעסטע ראליע אין דעם לעבען פון די מאסען. 500 יאהר קאמפף אהן אנאויפהער אנמקענען דעם קאטאליציזם, צום ביישפיעל, האט געוויס אבגע-שוואכט זיין שטארקע פאליציי-קראפט איבער דאס לעבען פון די קאטאלישע פעלקער, עס האט אבער איהם ניט אויסגעריסען מיט די ווארצלען און האט ניט געקאנט ניט דערלאזען, אז ער זאל זיך צופאסען צו דער נייער וועלט מיט איהרע נייע פאדערונגען און אז ער זאל אויסוואקסען אין א נייער פארם, מיט נייע לעבענס-ענערגיע דוקא אין דעם געבילדעטסטען ניינצעהנטען יאהרהונדערט. אויב די רעליגיאן וועט ווען עס איז פערשווינדען, וועט דאס זיין לאנגלאנג נאך דעם, ווי די סאציאלע איבערקעהרעניש אין דעם לעבען פון די פעלקער וועט געבען יעדען מענשען די מעגליכקייט אָנצוועזטיגען זיך מיט דער וויסענשאפט און דעם פרייען געדאנק. און מיט דעם פערשווינדען פון דער אידישער רעליגיאן אין גלות איז נאך א האר-כערע שאלה, איידער מיט דעם פערשווינדען פון יעדער אנדער רע-

אלע כלים פאר פערמישטע חתונות, כדי איין מאָל פאר אלע מאָל פטור צו ווערען פון זייער זיין אויף דער וועלט. איך זעה, אדרבה, א גאנצע מחנה פון „אייזערנע קרעפטען“, וואָס דערלאָזען איהם ניט דערצו, וואָס פער'משפט'ן איהם אויף אייביג (ד. ה. אויף א לאנגע און לאנגע צייט פון יאָהרהונדערטען) צו בלייבען דאָס, וואָס ער איז, — א איד, — אויב דאָס געפעלט אייך אָדער נישט.

איינע פון די שטארקסטע קרעפטען, וואָס האַלטען אויף דעם אידען אויף אין דער איצטיגער צייט און לאָזען איהם ניט צונויפֿ- מישען זיך מיט די פרעמדע, איז דאָס לעבען אין די געהעמס. דאָס איז ניט נאָר אַ א י ד י ש ע „מדה מגונה“, ווי א סך אידישע אַנטיסעמיטען מיינען, וואָס די אידען זעהען אומעטום צו וואוינען צווישען אייגענע ברידער. יעדעס אַנדער פאָלק, וואָס שיקט אַרויס גרויסע מאַסען אין עמיגראַציע, האָט דיזעלביגע טבע. אין דער פרעמד פיהלט מען זיך פרעמד; דו בענקסט נאָך דער היים און דו זוכסט אויף אַ היימישען מענש, וואָס פערשטעהט דיין שפראַך, דיין לאַגע, דיין עלענדר. מען וויל וואוינען אין שכנות, כדי מען זאָל זיך קאָנען עפטערס זעהן, עפטערס דרוכריידען זיך וועגען נייעס פון דער היים, אַריינגעהן אין אַ שענקעל טאַקע צו אַן אייגענעם גוטען ברודער און דערקוויקען זיך מיט אַ ביסעל היימישער משקה. דער אויסגעטראַכטער „האַמאָ קאָסמאָפאָליטיקוס“ (קאָסמאָפאָליטישער מענש), וועמען עס איז גוט אומעטום, וועמען יעדע שפראַך קלינגט מיט דערזעלביגער זיסקייט אין די אויערן, און יעדעס לאַנד און יעדער מענש האָבען דעמזעלביגען חן אין די אויגען, — אזא בריאה משונה איז זעהר זעלטען אין לעבען און קומט נאָר פאָר אָדער צוויי-שען אַרומרייזענדע קאָמיסיאָנערען, אָדער צווישען פער'חלומ'טע ראדיקאלע בטלנים, וואָס האָבען ניט קיין ח ו ש ה ט ב ע, קיין געפיהל פאר דאָס ווירקליכע לעבען, מיט זיינע מיליאָנען פערשיע-דענע פארבען, געפיהלען, שטימונגען, שאַטירונגען, פון וועלכע דעם מענשענ'ס נשמה ווערט געשפּייזט און פון וועלכע זי קלויבט אויס אינסטינקטיוו די, וואָס פאַסען איהר בעסער איידער אלע. אַ לע- בעדיגער מענש האָט אַ געפיהל, וואָס איז איהם ניט אלע מאָל קלאָר, צו זיין היים, צו זיין שפראַך, צו זיין פאָלק, צו זיינע קינדער, זיינע עלטערן, זיינע קרובים, — דעריבער זוכט ער אינסטינקטיוו צו לע-

אַרומיגע פּעלקער. אויף ווי ווייט עס קאָן געהן אַזאַ אַסימילאַציע, און וועלכע גליקען מיר וועלען דערביי כאַפּען, אַרום דעם וועלען מיר ריידען אַן אַנדערס מאָל. דערווייל איז נויטיג שטענדיג צו האָבען אין זינען, אַז די גרויסע מתנה וואָס די אַסימילאַציע האָט אונז געוואָלט בריינגען — די אויסהיילונג פון אונזער קאָפּ וועהטאָג דורך אַראַבשלאָגען דעם קאָפּ, אַז די גרויסע מתנה, די „צונויפגיסונג“ האָט זי אונז נישט געבראַכט און קאָן אונז נישט בריינגען, ווייל זי קאָן נישט אָבשאַפּען די קרעפטען, וואָס צווינגען דאָס אידישע פּאָלק צו לעבען צווישען זיך און זיך צו מתחתן זיין צווישען זיך, און ווען איך הער, ווי יונגע-לייט שרייען צו אונז, אַז די איי-זערנע צייט, וואָס פּאָהרט אויף אַנ'אייזערנעם רייטוואָגען, לויט איי-זערנע געזעצען, מוז מיט איהרע אייזערנע הענד צומאָהלען אונז אויף שטויב און רויך, און ווען זיי פרעגען אונז: מיט וועלכע קרעפטען ווילט איהר פּערהיטען דאָס אידישע פּאָלק פון פּערשווינדען דען? בעטען מיר זיי אַראַבצושטייגען אויף אַ ווילע פון דעם שפיץ פון זייער אייזערנעם אייפּעל-טורם, וואו זיי בריינגען צו זייערע טעג אין איינשטודירען דעם גאַנג פון די היסטאָרישע שטע-רען און מזלות, און אַ ביסעלע נעהענטער צוקוקען זיך צו דעם, וואָס עס קומט פאַר אין דעם ווירקליכען לעבען פון דעם איי-דישען פּאָלק, און מטריח זיין זיך אונז צו בעווייזען, מיט וועלכע „אייזערנע“ קרעפטען האָפען זיי צו מאַכען פּערשווינדען אַ פּאָלק, וואָס האָט אָבגעלעבט 2,000 יאָהר אין גלות און אויסגעארבייט טוי-זענדערליי אופנים, ווי צו דערהאַלטען זיין אייגענעם נאַציאָנאַלען קיום.

ניין! נישט וועגען פּערשווינדען אָדער נישט-פּערשווינדען פון דעם אידישען פּאָלק דאַרפּען מיר ריידען און מתוכה זיין זיך, — קיין קראַפט אין דער וועלט קאָן אויף אַ לאַנגע און אַ לאַנגע קייט פון דורות נישט מאַכען פּערשווינדען דאָס אידישע פּאָלק, — נור וועגען דעם דאַרפּען מיר זיך נישט מישב זיין און בעקלערען, ווי דאָס אידישע פּאָלק זאָל ווייטער לעבען: זאָל עס נאָך ווייטער אומגעהן כּהי-קלע ווי ביז אַהער, אָדער עס זאָל ענדליך אַרויף אויף אַ גליי-כען ריכטיגען וועג, וואָס זאָל עס פיהרען צו אַ געזונדען לעבען מיט מענשען גלייך, צו לאַנד און פרייהייט...

ליגיאָן ביי יעדעם אנדערן פּאָלק דערפאַר, ווייל די אידישע רעליגיאָן איז געוואָרען צו איינעם פון די וויכטיגסטע מיטלען, מיט וועלכען דאָס אידישע פּאָלק קעמפּט אין גלות פאַר זיין נאַציאָנאַלען קיום, כמעט מיט דערוועלביגער וואונדערבאַרער עקשנות, מיט וועלכער יעדע לעבעדיגע בריאה קעמפּט, לויט דאָרווין, פאַר די דערהאַלטונג פון איהר מין.

ווי די מעשה איז, די אידישע רעליגיאָן איז דאָ און זי נורטיגט דעם אידען צו לעבען אין א גהעמאָ, וואו ער זאָל קאָנען האָבן בען אין נאָהנטער שכנות זיין כשר'ע פלייש־קראָם, זיין כשר'ע עסענוואַרג־קראָם, זיין בעקער, זיין רב, זיין מקוה, זיין חברה קדישא, זיין חברה גמילות־חסדים, און אזוי ווייטער, און אזוי ווייטער.

און דערנאָך, דער אַנטיסעמיטיזם, וואוירנען צווישען פרעמדע איז פאַר דעם אידען ניט נאָר "ניט־היימיש", — עס איז נאָר פשוט א סכנות־נפשות אין דעם גראָבסטען פשט פון דעם וואָרט. ער פיהלט, אז אומעטום לויערן אויף איהם פייגד, אז אומעטום און צו יעדער צייט קאָן ער פאַלען פאַר א קרבן פון דער אַנטיסעמיטישער רציחה, וואָס קאָן פלוצלונג פונאַנדערגעקאָכט ווערען ביי דעם ערשטען בעסטען „שכן“.

בלייבען אָבער די אידישע מאַסען וואוינען אין די גהעמאָס און לאָזט זיי דער אַנטיסעמיטיזם ניט צו אַריינצודרינגען אין דאָס פאַרמיליען־לעבען פון דער ניט־אידישער בעפעלקערונג — און דאָס טהוט ער אַפילו ביי די געבילדעסטע קריסטען אנטקעגען די געבילדעסטע אידען, — מוז, ווען מען קוקט ניט אויף קליינע אויסנאָהד מען, דער איד זיך מתחתן זיין מיט דעם אידען, מוזען אידישע חתנים זיך טרעפּען על פי רוב מיט אידישע כלות און די האָפּנונג, אז יעדע חנה זאָל חתונה האָבען מיט איהר אייוואַנען און יעדער משה זאָל געפינען זיין זיווג אין זיין מאַשען, צוגעהט, ווי א ליכטער טוי... בלייבט אָבער דער זיווג פון משה'ן מיט חנה'ן און פון מאַשען מיט אייוואַנען, קאָנען מיר קיינמאָל ניט פטור ווערען פון דער אידישער ראַסע, און מיט איהר אויף פון דעם אידישען שאַלק.

העכסטענס, וואָס עס קאָן זיך איינגעבען דער ציוויליזאַציע און דער פרייהייט, איז צו אַנטיסעמיטיזם דאָס אידישע פּאָלק, דאָס הייסט אויסצופאַרבען די אידען מיט די פאַרבען פון די

אויף דער ערד, פאר דער אָנגעפֿייערטער „הרובע“, מיט די הענר אַרומגענומען די קניה. איך זעה זיין ערנסט געזיכט, זיין שפּיצִיג־גראָה בערדיל „אַל־אַמעסיטאָ“.

נאָך אַ לאַנגען, לאַנגען שמועס, מכה דעם, צי דער סאָציאַל־ליזם קאָן ווען עס איז מקוים ווערען, האָט ער מיר דערצעהלט אַ מעשה'לע:

„... אז דער רב־נוֹר־שֶׁל־עוֹלָם האָט בעשאַפֿען אונזער וועלטיל, האָט ער איבערגעגעבען די גאַנצע פֿיהרונג דעם יצר־טובֿ און דעם יצר־הרע און אַליין איז ער אַרויף אויף דעם זיבעטען הימעל, וואוהין עס זענען צו איהם דערגאַנגען די זיסע „אַל מלֶךְ עֲלִיוֹן'ס“, וואָס די צופֿרידענע און גלויביגע ערד פֿלעגט איהם שיקען אַרויף.

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז איז אָבער דער ליעבהאַרציגער, זי־סער נגון אָבערשוואַכט און כמעט אינגאַנצען פֿערשטומט געוואָרען. אויפֿגעחאַפֿט האָט זיך דער בעשעפֿער פון דער שטילקייט און מיט פֿערוואַנדערונג זיך צוגעהערט צו דער ערד: וואָס איז מיט איהר אַזוינס געשעהען? אַנדערע ליעדער קלינגען אין דער לופֿט, פון וועלכע ער פֿערשטעהט ניט אַ וואָרט. מען דאַרף אַ קוק טהאָן, וואָס דאָרט קומט פֿאַר... אפֿשר דאַרפֿען די מענשעלעך ווידער אַ קאַלטע וואַנע, ווי אין דעם דור המבּול.

און ער לאָזט זיך כביכול אַראָב אויף אונזער זינדיגע ערד. צו וועמען געהט מען צוערשט? געוויס, צו דעם יצר־טובֿ. טאָג אַויס, טאָג איין איז דער רב־נוֹר־שֶׁל־עוֹלָם אומגעגאַנגען, זוכענדיג דעם יצר־טובֿ'ס וואוינונג, און ער האָט זיך ביי קיינעם ניט גע־קאָם דערפֿרעגען, קיינער האָט זיין נאָמען ניט געהערט.

„און דער יצר־הרע, ווייסט איהר, וואו ער וואוינט?“ פֿרעגט דער רב־נוֹר־שֶׁל־עוֹלָם.

„מיר ווייסען, מיר ווייסען! אין פֿאַרז, אין פֿאַרז!“ הערען זיך פֿריידיגע שטימען פון אַלע זייטען: „קומט, מיר פֿאַהרען טאַקע אַהין, נאָך פֿרישע עבירות“.

אין אַ גרויסען פֿאַלאַץ האָט ער געוואוינט, ווי אַ גראַף, דער יצר־הרע, און ער האָט פֿיין אויפֿגענומען זיין האַר און בעפעהלער. גאַנצענע טעג איז ער מיט איהם אומגעגאַנגען איבער זיינע פֿאַב־ריקען און וואַרשטאַטען, וואו עס ווערען אויסגעאַרבייט אַלע סאָר־

טעריטאריאליות במזמן אדער אויף בארג

1.

„דער טעריטאריאליות איז א וואוילע זאך. זיין צרה איז נאָר, וואָס ער קאָן קיינמאָל ניט אויסנעפיהרם ווערען אין לעבען; ס'איז אפשר א שעהנער, נאָר פאנטאסטישער חלום, וואָס רייסט אָב דעם מענשען פון דער ווירקליכקייט און פערשלעפט איהם אין עולם התהו; דעריבער בריינגט ער מעהר שאַדען, איידער נוצען, דעריבער מוז מען קעמפפּען אנטקעגען איהם“.

אזוי הער איך אָפט רעדען א טייל פון אונזערע גענער, און שטענדיג, ווען איך הער דאָס, דערמאָנט זיך מיר א מעשה'לע, וואָס מיר האָט אן עלטערער קלוגער איד אמאָל דערצעהלט.

דער עלטערער איד האָט געהערט צו דעם מין אויפגעקלערטע מענשען, וואָס זענען שוין אַרײַן „ראשו ורובו“ אין די היינטיגע וועלט, מיט די איצטיגע געדאַנקען און אירעאלען, אָבער וואָס זענען נאָך מיט די פיס געשטאַנען אין דער אַלטער איריש-קייט. איך בין זיכער, אז ער איז אין זיינע געדאַנקען געווען כמעט אַנאַטעאיסט, אָבער איך בין אויך זיכער, אז ער האָט געהאַט דעם גרעסטען תענוג, ווען איהם פלעגט זיך איינגעבען אַריינצוכאַפּען א רעכטען „תקון חצות“ אָדער אַכריכטען א פיינעם „יום כפור קטן“, אָבער נאָר וואָס א פיינער הייסט.

וועגען סאָציאַליזם האָב איך מיט איהם גערעדט, וועגען דעם סאָציאַליזם, וואָס האָט איהם גופא א רייב געטהאָן די זייטען, אָבערהענדיג ביי איהם א זוהן פון דריטען קורס מעדיצין און פערשליידערענדיג איהם ערגעץ, ווער ווייסט וואו, אין „וואָס-טאָטשנע“.

ווי היינט זעה איך פאַר מיר זיין צונויפגעהויקערטע פיגור

(*) „פאלק“ און „פריינד“, 1906.

נלעט דעם בלאַנדען קאָפּ פון זיין געליעבטען מלאַך, און אפילו דער יצירהרע האָט אין פערלענגענהייט אַרױפגערוקט דעם צילינדער אויפ'ן שטערן, האָט אַרױסגעשלעפּט פון פראַק אַ פאַרפיומירט נאָרטיכעל און גענומען מיט די הענד אין ראָזעווע הענטשקעס אויסרייבען דעם גילדענעם פענס-נע.

„ניין, מיין געליעבטער! אַוועקגעהן פון פלאַץ מאָר מען ניט, דאָרטען וואו מען איז, דאָרף מען קעמפּפּען... קעמפּפּען ביז צוילעצט“, האָט דער רבונרשלי-עולם געזאָגט צום יצר-טוב. „אַבער ווי אזוי קומט דאָס, אז דיינע עסקים געהען אזוי שלעכט?“

„וואָס איז דער חידוש?“ מישט זיך אַרױן אין געשפרעך דער יצירהרע: „צו פיהרען אַן עסק דאָרף מען האָבען קענטעניש און וויסענשאַפט. איך בין אַ געבילדעטער, האָב אויסגעשטודירט אלע אוניווערזיטעטען, דערפאַר ווייס איך צו נעהמען דעם עולם! ער אָבער ווייסט מעהר נישט, ווי די ר' אמות פון פרומקייט“...

„ניט אין דערינען ליגעט מיין צרה, וואָס איך בין ניט גע-בילדעט“, האָט געענטפערט דערויף דער יצר-טוב: „די צרה איז, וואָס דו, אַלמעכטיגער, האָסט אונז געלאָזען קעמפּפּען ניט מיט גלייכע כלי-זין. דעם יצירהרע האָסטו געגעבען די מעגליכקייט צו צאָהלען מיט מזומן: פאַר יעדע עבירה, וואָס דער מענש טהוט, בעקומט ער אויפ'ן שטעל דאָס געצאָהלט, די הנאה. איך אָבער מוז שטענדיג האַנדלען אויף קרעדיט: „ווער איצט אויסגעריסען, זאָג זיך אָב פון אלע תענוגים, וועסטו דעמאָלט, שפעטער, אין אַ סך צייט אַרום, האָבען אַ ליכטיגען גן-עדן“. דעריבער איז מיין בקשה צו דיר, אַלמעכטיגער גאָט: אויב דו קאָנסט ניט אַוועק-נעהמען מיך פון דאָנען, מאַך לבל-הפחות, איך זאָל קאָנען קאָנסור-רירען מיט דעם יצירהרע אין דעם פּרט פון מזומן. מאַך, אז אלע מצוות זאָלען דאָ אויף דער וועלט זיין פערבונדען נאָך מיט שטאַר-קערע תענוגים, איידער עבירות. מאַך, אז אָבזאָגען אַ קאפיטעל תהילים אָדער אַבפאַסטען אַ תענית, זאָל ברױנגען ניט קיין קלע-נערע הנאה, איידער — איך וויל ניט אַרױסריידען פון מיין מויל“...

„מזומן... מזומן...“ האָט געענטפערט דער רבונרשלי-עולם: „קיין מזומן איז שוין אפילו אויפ'ן הימעל ניטאָ. נאָר איך קאָן

טען עבירות, איינע זיסער פאר די אנדערע, איינע פערדערליכער פאר די נשמה, איידער די אנדערע.

אין גרויסע ביכער, ווי גמרא'ס, זיינען געווען פערשריבען די נעמען פון דעם יצירהרע'ס קונדען, און ביי א סך פון די נעמען איז געשטאנען דער טיטל: „הגאון המופלג, אדמו"ר". „און ווי געהט דאס דעם יצר-טוב? מאכט ער עפעס גוטע געשעפטען? הערסטו פון איהם עפעס?"

„דעם אמת זאגענדיג, רבנו-של-עולם, האָב איך שוין לאַנג פון איהם ניט געהערט. א געפעהרליכער קאָנקורענט האָט ער שוין לאַנג אויפגעהערט צו זיין, נאָר ער מוז האָבען ערגעץ-וואו א געוועלכעל, ווייל אז ניט, וואָלט ער שוין געשריבען דיר, אז עס איז שוין דאָ דער דור שכולו חייב, און דו מוזט האלטען וואָרט מיט משיח'ן“.

דערמאָנט זיך אָן משיח'ן, איז דעם רבנו-של-עולם כביכול א ביסעל טרויעריג געוואָרען אויפ'ן האַרצען, ווי איינעם, וואָס מען דערמאָנט אַנ'אלטען חוב, וועלכען ער קאָן ניט בעצאָהלען. „משיח'ן... דאָס וועט מען נאָך דארפן א ביסעל אָבלעגען... סייידען די „חובבי-ציון“ וועלען איבערשרייבען אויף זיך דעם חוב. דערווייל לאָמיר אַקארשט אַריבערפאָהרען צו איהם“.

מיט גרויס מיה האָט מען פון א נאָרוואָס געוואָרענעם אַפיקורס אַרויסגעפונען, וואו דער יצר-טוב וואוינט. אין א קליינעם פער-וואָרפענעם אידישען שטעדטעל, אין אַנ'אלטער איינגעפאלענער חורבה, געבען א הינקעדיגען טישעל איז ער געזעסען און האָט פון א דינינקען רייסטער'ל געמעקט די קונדען, וואָס זענען פאר דעם טאָג אַריבער צו זיין קאָנקורענט.

אָט ביי דער אַרבייט האָבען זיי איהם געפונען, דער רבנו-של-עולם און דער יצירהרע.

דערוועגנדיג דעם רבנו-של-עולם, איז דער יצר-טוב אַרויפ-געפאלען אויף זיין ברוסט און האָט זיך פונאָנדערגעוויינט ווי א קליין קינד.

„נעהם מיך צו, נעהם מיך צו פון דאָנען! איך בין ניט פאר דער זינדיגער ערד“, האָט ער זיך געבעטען ביי נאָם. און דער רבנו-של-עולם האָט מיט גרויס לעבשאַפט און רחמנות גע-

מיאש זיין צו פערדיענען זיין שטיקעל ברויט אין דער איצטיגער געזעלשאפט, — ערשט דעמאלט וועט ער זיך א הויב טהאן, א קלאפ טהאן און אויפרייסען די מויערנע וואנד, וואס טיילט איהם אָב פון דעם גן־עדן.

איך בין שוין צו יענער צייט געווען אן אפיקורוס, און האָב ניט געגלויבט אין דעם מאַרקסיסטישען „וואָס ערגער איז בעסער“, ווי ער איז געווען אויסגעמאַלט אין דעם „מאַניפעסט פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי“ און אין דעם ערשטען באַנד פון דעם „קאַפיטאַל“. מיר האָט זיך געדוכט — און דוכט זיך נאָך ער היום — אז דער הונגער־גער מאַגען קאָן ניט זיין דער איינציגער מאַכער, אפילו ניט דער הויפט־מאַכער פון דער סאָציאַלער רע־וואָלוציע. מען דאַרף ניט נאָר האָבען אַן אַפּעטיט צום עסען, נאָר אויך האָבען אַנ'אַפּעטיט צו אַ העכערען מענשלי־כען לעבען, אַ ברען צו פרייהייט און בילדונג, צו שעהנקייט און גערעכטיגקייט, אַ ברען, וואָס קאָן פאַר די גרויסע מאַסען בעפרידיגט ווערען נאָר דעמאלט, ווען מען וועט אוועקשטעלען דאָס גאַנצע געזעלשאַפטיכע לעבען אויף אַ סאָציאַליסטישען יסוד. כדי אָבער ביי די גרויסע מאַסען זאָל זיך קאָנען פונדערברענגען דער נאַטירליכער חשק פון יעדען מענשען צו פרייהייט, בילדונג, שעהנ־קייט און גערעכטיגקייט, מוז פריהער פאַר אַלץ פערבעסערט ווערן דער עקאָנאָמישער צושטאַנד, עס דאַרפען אין זיי אויפגעוועקט ווערען נייע בעדערפנישען צו אַ גוטען בוך, אַ שעהן בילד, אַ פרייען טאָג, פערבראַכט אין דער פרייער נאַטור; עס מוז פריהער פאַר אַלץ דער מענש זיך אויסגלייכען אין דעם אַרבייטער, אויפהויבען זיין קאַפּ, פערלאַנגען וואָס איהם קומט, געהמען פון דעם לעבען אין יעדער מינוט אַלץ, וואָס ער קאָן, און פערלאַנגען מעהר און געהמען ווייטער און נאָך מעהר פערלאַנגען, ביז זיין בענקעניש נאָך אַ פרייען מענשליכען לעבען זאָל ווערען אזוי שטאַרק, אז זי זאָל אנדערש ניט קאָנען בעפרידיגט ווערען, סיידען אין אַ סאָציאַ־ליסטישער געזעלשאַפט.

קוקט מען אָבער אזוי אויף דעם סאָציאַליזם און אויף די קרעפטען, וואָס וועלען עס אויספיהרען אין לעבען, איז די אַרבייט צוליעב איהם קיין איין מינוט ניט אויף באַרג: אין יעדער רגע

איידן אַט וואָס טהאָן, כרי אויסצוגלייכען אייער לאַגע: איך וועל מאַכען, אז דער יצירהרע זאָל אויך אָנהויבען האַנדלען אויף באָרג.. און דאָ האָט דער רבונר-של-עולם אויסגעטראַכט דעם סאָ-ציאליזם: דערווייל ווער אויסגעריסען, קעמפּף אויף שריט און טריט און רייס זיך איין מיט דער גאנצער וועלט. דערווייל האָב אַנטקעגען זיך אי די מלוכה מיט איהרע קייטען און תפיסות, אי די אמונה מיט איהרע קללות און חרמות, אי דעם געלד-מענש מיט זיין הונגער-בייטש; דאָר, קוואַר, שמאַכט אין קעלט און נויט. דערפאַר אָבער שפּעטער... דעמאָלט... באחרית הימים, אז פון דיר וועט שוין קיין זכר ניט בלייבען...".

אזוי האָט ער מיר דערצעהלט, דער אַלטער אידישער אַפיקורס, ביי וועמען די אַלטע אידישקייט און די היינט-וועלטליגע געדאַנקען האָבען זיך צונויפגעגאַסען אין איין הומאָריסטיש-פּעסימיסטישען בליק אויפ'ן לעבען, פול מיט טרויער און פערנעכען.

2.

צו יענער צייט, אין וועלכער מיין פריינד האָט מיר דער-צעהלט די מעשה'לע מיט דעם יצירהרע און דעם יצר-טוב, האָט אין דער סאָציאליסטישער וועלט כמעט נאָך אומעטום געהערשט דער געדאַנק, אז ביז צו דער מזל'דיגער שעה פון דער סאָציאליער רעוואָלוציע קאָן מען בשום אופן ניט און אין קיין פונקט ניט פערבעסערען די לאַגע פון דעם אָרימען, אויסגעווינגטען טייל פון דער מענשהייט. „וואָס ערגער, איז בעסער“ איז געווען דער כלל, אין וועלכען כמעט קיין סאָציאליסט איז ניט געווען אין ספק. פריער מוז די גאַנצע אַרבייטענדע מענשהייט, אָדער דער גרעסטער טייל פון איהר, אויפהערען צו זיין דער אייגענער בעל-הבית אין זיין עקאָנאָמישען לעבען, ער מוז ווערען א פערדונגע-נער ביי דעם קאפיטאליסט. דערנאָך מוז זיין מעמד זינקען פון טאָג צו טאָג, ער מוז ווערען אַלץ מעהר אויסגעהונגערט און אָב-געלאָזען און ערשט דעמאָלט, אז ער וועט שוין גאָר נישט האָבען צו פערלירען, סיידען זיינע קייטען, אז ער וועט זיך שוין אינגאנצען

בשום אופן ניט פערבעסערט ווערען, ביז די אידען וועלען ניט האָר
בען אן אייגענע היים, און די גאַנצע נאַציאָנאַלע ארבייט, וואָס
מען קאָן טהאָן אין די גלות-לענדער, איז מעהר נישט — די פראָג-
פאגאַנדע און די אָרגאַניזאַציע פון דעם „יצאת מצרים“. דאָס
איז דער ריינסטער „טעריטאָריאַליזם אויף באָרג“, ווי דער סאָ-
ציאַליזם אויף באָרג, וואָס האָט געהערשט אין די מוחות פון אלע
סאָציאַליסטישע טעאָרעטיקער.

אָבער ווי נאָר דער אידעאַל פון דעם נאַציאָנאַלען אויפסטיי-
געבאָרען ווערען אין אַן אייגענעם לאַנד האָט גענומען שפּילען אַ
ראָליע אין דעם לעבען פון דעם אידישען פאָלק, ווי נאָר ער איז
אריין אין די הערצער פון די מאַסען, אזוי זענען אויסגעוואַקסען נייע
בעדערפנישען צו אַ געזונדען נאַציאָנאַלען לעבען אין גלות גופא —
אויף וויפיעל מען קאָן — און דער טעריטאָריאַליזם האָט גענומען
צאָהלען מיט מזומן: ער האָט אויפגעלעבט די פער'חלש'טע נאָ-
ציאָנאַלע כחות פון אַ טייל אידישער אינטעליגענץ און האָט דעם
טייל ווידער געבראַכט צו דעם פאָלק, ער האָט גענומען אויפוועקען
דעם מענשען אין דעם אידען און דעם אידען אין דעם מענשען —
דעם אידען, וואָס איז געווען אזוי פעהרויקערט און צוטראַטען, אז
אַ פולע האָבען געמיינט, אז ער איז שוין עליו השלום, — ער האָט
בעשאַפען אַ ליטעראַטור, וואָס וועקט נייע נאַציאָנאַלע בעדערפ-
נישען, פרישט אָב די נאַציאָנאַלע שאַפונגס-קראַפט פון דעם אי-
דישען פאָלק און זאַמעלט אָן נייע לעבעדיגע כחות פאַר אַ נאָר-
מאַלען נאַציאָנאַלען לעבען אין אַן אייגענער היים. דער טערי-
טאָריאַליזם, ד. ה. דער לאַגישער אויספיהר פון דעם אידישען נאָ-
ציאָנאַלען געדאַנק, האָט געבראַכט דערצו, אז דער איד זאָל שטאַל-
צער אויפהויבען דעם קאָפּ, האָט געשטאַרקט און שטאַרקט פון
טאָג צו טאָג אַלץ מעהר דעם ווילען פון דעם פאָלק צו אַ זעלבסט-
שטענדיגען פרייען לעבען, און שאַרפט פון טאָג צו טאָג אַלץ מעהר
דעם ווילען פון דעם פאָלק צו אַ זעלבסטשטענדיגען פרייען לעבען,
און מעהר נאַציאָנאַלע רייכקייטען אין דער ליטעראַטור
און אין דער קונסט. ער האָט שוין כמעט צונויפגעבראַכט
אינאיינעם די אידען פון דער גאַנצער וועלט און אוועק-
געשטעלט פאַר זיי די אויפגאבע, שטענדיג צו האָבען

צאָהלט מען במזומן. די פערבסערונג פון דער עקאָנאָמישער לאַגע איז דאָך אַרדאי אַ „מזומן“, וואָס מען קאָן איהם אפילו אַרויס־ווויזען אין צאָהלען פון די פערגרעסערטע שכירות, וועלכע די אַרבייטער פון דער גאַנצער וועלט האָבען בעקומען, זינט עס האָט זיך אָנגעהויבען די סאָציאַליסטישע בעוועגונג; אין די צאָהלען פון די שעה'ן, וואָס זיי דאַרפען וועניגער אַרבייטען, כדי צו קאָנען לעבען; אין די גרויסע מאַסען פון די פּראָדוקטען און לעבענס־גיטער, וואָס פאלען אַרויס אויף דעם חלק פון דעם אַרבייטער וואו עס איז דאָ אַ שטאַרקע סאָציאַליסטישע בעוועגונג פון די אַרבייטער־מאַסען; אין די אַלע פערבסערונגען, וואָס די הערשענדע קלאַסען האָבען געמוזט איינפיהרען אין דער געזעלשאַפט, כדי ווי עס איז איינצושטילען דעם אַלץ מעהר וואַקסענדען הונגער פון די מאַסען נאָך אַ נייעם לעבען. דאָס זיינען אַלץ מזומנים, וועלכע דער סאָציאַליזם האָט אָנגעהויבען צו צאָהלען, ווי נאָך ער איז געוואָרען אַ שטאַרקע בעוועגונג, ווי נאָך צו זיין אידעאַל האָבען גענומען צושטעהן די גרויסע מאַסען.

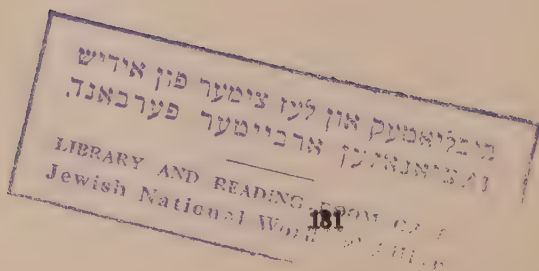
דער סאָציאַליזם איז אַ סאָציאַלער אידעאַל, וואָס וויל אינ־גאַנצען און אויף אייביג אויסהיילען די סאָציאַלע ליידען פון דער מענשהייט. דער טעריטאָריאַליזם איז אַ נאַציאָנאַלער אידעאַל, וואָס וויל אויסהיילען אינגאַנצען און אויף אייביג די נאַציאָנאַלע ליידען פון דעם אידישען פאָלק. ווי יעדער אידעאַל, לעבט ער אוי, באַרג נאָך אַזוי לאַנג, ווי ער קאָן ניט בעפרוכטען די אַרבייט פאַר דעם היינטיגען טאָג, קאָן זי ניט דורכוואַרימען און דורכלייכ־טען מיט זיינע אייגענע שטראַהלען.

אויך דער טעריטאָריאַליזם האָט, ווי דער סאָציאַליזם, דורכ־געמאַכט אַן „אויף־באַרג־פּעריאָדע“, וואָס איז צום אָנגליק נאָך ניט אינגאַנצען פערשוואַנדען. ווי די אַלטע מאַרקסיסטען האָבען גע'טענה'ט, אַז ביז צו דעם סאָציאַליזם קאָן די סאָציאַלע לאַגע פון דעם אַרבייטער אין קיין פאַל ניט פערבסערט ווערען, און אַז די איינציגע אַרבייט, וואָס מען קאָן טהאָן, איז פּראָפּאַגאַנדירען און אָרגאַניזירען די סאָציאַלע רעוואָלוציע, אַזוי האָבען גע'טענה'ט און טענה'ן נאָך אַ סך אידישע טעריטאָריאַליסטען, אַז די נאַציאָנאַלע לאַגע פון דעם אידישען פאָלק קאָן אין קיין פאַל ניט אַן

פון זיין אייגענער ארבייט, אז ווי שטארק עס זאל ניט פערבעסערט ווערען דער נאציאָנאַלער מעמד פון דעם אידישען פאָלק אין גלות, קאָן די אידישע נאציאָנאַלע פראַגע אינגאנצען פערענטפערט ווערען ערשט דעמאָלט, ווען מיר וועלען האָבען אַן אייגען היים פאר דאָס גאנצע אידישע פאָלק, און אז מען מוז האָבען דעם דאָזיגען אידעאַל אין זינען, כדי אנדערש און טיעפער צו פיהרען די נאציאָנאַלע ארבייט אין גלות גופא.

דער אלטער סאָציאַליזם און דער אלטער טעריטאָריאַליזם האָבען געלעבט און געוואָלט לעבען מעהר נישט ווי „אויף באָרג“, דורך דעם ריינעם „גלויבען“ אין דער צוקונפט. דער טרייד-יוניאָ-ניזם און דער נאציאָנאַלער „בונדזיס“ פאלען אַריין אין דעם אומ-געקעהרטען פעהלער: אויס גלויבען אין דער צוקונפט! וואָס ניט מוזמן על יד, איז ניט ווערטה קיין גראַשען.

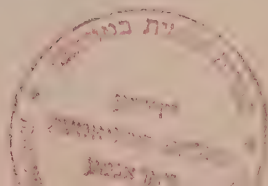
דער נייער סאָציאַליזם און דער נייער טעריטאָריאַליזם ווייסען, אז אידעאַלען פאר די צוקונפט זענען דאָ, כדי צו בעפרוכטען מיט זיי די ארבייט פאר דעם היינטיגען טאָג, און וואָס מעהר „מוזמן“ זיי צאָהלען אונז היינט, אלץ געהנטער מאַכען זיי די צייט פאר זייער אַריינטרעטען אין לעבען, און אז וואָס מעהר מיר גלויבען אין זיי, וואָס מעהר מיר ארבייטען פאר זייער אַריינטרעטען אין לעבען אין דער צוקונפט, אלץ מעהר „מוזמן“ קאָנען זיי אונז נעבען היינט.

אין זינען די אינטערעסען פון זייער אלעמעם פאָלק. און ער געהט שוין ארויס מיט פאָדערונגען פון נאציאָנאַלער און וואו מעגליך טעריטאָריאַלער אויטאָנאָמיע פאר די אידען אין די גלות־לענדער נופא. און נאָך א סך, א סך „מוזמנים“ האָט אין זיך דער טעריטאָריאַליזם, וועלכע ער קאָן געבען דעם אידישען פאָלק היינט, אויפ'ן שטעל, דאָרטען וואו אידען וואוינען, ניט וואַרטענדיג ביז דער מזל'דיגער שעה פון דעם „קבוץ־גלויות“, ניט וואַרטענדיג אפילו, ביז עס וועט פערענטפערט ווערען די האַרבע פראגע פון דעם „ווען און וואו“: די אָרגאַניזאַציע פון דער אידישער ערציהונג, די עקאָנאָמישע רעוואָלוציע אין דעם לעבען פון דעם אידישען פאָלק דורך ערד־אַרבייט, די צונויפבינדונג פון דער אידישער איינ־טעליגענץ מיט דעם אידישען פאָלק, — דאָס זיינען אלץ אַזעלכע זאַכען, וואָס וועלען בלייבען שטיקער „מוזמנים“, אפילו ווען דאָס טעריטאָריאַליסטישע אידעאַל זאָל קיינמאָל ניט אויסגעפיהרט ווערען.

איך ווייס גאנץ גוט, אז עס זענען פאַראַהן א סך מענשען, וואָס פערשטעהען ניט, צו וואָס דאָרף מען אָט צו די מוזמנים פון דער איצטיגער צייט אין גלות דעם טעריטאָריאַליסטישען ענד־ציעל, וואָס מוז נאָך, ווי יעדער ענד־ציעל, דערווייל בלייבען „אויף באַרג“. זיי טענה'ן ווי די ריינע טרייד־יוניאָניסטען אין דער סאָציאַל־ליסטישער אַרבייט. „אויף וואָסער פייער דאָרף מען דעם סאָציאַליסטישען ענד־ציעל“, פרעגט זיך דער טרייד־יוניאָניסט, ביי וועמען דאָס וואָרט מוזמן הייסט — פון האַנד אין מויל אַרײַן. דער טרייד־יוניאָניסט פערשטעהט ניט, אז דער סאָציאַליזם איז דער לאַגישער אויספיהר פון זיין אייגענער אַרבייט, אז ווי שטאַרק ער זאָל ניט פערבעסערען זיין מעמד אין דער איצטיגער צייט, וועט ער קאָנען אינגאַנצען פערענטפערען די סאָציאַלע פראגע ערשט דורך די סאָציאַלע רעוואָלוציע, און אז מען מוז האַבען דעם דאָ־זיגען געדאַנק אין זינען, כדי אַנדערש און טיעפער צו פיהרען די טרייד־יוניאָניסטישע אַרבייט גופא.

דער ניט־טעריטאָריאַליסטישער נאציאָנאַליסט, ווי, למשל, פון די נאציאָנאַל־געזאָנענע עלעמענטען פון דעם „בונד“, פערשטעהט אויך ניט, אז דער טעריטאָריאַליזם איז דער לאַגישער אויספיהר

אויס דער „פאלקס-שטימע“.

- (1) דער בעגינען פון דער אידישער וויעדעראויפלעבונג.
 - (2) דאס פראלעטאריאט און זיין סאציאל-פאליטישער שטאנד-פונקט.
- (זעה אויך דעם „בריעף פון א אידישען סאציאליסט“ אויבען,
- ז. 7)

דער בעגינען פון דער אידישער ווידער- אויפֿלעבונג (*)

א סך מענשען מיינען, אז דאָס ווידעראויפֿלעבען פון די אידי-
שע נאַציאָנאַלע כחות אין רוסלאַנד שטאַמט נאָר אין גאַנצען פון
דעם ציוניזם, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסען, ווי אַ טרייסט און אַ
האַפנונג פאַר דעם אידישען פאָלק, ווי נאָר די פאַגראָמען פון די
אַכציגער יאָהרען האָבען איהם פאַנאָדערנגעוועקט פון דעם היסטאָ-
רישען שלאָף. אין דער אמת'ען איז די מעשה געוועזען ניט נאָר אין
גאַנצען אזוי. מען קען זאָגען, אז דער דופק פון דעם אידישען פאָלק
האָט קיין איין הרף-עין ניט אויפֿגעהערט צו שלאָגען אפילו אין דעם
גאַנצען משך פון דער אידישער „אַסימילאַציע“. מעהר נישט ציי-
טענווייז פלעגט ער ווערען אזוי אָבגעשוואַכט, אז נאָר מיט גרויס
מיה האָט מען געקענט אַרויסהערען זיין קלאַפען. צייטענווייז אָבער
פלעגט ער, נאָך איידער דער ציוניזם האָט קלאָר אַרויסגעזאָגט דאָס
גרויסע וואָרט פון דער אידישער ווידערבעלעבונג, אָנהויבען אַרביי-
טען מיט אַ פרישער קראַפט און טרייבען פרישע, וואַרעמע לעבענס-
בלוט אין די אָדערן פון דעם פאָלק.

צו אַזאַ צייט אין דער געשיכטע פון אונזער לעבען אין רוס-
לאַנד געהערט דער סוף פון די זיבעציגער יאָהרען, די תקופה, וואָס
האָט זיך אָנגעהויבען נאָך דעם רוסיש-טערקישען קריעג און האָט
זיך איבערגעריסען דורך די פאַגראָמען. אין יענער צייט, און ניט
נאָר ערשט שפעטער, האָט דער אידישער געדאַנק גענומען זיך אָב-
רייסען פון דער אַסימילאַציאָנס-טעאָריע, וואָס האָט געהערשט אין
די זעכציגער און אין דעם אָנהויב פון די זיבענציגער יאָהרען. דער
אָברייס איז געווען ניט אזוי ניכר דערפאַר, ווייל ער האָט זיך אָב-
געשפּיעלט ניט פון אויבען אויף, ניט אין די פראַגען מכּה נאַציאָנ-
אַליזם און אַסימילאַציע, נאָר אַ סך טיעפער, אין די ענטפערס אויף

(*) „פאָלקס-שטימע“ נומער 12 (1907), מיט דער אויפֿשריפט:
„מכּה ערד-אַרבייט“.

דער לינקער פליגעל פון דער אירדישער אסימילאציאנער אינ-טעליגענץ, דער סאציאליסטישער, האָט אויך געגלויבט אין דעם זעלביגען „אנימאמין“ פון אַרשאנסקי, אז אידען זענען, אין תוך, אַרײַן, נאָר ניט קיין פּאָלק, נאָר אַ בעשטימטער האַנדעלס־קלאַס, און פון דעם געדאַנקען האָבען דאָס רוב אירדישע סאציאליסטען געוויגען זייער אַבלייקענען דאָס אירדישע פּאָלק און זייער האַס צו איהם, אויף וויפיעל זיי האָבען איבערהויפט געטראכט וועגען זיין לעבען און זיין גורל אין רוסלאַנד. דער אַנטיסעמיטיזם, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסען ביי אַ סך אירדישע „נאַראָדאָוואַלצעס“, בשעת זיי האָבען מיט אַזאַ שמחה בעגעגענט „דעם ערשט-טען אָנפאַל פון דעם האָרף אויף די שטאָדטישע בורזשואַזיע“ (די פּאָרגראַמען), — דער אַנטיסעמיטיזם איז אין תוך אַרײַן געווען ניט קיין אַנטיסעמיטיזם, נאָר דער לאַגישער שפיץ פון אַרשאנסקי'ס „אידענליעבע“, וואָס האָט מיט אַזאַ וואַרימקייט איינגעשמועסט דעם עולם : אידען זענען ניט קיין אידען, נאָר רוסישע סוחרים.

וואָס פאַר אַ מין פּראָגראַם האָט אַזאַ קוק אויף דאָס אירדישע פּאָלק געקאָנט אַרויסבריינגען ?

אַ פּראָגראַם פון מעהר נישט ווי צוויי פונקטען : ערשטענס, דערשלאָגען זיך צו גלייכע בירגערליכע רעכט פאַר אידען, און צווייט-טענס, זעהן וואָס גיכער, אידען זאָלען ווערען רוסען. קיין אַנדערע דאַגות האָט אַזאַ פּראָגראַם ניט צוגעלאָזען ; אַנדערע דאַגות זענען שוין ניט דעם אידעם נס דאגה, וועגען זיי זאָרגט אָדער דאַרף זאָר-גען דער רוסישער כלל.

צו דעם סוף פון די זיעבענציגער יאָהרען האָט גענומען אויס-דוכטען, אז דער פּראָגראַם פון די בורזשואַנע אסימילאטאָרען איז נאָר נאָהענט מקוים צו ווערען. די ליבעראַלע שטראַחלען פון לאַ-ריס-מעליקאָוו'ס מיניסטעריום האָבען גענומען ביסלעכווייז פאַ-נאָדערעוואַרעמען די אייזבערג פון דער רוסישער געזעצגעבונג בנוגע צו אידען. מען האָט געקאָנט מיינען, אז נאָך אַ פּאָר יאָהר, און די אירדישע אינטעליגענץ, וואָס איז נאָך געבליבען אין דער היים אויס-צוקעהרען און אַרויסצואוואַרפען די לעצטע שיריים פון אירדישקייט, וועט מיט אַ ריינעם האַרצען קענען אַבזאָגען איהר „ברוך שפּטּרני !“ און אין איינעם מיט דעם פּאָלק אַריינשפּרינגען אין דעם גרויסען

יענע פראגען, וואָס זענען צונויפגעוואקסען מיט די וואָרצלען פון דעם נאַציאָנאַלען לעבען, אין די פראגען מכת דעם מקור חיונה פון דעם אידען אין גלות.

די צייט פון דער אַסימילאַציע האָט געהאַט איהר קלאָרען, לאַך־גיש ריינעם ענטפער אויף דער אידישער „שאלת החיים“. ביידע פליגלען פון דער אַסימילאַציע אינטעליגענץ — דער רעכטער און דער לינקער, דער בורזשואזער אין דער סאָציאַליסטישער, — האָבען געהאַט איין תירוץ אויף דער שאלה, פון וואָס לעבט אַ איד. דאָס אידישע פאָלק איז אַ הענדלער־פאָלק, און זיין לעבענס־קוואַל איז האַנדעל און אינדוסטריע. דער בורזשואזער פליגעל האָט אויף דעם פונדאמענט געבויט זיין גאנצע האַפנונג אויף דער ליכטיגער גדולה, וואָס איז אָנגעגרייט פאר די אידען אין רוסלאַנד. אָר־שאַנסקי, דער טעאָרעטישער העלד און דער פיהרער פון דער אידישער בורזשואזער אַסימילאַציע, האָט נישט אויפגעהערט צו טענה'ן, אז די ענטוויקלונג פון אינדוסטריע און האַנדעל איז דער הויפּט־נערו פון דער גאנצער געזעלשאַפּטליכער בעל־הבית'שקייט, און אז די אידען, ווי אַ האַנדעלס־לאַס, וועלען בריינגען דעם לאַנד אַ סך נוצען. ער האָט זיך געפרעהט, וואָס די רעגירונג האָט לויט דעם געזעץ פון דעם יאָהר 1866 אויפגעהערט צו שטיצען די אידישע ערראַרבייטער־קאָלאָניעס, וועלכע האָבען זיך געקענט פערוועלען נאָר דעם אלטען, פאָרקאָפיטאַליסטישען רוסלאַנד. ער האָט אויפגעוויזען, ווי אזוי דער רוסיפֿיצירטער איד וואָלט געקאָנט דורך זיין האַנדעל אַריינדרינגען אומעטום אין די נייט־רוי־סישע פראָווינצען פון לאַנד און פאָנאָדערשפרייטען די שליטה פון דער רוסישער קולטור. דער אידעאל פון „אַברוסעניע יעוורייעוו“ (אידען זאָלען ווערען רוסען) איז ביי איהם געגאנגען האַנד אין האַנד מיט דעם אידעאל, אז אין רוסלאַנד זאָל דורך די אידישע כחות אויסוואַקסען אַ שטארקע בורזשואַזיע.*.

(*) זעה זיין בוך: „יעוורעאי וו ראַסיאי“ (זעמליעדיעל'משעסקי מרוד או יעוורעיוו), די זייטלעך 111 און 118-132. פערגלויך אויך מינע „מיסלי אָב איסמאָד'משעסקי סוד'באָך יעוורעיסמווא“, ז. 115-116.

קרעמער. ווי באלד מיר רעכענען, ס'איז נויטיג, די אידישע אינ-טעליגענץ זאל זיין שטענדיג צוגעבונדען צו דעם פאלק און פערטהאן אין זיין לאגע, איז ממילא קורס כל נויטיג אויסצוראמען פון דעם לעבען יענע סבות, וואס רייסען אָב די אינטעליגענץ פון דעם פאלק, אויסצורייסען מיט די וואַרצלען דעם גאנצען געוועקס פון דער אסיר מילאציע, וואָס מען האָט מיט אזא חשק און מיט אזוי פיעל ענ-ערניע געפלאנצט צווישען די געבלידעטערע קלאסען. ווי באלד מיר זעהען איין, אז אין דער ראָליע פון צווישענהענדלער און מעקלער ביי פרעמדע האָבען מיר ניט צו זוכען די גרויסע גליקען פאר אונ-זער פאלק, ווי באלד מיר זעהען מיט כל הכחות, דאָס פאלק זאל שלאָגען אייגענע וואַרצלען אין דער קרקע און זויגען זיין חיונה ניט פון דער האַנד פון פרעמדע מענשען, נאָר פון דער נאטור'ס האַנד, „דער פולער, אָפענער און ברייטער“, מוזען מיר סוף כל סוף איינ-זעהן, אז עס איז נויטיג אוועקשטעלען דאָס פאלק אויף זיינע איי-גענע פיס, מאַכען איהם עקאָנאָמיש פריי פון די אַרומיגע פעלקער, שאַפען אַ פונדאמענט פון אַ ריין אידישען עקאָנאָמישער בעל-הבית'ישקייט, און עס מוז פריהער אָדער שפעטער אויסוואַקסען, אויב ניט אין גאנצען אַ פרייער און זעלבסטשטענדיגער נאציאָנאַל-לער לעבען (ווייל צו אַ פרייען, זעלבסטשטענדיגען נאציאָנאַלען לע-בען איז ניט גענוג, וואָס מען האָט אייגענע ערד; מען דאַרף האָ-בען אַן אייגען לאַנד), איז דאָך לכל הפחות דער ווי לען צו אזא פרייען לעבען, דער ווי לען צו אַן אייגענעם לאַנד.

אויף אזא אופן האָבען די סוף-זיעבעציגער יאָהרען, אין דער פסיכאָלאָגיע פון די, וואָס זענען מיט'ן האַרצען געבליבען טריי דעם אידישען פאלק, געטראָגען פערבאָרגענהייט אין זיך די זריעה פון דעם ציוניזם, נאָך אידער די פאָגראַמען האָבען איהם אַרויסגעריר-פען אין לעבען. די וואַרצלען פון דער אַסימילאציע האָבען שוין יעמאַלט אָנגעהויבען צו פוילען, ווען אפילו איהר בוים איז נאָך געשטאַנען אין דער גאנצער פראַכט פון זיינע גרינע און שעהנע בלעטער.

ס'איז דעריבער קיין חרוש ניט, וואָס דער ערשטער שטורעם פון די פאָגראַמען האָט אומגעוואָרפען דעם שטאַלצען בוים ביי אלע די, וואָס זענען געשטאַנען נאָהענט צו דעם פאלק, און וואָס

ים פון דעם רוסישען פּאָלקס-לעבען, אָדער וועניגסטענס זיכער זיין, אז דעם פּאָלק וועט שוין ניט בלייבען קיין אנדער ברירה און אין איהם וועט זיך ניט דערוועקען קיין אנדער ווילען, סיידען צו שפּרינגען אין דעם דאָזיגען ים.

בעטראַכט מען אָבער טיעפּער די אידישע פּובליציסטיק פון יענער צייט, זעהען מיר, אז זי איז גאנץ ווייט פון דעם „ברוך שפּטערני“ געדאַנקען, וועלכען מען האָט געקאָנט ערוואַרטען פון איהר. וואָס שטאַרקער עס ווערען די האָפּנונגען, אז די רעכטליכע לאַגע פון דעם אידישען פּאָלק וועט זיך באַלד איבערבייטען צום גוטען, אַלץ שטאַרקער רייסט זיך, ניט ווילענדיג, אַרויס דער געדאַנקען, אז די געשיכטע פון דעם אידישען פּאָלק איז נאָך גאנץ ווייט פון סוף, און אז די אינטעליגענץ האָט אין דער הויז אַ שלל אַרבייט, וואָס האָט אַ ברעקעל ניט צו טהאָן מיט דער פריהערדיגער אַרבייט — דערנעהנטערן דעם „סיום-געשיכטע“. אָנשטאָט דער פרייה, וואָס דער גרעסטער און דער בעסטער טייל פון דער אידישער אינ-טעליגענץ האָט זיך שוין אינגאַנצען צונויפגעגאַסען מיט דעם גרוי-סען רוסישען שטראָם, הערען זיך קלאָגען אויף דער גייסטיגער אַרעמקייט פון דער אידישער גאַס, אויף דעם „אינדיפּערענטיזם“ פון דער אידישער אינטעליגענץ צו דעם גורל פון איהר אייגענעם פּאָלק. אַנשטאָט דעם אַלטען גלויבען, אז די „מיסיע“ פון די אידען אין רוסלאַנד איז די פערשפרייטונג פון מסחר און אינדוסטריע, וואָרפט זיך אונז אין די אויגען אַ האַסטיגע גערוועזע צומראָגענקייט, ווי אזוי וואָס זיכער צו מאַכען דאָס אידישע פּאָלק פאַר אַ פּאָלק פון בעלי-מלאַכות און ער-אַרבייטער.

דאָס זענען צוויי געדאַנקען, וואָס זענען לחלוטין פרעמד דער גאַנצער אַסימילאַציאָנער פּסיכאָלאָגיע. וואָלט די אידישע אינטעלי-גענץ יעמאָלט צייט געהאַט אויסצושפּיגען די געדאַנקען ביז צו זייער לאַגישען סוף, וואָלט זי ממילא געקומען אויף אַהן פּאָגראַמען צו דעם איצטיגען נאַציאָנאַלען קלאָרען זינען. די וואָלקענס פון דער „אַסימילאַציע“ וואָלטען געוואָרען פאַנדערנערסען און פאַנאָדער-נעטריבען דורך די פּאָדערונג, אז די אידישע אינטעליגענץ זאָל נישט אַנטלויפען פון איהר פּאָלק, און דורך די פּאָדערונג, אז דאָס פּאָלק זאָל אויפהערען צו קוקען אויף זיך, ווי אויף אַ קלאַס פון סוחרים און

אָרגאַניזם. דאָ, אין גלות גופא, מוז ער מאַכען די ערשטע שריט צו זיין עקאָנאָמישער ווידער געבונדן.

דאָס אידישע פאָלק האָט איצטער אַ קראַפט, וואָס קען נעחמען אויף זיך דורכצופיהרען דאָס פראָגראַם פון דער אידישער רעוואָלוציע; דאָס איז דער אידישער אַרבייטער-קלאַס, וואָס איז אויס-געוואַקסען אין די לעצטע צוואַנציג-דרייסיג יאָהר. דער אידישער אַרבייטער איז כמעט תמיד געווען פריי פון דער אַסימילאַציאָנער פּסיכאָלאָגיע אין איהרע צוויי געשטאַלטען: דער קולטורעלער גע-שטאַלט, וואָס האָט גע'טענה'ט: אידען זענען רוסען, און דער עקאָנאָמישער געשטאַלט, וואָס האָט געהאַלטען שטאַהל און אייזען, אז אידען דאַרפֿען הענדלער בלייבען. אמת, דער אידישער אַר-בייטער איז איצטער נאָך גאַנץ ווייט פון דעם אידעאל, אידען זאָלען ווערען ערד-אַרבייטער. נאָך דורך און דורך אַ שער-און נאָדעל-מענש, אַן אַהל-און-דראַטווע-מענש, לעגט זיך איהם שווער אויפ'ן זינען, אז מען קאָן זיך ווען עס איז צושיידען מיט דער שער און נאָדעל, מיט דער אַהל און דראַטווע; און ווען ער פאָנד טאָזירט וועגען זיין נאָהענטער צוקונפט, חלומ'ט זיך איהם ניט דאָס פרייע פעלד און די פרייע אַרבייט אונטער'ן פרייען הימעל, נאָר די גרויסע דומפּפע פאַבריק, וואָס וואַרפט אַרויס פון זיך טאָג טעגליך וואָלקענס מיט שוואַרצען רויך און וואָס מאַכט פון דעם אַרבייטער אַ רעדעל פון אַ מאַשין. ער מיינט, דערינען ליגט דער רעכטער תמצית פון דעם „פראָלעטאַרישען שטאַנדפונקט“...

אָבער דאָס לעבען וועט מיט איהם — אַסירציה-השם — נעחמען קנעלען אמת-וויסענשאַפטליכען סאָציאַליזם, ריכטיגען אַרבייטער-סאָציאַליזם, וועמעס גרונד-פרינציפ איז די אַר-בייט און וואָס פיהרט אריין אין זיינע ריכטיגע גרענעצען דעם פראָלעטאַרישען „אַת-הבחרתנו“. יעמאָלט וועט דער אידישער שער-און-נאָדעל-מענש אָנהויבען גאַנץ אנדערש צו טראַכטען ווע-גען ערד-אַרבייט...

אויף זיין אָרט איז אויפ'ן שטעל אויפגעגאנגען די זריעה, וועלכע די פריהערדיגע צייט האָט שוין געטראָגען אין זיך. דער ציוניזם, אָדער ווי מען האָט עס יעמאָלט גערופען, דאָס פאלעסטינא-פילענר טום, איז געווען ניט נאָר אַ נאציאָנאַל-פּאָליטישער געדאַנק, ניט נאָר דער וואונש אַרויסצוציהען פון דער שלעכטער דירה, פערלאָזען די בייזע שכנים און אַריינציהען אין אַן אייגען הויז. ס'איז גע-ווען אויך אַ קולטור-עקאָנאָמישער געדאַנק: איבערצובייטען אין גאַנצען די פונדאמענטען פון דעם אידישען לעבען, אוועקשטעלען עס אויף דעם פעסטען גרונד פון ערד-אַרבייט, ווידער פערבינדען דאָס גאַנצע פאָלק דורך טויזענדער פּעדים מיט דער נאַטור און אויף אַזאַ אופן אַרויסרייסען עס פון דער דומפפער שטאָדטישער לופט, אין וועלכער ער האָט אָבעלעכט קרוב צו צוויי טויזענד יאָהר, און וואָס האָט פּערהויקערט זיין גוף און זיין נשמה.

דאָס איז געווען דער אָנהויב פון דער אידישער רעוואָלוציע, אויב מען זאָל פערשטעהן דאָס וואָרט אין זיין ריכטיגען פּשט: דער קלאָרער זינען, וואָס זעהט איין, אז ניט דורך קליינע דע-פּאַרמען, ניט דורך שטיקלעכדיגע אויסבעסערונגען, ניט דורך טראָד פּענס און הייל-וועסערלעך קאָנען מיר געהאָלפּען ווערען, נאָר דורך אַ ראַדיקאַלע איבערקערעניש אין אונזער גאַנצען לעבען. און אויך דאָס לעצטע ציעל פון דער רעוואָלוציע איז געשטאַנען קלאָר פאַר די אויגען: אַן אייגען לאַנד, וואָס זאָל פערבינדען דאָס פאָלק מיט דער נאַטור. טונקעל איז געווען אין דעם ציוניזם נאָר דער וועג, דער אַלטער משיח-געדאַנק, וואָס האָט געהאַפּט אַריבער-צוטרעגן „אויף די „פליגלען פון אַדלערן“ דאָס גאַנצע פאָלק פון איין אָרט אויף אַן אנדער אָרט. ס'איז יעמאָלט שווער געווען אויסצואיינען זיך מיט דעם געדאַנקען, וואָס קלינגט אַזוי משונה-דיג און וואָס איז אָבער דאָך אמת אין דער משונה'דיגער אידישער געשיכטע, אז די זיילען פון דער אייגענער היים דאַרפּען געבויט ווערען אין דער פּרעמד.

דאָ, אין גלות גופא, מוז דאָס אידישע פאָלק אוועקלעגען דעם פונדאמענט צו זיין נייעם לעבען. דאָ, אין גלות גופא, דאַרף ער מאַכען אַ סוף צו דער אַסימילאַציע, וואָס האָט אויפגעגעסען ביי איהם אַזוי פיעל כחות, אויסגעוויגען אַזוי פיעל מאַרץ פון זיין

קוקט מען אָבער אַריין טיעפער אין דעם ענין, געפינט מען, אז אין די געדאַנקען פון דעם גרעסטען טייל אַרבייטער און סאָר ציאַליסטען איז אפשר נישטאָ נישט איין פּראָבלעם, וואָס זאָל זיין אזוי פערפלאַנטערט און פערקניפּעלט, ווי דאָס פּראָבלעם פון דעם פּראָלעטאַריערס שטאַנדפּונקט אין אַלץ, וואָס איז נוגע צו זיין לעבען און צו זיין היסטאָרישען קאַמפּף. איין און דערוועלביגער פּונקט אין פּראָגראַם, ווי צ. ב. נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע האָט מען באלד גע'אַסר'ט, באלד מתיר געווען, באלד נאָך אַמאָל גע'פּסל'ט, באלד ווידער אַרויסגעלאָזען מיט אַ הכשר — און אַלץ מיט דער חתימה פון דעם פּראָלעטאַריאַט'ס שטאַנדפּונקט.

סוף כל סוף מוז מען דאך זיך גופא א פרעג טאן: וואס איז אזוינס דער שטאנדפונקט פון דעם פראָלעטאריאט? וואו ליגט ער? אין וואָס בעשטעהט ער? ווי קאָן מען איהם דערגרייכען? איז אפשר זיין א פראָלעטאריער דאָס בעסטע מיטעל צו שטעלען זיך אויף דעם שטאנדפונקט פון זיין קלאָס? „ניין!“ ענטפערט מען אונז. „די קאטוילישע פראָלעטאריער, וואָס גלויבן אין פויבסט, שטעהען נישט אויף דעם שטאנדפונקט פון דעם פראָלעטאריאט. די ענגלישע און אמעריקאנישע פראָלעטאריער, וואָס האָבען בעשאַפען די שטארקסטע, אָרגאַניזירטעסטע אַרבייטער-בעוועגונג פון דער וועלט, וואָס ווילען אָבער נאָך נישט וויסען פון אַ סאָציאַליסטישער בעוועגונג, שטעהען נישט אויף דעם שטאנדפונקט פון דעם פראָלעטאריאט. און אויך די סאָציאַליסטישע גע-דאַנקען, סיסטעמען און פראָגראַמען פון דעם פראָלעטאריער פּאַרטי-דאָן, דעם פראָלעטאריער פּייעררלייער, דעם פראָלעטא-ריער מאַלאַן, דעם פראָלעטאריער ווייטלינג געהערען נישט צו דעם פראָלעטאריאט און שטעהען נישט אויף זיין שטאנדפונקט...”

היינט ווער זאָל זיין דער מורח־הוראה אין דער שאלה, אויב
ניט דאָס פּראָלעטאַריאַט גופא, אויב ניט זיינע בעסטע זיהן, וואָס
זענען אויסגעוואַקסען אין איינעם מיט איהם, געליטען זיינע ליי-
דען, געקעמפּט פאר זיין בעשריאונג?
וואָס מעהר איהר ווערט בעקאַנט מיט די, וואָס לאָזען דעם
פּראָלעטאַריאַטס שטאַנדפונקט פון מויל ניט אַרויס, וואָס בעגע-

דאָס פראָלעטאַריאַט און זיין סאָציאַל-פאָליטישער שטאַנד-פונקט*)

1.

דער שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט און דער
מאַרקסיזם.

דער וואָס איז מעהר אָדער וועניגער בעקאַנט מיט די וויכחים,
וואָס האָבען אין די לעצטע פאָר יאָהר געקאכט צווישען די סאָ-
ציאַליסטישע מאַסען, ווייס, וואָס פאַר אַ וויכטיגע ראָליע אין זיי
האָט געשפּיעלט — און אפשר שפּיעלט ער נאָך עד היום — דער
„שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט“. ס'איז כמעט ניטאָ ניט
איין איינציגער ענין, וואָס האָט אינטערעסירט די אַרבייטער און די
סאָציאַליסטען, וועלכען מען זאָל פריהער פאַר אַלץ ניט געהאַט
אויסגעמאַסטען מיט דעם סענטימעטער פון דעם דאָזיגען שטאַנד-
פונקט. יעדער ענטפער אויף יעדער שאלה, וואָס דאָס לעבען האָט
געפרעגט, האָט געמוזט פריהער פאַר אַלץ בעווייזען, אז ער איז
אַ כשר-קינד פון דעם שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט, אָדער,
לכל הפחות, אז ער געהט ניט להיפך צו איהם.

דערפון האָט מען געקאנט דרינגען, אז אויב אין די געדאַנ-
קען פון די אַרבייטער און די סאָציאַליסטען איז וואָס עס איז באמת
קלאָר און בעלויכטען פון אַלע זייטען, איז דאָס געוויס דער „שטאַנד-
פונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט“, דער גרונדשטיין, אויף וועלכען עס
האַלט זיך דאָס גאַנצע געביי פון דעם אַרבייטער-סאָציאַליזם, דאָס
בראַקיר-מאָס, מיט וועלכען מיר געפינען דעם „טויג ניט“ אָדער
דעם „טויג“ פון אַלע מיטלען, געדאַנקען, אידעאַלען און פראָעקטען,
וואָס דער שטענדיג וואַרפענדער שטראָם פון דעם לעבען טראָגט
צו צו דעם אַרבייטער'ס ברעג.

*) „פאָלקס-שטימע“, (1907), נומערען 6—11.

דעם „פראָלעטאַר-מעטער“, אויב מען מעג זיך אזוי אויסדריקען, וואָס זאָל אונז אין יעדען געדאַנקען אונזערען וויווען, ווי ווייט אָדער ווי נאָהענט מיר זענען אין איהם פון דעם פראָלעטאַרישען שטאַנדפונקט.

אָוועקגעלעגט דעם אמת פון דעם מאַרקסיזם אָן אַ זייט, פּרע-גען מיר מעהר נישט: פערשטעהען אַלע מאַרקסיסטען דעם מאַרק-סיזם אויף דעם זעלבען אופן? האָבען זיך שוין אַלע מאַרקסיס-טען צונויפגערעדט און זענען מושווה געוואָרען, ווי מען זאָל אין איטליכען פונקט פערשטעהן די טיעפּע, אָבער ניט אומערדום גאָר קלאָרע, שיטה פון זייער לעהרער? זעהען מיר ניט, ווי עס מעהרען זיך פון טאָג צו טאָג מחלוקות און פלוגותות צווישען די מאַרק-סיסטען גופא? עס איז כמעט ניטאָ קיין איין איינציגער געדאַנקען אין מאַרקס' סיסטעם, וואָס זאָל ניט אויסגעטייטשט ווערען פערשיידען פון זיינע פערשיידענע תלמידים. איך רייך שוין ניט וועגען די בית-שמאי און די בית-הלל אין דעם מאַרקסיזם, וועגען די „אַר-טאָדאָקסען“ און די „קריטיקער“. אפילו גופא צווישען די אַר-טאָדאָקסען, גופא צווישען די קריטיקער וועלען מיר אפשר ניט געפינען קיין צוויי מענשען, וואָס זאָלען קוקען אפילו אויף די גרונדשטיינער פון זייער סיסטעם מיט די זעלביגע אויגען, איינער זאָל זעהן און געפינען אין זיי דאָס, וואָס עס געפינט און זעהט אין זיי דער אנדערער...

פון וואַנען שטאַמט אַזא פירוד הדעות אין דעם מאַרקסיזם, אַזא צולוישען זיך פון געדאַנקען אין פערשיידענע וועגען? די שאלה געהט אונז ניט אָן היינטיגען מאָל. פאַר אונז איז מעהר נישט וויכטיג דער פאַקט, אַז אויב דער פראָלעטאַרישער שטאַנד-פונקט איז דער מאַרקסיזם, האָבען מיר ניט אַ י י פראָלעטאַרי-שען שטאַנדפונקט, נאָר ע ט ל י כ ע. געוויס קאָן מען אויף דערויף ענטפערען — און איך האָב שוין אָפטמאָל געהערט אַזעלכע ענטפערן אין מיין לעבען, — אַז דער מאַרקסיזם איז אַ י י נ ע ר, און דער פראָלעטאַרישער שטאַנדפונקט איז אויף אַ י י נ ע ר. און דער און יענער זענען איין-און-דיזעלביגע זאָך. דער מאַרקסיזם איז ניט שולדיג אין דעם, וואָס ניט אַלע פערשטעהען איהם אין גאַנצען, די שווערקייט ליגט ניט אין זיינע געדאַנקען, נאָר אַ י י

הען זיך מיט איהם, ווי דער מלאך מיט דעם „להט החרב המתהפכת“ ביי דעם טויער פון גן-עדן, אלץ מעהר ווערט אייך קלאָר, אז מיט דעם שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט מיינען זיי נישט א י י פונקט, נאָר אַ גאַנצען פילאָזאָפישען סיסטעם, וואָס נעהמט אַרום די גאַנצע וועלט, וואָס האָט זיך זיינע אייגענע געדאַנקען נישט נאָר אין דער נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע, געשיכטס־פילאָזאָפיע און סאָציאַליזם, נאָר אויך אין דער לאַגיק, דער נאַטור־פילאָזאָפיע און אין דער מאָראַל־וויסענשאַפט — אַ גאַנצער פילאָזאָפישער געביי, וואָס איז אויסגעאַרבייט פון צוויי גרויסע דענקער, דוקא נישט פראַלעטאַריער, וואָס האָבען אָבער אוועקגעלעגט זייער גאַנצען לעבען, אויסצושטודירען דעם פראָלעטאַריאַטס לאַגע, די כחות, וואָס האָבן בען אַרויסגערופען איהם אויף דער וועלט־היסטאָרישער סצענע, דעם עצם פון זיין נאַטור, דעם מהות פון זיין קאַמפּט.

די צוויי גרויסע דענקער זענען קאַרל מאַרקס און פֿרידריך ענגעלס, און זייער פילאָזאָפישער סיסטעם איז דער מאַרקסיזם. אין איהם, אין דעם מאַרקסיזם, בע־שטעהט דער שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט, דאָס געזוכטע בראַקיר־מאַס. אלץ, וואָס איז מסכים מיט דעם מאַרקסיזם, איז כשר על פי שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט, אלץ, וואָס געהט להיפך צו דעם מאַרקסיזם, מוז גע'אַסר'ט ווערען ווי „בשר חזק“, ווי פרעמדע אומווירדיגע זאַכען, מיט וועלכע אַן אמת'ער סאָציאַליסט טאָר נישט מטמא מאַכען זיין מוח און זיינע הענדר...

אין די גרענעצען פון מיין היינטיגער אַרבייט קען איך זיך נישט אַריינלאָזען אין אַ קריטיק פון דעם גאַנצען מאַרקסיסטישען סיסטעם, אויפֿווייזען אויף די פונקטען, וואָס זענען קיין מאָל אמת נישט געווען, אויף די, וואָס זענען געווען אמת מעהר נישט ווי אין זייער צייט, כדי אָבצושידדען פון זיי יענע טיעפע און שעהנע געדאַנקען, וואָס ליגען עד היום נאָך אין דעם מאַרקסיזם און וועלען — ווי מיר דוכט — נאָך אַ לאַנגע־לאַנגע צייט לייכטמען דער מענשהייט אין איהר וועג צו פֿרייהייט און יושר.

דאָ קאָן איך מעהר נישט, ווי אָבשטעלען זיך אויף דער פראַגע: קענען מיר אָננעהמען דעם מאַרקסיזם, ווי ער איז, ווי ער זעהט אויס היינטיגען טאָג, פאַר

און פונדעסטוועגען צוריק, הגם מיר לייקענען דאָס אלץ בשום אופן ניט אָב, וועלען מיר פאָרט ניט שווערען אין טלית און תפילין, אז אלץ, וואָס מיר ריידען אין אונזער היינטיגער אַרבייט וועגען דעם פּראָלעטאַרישען שטאַנדפונקט, איז ריינער מאַרקסיזם, און איך וועל בשום אופן ניט געהמען אויף מיר די אחריות, אויב עס וועט זיך אפשר אַרויסווייזען, אז איין געדאַנקען אָדער דער אַנ-דערער פאסט צום מאַרקסיזם, ווי אַ פינגער צום אויג. אויך וואָרף איך אַראָב פון זיך די התחיבות, אויפצואווייזען, וועלכער געדאַנ-קען איז אַ מאַרקסיסטישער און וועלכער ניט. איך האַלט נאָך מיט די אַלטע, אז עס איז קיין נפקא מיניה ניט, מאַרקסיזם אָדער ניט מאַרקסיזם, אז די איינציגע פראגע, וואָס דאַרף אינטערעסיר-ען דעם פאָרשער, איז — אמת אָדער, חלילה, ניט אמת. און דעם אמת האָב איך געזוכט אַרויסצוגעפינען נאָך מיין כח נאָך, ניט קוקענדיג, אויב ער שטימט אָדער ער שטימט ניט מיט דעם אָדער יענעם דענקער. ביי מיר אין האַרצען ווייס איך, וואָס איך וואָב צו פערדאַנקען קאַרל מאַרקס, און אויב די לומדים פון אונזער אידישער גאס וועלען מיר אַנטהאַן דעם כבוד און אָבשטעלען זיך אויף מיין קליינער אַרבייט, וועלען זיי געוויס אַליין, אָהן אַ ברעקעל מיה, דערזעהן, וואָס איך האָב „גענאַשט“ פון יענעם גרויסען איי-דען, און וואו איך זאָג זיך פון אייזען און פליס ווען איך טייט ניט אָן אויף דער רויף בפיירוש מיט'ן פינגער.

און דאָ בעט זיך נאָך אַ הערה, איידער מיר געהען איבער צו אונזער ענין. *) דאָס פּראָלעטאַריט איז אַ בעשטימטער גע-

*) עמליכע פון מיינע פרוינד האָט זיך אויסגעדוכט, אז איך מאַך אין דעם אַרטיקעל צופיעל קאַנצעסיעס צו דעם מאַרקסיזם, וואָס שטימען ניט מיט מיין קריטישער שטעלונג צו איהם. איך וואָלט זיי בעסען, זיי זאָלען מיט קאָפּ איבערלויפּען די הערה, פון וועלכער איך רעד אין טעקסט. דער שטאַנדפונקט פון דעם פּראָלעטאַריאַט בכלל ווערט בעשטימט פון ריין עקאָנאָמישע אומשטענדען, ווייל דאָס פּראָלעטאַריאַט איז אַ קלאַס, און קלאַסען שטאַמען (וועניגסטענס, איצטער) פון ריין עקאָנאָ-מישע לעבענס-פּראָצעסען. אָבער אַ בעשטימטער פּראָלעטאַריאַט ווערט געצויגען אין זיין לעבען ניט נאָר פון זיין עקאָנאָמישען קלאַסען-כח,

די, וואָס שטודירען איהם. זיי פערגעסען, אז ער איז א פילאָזאָפישער סיסטעם פון א בעשטימטען געזעלשאפטליכען קלאַס. א בילד פון דער וועלט און דער געשיכטע, וואָס אַנטפֿלעקט זיך פֿאַר אונזערע אויגען ערשט יעמאַלט ווען מיר שטעלען זיך אויף דעם קוק־פונקט, אויף וועלכען עס שטעהט דער קלאַס, ד. ה., אויף דעם שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט.

אויב אַזוי איז שוין באמת גאָר קיין קונץ ניט אויסצוגעפינען דעם געזוכטען שטאַנדפונקט. כדי צו געפינען דעם שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט, דאַרף מען מעהר נישט, ווי ריכטיג פער־שטעהן דעם מאַרקסיזם, וואָס מען קען זעהר לייכט פערשטעהן, ווי גאָר מען שטעלט זיך אויף דעם שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַ־ריאַט, וואָס איז זעהר גרינג צו געפינען, ווי גאָר מיר פערשטעהען ריכטיג דעם מאַרקסיזם, וואָס איז זעהר לייכט צו פערשטעהן, ווי גאָר — און אַזוי ווייטער פון פאַרענט. ד. ה. בקצור, כדי צו געפינען דעם שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט, דאַרף מען זיך — מעהר נישט — ווי שטעלען אויף איהם... און פונדעסט־וועגען ליגט אין דעם מאַרקסיסטישען „ישראל ואוריתא חד“ — פראָלעטאַריזם און מאַרקסיזם זענען איין־און־לייזעליגע זאַך — אַ גרויסער שטיק אמת. אמת איז, אז ניט דער פראָלעטאַריאַט האָט אַרויסגעבראַכט די תורה, אין וועלכע ער גלויבט איצטער און וואָס איז, גאָר מיין מיינונג גאָר, אין איהרע וויכטיג־סטע פונקטען דער וויסענשאפטליכער גרונד פון סאָציאַליזם. אמת איז, אז די תורה איז אונז אַלעמען, סאָציאַליסטען פון פערשידענע מינים, געגעבען געוואָרען פון דעם מאַרקסיסטישען באַרג־סיני, און אז פון אַלע געזעלשאפטליכע קלאַסען האָט גאָר דאָס פראָלעטאַריאַט געקאָנט אַרויסזאָגען זיין „נעשה ונשמע“, ווייל ער איז מעהר מסוגל צו איהר, ווייל זי איז מעהר אָנגעמאַסטען צו איהם, איידער אַלע אנדערע סאָציאַל־פאָליטישע סיסטעמען. וועניגסטענס מוז מען מודה זיין אָהן שום ספק, אז אין הלכות פראָלעטאַרישען שטאַנד־פונקט האָט קארל מאַרקס מעהר אויפגעטהאָן איידער אַלע סאָציאַליסטישע דענקער ביז צו איהם.

צו וואָס פאַר אַ פּאָלק ער קאָן ניט געהערען, אין וואָס פאַר אַ רעליגיאָן ער זאָל ניט גלויבען און אין וואָס עס זאָל ניט בעשטעהן דער פרייער געדאַנקען פון זיין צייט. דעריבער קען איך ניט אַרייַן ציהען אין חשבון אָט די אַלע אַנדערע, ניט עקאָנאָמישע כחות, וואָס בעשטימען דאָס געזעלשאַפּטליכע לעבען, און דעריבער וועט מען אויך פון דעם פערשווייגען זיי בשום אופן ניט טאָרען אַרויס־ דרינגען, אַז דער היסטאָרישער אימפעט פון דעם עקאָנאָמישען כח איז שטאַרקער אָדער שוואַכער פאַר'ן היסטאָרישען אימפעט פון דעם רעליגיעזען כח, אָדער פאַר דעם היסטאָרישען אימפעט פון דעם פרייען געדאַנק.

2.

קאָנסערוואַטיזם, ליבעראַליזם, סאָציאַליזם.

אין דער אַנדער העלפט פון דעם 18-טען יאָרהונדערט איז אין פראַנקרייך אַוועקגעלעגט געוואָרען דער פונדאמענט צו דעם נייציטיגען קאמפף פון פאָליטישע פאַרטייען און פראָגראַמען. אין יענער צייט זענען געבאָרען געוואָרען, אויסגעוואַקסען און — נאָך דער גרויסער רעוואָלוציע — אַ לאַז געטהאָן זיך איבער דער בריי־ טער וועלט יענע געדאַנקען און סברות, וואָס האָבען באַלד פונאַנ־ דערגעשפאַלטען די גאַנצע מענשהייט אין צוויי גרויסע פינדליכע חילות, שטענדיג אָנגעגרייט צו פיהרען זייער היסטאָרישען קאמפף, ביז איין חיל וועט מאַכען לגמרי אַ תל פון דעם אַנדערן. קאָנ־ סערוואַטיזם האָט זיך גערופען איין צד, ליבעראַליזם דער אַנדערער. דער קאָנסערוואַטיזם איז געווען דורכגענומען מיט דעם גע־ דאַנקען, אַז דער לעצטער צוועק פון דעם געזעלשאַפּטליכען לעבען איז די גבורה, רייכקייט און די פראַכט פון דער מלוכה, וואָס זי קען דערגרייכען מעהר נישט ווי אין מלחמה מיט די אַנדערע פעלקער און מלוכות, אָדער וועניגסטענס דורך אַ דיפלאַמאטישען שמד־שטיק אַנטקעגען זיי. דער יחיד לעבט מעהר נישט, ווי צו־ ליעב דער גרויסקייט פון זיין נאַציאָן, צוליעב דעם קלינגערדען שם פון זיין מלוכה און זיין לאַנד. די גרעסטע קרבנות מעג די רע־

זעלשאפטליכער קלאס. די איצטיגע מענשהייט איז אָבער צוֹ-
שפּאַלטען ניט נאָר אין קלאַסען, נאָר אויך אין נאַציאָנען, רעליג־
יעזע סעקטען, פּאָליטישע פּאַרטייען, פּילאָזאָפּישע שולען א. אַז. וו.
דאָס נאַציאָנאַלע לעבען צושפּאַלט זי אין פעלקער, דאָס רעליגעזע —
אין סעקטען, דאָס פּאָליטישע — אין פּאַרטייען, דער פּילאָזאָפּישער
געדאַנק — אין שולען. אָבער אין קלאַסען צושפּאַלט זי דאָס
עקאָנאָמישע לעבען. ס'איז דעריבער קיין חדוש ניט, וואָס, ריי־
דענדיג וועגען אַ בעשטימטען קלאַס, האָב איך די גאַנצע צייט צו
טהאָן מיט ע ק אָ נ אָ מ י ש ע פּראָבלעמען. וואָלט איך, צום
ביישפּיעל, געשריבען וועגען דעם סאָציאַל־עקאָנאָמישען שטאַנד־
פונקט פון דער דעמאָקראַטיע אָדער דעם אַנאַרכיזם, וואָלט איך גע־
מוזט אויספּאַרשען די שייכות, וואָס געפינט זיך צווישען דער
סאָציאַלער עקאָנאָמיע און דעם פּאָליטישען געדאַנק אין דער דע־
מאָקראַטיע און אין דעם אַנאַרכיזם, און יעמאָלט וואָלט איך גע־
דאַרפט רעדען מעהר וועגען פּאָליטיק, איידער וועגען עקאָנאָמיע.
אויב איך וואָלט געהאַט, למשל, צו טהאָן מיט דעם סאָציאַל־פּאָ־
ליטישען שטאַנדפונקט פון דעם קאטוילישען פּראָלעטאַריאַט אין
פּוילען אין דעם 20־טען יאָרהונדערט, וואָלט איך געמוזט אויס־
שטודירען, וואוהין ציהט איהם דער שטאַנדפונקט פון זיין קאטוילי־
שער רעליגיאָן, דער שטאַנדפונקט פון זיין אונטערדריקטער נאַציאָ־
נאַליטעט און דער שטאַנדפונקט פון יענעם פּר י י ע י ג ע־
ד א נ ק, וואָס האָט אָנגעהויבען הערשען אין די פּוילישע פּאָלקס־
מאַסען נאָך אין דעם 19־טען יאָרהונדערט און וואָס שוואַכט אָב
די מאַכט פון דער קאטוילישער רעליגיאָן.
מיר האָבען אָבער דאָ צו טהאָן מיט דעם פּראָלעטאַריאַט בכלל,

נאָר אויך פון אַנדערע היסטאָרישע כחות, וואָס ווירקען אויף איהם. נאָ־
ציאָנאַלע, פּאָליטישע, רעליגיעזע, פּילאָזאָפּישע א. אַ. אַזוי ווי איך
האַלט ניט, אַז דער עקאָנאָמישער קלאַסען־כח איז דער פּאַטער, וואָס ברענגט
זיי אַלע אַרויס, און מייסטערט איבער זיי, קען איך מיר דעריבער ניט
אַנרופען: „מאַרקסיסט“. אָבער בנוגע צו דעם מהות פון די עקאָ־
נאָמישע כחות (ווי שטאַרק אָדער ווי שוואַך זיי זאָלען ניט זיין לגבי
די אַנדערע כחות) מוז איך מודה זיין, אַז אויף דעם פעלד האָבען מיר
לע"ע נאָך ניט קיין טיעפערען דענקער, איידער קאַרל מאַרקס. (1908.)

איינגעבויגענע רוקענס פון דעם געמיינעם פאָלק זאָלען זיך אויס-
גלייכען און אַראָבואַרשען פון זיך די אויבערשטע וועלט מיט אלע
איהרע זונען, שטערען און גלגלים. לאָז יעדער שטעהן אויף זיינע
אייגענע פיס. לאָז יעדער מיט זיינע אייגענע כחות דערשלאָגען
זיך אין לעבען צו דער מדרגה, אויף וועלכער ער קען זיך אַרויפ-
חאָפען מיט זיינע אייגענע מיטלען, קיינעם ניט צווינגענדיג צו
אַרבייטען פאַר איהם.

יעדער איז פריי צו שמיעדען זיין אייגענעם מוזל, און פער-
לאַנגט ניט פון דער מלוכה זי זאָל זיין בעל-טובה. זייט איהם
נישט קיין פעטער און נעהט איהם ניט קיין שיך, ובפרט אז איהר
נעהט איהם זיי נאָך א י י ע ר מאַס, ניט נאָך זיינער. לאָזט
איהם געהן, ווי ער נעהט, ער ווייס בעסער, וואָס פאַר איהם איז
גוט און וואָס ניט. האָסטו שכל, האָסטו מיטלען, קענטעניס,
סוחרישע געניטקייט, שפיצלעך און המצאות, ווי צו ווערען רייך,
נעהם און אַרבייט מיט אלע כלים פאַר דיין ציעל, שטופ זיך דורך
מיט די עלענבויגענס צו דעם לעבענס אויבען-אָן. אלע געזעצען
און דינים מוז מען מבטל זיין, וואָס פערשפּאַרען דיר דעם וועג מעהר
נישט דערפאַר, וואָס דו שטאַמסט אַרויס פון דעם „געמיינעם“
קלאַס, וואָס אין דינע אָדערן פולסירט ניט קיין פריצישע בלוט.
האָסטו אָבער ניט קיין שכל און קיין מיטלען, פעהלען דיר די נע-
געל און די צייהן אין דער מלחמה פאַר'ן לעבען, — יעמאָלט
האָב קיין פאַראיבעל ניט: מען האָט פאַר דיר גאָר נישט אָנגע-
גרייט, מענסט אפילו זיין אַ גראַף אָדער אַ באַראָן אָדער נאָך אַ
גרעסערער מיוחס, איידער דער באַראָן. פון דער נאַטור זענען אלע
מענשען געבאָרען גלייך, דער פויער ניט וועניגער מיוחס,
איידער דער באַראָן. פון דער נאַטור זענען זיי אלע גע-
באָרען פריי, קיינער טאָר קיינעם ניט נויטען צו דיענען
און אַרבייטען, אויב זיי האָבען פרייוויליג ניט איבערגענומען די
התחייבות אויף זיך. פון דער נאַטור זענען זיי געבאָרען ניט
האַרען און קנעכט, ניט „הויף“ און „נידעריג“, נאָר ב ר י ד ע ר
פון איין גרויסער מענשליכער משפּחה, וואָס דאַרפען ברידערליך
אויסהעלפען איינער דעם אַנדערן אין דעם פראָצעס פון דעם לעבען.
איינער האָט, למשל, אַ גוט און קען אליין ניט בעאַרבייטען די ערה.

גירונג פערלאנגען פון יעדען איינעם, כרי צו דערגרייכען דאָס העכסטע אידעאל, די אויבערערשאפט איבער די אנדערע נאָ-ציאָנען, די גרויסקייט און בע'ש'טהייט פון איהר מלך. דערפאר איז זי פון איהר זייט מחויב צו האָבען דעם יחיד שטענדיג אין זינען, אכטונג געבען אויף איהם, טראַכטען וועגען זיין טובה, אַרייַן-מישען זיך אין אלע ווינקעלעך פון זיין לעבען, פיהרען איהם מיט אַ שטארקער האַנד צו דעם ציעל, וואָס איז איהם בעשערט. און דאָס בעסטע מיטעל דערצו איז — אָבהיטען, קאָנסערווירען דעם סדר פון דעם געזעלשאַפטיכען לעבען, וואָס איז אויסגעוואַקסען אין די צייטען פון די נאַציאָנאַלע קריעג.

אין מיטען פון דער געזעלשאַפט — דער מלך מיט זיין הויף, מיט זיינע שררות און האַרען, וואָס לייכטען ווי די זונען און שיר-קען אַרויס זייערע שטראַהלען פון גענאָד איבער דער גאַנצער „וועלט“. אַרום דעם מלך'ס הויף אַ גאַנצער לייטער פון גלגלים, איינער העכער פאַר דעם אנדערן. פריצים, גלחים, גענעראַלען, מיר-ניסטאָרען, אָפיצירען, גובערנאַטאָרען און אַזוי ווייטער, — אלץ פון ריינער, אַדעליגער, „בלאָער“ בלוט. און יעדער פון זיי איז וויעדער אַ קלייניגקייט מלך'על, אַ קלייניקע זון, וואָס בעשיינט די סביבה און גיט צו דעם לעבען דעם זיבענטען חן. און די גאַנצע וועלט לעבט און דאַרף לעבען מיט דעם, וואָס עס קומט פאַר אין „הויף“, מיט זיינע בעלער און זיין פאָליטיק, זיינע אינטריגעס, זיין פאַהרען אויף געיעג, זיינע פערוויילונגען און תענוגים...

און אָט די גאַנצע „וועלט“ איז געשטאַנען אויף אַ פעסטען פונדאַמענט — אויף די איינגעבויגענע רוקענס פון דעם פשוט'ען, געמיינעם, ניט-מיוחס'דיגען פאָלק: דעם פויער, דעם אַרבייטער, דעם בעל-מלאַכּת, דעם סוחר, דעם רופא, אלע, אויף וועמען די מלוכה דאַרף „אכטונג געבען“, פאַר וועמען זי דאַרף „זאָרגען“. אלע אָט די עלעמענטען פון פאָלק האָבען אייגענטליך געדאַרפט אויס-געהן פון נחת, וואָס אויף זייערע רוקענס איז אויסגעפאַלען די זכיה צו טראָגען אויף זיך דעם שטאָלצען און שעחנעם געבוי. אָבער עס איז שוין אַן אַלטער כלל: דאָס געמיינע פאָלק האָט קיין ברעקעל אידעלסקייט ניט אין האַרצען...

דער ליבעראַליזם צוריק האָט געוואָלט גאָר אַ קלייניגקייט: די

פון די וואוילגעבאָרענע. מיט איין וואָרט, זיי זענען אריינגעדורכט נען אין דעם קוק פון דעם מענשען אויף דאָס, וואָס איז שעהן און מיאוס, אמת און שקר, יושר און עולה. און אלע אָט די פייערצייג האָבען, יעדע אויף איהר לשון, נביאות געזאָגט איין זאך: פריי-הייט, גלייכהייט, ברידערליכקייט...

נאָך האָט די מלחמה צווישען קאָנסערוואַטיזם און ליבעראליזם געברענגט אומערדום, נאָך האָבען זיך געביטען די מזלות ביי די קעמפ-פענדע צדדים, ערשט אויף דער סצענע פון דער וועלט-געשיכטע איז אן ערך אין די דרייסיגסטע יאָהרען פון דעם פאָריגען יאָהרהונדערט, אַרויסגעטראָטען אַ דריטער צד, וואָס האָט אויפגעהויבען זיינע כלי-זיין אַנקעגען ביידען: דעם קאָנסערוואַטיזם, ווי דעם לי-בעראליזם, און האָט געצוואונגען ביידע אלטע שונאים ערנסטער צוקוקען זיך צו דעם יונגען פיינדר. אַ נייעם פרינציפ האָט ער אָנגעשריבען אויף זיין פאָהן, אַ נייעם געזעלשאפטליכען אידעאל האָט ער געטראָגען פאר דער מענשהייט: דעם סאָציאַליזם.

דאָס קערענדעל פון זיין שיטה, די זריעה, פון וואָנען עס איז אַרויסגעוואַקסען זיין לעבענסבוים, רייך אין צווייגען און בלעטער, בלומען און פירות, איז ניט געווען קיין נייעס אין דער געשיכטע פון דעם מענשליכען געדאַנקען. נאָך אין די אור-אַלטע צייטען, אין דעם אַקאָרשט בעגינען פון'ם פאָליטישען לעבען אויף דער ערד, איז כמעט ביי יעדען פאָלק אויפגעגאָנגען די שפראַצונג פון דעם סאָציאַליסטישען געדאַנק, איז ערגעץ וואו אין אַ פערבאָרגען וויינ-קעל אויסגעוואַקסען צו אַ וואונדערליכען געוועקס, וואָס פלעגט באַלד פערוועללעקען, צונויפדאַרען און פערשווינדען, וויעדער אַרויסרייסען זיך פון אונטער דער ערד אין עטליכע יאָהרהונדערט ארום אין אַנאָרט, וואו מען האָט זי קיין מאָל ניט געזייהט, אין אַ צייט, וואָס האָט ניט געוואָרט אויף איהר, און וויעדער פערשווינדען. ערשט אין דער צייט פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע האָבען אומעטום אין אייראָפּא, אין פראַנקרייך, ענגלאַנד און דייטשלאַנד, גענומען אַרויסשפראַצען פון דער ערד געוועקסען פון דעם סאָציאַ-ליסטישען מין און צו די דרייסיגסטע יאָהרען האָבען זיי זיך אין פראַנקרייך שוין פונדערגעוואָרפען אין דער ברייט און אין דעה

רופט ער זיינע ברידער, אנדערע מענשען, זיי זאלען איהם העלפען. זיי זענען אלע גלייך און פריי. ווי לען זיי ארבייטען ביי איהם, דינגט ער זיי; ניט — ניט. געפעלען זיי זיינע בעדינגונגען, שטער לען זיי זיך ביי איהם, ניט — געהען זיי אוועק. און אז צווישען זיי קומען פאר סכסוכים, געהען זיי ביידע, ווי גלייכע צו צוויי, צו דעם שופט, וואס משפט זיי נאך א גלייכען געזעץ פאר אַרעם און רייך, פאר „הויף“ — געבאָרען און „גידעריג“ — געבאָרען. פרייהייט, גלייכהייט, ברידערליכקייט...

מען קען זיך פארשטעלען דעם רושם, וואס די ליבעראלע שיטה האָט געמאַכט אויף א וועלט, אין וועלכער דאָס רוב פון דער מענשר הייט איז געווען גענויט על פי געזעץ צו ארבייטען אויף דעם פריץ אָהן געצאָהלט; וואו דער בעסטער חלק פון אלץ האָט „געקומט“ על פי דין דעם זעלביגען פריץ, דעם גלח און אלעמען, ווער עס איז נאָר געווען אויסגעבונדען מיט דער אויבערשטער וועלט דורך געבורט אָדער דורך דעם מלך'ס גענאָד; וואו עס איז געווען איין געזעץ פאר די „וואויל-געבאָרענע“ און אן אנדער געזעץ פאר די ניט וואויל-געבאָרענע. א נייע וועלט, א פרייע וועלט, אנאָפּענע פאר איטליכען, וואס קען נאָר מלחמה האַלטען פאר זיין לעבען און גליק, האָט גערוישט אין די רייד פון די ליבעראלען; א וועלט, וואו דער אויבערהאָר איז דער מענשליכער שכל, וואס דיקטירט זיינע געזעצען, אנשטאָט די פערשימעלטע געבאָטען פון די אלטע דורות.

און ניט נאָר אין דער פאָליטיק און אין די פראַגען פון דין און משפט, פון רעכט און אומרעכט האָט געברענגט די מחלוקה צווישען דעם קאָנסערוואַטיוז און דעם ליבעראַליזם. דאָס פייער האָט אויך געפלאַקערט אין דער רעליגיאָן, וואס האָט געהייליגט דעם געזאלבטען קעניג און דעם גאָנצען סדר פון דעם לעבען, פון וועלכען ער איז געווען דער מיטעל־פונקט. עס האָט אויך געברענגט אין דער פילאָזאָפיע, וואס האָט אַ לאַנגע צייט געוואָלט זיין מעהר נישט, ווי א דיענסט־מייד ביי דער רעליגיאָן. די פייערציג האָבען זיך אריבערגעוואָרפען אין דער קונסט, וואס האָט זיך אָנגע־הויבען צו אינטערעסירען מיט דעם לעבען פון די געמיינע קלאסען און אין איהר געפינען העלדען, ניט מיאוסער פאר דעם אלטען העלד

לוציאנער ער זאל ניט זיין אנקעגען די פארמע פון דער מלוכה, בלייבט דאך שטעהן ביי א געוויסען גרענעץ, בויגט דאך זיין קניע פאר די הייליגע זיילען, וואס האלטען אונטער דאס גאנצע געזעל-שאפטליכע געביי. דאס אייגענטהום איז איהם הייליג. דאס רעכט פון „מיין-און-דיין“ וויל ער ניט אָנריהרען, אַרדבה! ער גיסט אריין אין די אָדערן פון דעם אייגענטומס-דעכט נייע שטראָמען פון לעבענס-קראַפט. די תשוקה צו אייגענטהום, צו מעהר אייגענס און רייכקייט וויל ער פונאנדערבלאָזען צו אַ פלאַ-קער אין די הערצער פון יעדען איינעם. און אויף די פאמיליע איז פאר איהם הייליג, די צווייטע זייל, אויף וועלכע עס האלט זיך די מענשליכע וועלט. יעדער מיט זיין הויזגעזינד, מיט זיין בעל-הבת'ישקייט זאל זיין א וועלטעלע פאר זיך, פאר וועלכער דער מאן זאל האלטען מלחמה מיט די אַרומיגע וועלטלאך. און דאס רעכט פון ירושה איז ביי איהם הייליג, וואס בינדט צונויף די פאמיליע מיט דעם אייגענטום. וואס איז אָבער די פעולה, וואס די אלע רעכט זענען הייליג דעם ליבעראליזם? דאס גיפט ליגט אין דער קליפה פון מרידה אנקעגען דאס אלטע, א קליפה, וואס דער ליבע-ראליזם האט ארויסגערופען אין לעבען. וואו ער בלייבט שטעהן דערשראָקען, הויבען זיך אויף די בייזע רוחות, וועלכע ער האט פאנאנדערגעוועקט, און מאכען א תל פון אלץ, מיט וואס דעם מענטשנ'ס נשמה האט געלעבט: פון אייגענטום, ירושה און פאמיליע. אויף אזא אופן האָבען ביידע אלטע פארטייען געזעהען אין דעם נייעם שונא אלע שערליכע חסרונות, אנקעגען וועלכע זיי האָ-בען געקעמפט צווישען זיך; אין דערזעלביגער צייט אָבער האט יעדער פון זיי געמוזט מודה זיין, אז זיין אלטער שונא איז פארט ניט אזוי שלעכט, ניט אזוי אויסגעלאָסען און פערדאָרבען, ניט אזוי איינגעטונקט אין כל החטאים שבעולם, ווי דער יונגער בן סורר ומורד. דאס האט א ביסעל אָבגעשוואַכט זייער שנהא צווישען זיך און פערשטאָרקט זייער הארץ צו א ביטערען בשותפות'ען קאמפף מיט דעם אלץ מעהר און מעהר וואַקסענדיגן סאָציאליזם.

אין אמת'ן איז דער סאָציאליזם געווען זעהר ווייט פון ביידען, סיי פון זייערע מעלות, סיי פון זייערע חסרונות. זיין אייגענע וועלט האט ער געטראָגען אין זיך, מיט אייגענע הימלען און שטערען, א

טיעף, אזוי, אז זיי האָבען גענומען אונטערגראָבען די וואַרצלען פון די אלטע, טיעף איינגעלעבטע בוימער...

דער קאָנסערוואַטיזם און דער ליבעראליזם האָבען אויפ'ן שטעל דערקענט אין דעם סאָציאליזם זייער פיינד, אפילו ווען זיי האָבען ניט אזוי גיך פערשטאנען זיין נאטור.

דעם ליבעראליזם האָט זיך אויסגעדוכט, אז דער סאָציאליזם איז מעהר נישט, ווי א קאָנצענטרירטערער, שטארקערער גיפט פון קאָנסערוואַטיזם. דער קאָנסערוואַטיזם האָט דאָך אויך געליקענט, אז דער איינצעל־מענש, דער יחיד, איז דער יסוד פון דעם גאנצען געזעלשאפטליכען לעבען. ער האָט דאָך אויך געקעמפט אנקעגען דעם, דער יחיד זאָל ווערען דער איינציגער בעל־הבית אין דער פאָליטיק. ער האָט גע'טענה'ט, די געזעלשאפט דארף זיך אריינ־מישען אין דעם לעבען פון דעם איינצעלנעם, מען טאָר ניט צו־לאָזען דעם „איש כל הישר בעיניו יעשה“, אלץ, וואָס איינעם גע־פעלט, מעג ער טאָן: דער כלל שטעהט העכער פאר'ן יחיד; מען מוז מקריב זיין מיט דעם יחיד'ס אינטערעסען צוליעב די שעהנ־קייט און גבורה און רייכקייט פון דעם כלל, פון דער נאציאָן. טענה'ט ניט דיזעלביגע זאָך דער סאָציאליזם? איז ניט אויך איהם דער כלל העכער פאר'ן יחיד? מאכט ער ניט חוזק פון דער ליבע־ראלער פרייהייט?

ניט נאָר ער מאכט חוזק פון איהר, נאָר ער געהט ווייטער אין דעם פונקט, איידער דער קאָנסערוואַטיזם אליין. יענער האָט, לכל הפחות, איין פעלד געלאָזען כמעט פריי פאר דעם מענשען, דאָס פעלד פון האַנדעל און שטאָדטישער אינדוסטריע. דער סאָציאליזם וויל אָבער ארויסרייסען פון דעם יחיד'ס הענד אויך אָט דאָס וויכ־טיגע פעלד און אוועקגעבען עס אין די הענד פון דעם כלל.

אזוי האָט געקוקט דער ליבערטליזם אויף דעם סאָציאליזם.

אין די אויגען פון דעם קאָנסערוואַטיזם איז דער סאָציאליזם געווען צוריק די העכסטע מדרגה און דער גיפטיגסטער סם פון דעם ליבעראליזם. אזוי ווי יענער, הויבט דער סאָציאליזם אויף זיין אומווערדיגע, חוצפה'דיגע האַנד אויף די הייליגע יסודות פון דעם נאציאָנאלען לעבען. און ער געהט נאָך ווייטער איידער יענער אין זיין ווידערשפעניגען אנקעגען זיי. דער ליבעראליזם, ווי רעוואָ-

וואָס האָבען זי אַרויסגעבראַכט, אין דעם פערבאָרגענעם היסטאָרישען פּשט פון קאָנסערוואַטיזם און ליבעראַליזם. מ'זאָגט, נ'זאָ און דער תלמיד פון דעם סאָציאַליסט סען-סימאָן, טהי-עריי, האָבען דערביי געפונען, אז דער קאמפף פון די צוויי גרויסע פארטייען ציהט זיך שוין פון לאַנג אָן, א סך לענגער, איידער ער איז אַרויסגעטראָטען אין דעם פאָרם, וועלכע די רעוואָלוציע האָט איהם געגעבען, און אז דער גרונד פון דעם קאמפף איז די מלחמה פון צוויי געזעלשאַפטליכע קלאַסען: דעם פּעאָדאָליס-טאָקראַטישען, וואָס איז פערבונדען מיט די נלחים און דער רעליגיאָן, פון איין זייט, און דעם גאנצען איכעריגען פאָלק, וואָס ווערט אָנגעפיהרט פון דעם בירגערליכען סוחרש-אינדוסטריעלען קלאַס, פון דער אנדער זייט. א מלחמה, ניט אַזוי צוליעב דער פערשידענער פאָליטישער און פילאָזאָפישער הגדה פון די קלאַסען, ווי צוליעב די רעאַלע קניידלעך, וועלכע יעדער קלאַס מיינט מיט זיין הגדה. דער אָדער יענער יורידישער קאמפף פאר רעכט און אומרעכט, דער אָדער יענער פילאָזאָפישער קאמפף פאר ריכטיג און פאַלש, דער אָדער יענער מאָראַלישער קאמפף פאר יושר און עולה, דער אָדער יענער עסטעטישער קאמפף פאר שעהן און מיאוס, איז אין תוך אריין נישט מעהר, ווי אן עקאָנאָמישער קאמפף פאר די מאַטעריעלע ניטער פון דער זינדיגער וועלט. קאָנסערוואַטיזם און ליבעראַליזם זענען דעריבער צוויי פערשידענע עקאָנאָמישע קלאַסען.

דער דאָזיגער נייער קוק אויף דעם ענין האָט זיך אויפ'ן שטעל אָבגעשלאָגען צוריק אין די מוחות פון די סאָציאַליסטישע דענקער, און אין דער סאָציאַליסטישער וועלט האָבען גענומען, וואָס מעהר אַלץ עפּטער, אַרויסטרעטען מיינונגען, אז אויך די דריטע פארטיי האָט איהרע וואָרצלען אין די עקאָנאָמישע אינטערעסען פון דעם לעבען, אז אויך די סאָציאַליסטישע בעוועגונג איז אויסגעוואָקסען אויף דעמעלכען גרונד פון קלאַסען-קאמפף, ווי די קאָנסערוואַטיווע און די ליבעראַלע, און אז אויך דער סאָציאַליזם איז אין תוך אריין א בעזונדערע פאָליטישע פּאָהן אין די הענד פון אַ בעזונדערען עקאָנאָמישען קלאַס — דעם פראַלעטאָריאַט. קארל מאַרקס

וועלט, וועגען וועלכער די בעסטע מענשען פון אלע פעלקער האָבען געטרוימט, נאָך וועלכער די אונטערדריקטע פון אלע צייטען האָבען דומפּה געבייגט, דאָס רוב ניט וויסענדיג, ווי זי אָנצורופען. ווי זי אויסצומאָלען, ווי זי אריינצופיהרען אין דעם טעגליכען לעבען.

פרייע מענשען און פאָרט ניט שונאים איינער דעם אנדערען. ניט וועלכע און הינד, וואָס רייסען זיך תמיד אַרום פאַר זייער רויב; פרייע מענשען, פריי פּעראייניגט אין איין גרויסער בעל-הבת'יש-קייט, וואָס בעהערשט די נאטור, ציהט אַרויס פון איהר איהרע פערבאָרגענע רייכקייטען און גיט יעדעס וויפיעל ער דאַרף, און נעהמט פון יעדעס, וואָס ער קאָן. פרייע מענשען, וואָס ווילען קיי-נעם ניט האָבען איבער זיך פאַר אן אויבערהאַרד, וואָס ווערען ניט נתפּעל פאַר די אלטע פלאַנקעס, וועלכע נאָרישקייט אָדער ווילדקייט האָבען אויפגעבויט, כדי צו פערצאָמען דעם וועג צו גליק, — אָט דאָס איז געווען (און איז) דאָס אידעאַל פון סאָציאַליזם, די „שמים הדרשים“, וועלכע ער ברענגט דער וועלט.

אין אַ משך פון צעהן יאָהר (פון די דרייסיגער ביז די פערציי-גער פון דעם פאָריגען יאָהרהונדערט) האָבען שוין אלע פאָליטיקער פון פערשטאַנד איינגעזעהען, אז פון זייער צייט אָן קעמפּען אויף דעם שלאַכטפּעלד פון דער געשיכטע שוין ניט מעהר צוויי פאַרטייען, נאָר דריי: די קאָנסערוואַטיווע, די ליבעראַלע און די סאָציאַליסטישע.

3

רענט, ריוח, לויז.

אין דער צייט, ווען דער סאָציאַליזם האָט אַלץ העכער און העכער גענומען אויפהויבען זיין קול, און אין דער לופט פון דער ווי-סענשאַפּטליכער וועלט האָבען זיך גענומען אַרומטראָגען האַלב-סאָציאַליסטישע געדאַנקען, האָבען עטליכע פראַנצויזישע געשיכטס-שרייבער גענומען טיעפער אריינלעגען זיך אין דער געשיכטע פון פראַנקרייך און פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע, אין די כחות,

די מיטלען, וועלכע עס גיט איהם זיין שכל, — ד. ה. זיינע קענט-
 נים פון די קרעפטען, וואָס הערשען אין דער נאטור, זיין ט ע כ -
 נ י ק — דאָרף מען האָבען דריי זאכען: ערשטענס, די נאטור
 גופא, די ע ר ד, די מוטער, וואָס האָט אונז געבאָרען און וואָס
 דערנעהרט אונז אין איהר שוים. עס איז ניטאָ קיין איין פיר-
 צעלע חיונה, קיין איין חפץ, וואָס האָט נאָר אין זיך אַ ברעקעלע
 ממשות, וואָס זאָל גיט שטאַמען פון דער ערד און פון די רייכ-
 קייטען, וואָס ליגען אין איהר. ראפאעלס סיקסטינישע מאדאָנא,
 דאָס הייליגסטע הימעלסטע בילד פון דער וועלט, האָט אין זיך
 לייווענט, וואָס שטאַמט פון ליינזוימען אָדער פלאַנצען, וואָס פון
 זיי האָט מען אויסגעוועבט דעם לייווענט, אויף וועלכען מען האָט
 געמאַלט דאָס בילד; עס האָט פ א ר ב ע ן, און איז געמאַלט
 געוואָרען מיט אַ פענזעל. דאָס גאַנצע מאטעריאַל פון אונזער
 רייכקייט שטאַמט פון דער ערד. דערנאָך דאָרף מען האָבען די
 מענשליכע א ר ב י י ט ס - ק ר א פ ט, פשוטו כמשמעו, די מענש-
 ליכע הענד מיט די פינגער מיט די מוסקעלען, וואָס זאָלען פאָלגען
 דעם מענשליכען שכל ארויסבריינגען אלע בעוועגונגען, כדי צו דער-
 גרייכען דעם שכל'ס ציעל. און דערנאָך, זינט דער מענשליכער
 שכל האָט אויסגעלערנט דעם מענשען צו אַרבייטען גיט מיט הוילע
 פינף פינגער, נאָר מיט קונציגע געצייג און מאשינען, מוז מען האָ-
 בען, דריטענס, פ ר אָ ד ו ק צ י אָ נ ס - ג ע צ י י ג. ערד, מענש-
 ליכע אַרבייטס-קראַפט, פראָדוקציאָנס-געצייג זענען די דריי
 מלאכים, וואָס בריינגען אַרויס כל הגומטם שבעולם.

אין די פריהערדיגע צייטען האָבען זיי אלע אין איינעם גע-
 הערט דעם מענשען, דעם בעל הבית פון זיין אייגענער אַרבייטס-
 קראַפט, ד. ה. דעם אַרבייטער; און אלץ, וואָס ער פלעגט כעסיר
 מען פון דער אַרבייט, האָט געהערט איהם, איז געווען זיינע; שפע-
 טער, דורך סבות, וואָס איז גיט היינט אונזער דאָגה צו דערקלערען,
 זענען צוויי מלאכים אוועקגעפליגען, איבערלאָזענדיג איהם זיין
 אַרבייטס-קראַפט און די הוילע פינף פינגער, מיט וועלכע ער איז גיט
 ביכולת איבערצולעבען איין טאָג אָהן קרע און אָהן פראָדוקציאָנס-
 געצייג... ער איז גענויטיגט אָנצוקומען צו די, וואָס האָבען אין
 זייער רשות די ערד אָדער די נויטיגע כלים צו בעאַרבייטען זי און

האָט אין דער צווייטער העלפט פון די פערציגער יאָהרען צונויפֿ-
געקליבען, ווי אין א ברענגלאָז, די צעוואָרפענע, צווייטע שטראַה-
לען פון דער נייער סברה און האָט מיט זיי איינגעברענגט אין דער
וויסענשאַפטליכער פאָליטיק דעם געדאַנק, אז צווישען דעם סאָ-
ציאַל־פאָליטישען פראָגראַם פון א קלאַס און זיין עקאָנאָמישען
תמצית איז דאָ אן אייביגע שייכות, אז זיין פראָגראַם קען ערשט
יעמאָלט ריכטיג פערשטאַנען ווערען, ווען מען דרינגט אַריין אין
דעם לפני ולפנים פון דעם עקאָנאָמישען לעבען, ווען מען דער-
גראַבט זיך ביז צו יענע עקאָנאָמישע וואָרצלען, פון וואַנען עס
וואַקסען אַרויס די געזעלשאַפטליכע קלאַסען.

בכלל איז דער פריץ א קאָנסערוואַטיווער, דער הענדלער און
פאַבריקאַנט — א ליבעראַל, דער אַרבייטער — א סאָציאַליסט.
אַבער ניט על פי מקרה, ניט גלאַט אזוי אין דער וועלט אַריין האָט
זיך דער אַדעל אָנגעכאַפט פאר דעם קאָנסערוואַטיוזם, די סוחרישע
וועלט — פאַר דעם ליבעראַליזם, דאָס פראָלעטאַריאַט פאַר'ן סאָ-
ציאַליזם. די דריי פערשידענע סאָציאַל־פאָליטישע סיסטעמען
פאַסען בעסער צו זייערע עקאָנאָמישע אינטערעסען, וואָס וואַקסען
אַרויס פון זייער עקאָנאָמישער לאַגע, עס איז אן אַבשיין פון זייער
עקאָנאָמישער לאַגע אין זייערע מוחות, בעת זיי דענקען וועגען
סאָציאַלע און פאָליטישע ענינים. די פערשידענקייט פון זייער
סאָציאַל־עקאָנאָמישען שטאַנדפונקט שטאַמט פון דעם פערשידענ-
נעם עקאָנאָמישען תמצית, וואָס מאַכט פון איטליכען פון זיי א
בעזונדערן געזעלשאַפטליכען קלאַס.

אין וואָס בעשטעהט די פערשידענקייט פון דעם עקאָנאָ-
מישען תמצית? וואָס מאַכט דעם אַדעל, דעם סוחר, דעם אַרביי-
טער פאַר בעזונדערע געזעלשאַפטליכע קלאַסען, וואָס מווען פיה-
רען א פערביטערטען קריעג איינער מיט דעם אנדערען? די פער-
שידענע ראָלע, וואָס יעדער קלאַס שפּיעלט אין דעם בעשאַפען
געזעלשאַפטליכע רייכקייט, דער פערשידענער מקור חיונה, דער
קוואַל, פון וואַנען יעדער קלאַס שעפט זיינע מיטלען צום לעבען,
און די פערשידענע אינטערעסען, וואָס שפּראַצען אַרויס פון יעד-
נער ראָלע און פון יענעם קוואַל.

כדי דער מענש זאָל קענען ציהען חיונה פון דער נאַטור מיט

פון דער תבואה מעהר נישט אַרויסגעבראַכט, ווי די רענט און דעם לוי, וואָלט קיין רענדאָר ניט דינגען קיין הויף. אין דעם מקח פון דער תבואה דאַרף בלייבען אויף אַ חלק פאַר דעם רענדאָר, דעם קאָפיטאַליסט: עס דאַרף בלייבען ריווח אָדער פרנסה. די מקחים אויפ'ן מאַרק בייטען זיך פון יאָהר צו יאָהר, די חלקים, וואָס יעדער „שותף“ בעקומט, שטייגען אָדער פאַלען, אָבער בדרך כלל אַרבייט זיך אויס פאַר אַ בעשטימטע צייט און פאַר אַ בעשטימטען אָרט אַזאַ מקח, פון וועלכען אַלע דריי קלאַסען זאָלען קענען בעקומען אַ חלק, ווי נרויס אָדער ווי קליין ער זאָל ניט זיין. אין דעם מקח פון יעדען זעקעל ווייז אָדער קאָרן קען מען אויסרעכענען, וויפיעל עס פאַלט אויס פון איהם אויף דעם פרייז'ס חלק, דעם אַרבייטערס חלק און דעם חלק פון דעם קאָפיטאַליסט. אפילו די מקחים, וואָס דער פויער בעקומט פון זיין אייגען פעלד דורך זיין אייגענער אַרבייט, קען מען אויך פאַנאָדערשיידען אין דריי חלקים: דעם חלק, וואָס ער בעקומט דערפאַר, ווייל ער איז אַן אַרבייטער (די געוועהנליכע שכירות פון אַ הויף-קנעכט), דעם טייל, וואָס ער בעקומט כּוונה „לענדלאָרד“, דערפאַר, וואָס ער איז דער בעל הבית פון זיין אייגען ערד (די געוועהנליכע ראַטע, וואָס ער וואָלט געאַהלט דעם פרייז פאַר געדונגענע ערד), און דעם חלק, וואָס איהם בלייבט נאָר בתור ריווח אָדער פרנסה דערפאַר, וואָס ער האָט ניט געדאַרפט אויסגעבן בען קיין געלד צו דינגען פרעמדע אַרבייטער.

און דאָס איז אַזוי ניט נאָר אין דער ערד-אַרבייט, נאָר אומער-דום, אין אַלע עקאָנאָמישע פראָצעסען פון דער איצטיגער געזעל-שאַפט. אויך די פראָדוקטען פון דער שטאָדטישער אינדוסטריע שטעהען אונטער דער מאַכט פון דעם זעלביגען געזעץ. אויך זיי שטאַמען פון בעל-הבית'שקייטען מיט פערשידענע סאָציאַלע גע-שטאַלטען, אָבער אויך זייערע מקחים שיינען זיך פאַנאָדער אין רענט, ריווח און לוי.

אַ פאַבריקאַנט, למשל, קויפט איין ציעגעל און וואַפנע און אייזען און האַלץ און שטאָהל און גלאַז צו בויען זיין פאַבריק, און אין יעדען פיצעלע בוי-מאַטעריאַל האָט ער בעאַהלט רענט צו דעם בעל הבית פון די ערד, פון וואַנען זיי שטאַמען. ער קויפט רוי-מאַטעריאַל, וואָל אָדער ליין אָדער פלאַקס אָדער אַן אַנדער מיין,

די פראָדוקטען, וואָס דער מענש רייסט פון איהר אַרויס. צוריק נויטיגען זיי זיך אין איהם, וואָס בעלעכט מיט זיין אַרבייטס־קראַפט די נאָטור און די געצייג און טרייבט אלע רעדער פון דער פראָדוק־ציאָן.

קוקט מען פון אויבען־אויף אויף דעם עקאָנאָמישען פראָצעס פון דער געזעלשאַפט, קען אויסדוקטען, אז די בעלי־בתים פון דער ערד, אָדער די לענדל־אַרדס, די בעלי־בתים פון די געווערק־צייג, אָדער די קאָפּיטאַליסטען, און די בעלי־בתים פון דער אַרבייטס־קראַפט, אָדער די פראָלעטאַריע, אז די דריי קלאַסען זענען נאָטירליכע, שטענדיגע שותפים אין דעם עקאָנאָמישען פראָצעס, וואָס קענען איינע אָן די אנדערע ניט אויסקומען, וואָס טיילען דערנאָך צווישען זיך אלע פראָדוקטען, וואָס זענען אויסגע־אַרבייט געוואָרען אין דער געזעלשאַפט. יעדער קלאַס געהמט זיך זיין חלק: דער לענדלאַרד, דער בעל־הבית פון דער ערד, געהמט זיין חלק אונטער דעם נאָמען „רענט“ אָדער „ראַנטע“, דער קאָפּיטאַליסט, דער בעל־הבית פון די געווערק־צייג און דעם געלד, וואָס מען דאַרף אויף נויטיגע הוצאות, געהמט זיין חלק אונטער דעם נאָמען „ריוח“ אָדער „פרנסה“, און דער אַרבייטער בעקומט זיין חלק אונטער דעם נאָמען „לוין“ אָדער „שכירות“. אין דעם מקח פון יעדער פיצעלע סחורה, וואָס געפינט זיך אויפ'ן מאַרק, איז שוין אַרייַנגערעכענט געוואָרען די הוצאות פון רענט, ריוח און לוין.

א פאָר משלים וועלען אונז נאָך מעהר מסביר זיין דעם ענין. די תבואה, וואָס ווערט אויסגעאַרבייט אין דאָרף און קומט אויפ'ן מאַרק, שטאַמט פון בעל־הבית־ישקייטען, וואָס האָבען זעהר פערשידענע סאָציאַלע געשטאַלטען. א טייל תבואָה קומט פון דעם פויערס פעלדער. דער פויער איז דאָס רוב דער בעל־הבית פון זיין אייגענעם פעלד און איז זיין אייגענער אַרבייטער. א טייל קומט פון דעם פריז'ס הויף. ער איז דער בעל־הבית פון זיין פעלד און איז זיין אייגענער קאָפּיטאַליסט (אויב ער לייזט ביי קיינעם קיין געלד צו פיהרען זיין בעל־הבית־ישקייט). און א טייל תבואה קומט פון דעם רענדאַרס הויף. דער רענדאַר איז דער קאָפּיטאַליסט און מעהר קיין זאך ניט. ער צאָהלט דעם פריז ראַנטע אָדער רענט און צאָהלט דעם אַרבייטער שכירות אָדער לוין. וואָלט אָבער דער מקח

אָט די דריי שטראָמען : רענט, ריוח, לוינ זענען די דריי חיונה־קוואלען פון די דריי קלאסען ; לאַנד־בעזיצער, סוחרים און פראָלעמאריער. מיט זייערע סאָציאל־פאָליטישע פאָהנען אין די הענד שטעהען זיי האַרט ביי די מקורים פון זייער חיונה, האַרט לעבען די קוואלען, פון וועלכען זיי שעפען זייער לעבען. דאָרטען איז זייער שטאַנדפונקט, זייער טבור האַרץ, פון וועלכען זיי קוסען אויף דער וועלט און אויף די מענשהייט. און די פאָנאָראַמע, וואָס אימליכער פון זיי זעהט, איז אזוי פערשיידען פון דער אַנדערער, ווי עס איז פערשיידען איין שטאַנדפונקט פון דעם אַנדערען.

4

דער קלאסענקאמפף פון דער בורזשואזיע.

און די דריי „שותפים“ קעמפפן איינער מיט דעם אַנדערען זייער היסטאָרישען קלאסענקאמפף...

און דער פראָפּעסאָר געהט אַרויס אויפ'ן מאַרק, האַפט זיך פאַר'ן קאַפּ און שרייט : חי וקים ! דריי „שותפים“, פון דער נאַטור צונויפגעבונדען אזוי, אז זיי קענען איינער אָהן דעם אַנדערען ניט אויסקומען, זאָלען וועלען איינער דעם אַנדערען איבערבייסען דעם גאָרגעל ! און ער לויפט צוריק אין זיין קאבינעט און זעצט זיך אַוועק, און רעכענט, און רעכענט, און רעכענט אויס, וויפּיעל עס דאַרף „על פי יושר“ קומען דעם בעל הבית פון דער קרקע, ווי גרויס עס דאַרף „על פי יושר“ זיין דער חלק פון ריוח פאַר דעם קאפיטאַליסט און וואָס דאַרף „על פי יושר“ פאָדערען דער אַרבייטער פאַר זיין לוינ. און ער לויפט ווידער מיט שמחה אויפ'ן מאַרק מיט דעם פראָיעקט פון אייביגען שלום פאַר די קלאסען אין די הענד, אָבער די קלאסען הערען איהם ניט, זיי זענען צו שטאַרק פערנומען מיט זייער קאַמפף. זיי זעהען איהם ניט, זייערע אויגען האָבען זיך אַריינגעגעסען אין דעם גאַנג פון דעם לעבען, וואָס שפינט זיין ניט גאָר ריינעם, ניט גאָר כשר'ן פאָדעם גאָרניט נאָך דעם קלוגען חשבון פון דעם געלערנטען בעל־יושר... און דער פראָפּעסאָר שרייט ווידער : „חי וקים !“

פון וועלכען זיין פאבריק ארבייט אויס אן אינדוסטריע-פראדוקט, און אין יעדען ברעקעלע רויה-מאטעריאל צאָהלט ער קנס אין פאָרם פון רענט דעם בעל-הבית פון דער ערד, פון וואָנען דאָס רויה-מאטעריאל שטאַמט. ער קויפט ברען-מאטעריאל און לייכט-מאטעריאל צו בעהייצען און בעלייכטען זיין פאבריק, און ער צאָהלט רענט פאר דעם חלק פריזישע „אייגענס“, וואָס שטעקט אין זיי, קיין נפקא מינה ניט, אויב ער צאָהלט דאָס מיד ליד דעם פריז אָדער ער קויפט מאטעריאלען ביי אַ דריטען פערזאָן, וואָס האָט זיי פריהער געקויפט ביי דעם פריז. און אין די מקחים, וואָס ער שטעלט אויף זיין סחורה, מוז ער אַרויסשלאָגען ניט נאָר דעם לויז, וואָס ער האָט געצאָהלט זיינע ארבייטער, ניט נאָר אַ טייל ריוח אָדער פרנסה פאר זיך, נאָר אויך די אַלע רענטען, וואָס ער האָט מיד ליד אָדער דורך אַ דריטען איבערגעגעבען דעם בעל הבית דער ערד. זעט אַ פויער לין אויף זיין אייגענעם פעלד, שפינט פון איהם פאָדים און וועבט אויס אויף דעם אייגענעם וואַרשטאַט לייזענעם, בעקומט ער פאר זיין לייזענט דעם מקח פון מאַרק, אין וועלכען מען האָט איהם שוין אַריינגערעכענט אַלע הוצאות, וואָס אַ קאפיטאַליסט אויף זיין אָרט וואָלט געדאַרפט אויסגעבען, כדי צו קויפען דעם לין ביי דעם פריז און כדי צו דינגען ארבייטער, וואָס זאָלען איהם שפינען און וועבען.

ווי פערשיידען עס זאָלען ניט זיין די סאָציאלע געשטאַלטען פון די בעלי-בית'שקייטען, וואָס שיקען אַרויס זייערע סחורות אויפ'ן מאַרק — דאָרטען, אויפ'ן מאַרק גופא, גלייכען זיך אויס זייערע מקחים און גיסען זיך צונויף אין איין באַסיין, פון וועלכען עס פלי-סען אַרויס דריי שטראָמען: דער בלאָהער שטראָם פון רענט (ווייל הימעל-בלאָה איז די פארב פון דעם אַדעל, וואָס האָט אַ לאַנגע צייט געמיינט, אַז אין זיינע אָדערען פליסט בלאָהע בלוט), דער גע-לער שטראָם פון ריוח (ווייל געל איז די פארב פון דעם סוחר'ס אָב-גאָט, — דאָס גאָלד), און דער רויטער שטראָם פון לויז-ארבייט. און דער בלאָהער שטראָם פליסט אין דאָס בייטעל פון די בעלי-ביתים אויף ערד, דער געלער שטראָם אין די אייזערנע שרענק פון דעם קאפיטאַליסט און דער רויטער שטראָם — אין די לעכערדיגע טאַשען פון די ארבייטער.

איהם צולאָזען אזוי, אז עס איז דערנאָך שווער ווידער איינצושפּאַנען איהם אין יאָך...

דער הערשענדרער קלאַס אין לאַנד דאַרף זיין דער לאַנד-בעזיר-צער, דער וואָס לעבט פון רענט, ד.ה. פון גאָר נישט מטהאָן, דער וואָס דאַרף דעריבער ניט בעשמוּצען זיינע הענד מיט אַרבייט און זיין מוח מיט שאַכער-מאַכער, דער וואָס קען דעריבער פריי אויס-אַרבייטען יענע שעהנע פאַרמען פון לעבען, יענע טיעפע געפיהלען, יענע שעהנע בלומען פון לייעבע און פאַעזיע, וואָס ווערען פּערוועלקט אין דעם רויכניגען הייזעל פון דעם פויער, דעם שטויביגען וואַרשטאַט פון דעם בעל-מלאַכה, דעם דומפּען שטאַל פון דער פאַבריק, דעם טרוקענעם ביוראָ פון דעם קאָנטאָר. אויב דער מענש איז די קרוין פון דער נאַטור, איז דער פרייז די שפיץ פון דער קרוין, דער לעצטער טעל תכלית, צו וועלכען עס שטרעבט אַלץ, וואָס איז בעשאַפּען, און אַלץ איז בעשאַפּען געוואָרען, כדי איהם צו דינען, כדי איהם לייב טער צו מאַכען דאָס לעבען, וועמעס יעדע רגע איז אַ שיר, אַ לייב-געזאַנג צו זיין לייעבען נאָמען. דער פרייז צאָהלט פאַר די דינסט, וואָס די געזעלשאַפּט דערווייזט איהם, שוין גאנץ גענוג מיט דעם, וואָס ער נעהמט אויף זיך די טרחה, צו פיהרען די גאַנצע בעל-הבית'שקייט פון דער מלוכה, אוועקגעבענדיג זיינע זיהן פאַר אַפּי-צערען און גענעראַלען אין דער אַרמעע, פאַר דיפּלאָמאַטען, וואָס פערטיידיגען די אינטערעסען פון דעם פאַטערלאַנד אין די צייט פון פריעדען, פאַר מיניסטאָרען און גובערנאַטאָרען, וואָס האַלטען אויף דעם פריערען אין לאַנד. און אַ מתנה שענקט ער דער וועלט מיט דעם, וואָס ער איז, וואָס ער געהט אום אין איהר, וואָס האַט געאַדעלט די נאַטור בעשאַפּענדיג אַן אַדעל.

און נאָך טויזענדערליי אנדערע געדאַנקען טראָגען זיך אַרום אין זיין קאָפּ. בעת ער שטעהט, אָנגעלעהנט אויף זיין שווערד, האַרט לעבען דעם בלאָהען שטראָם פון רענט.

און האַרט נעבען דעם געלען שטראָם פון ריוח שטעהט מיט דעם קאָנטאָבוכ אונטער'ן אָרעם, מיט דער אייל אין דער האַנד, דער סוחר און בעטראַכט די וועלט פון זיין שטאַנד-פונקט און שפינט אויס זיין קלאַסען-פאַליטיק.

אויך פאַר איהם איז דער עיקר — אַבְהִיטען דעם געלען

דער קלאס פון די לאנדבעזיצער שטעהט הארט ביי דעם מקור פון זיין חיונה, דעם בלאָהען שטראָם פון רענט, און טראַכט זיין קלאַסען-געדאַנק, וואָס דרעהט זיך אַרום איין פונקט: ווי מאַכט מען, אז אין די קעפּ און אין די הערצער פון דער מענשהייט זאָל אייביג זיין הייליג דער פרינציפּ פון „מיין און דיין“ ניט נאָר אויף די פראָדוקטען, וואָס זענען בעשאַפּען געוואָרען פון מענשליכע הענדר, נאָר אויך אויף דער קרקע, וואָס איז פון קיינעם ניט בעשאַפּען געוואָרען, וואָס איז אין די אוראַלטע צייטען צוטיילט געוואָרען מיט דער מאַכט פון דעם שווערד? ווי מאַכט מען, אז דער שטראָם פון רענט, וואָס פליסט פון דעם הייליגען אייגענטומס-פרינציפּ אויף קרקע, זאָל קיינמאָל ניט אויסטריקענען, זאָל ווערען פון מאָל צו מאָל אַלץ טיעפער און ברייטער? אַ גאַנץ בעזונדער סדר פון דעם געזעלשאַפּטליכען לעבען איז נויטיג דערצו. מען מוז זיך אַריינמישען אין אַלע ווינקלעך פון דעם לעבען, כדי אויסצורייסען פון דאָרטען אַלע גיפטיגע פלאַנצען, וואָס קענען פער'סמ'ען דעם הייליגען „מיין-און-דיין“-פרינציפּ אויף קרקע, אָדער קענען מאַכען ענגער און פלאַכער דעם בלאָהען שטראָם פון רענט. מען מוז זעהן, אז די פאָליטישע מאַכט, די גאַנצע מלוכה זאָל זיך געפינען אין די הענדר פון די לאַנדבעזיצער אָדער אין די הענדר פון די, וואָס פערטיידיגען דעם לאַנדבעזיצערס אינטערעסען פאַר אַ נומע „מתנת-יד“. דער לאַנדבעזיצער דאַרף זיין און בלייבען דער מיוחס אין לאַנד, אַלץ, וואָס די געזעלשאַפּט מיהט, דאַרף זיין דורכ-געוויקט מיט זיין פרינציפּ. זיין פרינציפּ — די רענט — דאַרף זיין דאָס הערשענדע אין לאַנד. די אָבצאָהלונגען אין לאַנד און די צינוען אויף די פון אויסלאַנד אַריינגעפיהרטע סחורות דאַרפן זיין אזעלכע, וואָס זאָלען גרינגער מאַכען דעם פריז'ס לאַגע: די געזע-צען דאַרפן זיין אזעלכע, וואָס זאָלען אַרויסרופען אין דער בעפעל-קערונג אַ הייסחונגער נאָך קרקע, נאָך מעהר קרקע, וואָס איז אין זיין רשות, כדי די רענט זאָל פליהען, ווי אַ פייך פון בויגען, אין דער הויך. מיט שנאה און קנאה קוקט דער פריז אויף די וואָקסענדע בליהענדע שטערט, וואו די פאַבריק בעפרייט דעם פויער פון זיין הונגער צו קרקע, וואו זי גיט איהם חיונה אויף אזא אופן, ער זאָל ניט דאַרפן אָנקומען צו דעם פריז'ס גענאָד, און מאַכט

די מענשען זענען די קרוין פון דער נאטור, זענען די סוחר'ישע קאפיטאליסטען — די שפיץ פון דער קרוין. דער הערשענדער קלאַס אין לאַנד דאַרף זיין דער קלאַס פון די קאפיטאליסטען. זיי ערע אינטערעסען, ד.ה. די אינטערעסען פון דעם אַלמענשליכען פראָגראַם און ציוויליזאַציע דאַרפֿען שטעהן העכער פאַר אַלץ אין די אויגען פון דעם געזעצגעבער. מען דאַרף פונאַנדערייסען אַלע צוימען, וועלכע די אַלטע, איינגעשלאַפֿערטע וועלט האָט אוועקשטעלט צוויי שטען מענש און מענש; דורך דעם ליאַרם פון אייזען, דאַמפּף און עלעקטריציטעט דאַרף מען פונאַנדערטרייסלען דאָס גאַנצע לאַנד, מיט שטורם אויפֿוועקען אַלע איהרע פערשלוּמערטע כחות. דאָס קען טהאָן מעהר נישט ווי דער קאפיטאַליזם, אָנגעטריבען דורך דעם דאַרשט נאָך ריוח. דער קאפיטאַליסט דאַרף דעריבער זיין דער מיוחס, דער בעל־הבית פון דעם פאָליטישען לעבען, דער בעל דעה אין לאַנד. אויף וואָסער פייער דאַרף מען דעם פריץ! וואָס טהוט ער אויף פאַר דער וועלט, פאַר וואָס קומט איהם אַ טייל פון דעם רייכקייט, וואָס איז בעשאַפֿען געוואָרען ניט פון איהם, נור פון „אונז“, ד.ה., פון דעם קאפיטאַליסט און דעם אַרבייטער? ריוח און לויף זענען גערעכטע קוואַלען פון דעם לעבען. יעדע אַרבייט דאַרף האָבען איהר לויף, יעדער עסק — זיין פערדינסט, רענט איז אַן איבעריגע הוצאַה, אַ לאַסט אויף די אַקסלען פון די אַרבייטער, אַ פּרעמיע דעם זולל וסובאַ פאַר גאָר נישט טהאָן...

און מיט רעוואָלוציאַנערע בליקען קוקט ער אויף דעם אַדעל, דעם בעל הבית פון דער אַלטער וועלט, און רייצט אויף איהם אַן דעם מאַן מיט דעם האַמער, ער זאָל צושלאָגען אויף פיצלעך דאָס אַלטע, פוילע געבוי. יעמאַלט, ווען עס וועט קיין זכר ניט בלייבן בען פון דעם אַלטען, ווען דער פרינציפ פון ריוח און פרייער קאָנקורענץ וועט ווערען דער גאָט פון דער וועלט, יעמאַלט וועט דער סוחר, זיין כהן גדול, ממילאָ ווערען איהר בעל הבית.

און אויך האַרט נעבען דעם לעבענס־שטראָם פון דריטען קלאַס, נעבען דעם רויטען שטראָם פון לויף, שטעהט אין אַלעדערנעם פאַר־טויף דער אַרבייטער, מיט דעם האַמער אין די הויַלע מוסקולעזע הענד. אויך אין זיין קאָפּ טראָגען זיך אַרום וועלטען פון געדאַנ־

שטראָם, ער זאָל ניט אויסטריקענען חס ושלום, קעמפּפּען פאַר אַזאַ סדר אין דער געזעלשאַפּט, אין וועלכען עס זאָל זיין מעגליך צו פּערדינען ריוח. דאָס אייגענטומס-פּרינציפּ דאַרף זיין הייליג און מוז אָבגעהיט ווערען מיט אַלע מיטלען אין דער וועלט. אָבער וואָס פאַר אַנ'אייגענטומס-פּרינציפּ ? קען מען באַמט אָנרופּען „אייגענטום“ דאָס, וואָס מען האָט אָבגענומען מיט געוואָלד, מיט'ן שווערד און מיט'ן ביקס און צוטיילט אָהן יושר און אָהן רחמנות צווישען די טעלער-לעקער פון דער מיליטערישער מאַכט ? דאָס איז ניט אייגענטום, דאָס איז פשוט רציחה ! אייגענטום איז דאָס, וואָס געהערט מיר, וואָס איז אַרויסגערופּען געוואָרען אין לעבען דורך מיינ שכל, מיינ איינפאַל, מיינ ענערגיע אָדער דאָס, וואָס איך האָב פריי, מיט דעם אַנדערנס אייגענעם ווילען, בעקומען פון דעם אַנדערן, בירושה, במתנה, אָדער, אין אַ בייט פאַר מיינער אַ זאך אין אַ משאָ ומתן פאַר מיינ געלד. אָט דאָס איז דער פונדאַמענט, אויף וועלכען עס דאַרף זיין אויפגעבויט די געזעלשאַפּט. דער פרייער קאַמף צווישען פרייע מענשען רופט אַרויס אין זיי אַלע זייערע מעלות און השלמות, שטרענגט אָן זייערע נערווען, האַלט זיי שטענדיג אין אַ מדרגה פון אויפגעוואַכטער ענערגיע, שאַרפט זייערע מחות, שטאַרקט זייער ווילען. אונטער'ן בייטש פון הונגער און געהעריגען דאָרשט נאָך רייכקייט, נאָך מעהר געלד, קאָכט און ריר דערט אין דער מענשליכער וועלטעל. די וואָס זענען נאָך וואָס געווען אונטען, פּראַלען אַרויף דורך דעם כח פון זייער שטאַלענער ענערגיע צו דעם העכסטען שטאַפּעל פון רייכקייט און מאַכט איר בער די קעפּ פון די פּערשלאַפּענע, פוילע, פּערגענעצטע. און אין זייערע הענט ליגט דער שליסעל פון דעם אַלמענשליכען פּראָגרעס : זיי טרייבען אָן די וויסענשאַפּט, זיי זאָל אויספאָרשען די נאַטור און געפינען די מיטלען, ווי בעסער צו בעהערשען זי. זיי בויען און שיקען אַרויס די גרויסע ים לויתנ'ס — די דאַמפּפּשיפּען אַרײַן בערצופיהרען מענשען און סחורות פון איין עק וועלט אין דעם אַנדערן, זיי פיהרען אַריין אייזענבאַהנען, טעלעגראַפּען, טעלעפאָנען — צו פּערבינדען די לענדער און די פּעלקער פון דער וועלט צו איין איינציגער גרויסער משפּחה, זיי, די קאָפיטאַליסטען, דורך דער צויבערקראַפּט, וואָס זיי גיט דער געלער שטראָם, דער ריוח. אויב

ער טרוימט און קעמפט פאר א געזעלשאפטליכע וועלט, אין וועל-
 כער די אינטערעסען פון לוינ-ארבייט זאלען פערנעהמען דעם גרעס-
 טען פלאץ. קודם כל דארף ער האָבען א געזעלשאפט, אין וועלכער
 עס זאל זיין א בעל הבית, וואָס זאל איהם געבען ארבייט, פאר וועל-
 כע ער זאל קענען בעקומען לוינ. דערנאָך וויל ער אזעלכע געזעצען,
 וואָס זאלען איהם געבען די מעגליכקייט צו קעמפפן פאר מ ע ה ר
 לוינ, וואָס מעהר לוינ, פאר וועניגער ארבייט, אונטער די בעסטע בע-
 דינגונגען, אין הויכע, לופטיגע, ליכטיגע פאבריקען. בלייבט ער
 אָהן ארבייט, דארף מען זעהן, די געזעלשאפט זאל מודה זיין, אז ער
 האָט א רעכט אויף א רבייט. זאל מען גראָבען שאָסען און
 קאנאלען, בויען אייזענבאָהנען און בריקען, כדי דער פראָלעטאריער
 זאל קענען בעקומען, וואו צו ארבייטען, פאר וואָס צו בעקומען לוינ.
 ער ווערט אלט און שוואַך און קען ניט ארבייטען, — זאל מען איהם
 פערזאָהרענען דורך א געזעץ א פענסיע אויף דעם פאל, ווען ער
 ווערט אלט אָדער קראַנק. זיינע יונגע קינדער און זיין פרוי מאַכען
 איהם גופא קאָנקורענץ אויפ'ן ארבייטס-מאַרק, — זאל מען אַרויס-
 לאָזען א געזעץ, וואָס בעגרענצט די קינדער-און פרויען-ארבייט, וואָס
 שאַפט זי אין גאנצען אָב.

און צוליב אלע אזעלכע געזעצען און תקנות דארף דער לוינ-
 ארבייטער אָהגאנזירען זיך אין א פאָליטישער פארטיי, וואָס זאל
 פיהרען אויף דעם פעלד פון דעם געזעץ זיין קלאַסענקאַמפף מיט די
 הערשענדע קלאַסען, וואָס זאל סוף כל סוף פערזאָפּען די גאנצע פאָ-
 ליטישע מאַכט אין איהרע הענד, וואָס זאל מאַכען די לוינ-ארבייט
 פאר דעם לעבענספרינציפ פון דער געזעלשאפט, דעם לוינ-ארבייטער
 פאר דעם בעל הבית אין דער מדינה, כדי ער זאל קענען דורכפיה-
 רען אלע פאר זיין קלאַס גויטיגע געזעצען, וועלכע מיר האָבען נאָר
 וואָס דערמאָהנט.

אין פלוג איז דאָס געוויס אזוי. קוקט מען זיך אָבער נעהנטער
 צו, בעמערקט מען אויפ'ן שטעל א מאַוימ'דיג גרויסען חלוק צווישען
 דעם קלאַסענקאַמפף פון די צוויי הערשענדע קלאַסען און דעם קלאַ-
 סענקאַמפף פון דעם אונטערדריקטען פראָלעטאריאַט.

קען, געדאנקען מ'כח וועלטען, אָנגע'סור'עט פון דעם לעבענס-
שטראָם, ביי וועלכען ער שטעהט...

זענען זיינע געדאנקען אויפגעבויט נאָך דעם זעלביגען כלל, ווי
די געדאנקען פון די אנדערע צוויי הערשענדע קלאסען ?
יעדער קלאס קעמפט דערפאר, זיין מקור חיונה זאָל ניט ווע-
רען פערשאַטען, נאָר אדרבה אויסגעטיפט און אָנגעפילט מיט דעם
טייערען לעבענסזאפט ביו אריבער די ברעגען. וויל דאָס אויך דער
פראָלעטאריער ?

יעדער קלאס זעהט, אז זיין לעבענספרינציפ זאָל זיין דער ליב-
בענספרינציפ פון דער גאנצער געזעלשאפט. דער אדעל טענה'ט,
דאָס דארף זיין די רענט, דער בורזשוא טענה'ט, דאָס דארף זיין דער
ריוח. וויל דאָס זעלביגע אויך דער פראָלעטאריער, מעהר נישט מיט
דעם חלוק, אז וואו זיי זאָגען רענט אָדער ריוח, זאָגט ער „לו" מיט
א „יוד" און א „נז" : ל ו י ן .

יעדער קלאס וויל, ער זאָל זיין דער מיוחס און דער בעל-דעה
אין דעם לאַנד, ער זאָל זיין דער הערשענדער קלאס, און די אנדערע
זאָלען זיין די בעהערשטע. וויל אויך דער פראָלעטאריער, אז דאָס
פראָלעטאריאט זאָל זיין דער הערשענדער קלאס און דער אדעל און
די בורזשואזיע זאָלען זיין די בעהערשטע ?

אין פלוג — פאר וואָס ניט ? פאר וואָס זאָל דעם פראָלע-
טאריערס סאָציאַל-פאָליטישער קלאסענשטאנדפונקט זיין פון אן אנ-
דער מהות, ווי דער שטאנדפונקט פון אלע אנדערע קלאסען ? איז
דער קלאסענשטאנדפונקט פון דעם אדעל — די רענט, פון דער בור-
זשואזיע — דער ריוח, פון דעם פראָלעטאריאט — די לוינ-אַרבייט,
פאר וואָס זאָל ער ניט וועלען, אז זיין לעבענס פרינציפ, די לוינ-
אַרבייט, זאָל שפיעלען די גרעסטע ראָלע אין דער געזעלשאפט, אז
דער טייל רייכקייט, וואָס פאלט אויס אויף איהר חלק זאָל זיין לפי-
ערך דער גרעסטער, אז די ראָלע פון דעם פראָלעטאריאט אין דעם
פאָליטישען און סאָציאַלען לעבען זאָל זיין לפי ערך די וויכטיגסטע ?

אין פלוג איז צווישען דעם פראָלעטאריאט און די צוויי אנדע-
רע קלאסען נאָר קיין שום חילוק ניטאָ. דער פראָלעטאריער לעבט
פון לוינ-אַרבייט. לוינ-אַרבייט איז זיין לעבענס-פרינציפ, דער
שטאנדפונקט פון זיין קלאס. ס'איז דעריבער קיין חרוש ניט, וואָס

פאַרם פון ריוח? אויך ניט! ער איז מעהר אכזר, ניט אזוי איידעל ווי דער אַדעל, האָט אָבער נאָך אַ פונק פון „ואהבת“ אין האַרצען. זיין קלאַסענקאַמפּף איז אַ פערטיליגונגס-קאַמפּף, אָבער נור בנוגע צו דעם אַדעל. רענט וואָלט ער וועלען איינשלינגען אין גאַנצען, אָבער בנוגע צו דעם לוינ ביט זיך אין גאַנצען זיין נאַטור. ער וואָלט וועלען צאָהלען וואָס וועניגער, איהם זאָל בלייבען וואָס מעהר, אָבער נאָר נישט צאָהלען לוינט נישט, אָהן אַרבייטער קען מען ניט אויסקומען, און וואו עס לוינט ניט צו פיהרען אַ פערטי-ליגונגס-קאַמפּף, פיהרט מען אַ בעהערשונגס-קאַמפּף. דעם אַרבייטער ווילען ביידע קלאַסען ניט פערטיליגען, נור בעהער-שען. זיי ווילען ניט, דער רויטער שטראָם זאָל אויפהערען צו פלי-סען, זיי ווילען מעהר נישט, עס זאָל פליסען אויף די רעדער פון זייערע מיהלען.

פערטיליגען דעם אַרבייטער איז אַ זאך, וואָס קען אין דער מציאות ניט זיין, ווייל אָהן אַרבייטער קען ניט לעבען ניט דער פריץ, ניט דער קאַפיטאַליסט. קען אָבער דאָס פראָלעטאַריאַט פיהרען אַ בעהערשונגס-קאַמפּף אַנטקעגען דעם אַדעל און דער בורזשואַ-זיע? וואָס הייסט: בעהערשען? בעהערשען אַ קלאַס הייסט — צווינגען איהם, ער זאָל בלייבען אין די זעלביגע תנאים פון זיין לעבען, נאָר זעהן אַרויסציהען פון זיין לעבענסלאַגע וואָס מעהר טובות פאַר זיך. אין גאַנצען איבערשניידען זיין לעבענס-נערוו הייסט ניט בעהערשען, נור פערטיליגען. ווייל דאָס פראָלעטאַריאַט צווינגען דעם אַדעל, ער זאָל בלייבען אין דער לאַגע, וואָס בריינגט איהם רענט, צווינגען די בורזשואַזיע, זי זאָל בלייבען אין דער לאַגע, וואָס בריינגט איהר ריוח? מען צווינגט ניט צו דעם, וואָס דאָס האַרץ גלוםט... כל זמן דער פראָלעטאַריער האַלט, אז עס מוז זיין אַ פריץ, אז עס מוז זיין אַ בעל הבית, וואָס זאָל איהם געבען אַרבייט, קען ער קעמפּפּען מעהר נישט, ווי פאַר די אַבשטראַכונג פון זייער הער-שאַפט איבער איהם, ניט אָבער פאַר דער בעהערשונג פון זיי.

בעהערשען דעם פריץ און דעם סוחר! דאָס פראָלעטאַריאַט זאָל ווערען דער הערשענדער קלאַס אין דער געזעלשאַפט! איז דאָס מעגליך אין אַ מציאות?
... אין אַ מאַרמאָרגעם פאַלאַץ וואוינט דער פראָלעטאַריער,

5.

דער קלאסענקאמפף פון דעם פראלעטאריאט

יעדער פון די דריי „שותפ'ישע" קלאסען וויל, אז זיין מקור חיונה, דער שטראם פון זיין לעבענס-זאפט זאל זיין דער טיעפסטער, דער ברייטסטער און פולסטער. דער לאנדבעזיצער אדער וואלט בלי ספק געוואלט — און וויל בפועל ממש — אז דער טייל רייכקייט, וואס קומט אויס אויף דעם חלק פון רענט, זאל שטענדיג וואקסען, זאל ווערען אלץ גרעסער און גרעסער, דאס זעלבע וויל דער סוחר מיט דעם ריוח, דער פראלעטאריאט מיט דעם לוי. וויל אבער, למשל, דער אדעל, אז זיין חלק, די רענט, זאל איינשלינגען אין זיך אלע אנדערע חלקים? וויל ער לגמרי פערטיליגען דורך זיין קלאסענקאמפף דעם קלאס פון די סוחרים און דעם קלאס פון די ארבייטער? ניין, אזא רוצח איז ער ניט. ווער רעדט בנוגע צו דעם ארבייטער, לאזט ער גאר אין חלום ניט צו, אז די רענט זאל איינשלינגען דעם לוי, אז דער אדעל זאל איינשלינגען דעם ארבייטער... אהן דעם ארבייטער קען ניט זיין קיין עקאנאמישער לעבען, טריקענט אויפ'ן שטעל אויס דער קוואל פון רענט. אפילו וואס איז שייך צו דעם סוחר'ישען קלאס, פערשטעהט דער פרייז גאנץ גוט, אז די געזעלשאפט קען איצטער ניט אויסקורמען אהן האנדעל און אינדוסטריע, פאר וועלכע ער, דער פרייז, וויל זיך ניט נעהמען, און אז ממילא מוז זיין א שטראם פון ריוח, וואס זאל פליסען אין די אייזערנע געלדשרענק פון דעם קאפיטאליסט. איהם ארט ניט, אז א טייל ריוח זאל איבערגעהן צו די ארבייטער אין דער פאָרם פון לוי. ער איז בטבע פאר א גוטע ארבייטער-געזעגעבונג אין דער שטאדטישער אינדוסטריע, אבער ביז צו א געוויסען גרענעץ. דעם ריוח לגמרי פערשווינדען וועט ער ניט דערלאזען. ער פיהרט אקעגען די צוויי אנדערע קלאסען ניט א פערטיליגונגס-קאמפף, נאר א בעהערשוונגס-קאמפף.

וויל אפשר דער סוחר-קאפיטאליסטישער קלאס, די גאנצע געזעלשאפטליכע רייכקייט זאל אוועקגעגעבען ווערען איהם אין דער

ריער, וואָס האָבען ניט אזוי פיעל עהרענגעפיהל און שפיעלען מיט איהם אין איין קלוב..." און ער הייסט געבען די קליינע און מיר טעלע פריצימ'לעך און פאבריקאנטלעך, וואָס ווארטען אויף איהם אונטען, אין קארק אַרין, אָנשרייבען דעם גראַף שאַמפאָנסקי אָן איידעלען אָבזאָג, בעשטעלען אַ שעהנעם בוקעט בלומען דער קנאַיוש-נע מערי אַוסטריצין און איינשפאַנען דעם פאַיעמאַן. אַרבייטען איז ער היינט ניט אויפגעראַמט, אָבער אַריבערפאַהרען אַ קוק טהאַן די נייע וועבשטוהלען אין שינדערמאַנס נייער פאַבריק איז ער אַ בעלן... מען דאַרף מעהר נישט, ווי אָנקוקען דאָס נאָך וואָס אָנגעמאַלטע בילד, „דער נצחון פון דער לוינ-אַרבייט“, כּדי תיכף איינצוועהען, אַז דער נצחון קען ניט בעשטעהן אין דער בעהער שונג פון קניאַז אַוסטריצין, גראַף שאַמפאָנסקי און פאַבריקאַנט שינדערמאַן. כל זמן עס וועלען זיין קלאַסען, וואָס לעבען פון רענט און ריוח, קען דאָס פראָלעטאַריאַט קעמפּפּען מעהר נישט ווי פאַר די אָבשוואַכונג פון זייער הערשאַפט איבער איהם. קען ער אָבער ניט פיהרען אַ בעהערשונגס-קאַמפּף אַנטקעגען זיי, און וויל ער אַליין ניט זיין קיין בעהערשטער, מוז ער פיהרען אַנטקעגען ביידע קלאַסען, וואָס שטעהען איבער איהם, אַנ'עקאָנאָמישען פערטיליגונגס-קאַמפּף. און עקאָנאָמיש פערטיליגען זיי איז אַ זאך, וואָס געהט ניט להיפּף צו דער מציאות. דאָס עקאָנאָמישע לעבען, דאָס בער-שאַפּען פון רייכקייט פאַר דער גאַנצער געזעלשאַפט קען אויסקומען אָהן אַ לאַנדבעזיצער און אָהן אַ סוחר, דער רויטער שטראָם פון לוינ-אַרבייט קען איינשלינגען אין זיך דעם בלאָהען און געלען שטראָם פון רענט און ריוח. ס'איז געווען אַ צייט אין דעם לעבען פון דער געזעלשאַפט, ווען פון רענט און ריוח איז נאָך קיין סימן ניט געווען, ווען אַלע האָבען געאַרבייט אינאיינעם און האָבען אין פריעדען געטיילט די פראָדוקטען צווישען זיך. אַ סך רעליגיעזע און קאָמוניסטישע סעקטען האָבען כמעט אין אַלע צייטען פון דער גע-שיכטע אַזאַ לעבען אויסגעפרובירט, און דער סאָציאַל-עטהישער גע-ראַנק פון דער מענשהייט אַרבייט כמעט פון די אורעלטסטע ציי-טען אָן אויף דעם האַרבען לייענען ווי אזוי אויסצוגעפינען די בעס-טע פאַרמען פון אַ געזעלשאַפט, אין וועלכער עס זאָלען ניט זיין

וואָס האָט מנצח געווען אין זיין קלאַסענקאמפף דעם פריץ און דעם סוחר. אָט וואַכט ער אויף אין דער פריה, און פערגינט זיך דעם נחת, צו וואַלגערען זיך נאָך אַ וויילע אין זיין ווייכען, וואַרעמען בעט. ער שטעהט אויף, מען דערלאַנגט איהם זיסע קאווע מיט פלעצלעך מיט כל המיני פיינע געבעקס. אָבגעגעסען, געהט ער אין זיין קאבינעט. זיין פרוואַט־סעקרעטאַר מעלדעט איהם, אז אונז טען אין גאָסט־צימער וואַרטען שוין אַ סך קליינע און מיטעלע פריצים און פאַבריקאַנטען, וואָס זענען געקומען דורכרעדען זיך וועגען אַר־בייט ביי זיי, און דערלאַנגט איהם די היינט אָנגעקומענע פאַסט. אין איין בריעה מאַכט איהם פריינדליכע תרעומות דער קניאז אום־טריצין, פאַר וואָס ער לאָזט זיך אַזוי לאַנג ניט בליקען ביי איהם, ניט איהם פערשטעלטערהייך צו פערשטעהן, אז זיין טעכטער־ל, מערי, ווערט אומעריגליך אָהן איהם, און לאַרט איהם איין צו דעם היינטיגען באַל. „מערי, טראַכט ער לייענענדיג, מיט אַ וואַרעם גע־וואַרענע האַרץ, וואַרפט שוין לאַנג אויגעלעך אויף מיר און מאַכט מיר חג'דעלעך. זי איז אַ וואויל קינד. עס קען ווערען אַ שידוך. ניט צוליעב דעם נרן, — איך האָב גאָט צו דאַנקען גענוג, — נאָר צוליעב דעם יחוס פון דער משפּחה און צוליעב דעם וואוילען קינד“... דער פאַבריקאַנט, הערר שינדערמאַן, שרייבט איהם, אז ער האָט נאָר וואָס אויפגעבויט אַ גאַנץ נייע פאַבריק, מיט זאַלען נאָר אַ פראַכט, מיט נייע וועבשטוהלען, וואָס זענען נאָך ביי קיינעם אַזעלכע ניטאָ — אַ חיות אָנצוקוקען. ער בעט איהם, ער זאָל איהם אָנטהאָן דעם כבוד און אַריינטרעטען צו איהם, שפיעלען ביי איהם אַביסעל מיט די פינגערלעך אויף זיינע נייע וועבשטוהלען. וועגען מקחים איז ניטאָ וואָס צו רעדען, ער ווייס, ווי צו שעצען די הייליגע לוי־אָר־בייט... דער גראַף שאַמפּאַנסקי שרייבט איהם, אז דער שניי איז שוין אַראָב פון די פערלער און, היות ער האָט אויסגעשריבען פון ענגלאַנד נאָר שפּאַגעל נייע לאַקאָמאָבילען, געהמט ער אויף זיך די העזה, פאַרצושלאָגען איהם, ער זאָל מיט זיי בעארבייטען זיין פעלד... „וואָס?“ טראַכט ברוגז דער יונגער פראָלעטאַריער, „גראַף שאַמ־פּאַנסקי! דער אַלטער אַריסטאָקראַט, וואָס האָט אַ פראָלעטאַריער קיין מאָל ניט איינגעלאָדען צו זיך אין שטוב? ביי דעם מהות מענשען אַרבייט איך ניט. זאָל ער זיך ווענדען צו די פראָלעטאַר־

זיין איצטיגען סאָציאלען „יש“ : א געזעלשאפט, וואָס האָט ניט קיין קאפיטאליסטען, קען ניט האָבען קיין פראָלעטאַריער, קיין לוינ־אַרבייטער. וואָס ווערט פון דעם פראָלעטאַריאַט אז ער הערט אויף צו זיין לוינ־אַרבייטער ? ער ווערט מגולגל אין „א מענש, וואָס אַרבייט“, אָדער ריכטיגער : ער דאַרף גאָר ניט מגולגל ווערען אין איהם, ווייל אַ לוינ־אַרבייטער איז קודם כל אַ מענש, וואָס אַרבייט. דאָס איז אין איהם דער עיקר, זיין עקזיסטענץ בתור פראָלעטאַריאַט איז אַ היסטאָרישער טפֿל, אַ געוויסע היסטאָרישע פער־שווינדענדע פאָרם, וואָס דעקט איבער פון אויבען אויף זיין פער־באָרגענעם תוך. און זיין פערבאָרגענער סאָציאלער תוך שפּרינגט ערשט יעמאָלט אין די אויגען, ווען מיר קוקען זיך צו צו דעם לעצט־טען תכלית פון זיין קלאַסענקאַמפּף, אקוראַט ווי דער פערבאָרגענער תוך פון די איבעריגע קלאַסען ווערט אונז ענטפלעקט דורך דעם לעצטען תכלית פון זייער קלאַסענקאַמפּף.

מיר האָבען געזאָגט, אז יעדער קלאַס ראַנגעלט זיך מיט די אַנ־דערע פאַר זיין אייגענעם לעבענספּרינציפּ, ער וויל, אז דער לעבענס־פּרינציפּ פון זיין קלאַס זאָל זיין דער הערשענדער לעבענספּרינציפּ פון דער געזעלשאפט. וואָס איז דער לעבענספּרינציפּ פון דעם פראָלעטאַריאַט ? די לוינ־אַרבייט ! וויל דאָס פראָלעטאַריאַט, די לוינ־אַרבייט זאָל זיין דאָס הערשענדע פּרינציפּ פון דער געזעלשאפט ? בשום אופן ניט. ווי באַלד עס ווערען אָבגעשאפט קלאַסען, ווי באַלד מען ווערט פטור פון קאפיטאליזם, ווערט מען אויך ממילא פטור פון לוינ־אַרבייט, פון אַרבייט פאַר אַ פּרעמדען בעל־הבית, וואָס דינגט איינעם און צאָהלט איהם לוינ. דער לעבענספּרינציפּ פון דעם פראָלעטאַריאַט ווערט דעריבער מגולגל אין אַן אנדער פּרינציפּ. פון לוינ־אַרבייט ווערט מענשליכע אַרבייט, ד. ה. ווידער : די לוינ־אַרבייט ווערט ניט מגולגל אין אַ זאך, וואָס איז להיפּך צו איהר נאַטור, זי וואַרפט מעהר נישט פון זיך אַראָב דעם שליער, אין וועלכען זי איז געווען פערשלייערט אין אַ געוויסער היסטאָרישער צייט, און טרעט אַרויס אין איהר אמת'ען, ניט מעהר פערדעקטען סאָציאלען תוך, ווייל לוינ־אַרבייט איז קודם כל מענשליכע אַרבייט. דאָס איז זי געווען, איידער זי איז געוואָרען

קיין רענט און קיין ריוח, קיין הערשענדע און קיין בעהערשטע קלאסען.

עס ליגט אין דער טבע פון דעם פראָלעטאָריערס קלאַסענ-קאַמפּף, ווי אין דער טבע פון יעדען קאַמפּף, אַוועקשטעלען פאַר זיך דאָס העכסטע ציעל, וועלכען דער קאַמפּף קען דערגרייכען. אין דאָס העכסטע ציעל פון דעם אַדעל די בעהערשונג פון די צוויי אַנדערע קלאַסען, דאָס העכסטע ציעל פון דער סוחר'ישער בורזשואַזיע די פערטיליגונג פון דעם אַדעל און די בעהערשונג פון דעם אַרבייטער-קלאַס, איז נאָך דעם זעלביגען כלל דאָס העכסטע ציעל פון דעם פראָלעטאָריאַט די עקאָנאָמישע פערטיליגונג פון די צוויי אַנדערע קלאַסען.

און צו דעם העכסטען ציעל זיינעם טרייבט איהם דער תמצית פון זיין עקאָנאָמישער לאַגע, זיין סאָציאַל-פאָליטישער שטאַנדפּונקט. פון דער אַנדערער זייט אָבער ענטפּלעקט אונז דאָס העכסטע ציעל פון זיין קלאַסענקאַמפּף די אמת'ע נאַטור פון זיין עקאָנאָמישען לעבנספּרינציפּ, דעם ריכטיגען מהות פון זיין פראָלעטאָרישען שטאַנדפּונקט.

דאָס פראָלעטאָריאַט, וואָס שטעהט אויף דעם שטאַנדפּונקט פון די אינטערעסען פון לויט-אַרבייט, שטעלט פאַר זיינע אויגען דאָס העכסטע ציעל, בעפרייען זיך אַליין פון די צוויי הערשענדע קלאַסען, עס זאָל בלייבען נור איינער — דאָס פראָלעטאָריאַט. אָבער פער-וואַנדלען די געזעלשאַפט, וואָס איז צוטיילט אין דריי קלאַסען, אין אַ געזעלשאַפט, וואָס האָט מעהר נישט, ווי איין קלאַס — הייסט מבטל זיין די איינטיילונג פון דער געזעלשאַפט אין קלאַסען, הייסט מבטל זיין אויך דאָס פראָלעטאָריאַט גופאָ. און אין דערינען ליגט דער גרויסער פרינציפיעלער חלוק צווישען דעם פראָלעטאָרישען קלאַסענקאַמפּף און דעם קאַמפּף פון די צוויי אַנדערע קלאַסען. יענע קעמפּפּען פאַר דעם קיום פון זייער עקזיסטענץ. זייער קלאַס איז זייער אידעאָל, איהם אָבחיטען, זיין קיום פערוואַהרענען — איז דער גאַנצער צוועק פון זייער פאָליטיק, פון זייער היסטאָרישען לעבן. דאָס פראָלעטאָריאַט וויל גראַד דעם היפּך פון דעם. מען קען איהם אַנרופּען דעם חסיד צווישען די קלאַסען, ווייל ער ראַנגעלט זיך ניט פאַר דעם קיום פון זיין קלאַס, נאָר פאַר דעם בטול פון

אריינמיטשען דעם פשט, וועלכער איהם געפעלט? איז נישט אויך דעם פאבריקאנטס ארבייט מענשליכע ארבייט? ארבייט נישט (מעשים) אויך דער אפיציער, וואס ארגאניזירט א פאגראם, דער קאזאק מיט זיין בייטש, דער פרייז, בעת ער עפענט אויף א פלאש שאמפאניער? דער שטאנדפונקט פון „מענשליכע ארבייט“ קען דעריבער נישט זיין קיין סימן מובהק פון דעם פראלעמאריאט, ווייל ער פאסט אויך פאר דעם קאפיטאליסט און פאר'ן פרייז.

עס האט מיר תמיד גע'חרוש'ט אויסצוהערען אזעלכע מיני טענות אנטקעגען דעם פרינציפ פון „מענשליכע ארבייט“ נישט נאך פון מענשען, וואס לייקענען לגמרי אב דעם סאציאלזם, נאך אויך פון מארקסיסטען, תלמידים פון קארל מארקס, ביי וועמען דאס פרינציפ פון „מענשליכע ארבייט“ איז נישט נאך דער גרונדשטיין, נאך אויך די קרוין פון זיין גאנצען סאציאל-פילאזאפישען געביי... ס'איז כ'לעבען נישט איבעריג, אומצוקעהרען זיך אביסעל צו דעם מארקסיסטישען אלה-בית, וואס וועט אונז העלפען פערענטפערן נישט נאך די „כצפיהית-בדבש-טענה“, נאך אויך א סך אנדערע שאלות אין דעם ענין, וואס אינטערעסירט אונז.

אויבען האבען מיר דערמאנט, אז ווען מען קוקט פון אוי-
בען אויף דעם עקאנאמישען פראצעס, דוכט זיך אויס,
אז ער ווערט געמאכט פון דריי שותפים, וואס לעגען אריין אין
דעם עסק — איינער זיינ קרקע, דער אנדערער זיינ קא-
פיטאל און דער דריטער די ארבייט. אט די „דריי-שותפים-טעא-
ריע“, ווי מען מעג זי אנרופען, איז דער ליעבער „בן-זקונים“ פון
דער בורזשואזער וויסענשאפט, איינער פון די טעאָרעטישע הויפט-
העלרען, וואס קעמפפן פאר די אינטערעסען פון דער אלטער גע-
זעלשאפט, און וואס שפילט די הויפט-ראלע אין דער בורזשואזער
ווערטטהעאָריע.

אין דעם מקח פון יעדער פיצעל סחורה אויפ'ן מארק, אויב
זי ווערט פערקויפט נאך איהר ווערט נאך, דארפען זיך געפינען,
האָבען מיר געזאָגט, דריי חלקים: רענט, ריוח און ליון. „קיין
חרוש נישט!“ דערקלערט אונז דעם ענין די דריי-שותפים-טעאָריע.
דער ווערט ווערט אויפגעבויט א גארען נאך א גארען פון די דריי
שותפים. איין גארען בויט דער בעל-הבית פון די ערד, וואס נישט

לוינ ארבייט, דאָס ווערט זי ווידער, אז זי וואָרפט פון זיך אַראָב
 דעם שליער פון א געוויסער היסטאָרישער צייט.
 דעריבער איז דער שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט ניט
 די לוינ-אַרבייט, נאָר די מענשליכע אַרבייט. דאָס
 איז דאָס לעבענספּרינציפּ פון זיין קלאָס,
 און אַט דאָס לעבענספּרינציפּ וויל ער מאַכען פאַר דעם הערשענדען
 אין דער געזעלשאַפט. דער מיוחס איז דער גע-
 זעלשאַפט דאַרף זיין דער מענש, וואָס
 אַרבייט און לעבט פון זיין אייגענער
 מענשליכער אַרבייט. אַלץ אין דער געזעלשאַפט מוז
 איבערגעבויט ווערען צוליעב דעם פּרינציפּ, אַלץ אין איהר מוז גע-
 שעהן צוליעב די אינטערעסען פון דער מענשלי-
 כער אַרבייט...

6

מענשליכע אַרבייט.

די רעזולטאַטען, צו וועלכע מיר זענען נאָר וואָס געקומען, זענען
 זעהר וויכטיג. אין זיי ליגען איינגעוויקעלט א סך — א סך זאַכען,
 וואָס מען מוז אַרויסבריינגען, אויב מען וויל באַמט ריכטיג פער-
 שטעהן דעם סאָציאַל-פּאָליטישען שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַ-
 ריאַט. מחמת דעם גופא, וואָס זיי זענען וויכטיג, מוזען מיר זיך
 דאָ אָבהאַלטען א וויילע, כדי נאָך אַמאָל איבערצוקוקען זיי און
 אָבצושאַפּען די ספיקות, וואָס שטעלען זיך אונז אין וועג.

דעם פראָלעטאַריערס שטאַנדפונקט, ווייזט זיך אַרויס, ליגעט
 ניט אין דער לוינ-אַרבייט, נאָר אין דער מענשליכער אַרבייט. וואָס
 לוינ-אַרבייט איז, ווייס יעדער מענש, און אויף דערויף דאַרף מען
 קיין פירושים ניט האָבען (וועניגסטענס, מיינט מען אזוי). דער
 שטאַנדפונקט פון לוינ-אַרבייט איז קלאָר, און דער וואָס שטעהט
 אויף איהם, ווייס, וואו ער האַלט אין דער וועלט (וועניגסטענס,
 מיינט מען אזוי). אָבער מענשליכע אַרבייט? איז דאָס ניט אַ מין
 „כצפּיחית בדבש“, וואָס יעדער איינער קען אין איהם

און טריט אין „קאפיטאַל“ וואָהרענט מאַרקס, מען זאָל חס-חלילה נישט צוגנויפמישען אַרבייטס-קראַפט און אַרבייט, „אַלגעמיינע מענשליכע אַרבייט“, דעם איינציגען מקור פון ווערט. אויב „מענשליכע אַרבייט“ איז אזא כּצפּיחית-בּרבּש'געדאַנק, ווי דאָס מיינען אַ סך איצטיגע מאַרקסיסטען אין רוסלאַנד, איז מה-רעש מיט דעם מאַרקסזום און וואָס איז זיין גאַנצער אויפּטוה און דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע? דער ווערטוה מעג זיך שטאַמען פון מענשליכער אַרבייט, אָבער די מענשליכע אַרבייט גופּאָ שלאָגט פון פּערשיעדענע קוואַלען; און צוויי פון זיי זענען די אַרבייט פון דעם קאפיטאַליסט און די אַרבייט פון דעם פּריז...

און בעת קארל מאַרקס טענה'ט אין זיין פּילאָזאָפּיע פון דער געשיכטע, אז איידער די מענשען האָבען זיך געקאָנט נעהמען פאַר פּאָליטיק און פּילאָזאָפּיע, האָבען זיי פּריהער געדאַרפּט עסען און טרינקען, דאָס הייסט אַרבייטען, און אז אין דער אַרבייט ליגט דער גאַנצער שליסעל פון דער מענשליכער געשיכטע, קען מען איהם ווידער אוועקשטעלען די זעלבע כּצפּיחית-בּרבּש'יגע קלאַק-קשיא: איז דען די אַרבייט פון דעם פּאָליטיקער און דעם פּילאָזאָף נישט קיין אַרבייט?

האָט אפּשר מאַרקס געמאַכט אזא גראָבען טעות אין דעם פּשט פון דער מענשליכער אַרבייט? נין! מאַרקס איז אין דערין נישט שולדיג.

די מעשה דערפון איז, וואָס איין און דערוועלביגער וואָרט האָט אן אנדער טייטש אין דער געוועהנליכער וואָכעדיגער שפּראַך און אן אנדער טייטש אין דער וויסענשאַפט, און אין דער וויסענשאַפט שאַפט גופּאָ פּערשיעדענע טייטשען, עס ווענדט זיך אָן די פּער-שיעדענע וויסענשאַפטס-צווייגען, אין וועלכע מען בענוצט זיך מיט איהם.

דאָס וואָרט „קאפיטאַל“, למשל, האָט אין לעבען אַ גאַנץ אנדער פּשט, איידער אין דער נאַציאָנאַל-עקאָנאָמיע. אן אַרבייטער, וואָס בעקומט זיין לווין, קען אָפטמאָל זאָגען, ער האָט אַ „קאפיטאַל“ פון גאַנצע צעהן רובעלס אין דער טאַש. אין דער וויסענשאַפט אָבער איז „קאפיטאַל“ נאָר דאָס געלד, וואָס ווערט אויסגעגעבען פון דעם בעל-הבית אויף די הוצאות פון דעם עסק און אויף אויף צו

דעם רוייה-מאטעריאל, נאך א גארען בוים דער קאפיטאליסט, וואָס לעגט אויס זיין געלד אויף די הוצאות פון דער פראָדוקציע, און דעם דריטען גארען בוים אויף דער אַרבייטער... ערד און קאפיטאל לעגען צו אַ נייעם ווערטה צו דעם ווערטה, וואָס שטאַמט פון דער אַרבייט. נאך דעם מאַרק קומט יעדער שותף און נעהמט דאָס ז י י נ י ג ע, דאָס, וואָס ער האָט פריהער אַריינגעטראָגען. א סך מיה האָט געקאָסט דעם סאָציאַליסטישען געדאַנקען, ביז ער האָט פונאנדערגעשלאָגען די דריי-שותפים-טעאָריע. בויגער דיג ווייטער אויף דעם פונדאמענט, וועלכען די גרויסע עקאָנאָמיס-טען אַדאָם סמיטה און ריקאַרדאָ האָבען אַוועקגעלעגט, האָבען פֿריר דאָן, לאַסאַל און — מעהר פאַר אַלע — קאַרל מאַרקס בעוויזען, אז דער-אַינציגער מקור פון ווערטה איז די מ ע נ ש ל י כ ע א ר ב י י ט, אז רענט און ריוח זענען ניט נאָר קיין נייע קוואַלען פון ווערטה, וואָס גיבען צו צו דער אַרבייט אַזוינס, וואָס זי האָט פריהער ניט געהאַט, נאָר אומגעקערט, ז י י ר י י ס ע ן פ ו ן א י ה ר אָ ב, אז די צוויי „שותפים“ פון דעם אַרבייטער נעה-מען פשוט אַראָב אַ חלק פון דעם געשאַפענעם ווערטה, ניט זיי לע-גען צו אַ חלק צו איהם.* וועלכע מענשליכע אַרבייט, וואָס שאַפט ווערטה, האָט דאָ קאַרל מאַרקס אין זינען? די לוינ-אַר-בייט? לחלוטין ניט! די לוינ-אַרבייט איז די געדונגענע אַרבייטס-ק ר א פ ט, זי איז אויף מעהר נישט ווי אַ סחורה אויפ'ן מאַרק, וואָס האָט איהר אַייגענעם ווערטה, וועלכען דער קאפיטאליסט בעצאָהלט, ווי אַלץ, וואָס ער קויפט. איהר ווערטה בעשאַפט ניט קיין מ ע ה ר ו ו ע ר ט ה. די מענשליכע אַרבייט, וואָס לייענט אין איהר, בעשאַפט אַ סך מ ע ה ר, אידער עס איז ווערטה די אַרבייט-קראַפט, וואָס איז בעלוינט מיט איהר געצאָהלט, און אַט דער מ ע ה ר ו ו ע ר ט ה, וואָס שטאַמט פון דער מענשליכער ניט-בעצאָהלטער, ניט-בעלוינטער אַרבייט, שפאַלט זיך פונאנדער אין צוויי שטראָמען: ריוח און רענט. כמעט אויף יעדען שריט

(*) אין דער אידישער ליטעראַטור זענען דאָ פאָפולערע אַרבייטען מכח קאַרל מאַרקס' ווערטה-טהעאָריע. די בעסטע זענען דיקשמינס „פון וואָס אַייגער לעבט“ און באַד'ס „עקאָנאָמישע עטיודען“.

טור האָט בעשאַפּען, און דער מענש, אין די ערשטע קינדער־יאָהרען פון זיין געשיכטליכען לעבען נעהמט זיי, ווי זיי זענען. וואָס גיט דעריגער דער מענש שטעהט אין זיין קולטור, אין זיין בילדונג, אַלץ וועניגער פערענדערט ער די נאטור, אַלץ וועניגער שנוים בריינגט ער אין איהר אַריין. אָבער אויך אויף די ערשטע טריט פון זיין קולטורעלען לעבען קען ער זיך ניט בענוגענען מיט די רויהע זאכען, וועלכע די נאטור גיט איהם. געבראָטענע טייבעלעך זענען אויך יעמאָלט ניט אומגעפלויען אין דער לופטען, צום ברעג פלעגען אויך יעמאָלט ניט צושווימען קיין געפילטע פיש. די לע־ בעדיגע טויב, דעם לעבעריגען פיש האָט מען בעדארפט פאנגען, און דער מענש האָט צוליעב דעם אייסגעטראַכט פערשיעדענע כלים און געצייג, א נעץ, א פיי־ל־און־בויגען, א שטריק. דאָס זענען שוין זאכען, וואָס די נאטור בריינגט ניט אַרויס, זאכען, וואָס זענען דורכגעגאנגען ניט נאָר די מענשליכע פינגער נאָר אויך דעם מענש־ ליכען שכל, זאכען, אויף וועלכע ס'ליגט אָפּען די חתימה פון אַ מענשליכען פלאַן, — שטיקער מאטעריעלע נאטור, וואָס זענען פער־ ענדערט געוואָרען דורך דעם מענשענס קלוגע האַנד. און וואָס קליגער עס ווערט דער מענש, אַלץ קליגער ווערט זיין האַנד, אַלץ מיעפער קריצט ער זיין חתימה אין דער נאטור, אַלץ מעהר שנוים בריינגט ער אין איהר אַריין.

אַרבייטען הייסט דעריבער אין דער עקאָנאָמישער וויסענ־שאַפט שאַפּען מאטעריעלע גיטער, גשמויות־דיגע זאכען, וועלכע מיר נעהמען אַרום מיט אונזערע פֿי נ ה ח ו ש י ם. און נאָר אָט די מענשליכע אַרבייט האָט די וויסענשאַפט אין זינען, בעת זי זאָגט, אַז די מענשליכע אַרבייט איז דער איינציגער קוואַל פון ווערטקייט, דער איינציגער מקור, פון וואָנען עס פליסט די רייכקייט פון דער געזעלשאַפט.

דער אינטערעסאַנטער און נאָך זעהר וועניג אויסגעפאָרשטער טייל פון דער מענשליכער געשיכטע איז די געשיכטע פון דער מענשליכער אַרבייט. צווישען יענעם מאָמענט, ווען עס האָט צום ערשטען מאל אַ לייכט געטהאָן אין דעם האַלב־בהמ'ישען, האַלב־מענשליכען פערשטאָנד, אַז מען קען מאַכען ג ע צ י י ג, וואָס זאָלען ם ע ר ש פ אָ ר ע ן אַזוי פיעל אַרבייט דער מענשליכער

דינגען אַרבייטער. בעת דער צעהנרובעל־שטיק איז אין די הענד פון דעם בעל־הבית, איז ער געווען א טייל פון זיין קאפיטאַל. ווי נאָר ער איז אַריבער אין די הענד פון דעם אַרבייטער, און איז בעשטימט געוואָרען פון איהם אויף הוצאות־חיונה, האָט ער אויפ־געהערט צו זיין „קאפיטאַל“, איז ער געוואָרען לויין.

אזוי איז אויך מיט דעם וואָרט אַרבייט. אין דעם געוועהנליי־כען לעבען קען מען אָנרופֿען „אַרבייט“, אפילו אז איינער זיצט ביי דער גמרא און „אַרבייט“ געשמאַק אויף א האַרבע שטיקעל מהרש״א. אין דער עקאָנאָמישער וויסענשאַפט אָבער האָט דאָס וואָרט „אַרבייט“ א גאַנץ בעזונדערען פּשט.

די אַרבייט, נאָך דעם עקאָנאָמישען פּשט פון דעם וואָרט, איז די בענוצונג פון מענשליכע קערפּערליכע און גייסטיגע קראַפֿט, כדי צו פּערענדערן די מאַטעריעלע זאַכען, וואָס געפינען זיך אין דער נאַטור, און די פּראָצעסען, וואָס קומען אין איהר פאָר, — פּער־ענדערן נאָך א בעשטימטען פלאַן, וואָס איז אויסגעטראַכט געוואָרען פון דעם מענשליכען שכל, — פּערענדערן מיט דעם איינציגען ציעל צו בעפרידיגען די מענשליכע בעדערפניסען, בעשאַפען אַלץ, אין וואָס ער גוויינט זיך, וואָס האָט א ווערט און זיינע אויגען, אַלץ איינס, פון וואַנען זיינע בעדערפניסען שטאַמען: „פון זיין מאַגען אָדער פון זיין פאַנטאַזיע“ (ווי מאַרקס דריקט זיך אויס).

עס ליגען וואָרצלען אין דער ערד, עס וואַקסען פירות אויף די בוימער, עס שווימען פיש אין וואַסער, עס לויפען אום חיות און בהמות אין וואַלד און פּעלד, עס פליהען פויגעלעך אין דער לופֿט, דאָס זענען אַלץ זאַכען און פּראָצעסען, וואָס קומען פאָר אין דער נאַטור. א ו י ס ג ר אָ ב ע ן די וואָרצלען, א ר אָ ב ט ר י י ס ל ע ן די פירות, פ א נ ג ע ן די פיש, י אָ ג ע ן די חיות און ח א פ ע ן די פויגעלעך — הייסט אַרבייטען, ווייל אין אַלע אָט די מענשליכע פּראָצעסען רייסט זיך די מ ע נ ש ל י כ ע קראַפֿט אַריין אין דער נאַטור און פּערענדערט זי, בייט וועניגסטענס איבער די ע ר ט ע ר פון די זאַכען, וועלכע די נאַטור האָט בעשאַפען, כדי דערמיט צו בעפרידיגען די בעדערפניסען פון דעם מענשען. אין אונזער משל ווערען די זאַכען גופאָ כמעט ניט פּערענדערט; וואָרצל־לען, פירות, פיש, חיות און פויגעלעך זענען זאַכען, וואָס די נא-

פאס, אליין ניט צו וויסען, וואָס איז דער שכל'דיגער פלאַן פון דער גאנצער אַרבייט, פאר וועלכער ער איז געצוואונגען אוועקצולעגען זיין לייב און לעבען. די מענשליכע אַרבייט איז נאָך יעמאָלט געווען ניט צושטיקעלט און צוריסען, ווי איצטער, ווען צ. ב. דעם סכום היטלען אָדער שטיוועל, וואָס די געזעלשאַפט דארף האָבען, לאָזט זי אויסאַרבייטען פון סויווענדער איינצעלנע, איינער פון דעם אַנ-דערן אָבעריסענע בעלי-בתים קירזשנער און שוסטער, וואָס ווייסען ניט, וויפיל היטעל און שטיוועל די געזעלשאַפט דארף איצטער, און פערלאָזט זיך אויף דעם בלינדען שפיעל פון די עקאָנאָמישע קרעפטען, אויף דעם מ א ר ק, וואָס וועט שוין ווי עס איז פונאַט דערטראָגען די היטעל און די שטיוועל צו דעם, ווער עס דארף זיי. די מענשליכע אַרבייט איז נאָך יעמאָלט געווען פ ר י י. דער אַרבייטער איז געווען זיין אייגענער בעל הבית, און קיינער איז ניט געזעסען אויף זיין קארק, אַרויסצורייסען פון זיינע הענד א טייל פון דעם ביסען, וואָס ער האָט געטראָגען אין זיין מויל אַריין. דער אַרבייטער איז געווען דער בעל-הבית פון זיינע געצייג און פון די אַרבייטסמיטלען, מיט וועלכע ער פלעגט אויסאַרבייטען די פראָדוקטען, ניט אַזוי ווי איצטער, ווען איין טייל פון די אַרבייטס-מיטלען, די ערד, ליגט אין די הענד פון דעם פרייז — דעם לאַנד-בעזיצער, אַן אַנדער טייל — די מאַשינען און געצייג — אין די הענד פון די קאַפיטאַליסטען, און ער אליין האָט מעהר נישט ווי זיינע היילע פינגער. די מענשליכע אַרבייט איז נאָך יעמאָלט געווען ב ע ו ו א ו ס ט, זי האָט געוואוסט די מענשליכע בע-דערפניסען, וועלכע זי האָט געוואָלט בעפרידיגען. זי איז געשטאַ-נען פנים אל פנים צו די מענשליכע בעדערפניסען און האָט געאַר-בייט פון זייערס-וועגען, ניט אַזוי ווי איצטער, ווען צווישען דער מענשליכער אַרבייט און די מענשליכע בעדערפניסען שטעהט דער מ א ר ק, די בלינדע, אומברחמנות'דיגע בריאה משונה, וואָס שלינגט פריהער איין אלע פראָדוקטען, וואָס דער מענש אַרבייט אויס, און דערנאָך שפייט זי זיי אויס צו דעם, וואָס נויטיגט זיך אין זיי, אויב ער האָט די נויטיגע מיטלען.

בעת די טעכנישע געשיכטע פון דער מענשליכער אַרבייט, די געשיכטע פון דעם, ווי אַזוי די אַ ר י מ ע מענשליכע אַר-

האָנדר, און אז מען קען פערענדערן די פערשפּאַרטע אַרבייט, כדי טיעפער אַריינצוריינגען אין דער נאַטור און רייכער מאַכען דאָס אייגענע לעבען, — צווישען יענעם מאַמענט און דער איצטיגער צייט פון עלעקטריציטעט און דאַמפּף, וואו איין דרעה מיט דעם מענשענס האַנד אויף דעם לאָקאַמאָטיוו איז גענוג אַריבערצופיהרען מיט דער געשווינדקייט פון דעם ווינד טויענדער פּוּד משא פון איין עק וועלט אין דעם אַנדערן, ליגט אַ לאַנגע-לאַנגע קייט פון שווערע, האַרבע פייך, וועלכע דער מענש איז אויסגעשטאַנען, פאַרשענדיג, זוכענדיג, פרובענדיג, ביז איהם האָט זיך איינגעגעבען מיט אַלץ מעהר מאַכט אַרױפּלעגען זיין שטאַלצע האַנד אויף דעם נאַקען פון דער נאַטור, מיט אַלץ מעהר גבורה איינבויען זי, איהרע קרעפטען זאָלען דיענען איהם אויסצופיהרען זיינע ציעלען. דאָס איז די טעכנישע געשיכטע פון דער מענשליכער אַרבייט, די געשיכטע פון איהר קונציגקייט, פון איהר נצחון איבער דער נאַטור.

פאַרהאן אָבער נאָך אַ זייט אין דער געשיכטע פון דער מענש-ליכער אַרבייט, איהר סאָציאַלע געשיכטע, און זי איז ניט וועניגער אינטערעסאַנט, איידער די טעכנישע. דעם מענשענס אַרבייט איז תמיד געווען אַ געזעלשאַפּטליכע, ד. ה. אַ גאַנצע געזעלשאַפּט (ווי גרויס אָדער קליין זי זאָל ניט זיין) איז געווען אין איהר פּעראַני-טערעסירט, האָט געלעבט פון איהר, האָט זיך אַריינגעמישט אין איהר און האָט אויסגעאַרבייט די בעדינגונגען, אין וועלכע זי דאַרף ווערען אוועקגעשטעלט, די כללים, ווי אזוי און דורך וועלכע מיט-לען צו פּערטיילען די פּראָדוקטען פון דער אַרבייט צווישען אַלע חברים פון דער געזעלשאַפּט. אָט די סאָציאַלע געשיכטע דערצעהלט אונז, אז אין די ערשטע צייטען פון דעם געזעלשאַפּטליכען לעבען איז די מענשליכע אַרבייט געווען גאַנץ, ווי פון איין שטיק. ס'איז נאָך ניט געווען דער חלוק צווישען קאָפּ-אַרבייט און האַנד אַרבייט. שכל און מוסקעלן האָבען געאַרבייט אין איינעם אין איין גוף, ניט צושפּאַלטען ווי איצטער, אזוי אז דער אינזשינער, למשל, ווייס ניט, ווי אַ האַמער אויפצוהויבען, און דער האַמערער איז מעהר נישט ווי אַ שטיקעל מאַשין, וואָס קלאַפּט אַריין טאָג-אין, טאָג-אויס שטיקער אָנגעברענטע אייזען אין אַ מאַוּס-דיגען אייזערנעם

מאַרקס'ס טרייער תלמיד, פרידריך ענגעלס אין זיין פלוגתא אויף דייהינגען, „וואָלטען מיר נישט געהאַט דעם סאָציאַליזם פון אונזער צייט“.

מען איז נישט מחויב צו געהן מיט מאַרקס און ענגעלס אזוי ווייט. מיר דוכט, די איצטיגע וויסענשאַפט האָט אַ סך טעמים, צו קוקען אַביסעל אַנדערש אויף די שייכות צווישען דער סאָציאַלער און דער טעכנישער געשיכטע פון דער מענשליכער אַרבייט. אויך בין איך שטאַרק מסופק, צי קען די איצטיגע וויסענשאַפט וויסען אויף קלאָר און אין אַלע פונקטען, וואָס וואָלט געווען, ווען עס וואָלט נישט געווען. אָבער דאָס איז נישט נוגע צו אונזער היינטיגען ענין. בלי שום ספק איז די לוינ־אַרבייט איינע פון די היסטאָרישע פאָרמען פון דער פערשקלאַפטער מענשליכער אַרבייט, די לעצטע היסטאָרישע פאָרם, אין וועלכער די מענשליכע אַרבייט רייסט זיך פון איהר פער'כשופ'טען גלגול מיט אַזאַ ענערגיע, ווי נאָך קיינמאָל נישט אין דער געשיכטע. רייסט זיך צו ווערן ווידער פריי, גאנץ, זעלבסטשטענדיג און בעוואוסט, ווי זי איז געווען אַמאָל, און דערצו נאָך רייך, וואָס זי קען ווערען ערשט איצטער.

דער שטאַנדפונקט פון „אַלגעמיין מענשליכער אַרבייט“ איז דעריבער נישט קיין „כצפיהית בדבש-געדאנק“. עס איז די אַרבייט, וואָס האָט פון אָנהויב מענשליכער געשיכטע אָן ביז צו דעם היינטיגען טאָג, און וועט פון דעם היינטיגען אָן ביז דעם סוף פון אַלע דורות, בעשאַפען דורך דעם מענשענס קאָפּ און האַנד מאַטעריעלע, ממשות'דיגע גיטער, וואָס האָט אַרויסגעבראַכט און וועט אַרויסברענגען פראָצעסען, וועלכע מיר שטודירען אין דער ע ק א נ א - מ י ש ע ר וויסענשאַפט. דער וואָס שמירט פונאַנדער די השגה: „מענשליכע אַרבייט“ אזוי ווייט, אַז זי מאַכט דעם פילאָזאָף, אויך דעם, וואָס שוויצט אויף אַ שטיקעל גמראַ, פאַר אַן „אַרבייטער“, דער זינגט אַ לידעל פון אַ גאנץ אַנדער אָפּעראַ, וואָס פאַסט נישט צו דעם טעקסט פון דער עקאָנאָמישער וויסענשאַפט; און דער וואָס מאַכט אויך דעם קאָפיטאַליסט פאַר אַן אַרבייטער, דער האָט פער-געסען אָדער קיין מאָל נישט פערשטאַנען דעם אַלף-בית פון סאָ-ציאַליזם, וואָס האָט בעפרייט די וויסענשאַפט פון דער דריי-שותפים-טעאָריע...

בייט איז געוואָרען ר י י ד, איז אַ טריאָמף־און אַ לויב־געזאַנג צוליב דער גבורה פון דער מענשהייט, איז די סאָציאַלע געשיכטע פון דער מענשליכער אַרבייט — איהר ס ר א ג ע ד י ע, די געשיכטע פון דעם, ווי אזוי די פרייע, גאַנצע, בעוואוסטע, זעלבסט־שטענדיגע ניט צופיצעלטע מענשליכע אַרבייט איז געוואָרען פער־שקלאַפט, צוריסען אויף שטיקער, אומבעוואוסט, בערובט פון איהרע מיטלען און געצייג, און ווי אזוי איהרע פראָדוקטען זענען געוואָרען פון חפצים און זאכען פאַר דעם לעבעדיגען מענשענס בעדאַרף — טויטע סחרות פאַר דעם בלינדען מאַרק.

און טראַגישער ווי אַלץ איז די פערשקלאַפונגס־געשיכטע פון דער מענשליכער אַרבייט, די דערצהלונג וועגען דעם, ווי אזוי דער אַרבייטענדער מענש איז פריהער מגולגל געוואָרען אין אַ שקלאַף, וואָס האָט בעלאַנגט צו זיין בעל־הבית, ווי עס בעלאַנגט צו איהם אַן אָס אָדער אַן אייזעל; ווי דער שקלאַף איז דערנאָך מגולגל געוואָרען אין אַ קנעכט, אַ האַלב־פרייער, האַלב־פערקויפטער ביי דעם פריץ, אויף אייביג צוגעבונדען צו דעם פריץ'ס בעל־הבית'ישקייט און צו דעם שטיקעל ערד וואָס דער פריץ האָט איהם איבערגעלאָזט זען פאַר זיך גופאָ; ווי דער האַלב־פרייער האַלב־פערקויפטער קנעכט איז דערנאָך מגולגל געוואָרען אין דעם גאַנץ־פרייען און צו דער זעלביגער צייט גאַנץ פערדונגענעם פראָלעטאַריע, וואָס איז צוגע־בונדען געוואָרען צו דעם קאפיטאַליסט אויף דער אייזערנער קעט פון לויב־אַרבייט...

קארל מאַרקס וויל האַבען, אַז די סאָציאַלע טראַגעדיע פון דער מענשליכער אַרבייט און איהר טעכנישער טריאָמף־געזאַנג זענען פערבונדען איינער מיט דעם אנדערן אזוי, אַז אָהן די קרבנות פון דער ערשטער וואָלט ניט געקענט זיין דער נצחון פון דעם אנדערן, אַז די סאָציאַלע פערשקלאַפונג פון דער מענשליכער אַרבייט איז געווען דער „בדמיך חיי!“ פון איהר טעכנישען טריאָמף. דאָס אַלץ האָט געמוזט זיין צוליב דעם כדי דער לעצטער גלגול פון דער פער'כשוף'טער פערשקלאַפטער אַרבייט, דאָס פראָלעטאַריאַט, זאָל קענען אָנווענדען דעם טעכנישען טריאָמף פון דער מענשליכער אַרבייט, און אין גאַנצען בעפרייען זי פון אַלע איהרע קייטען. „וואָלט ניט געווען די שקלאַפ־פריי אין דער אַלטער וועלט“, זאָגט

מאָל זענען ביירענס אינטערעסען די זעל-
ביגע.

לאָמיר נעהמען קודם כל די הערשאפט פון דער מענשליכער
ארבייט איבער די נאטור, אָדער דאָס, וואָס מען רופט אין דער
וויסענשאפט די פראָדוקטיוויטעט, די שפּאַרעוודינקייט
פון דער ארבייט, וואָס שטאַמט פון דער ענטוויקלונג פון איהרע
פראָדוקטיוויקערעפטען. אין וואָס בעשטעהט די פראָדוקטיו-
וויטעט פון דער ארבייט? אין דער הערשאפט פון דער מענשלי-
כער קראפט איבער די כחות פון דער נאטור. וואָס מעהר כחות
פון דער נאטור זאָלען דארפן זיין איינגעשפּאַנט אין וואָס וועניגער
מענשליכע קראפט, מאַכט די מענשליכע ארבייט אלץ מעהר פראָ-
דוקטיוו. די מענשליכע קראפט, ווי פערשיעדען זי זאָל ניט זיין,
קען סוף כל סוף אויסגעמאָסטען ווערען דורך די צייט, וועלכע
עס איז נויטיג כדי ארויסצובריינגען אַ געוויסען סכום פון פראָ-
דוקטען. די כחות פון דער נאטור, ווי פערשיעדען זיי זאָלען ניט
זיין, קענען סוף כל סוף אויסגעמאָסטען ווערען דורך דעם סכום פון
פראָדוקטען, וועלכע די מענשליכע ארבייט בריינגט מיט זיי ארויס.
די פראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט קען דעריבער אויסגעדריקט
ווערען אין די ווערטער: וואָס מעהר פראָדוקטען אין וואָס ווע-
ניגער צייט פון מענשליכער ארבייט. זי וואקסט, ווען די מענשליכע
ארבייט קען אין דערזעלביגער צייט ארויסבריינגען מעהר פראָ-
דוקטען, איידער פריהער, אָדער דעמזעלביגען סכום פראָדוקטען אין
וועניגער צייט, איידער פריהער. זי פאלט, ווען אין דערזעלביגער
צייט בעקומט זי וועניגער פראָדוקטען, אָדער ווען דיזעלביגע צאָהל
פראָדוקטען פערנעהמט ביי איהר מעהר צייט. בעת דער מענש-
האָט געדארפט מאַהלען זיין תבואה מיט אַ האַנדמיהל, פלעגט
ער אין איין טאָג בעקומען, למשל, דריי זעקס מעהל. שפעטער, אז
עס זענען געוואקסען זיינע פראָדוקטיוויקערעפטען, ד.ה. אז ער
האָט זיך אויסגעלערנט איינצושפּאַנען די נאטורקראפט פון דעם
וואַסער-שטראָם אָדער די נאטורקראפט פון דעם ווינד און האָט
זיי געצוואונגען צו דרעהען די רעדער פון זיין מיהל, האָט ער אין
איין טאָג בעקומען אנשטאט דריי זעקס, לאָמיר זאָגען, ניין זעקס.
דאָס הייסט, אז די פראָדוקטיוויקערעפטען פון דער מענשליכער געזעל-

7.

לוינ-ארבייט אדער מענשליכע ארבייט?

איצטער קענען מיר זאָגען נאָך א מאָל: דער שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט, זיין עקאָנאָמישער תמצית, וואָס רופט ארויס זיינע סאָציאַל־פאָליטישע אידעאלען, איז ניט די לוינ-ארבייט, וואָס וויל אײנשפאַנען דעם בעל־הבית און קירעווען איהם, וואוהין עס ווילט זיך דעם פראָלעטאַריער, — דאָס איז אַ קינדישע נאָטווע פאַנטאַזיע, נאָר די מענשליכע ארבייט, וואָס רייסט זיך צו פרייהייט, זעלבסטשטענדיגקייט, גאַנצקייט, בעוואוסטקייט און גבורה, ד. ה., הערשאַפט איבער די נאַטור. דורך דעם גופא, וואָס די לוינ-ארבייט איז אַרויס אין אַ קלאַסענקאַמפּף מיט די צוויי אנדערע קלאַסען פון דער געזעלשאַפט, דורך דעם גופא, וואָס עס איז פאַר איהר בשום אופן ניט מעגליך צו בעהערשען די צוויי אַנדערע קלאַסען, מוז זי פיהרען אַ פערטיליגונגס-קאַמפּף אַנקעגען זיי, מוז זי סוף כל סוף אויפהערען צו זיין לוינ-ארבייט און ווערען מענשליכע ארבייט, מוז זי זיך צוהערען צו דער היסטאָרישער שטייג, וואָס ברויזט אין איהר קאַמפּף און וואָס זאָגט־אָן איטליכען, ווער עס פערשטעהט איהר לשון, אַז דאָס געהט די מענשליכע אַרבייט אײננעהמען די וועלט פאַר אַלע מענשען, וואָס ווילען ארבייטען.

ניט אַלע מאָל אָבער פערשטעהט דער פראָלעטאַריער גופאָ די היסטאָרישע שטייג, וואָס ברויזט אין זיין קאַמפּף. דער גלגול פון לוינ-ארבייט, אין וועלכען עס געפינט זיך איצטער די מענשליכע ארבייט, לעגט אַרויף זיין חתימה אויף דעם פראָלעטאַריער און פעהרויקערט אָפטמאָל זיין אײגענע טבע, די טבע פון דעם מעגלשען וואָס ארבייט, און וואָס דאַרף דעריבער שטענדיג האָבען אין זינען די אינטערעסען פון דער מענשליכער ארבייט. אינ דעם פראָלעטאַריער גופאָ קעמפּפּען צוויי סאָציאַלע טיפּען: דער לוינ-ארבייטער און דער מענש, וואָס ארבייט, און ניט אַלע

פען איהם אַרויס פון דער פראָדוקציע, און אויף איצטער ווערט איהם קאַלט אַרום האַרצען, ווען ער דערהערט, אז אין זיין פאך איז אויסגעטראכט געוואָרען אַ נייע מאַשין. אָבער איצטער קעמפּט ער שוין ניט אַנקעגען איהר, ניט נור דערפאר, ווייל ער ווייס, אז זי איז שטאַרקער פאַר איהם, נור אויף דערפאר, ווייל אין איהם רעדט ניט נור דער לוינ־אַרבייטער, נור אויף דער מענש, וואָס אַרבייט, און די אינטערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט זענען ביי איהם גובר די אינטערעסען פון דער לוינ־אַרבייט.

אגב אורחא וויל איך דאָ אויפווייזען אויף דעם טעות, אין וועלכען אפולע פאלען אַרײַן, ווען זיי מיינען, אז דער קאפיטאַליסט איז פעראינטערעסירט אין דעם וואַקסען פון די געזעלשאַפטליכע פראָדוקטיווקרעפטען. היות, מיט יעדער נייער מאַשין דאַרף ער וועניגער מענשליכע אַרבייט, ד. ה. צאָהלען וועניגער לוינ און קען מאַכען וועלוועלער זיינע פראָדוקטען, לוינט איהם, די פראַדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט זאָל אַלץ מעהר וואַקסען. דאָס רוכט זיך אזוי. אין תוך אַרײַן איז דער פאַבריקאַנט פעראינטערעסירט ניט אין דער פראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט, נאָר אין בעסערע בעדינגונגען פאַר זיין קאָנקורענץ אויפ'ן מאַרק מיט די אנדערע פאַבריקאַנטען. דורך איהר וואָלוועלקייט, האָפּט ער, וועט זיין סחורה אין גאַנצען אַרויסשטופען פון מאַרק די סחורות פון די קאָנקורענטען, אָדער אַריבעריאגען זיי אין זייער געלאָף צו דעם קונה. דאָרטען, וואו ער האָט ניט וואָס מורא צו האָבען פאַר דער קאָנקורענץ, ריהרט איהם די פראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט, ווי די וואַנד, אָדער ער קוקט אויף איהר מיט קרומע אויגען. קען ער מיט הויכע אָבצאָהלונגען אַרומצאמען זיין לאַנד פון דער אויסלענדישער קאָנקורענץ, אָדער ניט זיך איהם איין מאַכען יד אחת מיט אַלע פאַבריקאַנטען פון זיין פאך, יעמאָלט דאַרף ער אויף כפרות וואָלוועלע סחורה, יעמאָלט, זיי געזונד, פראָדוקטיוויטעט!

די פראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט הענגט אָב ניט נור פון דעם הוילען, „וואָס וועניגער מענשליכע אַרבייט“ אויף וואָס מעהר קרעפטען פון דער נאַטור. מען דאַרף פערשטעהן דורך אַ קלוגע בעל־הבית'ישקייט גוט אויסנוצען די ביידע פאַקטאָרען פון דער

שאפט און די שפּאַרעוודיגקייט פון דער אַרבייט, איהר גבורה איז
 בער דער נאטור איז אין דעם פונקט אויסגעוואקסען אין דרייען.
 ס'איז ממילא קלאָר, ווי שטארק די מענשליכע אַרבייט איז פער-
 אינטערעסירט אין דעם, אז איהר שפּאַרעוודיגקייט זאָל תמיד וואק-
 סען, אז מיט דעמועלביגען סכום פון איהר ענערגיע זאָל זי קענען
 בעהערשען א וואָס גרעסערען סכום פון נאטור-קרעפטען, א וואָס
 גרעסע צאָהל פּראָדוקטען. קארל מאַרקס וואָס גלויבט, אז די
 גאנצע געשיכטע פון דער מענשהייט איז געמאכט געוואָרען
 פון דער מענשליכער אַרבייט, רעכענט די שפּאַרעוודיגקייט פון דער
 אַרבייט פאר דעם איינציגען גורם, וואָס טרייבט אלע רעדער פון
 דעם מענשליכען געשיכטליכען לעבען, און אלץ אין איהר ווערט גע-
 מאכט צו לייעב דעם וואקסען פון יענער שפּאַרעוודיגקייט, אָדער
 איז א פועל יוצא פון דעם דאָזיגען וואקסען. אויף אזוי פיעל בין
 איך געוויס ניט קיין מאַרקסיסט, די וויסענשאפט האָט נאָך בשום
 אופן ניט בעוויזען די ריכטיגקייט פון דעם געדאנק, אָבער די
 מאַויס-דיגע וויכטיגקייט פון דער וואקסענדער פּראָדוקטיוויטעט
 פאר דעם מענשען קען קיין מענש, וועמעס פערשטאנד עס איז
 ניט פער'שכור'ט דורך איבער-מענשליכע פּאָנטאזיעס (ווי צ. ב.
 טאַלסטאָי און אלע מיסטיש-רעליגיעזע פּאָנטאטיקער), געוויס ניט אָב-
 לייקענען.

אין דעם וואקסען פון דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַר-
 בייט איז פּעראינטערעסירט דער מענש, וואָס אַרבייט. איז אין
 איהר פּעראינטערעסירט אויך דער פּראָלעטאָריער? בתור מענש,
 וואָס אַרבייט, גאַנץ געוויס, אָבער ניט בתור לוין-אַרבייט-
 טער. בתור לוין-אַרבייטער איז דער פּראָלעטאָריער אַריינגע-
 טאָן אין דעם, דער קאפיטאליסט זאָל דארפן האָבען וואָס
 מעהר מענשליכע אַרבייט; ער ווויס, אז יעדע נייע
 מאַשין, יעדע נייע המצאה, יעדער נייער אָנוואקסען פון די געזעל-
 שאַפטליכע פּראָדוקטיווי-קרעפטען מאַכט איבעריג מענשליכע
 „הענד“, און דער קאפיטאליסט ווארפט זיי ארויס אויפ'ן גאס.
 דעריבער איז דער לוין-אַרבייטער כּטבע א פיינד דער פּראָ-
 דוקטיוויטעט פון דער מענשליכער אַרבייט. אין די ערשטע ציי-
 טען האָט ער זיך געראנגעלט אַנקעגען די מאַשינען, וואָס שטור-

נוטה צו דעם סאָציאַליזם. אָבער דאָס אַליין איז נאָך ווייט — ווייט פון דעם סאָציאַליזם. בלייבט דער פראָלעמאַטער שטעהן ביי זיין לויף-אַרבייט, פערנעסט ער אויף די אינטערעסען פון דעם מענשען, וואָס אַרבייט, קען דאָס איהם פיהרען מעהר ניט ווי צו טרייד-יוניאָניזם, צו אַ גוטער שטאַרקער אַרבייטער-אָרגאַניזאַציע, וואָס איז פעראינטערעסירט אין דעם וואַקסען פון גרויסע פאַבריקען מעהר נישט, ווי צוליעב דעם, דער לויף-אַרבייטער זאָל האָבען אַ בעסערען מאַרק, וואו צו פערקויפּען זיין סחורה — „אַרבייטס-קראַפט“. פאַר אַ סאָציאַליסט מאַכט איהם אויף אין דעם פונקט ניט זיין לויף-אַרבייטער-שטאַנדפונקט, נור דער שטאַנדפונקט פון דעם מענשען, וואָס אַרבייט.

לאָמיר נעהמען נאָך אַ פונקט. די אינטערעסען פון דער מענש-ליכער אַרבייט, ווייל זי אַרבייט צוליעב בעפרידיגען מענשליכע בערערשענים, פאַדערען, האָבען מיר געזאָגט, אז צווישען איהרע פראָדוקטען און דעם מענשען, וואָס גויטיגט זיך אין זיי, זאָל ניט ליגען דער גיהנם פון מאַרק, וואו זיי ווערען מגולגל אין „סחורה“. דער מענש, וואָס אַרבייט פראָדוקטען, כדי צו שטילען די מענש-ליכע גוים, פּרעגט זיך קודם כל, אין וואָס גויטיגט זיך דער מענש? וועלכע פון זיינע בעדערפניסען זענען ווערט, זיי זאָלען בע-פרידיגט ווערען און וועלכע ניט? דער פרייער מענש, וואָס אַר-בייט פריי, וואָס איז דורכגענומען מיט דער הייליגקייט און דער וויכטיגקייט פון זיין טהאָן, ענטפערט אויף די שאלות לויט זיין שכל, לויט זיין יושר, לויט זיין פערשטאַנד, וואָס ער האָט, וועגען דעם מענשען און וועגען דעם, וואָס פאַר איהם איז גוט אָדער שלעכט. וואָס איהם דאַרף אָנשטעהן אָדער ניט. גלויבט ער, ווי אין דעם דור-הפּלגה, אז עס איז גוט, שעהן, אַ יושר פאַר דעם מענשען און קלוג פון איהם אַרויפקריכען אויפ'ן הימעל און האַמפערען זיך דאָר-טען מיט'ן רבונר-של-עולם, וועט ער אין איינעם מיט זיינע ברידער, אַרבייטענדע מענשען, ווי ער, אָנהויבען בויען דעם סורעם פון בבל, וואָס זאָל מיט'ן שפיץ דערנרייכען דעם הימעל. מיינט ער, אז דאָס איז אַן עולה אָדער אַ נאַרישקייט, וועט ער בשום אופן ניט העלפּען זיינע ברידער און וועט זיי נאָך צורעדען, זיי זאָלען ניט טהאָן קיין זינד אָדער קיין טפשות. האַלט ער, אז טליתים איז אַ גויטיגע זאַך,

פּראָדוקציע. אין אַ גרויסער פאַבריק, וואו מיט די בעסטע מאַ-
שינעס אַרבייטען טויזענדער הענד אין איינעם, קען מען בעסער
אויסנוצען די כחות פון דער נאַטור און די מיטלען, וואס זי ניט
אונז, איידער אין א טפח-על-טפח'דיגער בעל-הבית'ישקייט. דאָס
צונויפגיסען אין איינעם פון מעהרערע מענשליכע כחות, דאָס ריכ-
טיגע פאנאנדערטיילען פון די ראָליעס אין דער פּראָדוקציע, דאָס
צופאַסען פון יעדער ראָליע צו דעם אַלגעמיינעם פלאַן טרייבט
ארויף די פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט גאָר אויף א געהויר-
בענע מדרגה. די לעהרביכער פון דער עקאָנאָמישער וויסענשאַפט
זענען פול מיט דער בעשרייבונג פון חדושים, ווי וואלדערליך עס
שטייגט די פּראָדוקטיוויטעט פון דער מענשליכער אַרבייט, ווען זי
געהט זיך פאַר דעם כלל: „ניט יעדערער פאַר זיך, נור אַלע אין איי-
נעם!“ די סאָציאַליסטישע וויסענשאַפט בעווייזט דאָס אויף יעד-
דען שריט און טריט. אין דערינען ליגט איינער פון איהרע שטאַרק-
סטע טעמים, וואָס צווינגען דעם מענשליכען שכל אָנצונעהמען, אז
אין די אינטערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט און, הייסט עס,
אויך אין די אינטערעסען פון דעם מענשענס לעבען אויף דער
וועלט, ליגט איהר צונויפגיסונג אין גרויסע עוג-מלך-הבשן-דיגע
בעל-הבית'ישקייטען. אין דעם פונקט, איינעם פון די וויכטיגסטע,
איז דעם פּראָלעטאַריערס נשמה גאַנץ, אָהן א שום פגימה, אָהן אַ
ברעקעל צוריסענקייט, וואָס קומט פון פערשיעדענע אינטערעסען.
סיי בתור לויז-אַרבייטער, סיי בתור מענש, וואָס אַרבייט, איז דער
פּראָלעטאַריער פּעראַינטערעסירט אין דעם, די מענשליכע אַרבייט
זאָל אויפהערען צו זיין צובראָקט, ווי איצטער אין קליי-
ניקע קלייטעלעך פאַר קלייניקע בעלי-בתים'לעך. אפילו בתור
לויז-אַרבייטער לוינט איהם בעסער צו אַרבייטען אין אַ גרויסער
פאַבריק. אין אַ גרויסער פאַבריק קענען זיך די אַרבייטער גרינגער
דערשלאָגען צו העכערע שכירות און בעסערע בעדינגונגען. די לויז-
אַרבייט איז „פרייע“ אַרבייט, וואָס האָט ניט קיין אייגענע טפח-
על-טפח'דיגע פּראָדוקטיווע בעל-הבית'שקייט. אָט פאַר וואָס אויף
דעם פּראָלעטאַריער האָט ניט קיין שליטה דער אידעאָל: „איש
תחת גפנו ואיש תחת תאנתו“ — „יעדער איינער מיט זיין פייג אונ-
טער זיין אייגענעם דעכעלע“, — אָט פאַר וואָס ער איז בטבע זעהר

ציאָנס-פּאָליטיק פון זיין בורזשואַזער רעגירונג. ווי די לע-
זער ווייסען, זענען כמעט אלע איצטיגע רעגירונגען שטאַרק אַרייַנ-
געטאָהן אין דעם עסק—פּערזאָנלעך אין זייערע הענד וואָס מעהר וויל-
דע און באַרבאַרישע לענדער, כדי צו פּערשפּרייטען דאָרטען די „ליכ-
טיגע שטראַהלען פון דער ציוויליזאַציאָן“. אויף וואָס פאַר אַן אופן
עס ווערען קאָלאָניזירט יענע לענדער, ווי עס ווערען דאָרטען פּער-
שפּרייט די ליכטיגע שטראַהלען פון דער ציוויליזאַציאָן, — וועגען
דעם קען מען לייענען אין אַ שאַק ספרים מיט אַ מבוֹל פון ציפּע-
רען; און פון אלע ספרים און ציפּערען שטייגט אַרויס אַזאַ
מאָוים'דיג בילד פון מענשליכע צרות, פיין און אונגערעכטע ליידען
פון איין זייט, און רציחה, גנבה, גזל פון דער אַנדערער, אַז דער
„ראַשיט חכמה“ מיט זיינע שבעה מדורי ניהנם ווייזט אויס, ווי
אַנ'אידילישע קינדערשפּיעל. וואָס מאַכט דאָס אָבער אויס? דער
קאָפיטאַל דאָרף האָבען אַ מאַרק, וואו ער זאָל קענען פּערקויפּען זיי-
נע כּחורות; ער מוז פּערשפּרייטען זיין מאַכט — און די „עשרת-
הדברות“ זענען ניט געשריבען געוואָרען פאַר אַ קלאַס, וואָס לעבט
פון מעהר-ווערט. ערגעץ אין דער וועלט ווערט די מענשליכע אַר-
בייט ניט אַזוי אויסגעזויגט און אונטערדריקט, ווי אין די קאָלאָ-
ניעס, וואָס געהערען צו די געבילדעטע מלוכות. וויל זיך דער פּראָ-
לעטאַריער שטעלען אויף דעם שטאַנדפונקט פון לוינ-אַרבייט, דאָרף
ער געהן האַנדל אין האַנד מיט זיין רעגירונג אין דעם ענין פון אויס-
זויגען פּרעמדע לענדער: דאָס שטאַרקט די מאַכט פון דער קאָ-
פיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, רופט אַרויף אַ בעדאָרף פון מעהר
לוינ-אַרבייט אין דער היים און גיט דעם פּראָלעטאַריאַט, פון וואָנען
צו לעבען. שטעלט ער זיך אָבער אויף דעם שטאַנדפונקט פון
מענשליכע אַרבייט, וואָס האַסט אומערום דעם אויסזויגער
און בעדריקער, וואָס פּערטיידיגט אומערום איהרע אינטערעסען, מוז
ער קעמפּען אויף אין דער קאָלאָניזאַציאָנס-פּאָליטיק אַנטקעגען דער
בורזשואַזיע, ווען אַפילו דאָס געהט להיפּך צו די אינטערעסען פון
זיין לוינ-אַרבייט. אין דעם לעבען פון דעם פּראָלעטאַריאַט זעהען
מיר, אַז ביי איהם קומט דאָ פאַר אַנ'אינעווייניגסטער קאָמפּאָזי-
שען די צוויי שטאַנדפונקטען. אַ טייל פון איהם האַלט שטאַהל און
אייזען מיט דער רעגירונג אין איהר קאָלאָניאַל-פּאָליטיק און אַ טייל

וועט ער וועבען טליתים, און בשום אופן וועט איהר ביי איהם ניט פועל'ן, ער זאל ארבייטען צלמים, ווייל, לויט זיין ריכטיגער אָדער פאַלשער מיינונג, דארף דאָס דער מענש ניט האָבען. און אויב ער איז אזוי ווייט געבילדעט אין כאראקטער, אז ער פערשטעהט צו שעצען דעם אנדערנס פרייהייט, וועט ער געוויס ניט שטערען זיי אין זייער ארבייט, אויב זיי מיינען, אז דאָס איז נויטיג פאַר זיי, ווען אפילו ביי איהם קומט אויס, אז זיי האָבען א שטאַרקען טעות אין דעם, וואָס דער מענש בעדאַרף. על כל פנים פערשטעהט דער מענש, וואָס ארבייט צוליעב שטילען דעם מענשענס נויט, אז דאָס וואָס ער טהוט, איז גוט פאַר איהם און גוט, שעחן, נויטיג פאַר די אנדערע מענשען.

אזוי קוקט דער מענש, וואָס ארבייט. ניט אזוי פערשטעהט זיין חוב דער לויין-ארבייטער, וואָס ארבייט ניט פראָדוקטען, נאָר „סחורה“, ניט פאַר דעם מענשען נור פאַר דעם מאַרק. איהם אַרט ניט, וואָס עס ווערט פראָדוצירט, ניט זיין דאגה, אין וועלכע „סחורה“ עס טריפט די ארבייטס-קראַפט פון זיינע פינגער: אין פורדע און פאַרב פאַר די בתי הזונות, אָדער אין שווערדען, ביסען, שפיזען און האַרמאַטען אויף אויסצוקוילען און אויסצושיסען טויזענדער מענ-שען. זיין ציעל איז ל ו י ו, דער „מוזמן“, די קלינגענדע מטבעה! און ער איז ניט וועניגער להוט נאָך איהר, איידער דער ערשטער בעסטער בורזשוא. וואָלט אין דעם פראָלעטאַריער גענומען די אוי-בערהאַנד דער מענש, וואָס ארבייט, איבער דעם לויין-ארבייטער, וואָלטען אַ סך — אַ סך איצטיגע סחורות לגמרי פערשוואַנדען ווע-רען פון דעם מאַרק. און איך ווייס, אז ביי אַ סך ארבייטער קלעמט דאָס האַרץ, בעת זיי געהען אויסארבייטען זאַכען, וואָס זענען נאָך זייער מיינונג שערליך פאַר דעם מענשען. אָבער דאָס פראָטעסטירט אין זיי ניט דער לויין-ארבייטער, נור דער מענש, וואָס ארבייט, וואָס וויל, זיין ארבייט זאל זיין בעוואוסט, ער זאל פערשטעהן איהר נוצען, און וואָס וויל זיין נוצליך סיי זיך, סיי דעם אנדערען.

די סתירה צווישען די אינטערעסען פון לויין-ארבייט און די אינטערעסען פון ארבייט טרעט כמעט אין קיין פונקט ניט אזוי אָפען ארויס, ווי אין דעם, ווי אזוי דאָס פראָלעטאַריאַט פון די גרויס-קאָפיטאַליסטישע לענדער קוקט אויף די קאָלאָניאַל-

צען קענען דערקלערט ווערען מעהר נישט, ווי דורך די אינטרעסען פון דער מענשליכער ארבייט. גראָד אין אונזער צייט קאָכט די מלחמה צווישען די צוויי פרינציפען אין דעם פראָלעטאַרישען לאַ-נער. דער בערנשטיינאניזם האַלט זיך שטאַהל־און־אייזען פאַר דעם פרינציפ פון לוינ־ארבייט. ער איז דערגאַנגען אזוי ווייט, אז ער לייקענט נישט אָב דעם דאָזיגען פרינציפ אפילו פאַר דער צוקונפֿטי-גער סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט: אויך דאָרטען, זאָגט בערנ-שטיין, אין איינעם פון זיינע לעצטע אַרטיקלען אין די „סאָציאַליס-טישע מאָנאַטס־העפֿטע“, וועט נאָך הערשען די לוינ־ארבייט. דער „אַרטאָדאָקסער“ מאַרקסיזם זעהט איין די געפאָהר פון דער אָפּאָר-טוניסטיש־עקאָנאָמישער בעוועגונג אומערום, האָט נאָך אָבער נישט אַרויסגעפונען איהר אמת'ען טעם און האָט נאָך אַליין נישט אין גאַנ-צען אָבערטרייסעלט פון זיך דעם לוינ־ארבייטער־פרינציפ פון דעם פראָלעטאַריאַט. די רעוואָלוציאָנערע סינדיקאַליסטישע בעוועגונג, די „אַנאַרכאָ־סאָציאַלען“ און נאָך אזעלכע „גייסען“ אין דער אַרביי-טער־בעוועגונג זענען אַ סימן, אז דער עקאָנאָמישער תמצית פון דעם פראָלעטאַריאַט, די „פֿרייע“ מענשליכע אַרבייט, וואָס האָט נישט קיין אייגענע טפּח־על־טפּח'דיגע פראָדוקטיווע בעל־הבית'שקייט — הויבט אָן אויפצוהויבען איהר קאָפּ און זוכט מיטלען און וועגען, ווי אזוי אין גאַנצען צו ווערען דער אויבער־האַר איבער די היסטאָרישע פאָרם, אין וועלכע זי איז אַריינגעוואַקסען.

אָבער לאָמיר דאָס לאָזען אָן אַ זייט. נישט ווייל דאָס האָט נישט קיין שייכות צו אונזער ענין, נאר ווייל עס פערדיענט, מען זאָל עס אייגענס אויסשטודירען אין אַ בעזונדער אַרטיקעל. איצטער קענען מיר נאָר זאָגען: וואָס גיכער דער פראָלעטאַריאַט וועט איינזעהן, אז זיין קלאַסענפרינציפ און דערמיט גופאָ זיין קלאַסענשטאַנד פונקט איז נישט די לוינ־ארבייט, נאָר די גאַנצע, פֿרייע, זעלבשטענ-דיגע, בעוואוסטע און רייכע מענשליכע אַרבייט, אַלץ קלאָרער וועט איהם ווערען זיין איצטיגע לאַגע, אַלץ טיעפער וועט ער פער-שטעהן דעם מהות פון זיין קלאַסענקאַמפּף, אַלץ גיכער וועט ער דער-נרייכען זיין ציעל — די בעפרייאונג פון דער מענשליכער אַרבייט.

קעמפפט אנטקעגן איהר ; און וואָס שאַרפער ביי דעם פראָלע-טאָריאַט טרעט אַרויס זיין קלאַסענבעווואַסיסטיזם, וואָס העכער ער שטעהט אין זיין פאָליטישער ענטוויקלונג, אַלץ מעהר איז ער מקריב די אינטערעסען פון דער לוינ-אַרבייט צוליבע די אינ-טערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט.

איך וואָלט געקענט בריינגען נאָך אַ סך ראיות, דערהויפּט פון דעם טרייד-יוניאָן-לעבען, פון דעם פראָלעטאַריעס עקאָנאָמיע-שען קאַמפּפּ פאַר גרעסערען לוינ און בעסערע בעדינגונגען, וואָס בעווייזען דעם טיעפן חלוק פון לוינ-אַרבייט און מענשליכע אַרבייט, — אַ חלוק, אויף וועלכען דער סאָציאַליסטישער וויסענשאַפטליכער געדאַנק וועט זיך מווען אָבשטעלען, וואָס ווייטער — אַלץ מעהר. איך רעכען אָבער, ס'איז גענוג שוין דאָס אויבענגעזאָגטע צו פער-שטעהן, פאַר וואָס „דער שטאַנדפונקט פון דעם פראָלעטאַריאַט“ קומט אויס אזוי פערקניפּעלט און פערפלאָנטערט ביי אַלעמען, וואָס האָבען זיך נאָך ניט דערגראָבען ביז צום אמת'ען גרונד פון איהם — די אינטערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט. ביי זיי באַמבעלט זיך אין מוח די לוינ-אַרבייט, ד. ה. די איצטיגע היסטאָרישע פאָרם פון דער מענשליכער אַרבייט נופאָ, וואָס רייסט זיך מיט אַלע כחות, אַראָבצואַוואַרפען פון זיך די דאָזיגע היסטאָרישע פאָרם. די גאַנצע געשיכטע פון דער אַרבייטער-בעוועגונג און דעם סאָציאַליזם ווערט אונז קלאָר, ווען מיר בעטראַכטען זי אין דעם שיין פון דעם „ויתרוצו“, וואָס קומט פאַר אין דעם פראָלעטאַריאַט גופא. אין אָנהויב, בעת די לוינ-אַרבייט האָט ניט געקענט האָפען אָבצושוואַ-כען די הערשאַפט פון דעם קאַפיטאַל איבער איהר, איז זי אין גאַנ-צען געווען דורכגענומען מיט די אינטערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט און האָט געהאַט נור איין געדאַנקען אין זינען — פער-טיליגען די צוויי הערשענדע קלאַסען. שפעטער, אז עס האָט אָנגעהויבען לוינען צו קעמפּפען פאַר אינטערעסען פון דער לוינ-אַרבייט, זענען די אינטערעסען פון דער מענשליכער אַרבייט אַביסעל פערטונקעלט געוואָרען. עס האָט זיך בעווייזען אַ היפּוך צווישען דער געווערקשאַפטס-בעוועגונג, וואָס האָט אָנגעשריבען אויף איהר פאָהן די אינטערעסען פון דער לוינ-אַרבייט, און דער סאָציאַליס-טישער פאַרטיי-בעוועגונג, וועמעס אַלע פרינציפען און אויפטוהעכ-

אויס פרעמדע לשונות

- (1) אויס שצעדריין: די מסירת נפש פון א האָז.
- '2 אויס פרידריך פאָן סאַללעט: „און אויב איהר וועט
מיין אויג שוין בלינדען“.
- (3) אויס סיוללי פּריודאַם: דער חלום.
- (4) אויס היינריך היינע: (א) די וועבער; (ב) דער
שקלאַווען-שיף.
- (5) אויס געאַרג הערוועגה: „און דו אַקערסט, און דו
זעיסט.“

ביבליאטעק און לעז צימער פון אידיש
נאציאנאלען ארבייטער פערבאנד
LIBRARY AND READING ROOM OF THE
Jewish National Workers' Alliance

די מסירת נפש פון א האַז

(אויס דעם רוסישען נאָך שצערדין. *)

„א מיהל—א מאָהל“ האָט זיך א האַז פערזינדיגט פאַר אַ וואָלף. ער איז זיך געלאָפּען, פערשטעהט איהר מיד, ניט ווייט פון דעם וואָלף'ס גרוב; האָט איהם דער וואָלף דערזעהן און האָט גענומען רופען: „האַזעלע! שטעל זיך אָב, נפש'על מיינער!“ — און ער, דער האַז איינער, לא די, וואָס ניט געבליבען שטעהן, לאָזט ער זיך נאָך מיט מעהר אימפּעט לויפען. אָט האָט איהם דער וואָלף אין דריי שפּרינג געכאַפּט און האָט צו איהם געזאָגט: „דערפאַר, וואָס דו האָסט זיך ניט אָפּגעשטעלט צום ערשטען וואָרט, איז — נא דיר מיין גורדין. איך פער'משפּט דיך צום טוידט דורך פאַרנאָרערייטען. נאָר הוּת, ווי איך בין איצטער זאט און מיין וועלפּינטע איז אויך זאט און עסענוואַרג וועט נאָך קלעקען אויף א טעג פינף, מאָ זעץ זיך, זיי מוחל, דאָ אונטער דעם בוימעלע און וואַרט אויף דיין צייט. עס קען נאָך זיין... האַ-האַ-האַ!... אפשר וועל איך דיר מוחל זיין!“

דער האַז זיצט נעביך אונטער'ן בוימעלע אויף די הינטער-שטע פיסעלעך און גיט זיך ניט א ריהר. איין געדאַנקען געהט איהם פון מוח ניט אַרויס: אין אזוי פיעל און אזוי פיעל מעת-לעת, אין אזוי פיעל און אזוי פיעל שעה וועט ער איינגעהמען אַ מיתה משונה. ער טהוט אַ בליק אַהין, אויף דעם וואָלף'ס גרוב, ערשט פון דאָרטען קוקט אויף איהם דאָס ליכטיגע וואָלפישע אויג. אן אנדערס מאָל טרעפט זיך נאָך ערגער: דער וואָלף מיט דער וועלפּינטע געהען אַרויס פון גרוב און נעהמען זיך שפאַציערען אַרום איהם. זיי וואַרפען אַ בליק אויף זיין טרויעריגען פנים און דער וואָלף זאָגט עפעס דער וועלפּינטע אויף זייער לשון, און ביי-

(*) צום ערשטען מאָל געדרוקט אין „פאַרווערטס“ — ניו-יאָרק, אויב איך מאַך ניט קיין מעות, אין 1903.

אזא ביטערער מזל? זיין לעבען האָט ער געלעבט, ווי גאָט האָט געבאָטען, קיין רעוואָלוציעס און סטרייקס האָט ער נישט געמאכט, מיט כליזין אין האַנט פלעגט ער נישט אַרויסגעהן. ער איז זיך געלאָפֿען פֿאַר זיך אין זיינע אייגענע עסקים — נישט שוין קומט דערפֿאַר דער טויט? דער טויט! בעטראַכט נאָר גוט, וואָס דאָס איז פֿאַר אַ ווערטעל. און נישט איהם אַלליין אַ טויט, איהר אויך! איהר, דער גראָהער העזעלע, וואָס האָט נאָר דערמיט חוטא בעגל געווען, וואָס זי האָט איהם האָלד געהאַט מיט'ן גאנצען האַרצען. ער וואָלט דאָכט זיך, אַוועק געפֿלויגען צו איהר, גענומען זי, די העזעלע, מיט די פֿאָדערשטע פֿיסלעך פֿאַר די אויערלעך און וואָלט זי געקושט און פֿאַר'ן קעפעלע געגלעט.

— „לאָמיר אַנטלויפֿען!“ האָט דערוויילע געזאָגט דער שליח. ווי דער האָז האָט דערהערט די ווערטער, האָט ער אין איין מינוט בעקומען אַן אנדער פנים. ער האָט זיך צונויפֿגערוקט, ווי אַ קייקעלע, די אויערען פֿערוואָרפען אויפֿ'ן רוקען, אַטאָמאַט מאַכט ער אַ האָזען-שפרונג — און זיך איהם דערנאָך! נישט געדאַרפט האָט ער בעת-מעשה אַ קוק טאָן אויף דעם וואָלף'ס גרוב! אָבער ער האָט אַ קוק געטאָן און דאָס האַרץ איז איהם איינגעפֿאַלען.

— „איך קען נישט“, זאָגט ער. „דער וואָלף האָט נישט געהייסען“. דער וואָלף הערט דערוויילע אַלץ און זעהט אַלץ און פרעפעלט עפעס שטילערהייט דער וועלפֿינטע. אַפֿנים, ער לויבט איהר דעם האָז פֿאַר זיין איידעלקייט.

— „קום!“ זאָגט נאָך אַמאָל דער שליח.

— „איך קען נישט!“ זאָגט ווידער דער האָז.

— „וואָס סוד'עט איהר זיך דאָרטען? וואָס פֿערפֿיהרט איהר פֿאַר שטיק?“ האָט מיט אַ מאָל אַ געשריי געטאָן דער וואָלף. ביידע האָזען זיינען שיער נישט געשטאַרבֿען פֿאַר שרעק. דער שליח האָט זיך אויף אַריינגעכאַפט! צורידען די שומרים אַנטלויפֿען... הם! וואָס קומט דערפֿאַר „על פי זאַקאָן“? אַך, די אַרעמע העזעלע! זי וועט שוין נישט האָבען נישט קיין חתן, נישט קיין ברודער: ביידע וועט דער וואָלף מיט דער וועלפֿינטע אויפֿ-פרעסען.

נאָר וואָס די האָזען זיינען געקומען צו זיך, ערשט אַנקעגען

דע קייכען פון געלעכטער. און די וועלפעלעך זייערע זיינען אויך מיט זיי. זיי שפיעלען זיך, לויפען צו צו איהם, קלאפען מיט די צייהן, — עס פאלט ביי איהם איין דאָס הארץ.

קין מאָל האָט ער אזוי ניט האָלד געהאט דאָס לעבען, ווי איצטער. געווען איז ער אַ בעל־הבית'ישער האָז, האָט זיך אויס־גע'שרכנ'ט אַ כלה ביי אן אלמנה אַ האָזענטע און האָט געוואָלט חתונה האָבען. צו איהר, צו דער כלה זיינער, איז ער יעמאָלט געלאָפען, בעת דער וואָלף האָט איהם געכאַפט פאר'ן קאַלנער. זי מוז נעביך ווארטען אויף איהם, זי מוז נעביך טראכטען: „ער האָט חרטה, דער פיינער יונג!“ און אפשר האָט זי געווארט געווארט און האָט מין אן אנדערען געשריעבען תנאים, און אפשר האָט זי גאָר געשפיעלט זיך אזוי אין גראָז — און דאָ איז גע־קומען אַ וואָלף און האָט פון איהר געמאַכט אַ תכלית.

אזוי זיצט ער זיך נעביך און בעטראכט זיין פינסטערן גורל און פערכלינעט זיך מיט טרערען: „אָט איז דיר, מישטיינס געזאָגט, האָזענע חלומות! געוואָלט חתונה האָבען, אַ טלית און קיטעל געקויפט, געטראכט, ווי ער וועט דאָס איין ערך מיט זיין יונגער האָזענטע סדר אָברייכטען. און אין מיטען דערינען דאַרף זיך מיט איהם טרעפען אזא מעשה! וויפיעל שעה איז דאָס, פחשבות'ן, צום טויט געבליעבען?“

איין מאָל זיצט ער אזוי ביי דער נאַכט און דרעמעלט. עס חלום'ט זיך איהם, אַז דער וואָלף האָט איהם געמאַכט פאַר אַ משולח ביי זיך, און ווי ער פאַהרט אזוי אום אין געשעפט, געהט דערוויילע דער בעל־הבית צו זיין האָזענטע צו גאַסט. אין מיר טען הערט ער, איינער טהוט איהם אַ שטויס אין זייט. ער גיט אַ קוק, ערשט דאָס איז דער כלה'ס ברודער.

— „דיין כלה, זאָגט ער, האָלט ביים שטאַרבען, זי האָט דער־הערט, וואָס פאַר אַ סבה מיט דיר האָט זיך געטראָגען, איז זי אין איין שעה אריין אין די דער. זי טראכט מעהר נישט וועגען איינס: נישט וועל איך דאָס שטאַרבען, ניט געזעגענט זיך מיט מיין טייר ערינקען העזעלע?“

דער פער'משפט'ער הערט אויס די ווערטער, און זיין הארץ צורייסט זיך אויף שטימלעך. „פאַר וואָס? פאַר וואָס קומט איהם

נעמטן: „האט נאָדיר! דאָכט זיך, נישט מעהר, ווי אַ האָז, אָבער ווי ער תלש'ט דאָס נאָך זיין האָזענטע!“

דער וואָלף איז מרוצה געוואָרען אוועקלאָזען דעם האָז צו דער כלה, נאָר אויף דעם תנאי, ער זאָל קומען צוריק צו דער צייט. דעם ברודער דער כלה'ס, האָט ער געלאָזען ביי זיך פאר אַ משכון.

— „אויב דו וועסט ניט קומען צוריק אין צוויי מעת-לעת אַרום, צו זעסן אַ זייגער אין דער פריה, וועל איך איהם אויפֿ-עסען אנשטאט דיך, און אויב דו וועסט קומען, וועל איך מיט אייך ביידען שלאָגען כפרות, און אפשר... חאָדאָדאָ!... אפשה וועל איך אייך מוחל זיין!“

ווי אַ פּייל פון בויגען האָט זיך דער חתן אַ לאָז נעמטן אין וועג. ער לויפט און די ערד ציטערט אונטער זיינע פיס. טרעפט זיך אַ באַרג אויפ'ן וועג, נעהמט ער זי „מיט געוואלט“, טרעפט זיך אַ טייך, זוכט ער גאָר ניט קיין זאמדיגע ערטער, — גלייך לאָזט ער זיך שווימען, מאכט זיך אַ זומפ, שפּרינגט ער פון דער פינפטער בערגעלע אויף דער צעהנטער.. אַ שפּאַס אַביסעל! ער דאַרף קומען אין די דרייסיגטע מדינה, דאַרף אין באָד אַריבערגעהן, חתונה האָבען (חתונה האָבען! ניט אנדערס, טענה'ט ער צו זיך יעדע מינוט!) און דערנאָך צוריקקומען צום וואָלף אויף אָנבײסען! פלינק איז ער געפלויען, פייגעלעך זענען פערוואונדערט גע-וואָרען: „זעהט!“ — זאָגען זיי, — „אין ראשית חכמה שטעהט, די האָזען האָבען קיין נשמה ניט, קוקט אָקאָרשט, ווי ער וואַרפט פיסלעך!“

געלויבט איז דער אויבערשטער, געקומען אַהיים! וואס פאַר אַ שמחה דאָרטען האָט זיך אָפגעטאָן, איז ניט מיט אַ מויל צו דערצעהלען, ניט מיט אַ פען צו בעשרייבען.

די יונגע האָזענטע, קוים דערזעהן דעם חתן איהרען, איז איהר קרענק ווי מיט אַ האנט אוועקגענומען געוואָרען. זי האָט זיך אוועקגעשטעלט אויף איהרע הינטערשטע פיסלעך, האָט אָנ-געמאָן אויף זיך אַ פייקעלע און האָט גענומען אַרויסווייזען די קונצען, וואָס זי קען: דאָס האָט זי דעם חתן אַ סורפריז גע-מאַכט.

און די מוטער, די אלמנה, האָט זיך גאָר קיין אַרט ניט גע-

זיי שטעהט דער וואָלף מיט דער וועלפֿינטע און ביידע קנאָקען מיט די צייהן און די אויגען זייערע לייכטען אין דער פינסטער, ווי לאַנטערנעס.

— „כ'לעבען, ר' וועלדוועל, גאָר נישט!“ — שטאַמעלט דער האָז: „אזוי, מיר שמועסען דאָ צווישען זיך. אָט — אַ קרוב איז געקומען מיך געוואָר ווערען“, — זוכט זיך דער האָז אַרויס-צורעהען און געהט שיער אויס פאַר שרעק.

— „גאָר נישט!“ — מאַכט איהם איבער דער וואָלף. „איך קען אייך, חברה לייט! אייך טאָר מען אויף אַ פינגער אין מויל ניט לעגען. דערצעהלט, וואָס איז אזוינס געשעהן?“

— „אזוי און אזוי, ר' וואָלף“, האָט זיך דאָ איינגעשטעלט דער כלה'ס ברודער. „מיין שוועסטער, ד. ה., זיין כלה שטאַרבט אַוועק, ניט פאַר אייך געדאַכט... בעט זי, אפשר קענט איהר איהם אַפלאָזען זעהן זיך פאַר'ן טויט.“

— „המ... דאָס איז שעהן פון איהר, וואָס זי האָט האָלד דעם חתן“, מאַכט די וועלפֿינטע. „דערפון וועט ווערען אַ סך העזע-לעך, מעהר חיונה פאַר די וועלף. אָט ביי מיר מיט דעם וואָלף איז אויף אַ גוט לעבען, איז טאַקי ביי אונז אָהן עין הרע אַ היבשע משפּחה'לע. אַ סך קינדער פערדיענען שוין אַליין זייער פרנסה און פיער זענען גאָך חדר-אינגלעך. וועלדוועל, אַ, וועלדוועל, לאָמיר איהם לאָזען צו דער כלה זעגענען זיך.“

— „מען האָט דאָך אָבער אָבגעלעגט אויף איבערמאָרגען עסען איהם...“

— „על אמונתי, ר' וואָלף, איך קום צום טערמין“, — האָט זיך אַ כאַפ געטהאָן דער האָז. „אין איין הרף-עין בין איך וויר-דער דאָ... ביי מיר איז דאָס בפועל ממש... אָט, ווי איך בין אַ האָז, איך קום צוריק!“

און כדי דער וואָלף זאָל ניט זיין אין ספק, אז ער קען קומען אין איין מינוט צוריק, האָט זיך דער האָז אַרויסגעשטעלט פאַר אזאַ כריה, אז דער וואָלף אַליין האָט גענומען קלייבען נחת פון איהם.

די וועלפֿינטע האָט זיך אַביסעל פערטרויערט און האָט אַ זאָג

דערוויילע, בעת דער האָז האָט געשפּיעלט חתונה, זיינען גרויסע אומגליקען פּערלאָפּען אין די לענדער, וואָס ליגען צוויי-שען דער דרייסיגסטער מדינה און דעם וואָלף'ס גרוב.

אין איין אָרט האָט געגאָסען אַ שלאַגס-דעגען, און דער טייף, יואָס דער האָז האָט מיט אַ מעת-לעת צוריק אַריבערגעשוואומען שפּיעלענדיג, איז געוואָרען ברייט און האָט פּערפלייצט גאנצע צעהן מיל. אין אַן אנדער אָרט האָט דער מלך אייכל געפיהרט מלחמה מיט דעם מלך גרין, אַקוראט אויף דעם וועג, וואו דער האָז האָט געדארפט לויפּען. אין דעם דריטען אָרט האָט זיך בער-וויזען אַ מגפה, האָט ער געמוזט אַרומלויפּען דעם קאַראַנטין אויף גאנצע הונדערט מיל אַרום. און אחוץ דעם האָבען וועלף, פּיקס און שפּאַרבערס געהיט איהם אויף יעדען טריט.

אונזער העלד איז געווען אַ פּקוח פון אַ האָז! ער האָט אַלץ אפּריהער אויסגערעכענט, ביי איהם זאָל בלייבען אַ דריי שעה איי-בעריגע. נאָך אז ס'האָבען זיך גענומען שיטען איין צרה נאָך דער אנדערער, איז ביי איהם דאָס האַרץ געוואָרען אַ שטיק איין.

ער לויפט דעם אָווענד, לויפט אַ האַלבע גאָסט, די פיס זיי-נען צוהאַקט פון די שטיינער, אויף די זייטען הענגט דאָס פּעל שטיקערוויין, מחמת די שטעכיגע צווייגען; די אויגען האָבען פּער-לאָרען זייער קלאַרקייט, פון מויל רינט בלוטיגער שוים... און ער דאַרף נאָך לויפּען... אַ שפּאַס, וויפּיעל ער דאַרף נאָך לויפּען! דער פריינד, זיין ערב, שטעהט ווי אַ לעבעדיגער פאַר זיינע אוי-גען. ער שטעהט דאָרטען לעבען דעם וואָלף'ס גרוב און טראַכט: „אין אזוי פיעל און אזוי פיעל שעה אַרום וועט מיין גיסי היקר קומען מיך אויסלייזען.“

ווי נאָך דער האָז דערמאָנט זיך דערויף, גיט דאָס איהם צו נאָך מעהר אימפּעט. ער פליהט איבער בערג, איבער טאָלען, דורך וועלדער, איבער זומפּען, קיין זאך שטעלט איהם ניט אָפּ.

וויפּיעל מאָל איז דאָס האַרץ שיער גיט צושפּרונגען. ער האָט אַכער גובר געווען דאָס האַרץ: דאָס האַרץ-קלעמעניש טאָר איהם ניט אַפּרייסען פון זיין ציעל. עס איז גיט אַ צייט אויף ליי-דען, גיט אַ צייט אויף טרעהרען. לאָזען שטום ווערען אַלע גע-

פונען, ניט געוואוסט וואו אוועקזעצן דעם קינפטליגען איידעמעל, מיט וואָס איהם מכבד צו זיין. באלד זיינען געקומען צו לויפן פון אלע זייטען מוהמעס, חברת'עס, שוועסטער. אלעמען ווילט זיך אַ קוק טאָן אויף דעם חתן און אנב דערווילע כאַפּען אַביסעל כבוד.

מעהר נישט דער חתן זיצט ווי אויף הייסע קוילען. נאָך ניט צייט געהאט אָנצוקוועלען זיך מיט דער כלה, האָט ער שוין גענומען טענה'ן: „וואָס גיכער אין באָד אַריין און צו דער חופּה געהן!“

— וואָס האָט דיר אזוי אָנגעשפּאַרט? — וויצעלט די אלמנה.
— איך דאַרף לויפּען צוריק! נאָך אויף איין מעתלעט האָט מיך דער וואָלף אָבגעלאָזען.

און דאָ האָט ער דערצעהלט אין גאנצען, וואו ער האָלט אין דער וועלט. ער דערצעהלט און אליין גיסט ער זיך מיט ביטערע טרעהרען. צוריקלויפּען ווילט זיך ניט, אָבער צוריקלויפּען מוז מען. פערשטעהט איהר מיך: ער האָט אַ וואָרט געגעבען, און יעדער האָז איז אַ בעל-וואָרט. די מוהמעס מיט די שוועסטער האָבען גוט פאַנאָדער געקייט דעם ענין, געטראכט אַהין, געקלערט אַהער, און צום סוף איז ביי זיי אזוי געבליבען: „אמת, האָז! געזאָגט איז געזאָגט! סע האָט נאָך קיין מאָל ניט פאַסירט, האָזען זאָלען אָבנאַרען!“

גיך רעדט זיך, אָבער ביי די האָזען טוט זיך נאָך גיכער: אין דערפריה איז מען געגאנגען פון דער חופּה און פאַרגאַכט האָט ער שוין געזעגענט זיך מיט זיין יונגער ווייב!

— משמעות, דער וואָלף וועט מיך אויפּעסען, — זאָגט ער צו איהר, — זאָלסטו מיר בלייבען געטריי און אויב ביי דיר וועלען זיין מיט מוזל קינדערלעך, זאָלסטו אויף זיי גוט אכטונג געבען; בעסער פאַר אלץ גיב זיי אוועק צו אַ בעל-מלאכה, וועלען זיי מעגען אין ראַסיי וואוינען. — און אין מיטען גיט ער זיך אַ כאַפּ (ער האָט זיך אַפּנים דערמאָנט אויפ'ן וואָלף), און זאָגט:
— און אפשר וועט מיך דער וואָלף... חא! חא! חא! אפשר וועט ער מוחל זיין!

און אזויפיל האָט מען איהם אין די אויגען געזעהן.

וועלפעלאך זענען אויך דערביי; זיי זיצען ארום דעם טאטען-מא-
מען, קנאקען מיט די צייהן און לערנען זיך הלכות שחיטה.
— אָט בין איך! אָט! האָט אַ געשריי געטאָן דער האָז, ווי
הונדערט טויזענד האָזען אין איינעם, און האָט זיך פון באַרג אראפ-
געקויקעלט ווי אַ קייקעל אין זומפּ.
דער וואָלף האָט איהם גרייליך געלויבט.

— איך זעה, זאָגט ער, אז אַ האָז מעג מען גלויבען; אָט איז
אייך דערפאַר מיין פּסק-דין. זיצט איהר דערוויילע ביידע ביז אַ
ציט אונטער דעם בוימעלע. שפעטער וועל איך אפשר... האַקאָ-
חא! אפשר וועל איך אייך מוחל זיין. —

פיהלען: דעם פריינד דארף מען ארויסרייסען פון דעם וואָלף'ס צייהן.

עס הויבט שוין אָן צו טאָנען. פלעדערמיין און נאכט־פויגל לען פליהען אהיים אין זייערע לעכער. אין דער לופט בלאָזט אַ קאלטער ווינט. מיט אַ מאָל איז אַרום און אַרום געוואָרען שטיל, אַקוראַט ווי אַלץ וואָלט אָבגעשטאַרבען: דער האָז לויפט אָהן אן אַטהעם און קלערט איין געדאַנקען: „נושיים וועל איך מיין פריינד ניט אויסלייזען?“

איין זייט הימעל איז געוואָרען רויט. ווייט, ווייט אויף די וואָלקענס האָט די זון ווי מיט פייער אַ שפּריץ געטאָן, וואס ווייט טער אַלץ מעהר און מעהר, ביז עס איז געוואָרען אַ גאַנצער פלאַך קער. אויף דעם גראָז האָבען זיך אָנגעצונדען די טראָפּען טהוי. עס שטעהען אויף פון שלאָף די בייטאַגיגע פויגלען. עס הויבען אָן אַרויסקריכען מילכען, ווערעם, משה רבינו'ס בהמה'לעך. אַ קליינער רויך האָט זיך גענומען ציהען פון ערגעץ וואו. אין די קאָרען און אין די האָכער האָט זיך דערהערט ווי אַ מין סורד'ן זיך, אַלץ העכער און העכער. דער האָז הערט גאָר נישט און זעהט גאָר נישט. ער טענה'ט גאָר איין זאַך: אַ תל האָב איך געמאַכט פון מיין שוואַגער, אַ תל!

גאָר אַט איז למזל די באַרג, און הינטער דער באַרג דער זומפ און אין דעם זומפ דעם וואָלף'ס גרוב.

וועסט פערשפעטיגען, העזעלע, וועסט פערשפעטיגען!

ער ווענדט אָן די לעצטע כחות אַרויפצושפּרינגען אויפ'ן שפיץ באַרג... אַרויפגעשפרונגען! אָבער ער קען שוין ניט לויפן, ער פאַלט פון מאַטקייט... נישטיים וועט ער ניט דערלויפן?

דעם וואָלף'ס גרוב ליגט פאַר זיינע אויגען, ווי אויף אַ טעל־לערעל. ערגעץ וואו אין דער ווייט שלאָגט זעקס אַ זייגער און יעדער קלאַפּ ניט זיך אָפּ ווי מיט אַ האַמער אין האַרצען פון אונז־זער איינגעמאַטערטער חיה'לע; מיט דעם לעצטען שלאָג הויבט זיך אויף דער וואָלף פון גרוב, ציהט אויס זיינע גלידער און דרעהט מיט'ן עק פון פערגעניגען. אַט געהט ער צו צו דעם ערוב, געהמט איהם אין די איידעלע הענטלעך פאַנאָדעררייסען איהם אויף צוויי העלפט: איינע פאַר זיך, די אנדערע פאַר דער וועלפּינטע. די

דער חלום

(פריי נאך סיוללי פריווראם)

מיר האט דער גראבער פויער
א זאג געטהאן אין שלאף:
„גענוג אויף דיר צו שינדען זיך!
עס מעג שוין זיין א סוף.

אין רענען און אין שטורעם,
אין קעלטען און אין היטז,
אליין געה מיט דעם אקערשפאן,
אליין, רב פרייז, שווייטז!“

דער שוסטער האט מיט כעס
א וואָרף געטהאן די נאָל:
„מיר ווילט זיך אויך, צו לייטען גלייך,
אן עטהעם טהאן א מאָל!“

(*) די „פרייע וועלט“, (1890).

„און אויב איהר וועט מיין אויג שוין בלינדען“

אויס פרידריך פאן סאללעט*)

און אויב איהר וועט מיין אויג שוין בלינדען, —
וועט פינסטער ווערן די זונן דערביי ?
און טהוט איהר מיך אין תפיסה זוארפען,
די וועלט וועט ווערן אויך אַהן מיר פריי.

און אויב איהר טהוט די הענט מיר בינדען,
זאָס שרייבט און שטרייט ווי מיט אַ שווערד,
עס וועלען אנדרע שטרייטער קומען,
ווי באַלד דאָס פאַלק די זונן בעגעהרט.

און ווען אפילו מיינע ווערטער
פאַרשטומען אין דער פינסטערקייט, —
עס וועלען אויפשטעהן טויזענד שטימען
און וועלען דוננערן ברייט און ווייט.

איהר וועט דעם זומער ניט פאַרטרייבען
און מיינט ניט, אז איהר האָט געזיענט,
אויב איהר'ט, פון כעס אויף דעם זומער,
אַ הילכיגס פויגעלע דערשטיקט.

*) „דער אידישער אַרבייטער“, (1898).

דערזעה איך וויעדער ארבייט,
ס'האט קיינער ניט געפעהלט :
דער פויער, א פארשלאָפּענער
בעאקערט מיר דאָס פעלד ;

שוין אָנגעפראָפט מיט מענשען
די פאבריק, און דער רויך
פון קוימענס הויכע, ברודיגע
שפארט האסטיג אין דער הויך.

די גאנצע וועלט, זי ארבייט...
געזונד און פריש, און פעט
פארבריינג איך מיר ביז האלבען טאָג
אין וואַרעם־ווייכען בעט.

עס איז מיר אויף דעם האַרצען
א חיות : רוהיג, העלל...
דעם חלום מיט די ארבייטער
פערגעס איך אויפ'ן שטעל.

דער שמיער, דער עזות פנים,
ער שפרינגט פון הויט ארויס ;
א שלידער מיט די שמיער-נעצייג :
„בין איינגעמאטערט ! אויס !“

איך האָב מיך מיט תחנונים
אומזיסט צו זיי געווענדט :
„מיר לאַכען פון דיין היטעלע !“
איך וויין און ברעך די הענד.

פארשמאכט פון דאָרשט און הונגער,
לויף אום איך איבער שטאָדט
און שילט די ערד, די אַרבייטער,
דעם הימעל און אויך גאָט.

איך עפען אויף די אויגען...
אַי ! גלויבען אָדער ניט ?
עס שיינט די זון, ווי אלע מאָל ;
אויף יעדען שריט און טריט

א קללה דעם קיסר, דעם הארר פון די גביר'ען,
וואָס איהם טהוט דעם ארכיטער'ס צער נאָר ניט ריהרען,
וואָס פרעסט אויס דעם גראָשען, דעם לעצטען געשווינד
און לאָזט אונז דערשיסען, דערשיסען, ווי הינד!
מיר וועבען! מיר וועבען!

א קללה דעם פאלשען, צבויעקישען לאַנד,
אין וועלכען עס וואקסען בזיון און שאַנד;
וואָס ציעהט אויף נאָר ווערים אין פוילקייט און מיסט
און וואו יעדע בלוט ווערט פערוועלקט און פערוויסט!
מיר וועבען! מיר וועבען!

עס פליהט אום דאָס שיפעל; דער מיש טאראראכט,
מיר וועבען, מיר וועבען דורך טאָג און דורך נאַכט...
אַלמ־דייטשלאַנד, מיר וועבען תכריכים פאר דיר!
א דרייפאכע קללה אין זיי וועבען מיר.
מיר וועבען! מיר וועבען!

אום היינריך היינע

(א די וועבער. *)

מיט פינסטערע אויגען, וואָס טרעהרען שוין ניט,
ביים וועבשטוהל זיי זיצען און זינגען אַ ליער:
אַלט־דייטשלאַנד, מיר וועבען תכריכים פאַר דיר!
אַ דרייפאַכע קללה אין זיי וועבען מיר:
מיר וועבען! מיר וועבען!

אַ קללה דעם אָבנאָט, צו וועמען מיר בעטען
אין שרעקליכע קעלטען, אין הונגער און נויטהען!
מיר האָבען אומזיסט נאָר געהאַפּט און געוואַרט, —
ער האָט אונז געפיהרט פאַר די נאָז און גענארט!
מיר וועבען! מיר וועבען!

(*) מעהרערע מאל אָבערדרוקט אין די בונדיסטישע אויסגאַבען. גע-
שריבען 1898.

„און בלייבען ביי מיר נאָר דריי הונדערט פון זיי
 ביז'ן קומען קיין ריאָזשאַניראָ, —
 בעצאָהלט ער מיר הונדערט דוקאַטען פער שטיק,
 דער סוחר גאַנצאלעס פערייראָ.“

נאָר פלוצלונג איז מינהער געוואָרען צושטערט
 אין זיינע געדאַנקען די זיסע:
 דער דאָקטאָר פון שיף האָט געעפענט די טהיר,
 זיין נאָמען איז הערר וואַן־דער־שמיסען.

מיט וויינפערלעך איז איהם די גאָז פול בעזעצט,
 אליין איז ער דאר, ווי א פגה.
 — „נו, ווי, וואסער־פעלדשער?“ הויבט אָן צו איהם קוק:
 „וואָס מאַכען די טייערע נעגער?“

— „א דאַנק פאַר דעם גאָכפרעגען,“ ענטפערט ער איהם:
 „איך בין אייך צו מעלרען געקומען,
 אז היינט האָבען נעגער א סך מיט אַמאָל
 א פגירה ביי־נאַכט איינגענומען.“

„עס פלעגען נור שטאַרבען צו פיער אלע טאָג,
 היינט זענען געשטאַרבען שוין זיעבען, —
 פיער מאַנסביל, דריי ווייבער. דעם היזק האָב איך,
 פערשטעהט זיך, אין לייסטער פערשריבען.“

(ב) דאָס שקלאפען־שיף*)

1.

אַלײן אין קאיוטע זיצט מינהער וואַן־קוס.
ער האָט זיך גענומען בעזינען,
וואָס סחורה ער פיהרט דאָ מיט זיך אויף דעם שיף
און וויפיעל ער האָפט צו פערדיענען:

„דער גומי איז גוט און דער פעפער איז גוט
אין דריי הונדערט קאסטענס און פעסער,
אויף העלפאנט־ביין האָב איך און גילדערנעם שטויב:
דער שוואַרצער אַרטיקעל — נאָך בעסער!

„אכט הונדערט מורינעס האָב איך אין אַ ביט
אין אַפריקא, בעת מיינע ריזען,
געחאפט אַ מציאה: די סחורה — אַנטיק,
געזונד, ווי געגאסען פון אייזען.

„נאָר גלעזערנע פעריל און בראַנפּען, און שטאַהל
האָב איך פאַר די נעגער געגעבען.
איך וועל דאָ פערדינען אכט הונדערט פּראָצענט,
ווען ס'בלייבט נאָר אַ העלפט פון זיי לעבען.

(*) די „פּרייע וועלט“ (לאַנדאָן) ? 1890. פאַרבעסערט איבערגעדרוקט
אין „פּריינד“, (1907).

וואן-קוק אָבער פאלט איהם אַרײַן אין די רײד.
— „אן עצה געפֿינט-זשע מיר“, זאָגט ער
און זיפּצט: „ווי מאַכט מען, אז זיי
זאָל'ן וועניגער שטאַרבֿען, הער דאָקטאָר?“

— „א מאַסע פון זיי זענען שולדיג אַלײַן
אין דעם, וואָס זיי זענען געשטאַרבֿען,
ערקלערט איהם דער דאָקטאָר: „זיי האָבען די לופט
מיט זייערע אַטעמס פֿערדאַרבֿען.“

„און פון מעלאַנכאָליע פאלען א סך,
ווייל אומעטיג איז זיי, ווי קינדער:
מיט פֿרישערע לופט, מיט מוזיק און מיט טענץ
איז *) — קאָן מען זיי מאַכען געזינדטער.“

— „א טייערע עצה!“ זאָגט מינהער וואן-קוק:
„איהר האָט נאָר א גילדערנעם מוח;
היבש קלוג איז געווען אַריסטאָטעלעס,
א י ה ר זענט נאָך א גרעס'רער פֿקוח.“

„העי, מוזיקע! טרייבט די מורײַנעס אַרױף
און לאָז מען זיי שפּילען און זינגען,
און טאָמער איז שפּילען פֿאַר זיי ניט גענוג,
איז *) — זאָל זיי די בייטש לערנען שפּרינגען!“

(*) זעה דאָס פאָסט-סקריפטום.

„און איך האָב די מתים אַרומגעטאַפּט גוט,
איך ווייס, צו די שוואַרצע גנבים
פערשטעלען זיך, מען זאָל זיי וואַרפֿען אין ים, —
זיי ווילען ניט לעבען, די כלבים.

„די אייזענס האָב איך פון זיי באַלד אויסגעטהאָן —
איך בין שוין געניט אין דערינען —
מען האָט שוין די פגרים געוואַרפֿען אין ים —
אויף מאַרגען נאָך אַקאַרשט בעגינען.

„און באַלד פון דעם ים זענען גלייך צו דעם שיף
ים-חיות געשווינד צוגעשוואומען —
דאָס גענער-פלייש האָבען זיי מורא'דיג האַלט,
אויף קעסט האָבען מיר זיי גענומען :

„ווי נאָך אונזער שיף האָט פערלאָזען דעם ברעג,
איז (*) — שווימען זיי נאָך נאָך אונז שטענדיג.
אפנים, זיי הערען דעם מתיס-גערוד,
זיי וואַלטען אַלץ איינשלינגען, קענטיג.

„עס איז אַ קאָמעדיע צו זעהן, ווי אזוי
זיי יאָגען זיך נאָך נאָך די פגרים,
ווי דער האַפּט דאָס קעפעל און דער צופט דעם פּוס :
מען רייסט און מען שלינגט די אברים“.

(*) זעה דאָס פאָסט-סקריפטום.

מען טאנצט און מען טופעט פונאנדערעגעהיצט;
און עטליכע שעהנע נעגרינען,
זיי האלזען מיט אימפעט די נאקעטע פריינד —
מען קרעכצעט אין מיטען דערינען.

דער תלין איז דאָ דער בעל-שמחה. ער זעהט,
דער עולם זאָל שטענדיג זיין מונטער.
און ווער עס פערגעסט זיך נאָר פרעהליך צו זיין, —
דאָס בייטשעלע טרייבט איהם שוין אונטער.

הלולאָ וחינגאָ! עס קעהרט זיך די וועלט!
עס זענען צום שיף צוגעשוואומען
די בריאות פון ים, פון דעם טיעף-טיעפסטען גרונד,
זיי זענען צום ליארעם געקומען.

מען האָט זייער חברה פון שלאָף אויפגעוועקט.
די וואַסער-וועלף — עטליכע הונדערט —
זיי גלאָצען די אויגען אַרויף אויף דאָס שיף
און זענען נתפעל, פֿערוואונדערט.

זיי זעהען, עס איז גאָר נאָך גאנץ ווייט צו טאָג,
ניטאָ נאָך די צייט, וואָס זיי פלעגען
בעקומען צו פרעסען; זיי געניצען שטאַרק,
עס זעהען זיך צייהנער, ווי זענען.

2.

עס קוקען פון בלאָהליכען הימעלס-געצעלט
פיעל שטערענדלעך קלוגע און ריינע.
זיי לויכטען און בענקען — נאָך וועמען ? ווער ווייסט ! —
ווי אויגען פון פרויען פון שעהנע.

עס קוקען פון הימעל אריין אין דעם ים
די ליכטיגע, בענקענדע אויגען.
עס זיפצען די חוואַליעס, און עס איז דער ים
מיט פורפורנעם טהוי ווייט פערצויגען.

די לייזענעס פון אָקצענט, זיי צאפֿלען זיך ניט,
מען האָט זיי צוזאמענגעבונדען.
א שמחה א גרויסע איז היינט אויף דעם שיף,
לאַמטערנעס א סך אָנגעצונדען.

דער רודער-מאַן שפיעלט אויף א פיעדעל ; עס איז
דער סאַרווער געוואָרען א פלייטער ;
דער משרת, ער פויקט מיט התמדה אין פויק ;
דער דאָקטאָר, ער בלאָזט אין טרומייטער.

סיי מאַנסביל, סיי ווייבער — ביי הונדערט פאַרשוין —
זיי דרעהען זיך, קוועלען און שפּרינגען
משוגענערווייז ; און ביי איטליכען שפּרונג
די קייטען, די שווערע, זיי קלינגען.

פאסט־סקריפטום צו דער איבערזעצונג.

איך בין אליין נאך ניט גאנץ פעסט אין דער דעה: לאזט־צו
אונזער גראמאטיק אזא מין בנין, ווי: „איז — שווימען ווי נאך“...
„איז — קאן מען“... „איז — זאל זי“, אדער ניט? געוויס איז,
אז אין א סך פעלען איז אזא בנין אין דער אידישער שפראך
דורכאויס ריכטיג. „אזוי ווי ער האט געלאזט פונ'ם רבין, איז —
קומט איהם קארקעס“. דאס ווערטיל „איז“ האט אין אלע אזעלכע
בנינים דעם פשט פון: „דעריבער“, „אויף אזא אופן“, „אין דעם
פאל“, וכדומה. אדער זיין פשט פאלט צונויף מיט דעם דייטשען
„זא“ און דעם רוסישען „טא“. ס'איז אפשר א סברא, אז דער
משונה'דיגער „איז“ שטאמט נאך ניט פון דעם שורש „זיין“, ווי
זיין כשר'ער ברודער, נאך ער וואקסט ארויס פון א גאנץ אנדער
וואַרצעל. ס'איז אבער ניט דאָ דער אָרט צו ריידען וועגען דעם
באריכות. על כל פנים האלט איך, אז אריינפיהרען דעם דאָזיגען
וויילדען אידישען „איז“ אין דער ליטעראטור־שפראך איז ניט קיין
גרויסער חטא, דערהויפּט אין שירים, און בפרט אין א געשמועס;
ערשטענס, צוליב דעם מאָס פון דעם פערז, און צווייטענס — מחמת
דעם אויבער־כלל פון אלע כללים: ווייל „עס רעדט זיך
א זוי“. די וויסענשאפט האט דאָ מעהר ניט, ווי אויסצוזוכען,
פון וואנען עס נעהמט זיך דער מנהג און וואָס פאר א גראמאטי־
קאלישער שכל עס ליגט אין איהם פערבאָרגען. קורץ: אויב דאָס
פאלק רעדט אזוי, „איז — מעג מען“.

דר. ח. זש.

הלולאָ וחינגאָ! עס קעהרט זיך די וועלט!
די שמחה, זי וויל גאָר ניט עקען.
די וואַסער-וועלף האָבען שוין ניט קיין גערולד
און בייסען די אייגענע עקען.

מיר דוכט, אז ווי פיעלע פון זייער נאטור,
איז שווער זיי, מוזיק צו פערטראָגען.
„דו טרוי ניט דער בעסטיע, וואָס ליעבט ניט מוזיק“ —
פלעגט, דוכט זיך מיר, כייראָן אונז זאָגען.

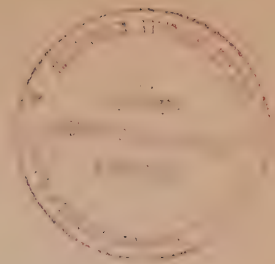
הלולאָ וחינגאָ! עס קעהרט זיך די וועלט!
עס טאַנצען און שפּרינגען די שוואַרצע...
און לעבען אַ זעגעל-בוים שטעלט זיך וואַן-קוס,
בעט גאָט מיט אַ ביטערן האַרצען:

„רבנוי-של-עולם! פּערהיט, אָ! פּערהיט
דאָס לעבען פון די שוואַרצע זינדער,
און האָבען זיי אפשר געזינדיגט פאר דיר,
פּערגיב זיי, זיי זענען דאָך רינדער...“

די נפשות פּערהיט צוליב קריסטוס, דיין זוהן,
וואָס איז אויף פאר זיי דאָך געשטאַרבען...
ווייל, בלייבט ניט, חלילה, קיין דריי הונדערט, איז
מיין גאַנצעס געשעפט מיר פּערדאָרבען“...

שאפסט אונז אוצרות אָהן א שיעור, —
אל־דאָס־דינג, נאָר ניט פאַר דיר;
און פאַר זיך האָסטו אין נויט
נאָר געשמיערט א שווערע קעיט...

ארבייטאָרער, אויפגעוואַכט!
און דערקען דיין גרויסע מאַכט!
אלע רעדער שטעהען שטיל,
אויב דיין שטארקער אָרעם וויל!...

„און דו אַקערסט און דו זעיסט“

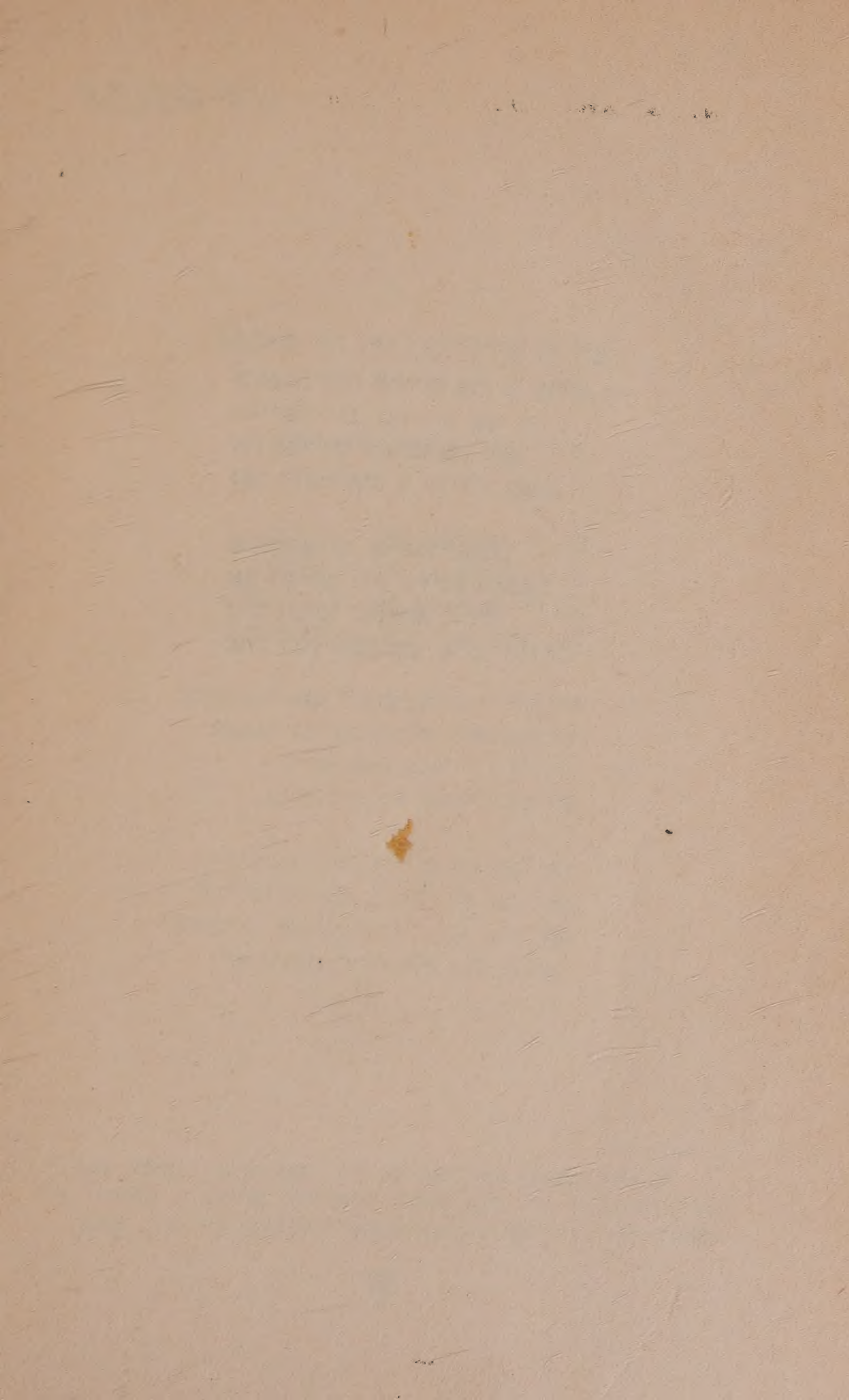
פריי נאך געאָרג הערוועגה*)

און דו אַקערסט, און דו זעיסט,
און דו פיטערסט, און דו נעהסט,
און דו האַמערסט, און דו שפינסט, —
זאָג, מיין פאָלק, וואָס דו נעווינסט ?

וועבסט ביים וועבשטוהל טאָג און נאכט,
שלעפסט אונז אייזען פון דער שאַכט,
ברענגסט די שפע אונז אַריין,
פול מיט תבואה און מיט וויין...

נאָר וואו איז דייַן טיש געגרייט ?
נאָר וואו איז דייַן יום-טובֿ-קלייד ?
נאָר וואו איז דייַן שאַרפער שווערד ?
וואָסער גליק איז דיר בעשערט ?

*) צום ערשטען מאל געדרוקט אין „פאָרווערטס“ (אָדער „אַרביי-
טער-צייטונג“) אין דעם אָנהויב נייַנציגער יאָהרען ; אָפּטמאל איז
בערגעדרוקט אין רעוואָלוציאָנערע ליעדער-זאַמלונגען אָהן מיין נאָמען.

ציוניזם		זשיטלאווסקי, חיים	
זשי		געזאמעלטע שריפטן	
2246			

2246

ציוניזם

2,246

71008

Toronto Jewish Public Library

**THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS**

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

MAY 20 '80

